

10.18456/EHE.2024.001

EVANGÉLIKUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM
GYAKORLATI TEOLÓGIAI TANSZÉK

Ósz-Farkas Ernő:

**A vallásos szervezeti kultúraváltás motivációi és vezetői kihívásai a Keresztény Advent
Közösséghez tartozó tagok Hetednapi Adventista Egyházhoz való csatlakozásának
fényében**

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Témavezető: *Prof. Dr. Hafenscher Károly*
Társ témavezető: *Prof. em. Dr. Tomka János*

Budapest, 2023

10.18456/EHE.2024.001

Nyilatkozat:

Alulírott Ósz-Farkas Ernő nyilatkozom, hogy „A vallásos szervezeti kultúraváltás motivációi és vezetői kihívásai a Keresztény Advent Közösséghez tartozó tagok Hetednapi Adventista Egyházhoz való csatlakozásának fényében” című értekezést önállóan készítettem, a megadott irodalmon kívül más segédeszközt nem használtam, más szerzők szövegét szó szerint mindig idézőjelek között és a forrás megadásával idéztem, más szerzők eredményeit vagy gondolatait a forrás megadásával használtam föl, értekezésemet korábban más doktori iskolában nem nyújtottam be, és azt nem utasították el.

Ósz-Farkas Ernő

Budapest, 2023. június 26

TARTALOMJEGYZÉK

Rövidítések, általános megjegyzések.....	7
I.PROBLÉMAFELVETÉS – Begyógyulhatnak-e a sebek?	11
I.1. A téma indoklása, előzmények.....	11
I.2. A kutatás célja és jelentősége	12
I.3. A kutatás módszertana.....	13
I.4. Korlátok	15
I.5. A disszertáció helye a teológiában	17
I.6. Csatlakozási példák – mai relevanciák	18
I.7. Kérdésfelvetés, hipotézisek	21
I.8. Források számbavétele	22
I.8.1. Az 1975-ös szakadással foglalkozó források.....	22
I.8.2. Kultúraváltással foglalkozó források.....	24
I.8.3. Más releváns források.....	25
II. HÁTTÉRELEMZÉS – Szakadások és megoldások a mérlegen.....	27
II.1. Történelmi háttérelmezés	27
II.1.1. Az 1975-ös szakadás rövid áttekintése a források alapján.....	27
II.1.2. A szakadás lehetséges okainak elemzése	31
II.1.2.1. Államhatalom, politikai környezet hatása.....	32
II.1.2.2. Egyházvetési módszerek	35
II.1.2.3. Ökumenikus kérdés	37
II.1.2.4. Hatalmi játszmák.....	39
II.1.2.5. A tiltakozási minta szerepe	41
II.1.3. Szakadások mintázata az Adventista Egyházban a második világháború után	43
II.1.4. HNA és KERAK között kialakult szervezeti és teológiai különbségek vizsgálata	49
II.1.4.1. Hitalapelvei különbségek.....	49
II.1.4.2. Szervezeti különbségek.....	52
II.1.4.3. Lelkészek szerepének értelmezése	53
II.1.4.4. Pénzkezelés	53
II.1.4.5. Ökumenikus és társadalmi kapcsolatok kérdésének értelmezése	54
II.1.5. A csatlakozási kísérletek rövid áttekintése.....	55
II.1.5.1. 1975 decemberében.....	55
II.1.5.2. 1976-1978.....	55
II.1.5.3. 1979-1982.....	56

10.18456/EHE.2024.001

II.1.5.4. 1983-1984.....	57
II.1.5.5. 1989-1990.....	58
II.1.5.6. 1990-1992.....	60
II.1.5.7. 1995.....	60
II.1.5.8. 1996-1997.....	60
II.1.6. A kudarcba fulladt csatlakozási kísérletek feltehető okai	61
II.1.6.1. A világegyház vezetőinek szerepe	61
II.1.6.2. Egymásra mutogatás	63
II.1.6.3. Az egyházvezetés nem volt érdekelt a megoldásban	63
II.1.6.4. A tiltakozó vezetők nem voltak érdekeltek az egységben.....	64
II.1.6.5. A kettős kommunikáció szerepe	66
II.1.7. A 2011-2015 közti csatlakozási folyamat	68
II.1.7.1. A csatlakozás kezdeményezése	68
II.1.7.2. A csatlakozást segítő körülmények	69
II.1.7.3. A csatlakozási folyamat lépései	71
II.2. Saját kutatás leírása	77
II.2.1. A kutatás célja	77
II.2.2. Kutatási megközelítés	77
II.2.2.1. Fókuszcsoporthoz épített módszer	78
II.2.2.2. A fókuszcsoporthoz kiválasztása	78
II.2.2.3. Etikai irányelvek	82
II.2.3. Adatgyűjtési stratégia.....	83
II.2.4. Az adatok elemzése.....	84
II.2.4.1. A kutató korlátjai – személyes reflexiók.....	84
II.2.4.2. Az adatok kódolása	86
III. ÉRTELMEZÉS - Vezető motívumok a csatlakozás folyamatában	89
III.1. Értékek (A.1.).....	89
Igeközpontúság (A.1.1.).....	89
Megtérés (A.1.2.)	90
Közösség (A.1.3.)	90
Eszközök (A.1.4.)	91
III.2. Motivációk (A.2.).....	91
Csalódások (A.2.5.).....	91
Identitáskrízis (A.2.6.)	94
Múlt (A.2.7.)	96
Gondviselés (A.2.8.)	96
Külső hatás (A.2.9.)	97

10.18456/EHE.2024.001

III.3. Aggodalmak (A.3.)	99
Elhajlás (A.3.10.)	99
Társadalmi kapcsolatok (A.3.11.)	100
Női lelkészek (A.3.12.)	100
Lelkiismereti kérdés (A.3.13.)	101
Csatlakozás körülményei (A.3.14.)	102
Váratlan (A.3.15.)	103
III.4. Beragadt aggodalmak (B.4.)	103
Örökölt aggodalmak (B.4.16)	104
Táborok (B.4.17).....	104
Fogadók aggodalma (B.4.18).....	105
III.5. Bizonytalanság (B.5.).....	106
Régi kapcsolatok (B.5.19.).....	106
Új aggodalmak (B.5.20.).....	107
III.6. Nyereség (B.6.)	108
Megbecsülés (B.6.21.)	108
Öröm (B.6.22.).....	108
Nyitottság (B.6.23.).....	109
Új fényben (B.6.24.)	110
Gyógyulás (B.6.25.).....	110
Rend (B.6.26.).....	110
III.7. Új identitás (C.7.).....	111
Változatlan (C.7.27.).....	111
Otthon (C.7.28.)	111
III.8. Maradók (D).....	113
Értékek (D.1.).....	113
Zavarkeltés (D.2.)	113
Külső körülmények (D.3.)	114
Elhatárolódás (D.4.)	115
Gyász (D.5.).....	116
Ambivalencia (D.6.).....	116
Tanulságok (D.7.)	117
IV. ELEMZÉS – Vallási kultúraváltás születése.....	119
IV.1. Általános megállapítások a fókuszcsoportok elemzéséből.....	119
IV.1.1. Különböző hátterek és időszakok	119
IV.1.2. Interjúk alatti érzelmi és metakommunikációs megfigyelések.....	120
IV.1.3. Gyógyulás a múlttól.....	121

10.18456/EHE.2024.001

IV.1.4. Rossz lelkiismeret.....	123
IV.1.5. A fogadó tábor aggodalmai	123
IV.2. Megállapítások a kultúraváltás fényében.....	126
IV.2.1. Szervezeti és vallási kultúra fogalma	127
IV.2.2. Kultúramodellek alkalmazása a vizsgált két közösségre.....	133
IV.2.3. Dupla kultúraváltás	136
IV.2.3.1. A szakadás okai	136
IV.2.3.2. A csatlakozás okai	137
IV.2.3.3. A szakadás és csatlakozás okainak összehasonlítása.....	139
IV.2.4. A csatlakozás, mint fordított szakadás.....	140
IV.3. Kultúraváltási modellek és a csatlakozás	141
IV.3.1. Bridges kultúraváltási modellje	143
IV.3.1.1. Befejezés szakasza.....	143
IV.3.1.2. Semleges zóna	145
IV.3.1.3. Új kezdet.....	146
IV.3.2. Milyen irányban halad a kultúraváltás?.....	147
IV.4. A csatlakozás vezetéstudományi vonatkozásai	149
IV.5. Teológiai reflexiók – egy bibliai kultúraváltási modell.....	155
IV.6. Konfliktuskezelés és megbékélés szerepe a kultúraváltásban	162
V. JAVASLAT. Kultúraváltási modell-kísérlet.....	170
V.1. Beolvasztási-asszimilációs modell.....	170
V.2. Területfoglalási modell	171
V.3. Diffúziós modell	172
V.4. Emulziós modell	173
VI. TÉZISEK, MEGÁLLAPÍTÁSOK – Kultúraváltástól a megbékélésig.....	178
VII. KITEKINTÉS. ZÁRSZÓ	187
Absztrakt.....	189
Abstract (English).....	190
Abstract (Deutsch)	191
IRODALOMJEGYZÉK	193

10.18456/EHE.2024.001

Rövidítések, általános megjegyzések

Lábjegyzetek

A lábjegyzetek és az irodalomjegyzék, az „European Journal of Theology”¹ stílus-szabványa szerint készültek, a Zotero ingyenes szoftver felhasználásával

Rövidítések és értelmező kulcs

A gyakran szereplő állami és egyházszervezeti egységeket rövidítésekkel jelöljük.

1. Hetednap Adventista Egyház szervezetével kapcsolatos rövidítések

- HNA** A Hetednap Adventista Egyház Magyarországi szervezete. Amikor nemzetközi, globális szinten hivatkozunk az adventista egyházra, a világszéles egyház kifejezést használjuk.²
- Unió** A Hetednap Adventista Egyház Magyar Uniója, általánosságban a HNA jelentést hordozza. Az egyházszervezeti felépítés szerint a tagság helyi gyülekezetekben éli a közösségi életét. Egy nagyobb régió gyülekezetei alkotnak egy egyházterületet. Az adott országban működő egyházterületek szövetsége az Unió. Nagyobb taglétszámú országokban több Unió is lehet. A szövegben, idézetekben előfordul az „uniós” kifejezés is. A KERAK belső szóhasználatában azok az adventisták vagy gyülekezetek, lelkészek, akik a hivatalos egyházszervezethez tartoztak, „uniósok” voltak.
- UB** Unióbizottság – az Unió országos vezető testülete, amelyet az Unió elnöksége, a két egyházterület elnöke, egy körzeti lelkész, illetve 2/3 arányban a két egyházterület gyülekezeteiből delegált presbiterek/gyülekezeti tisztségviselők alkotnak. Feladata az országos egyházi intézmények (teológiai főiskola, szociális intézmények, könyvkiadó, stúdió, szeretetszolgálatok) koordinálása, munkáltatói jogok gyakorlása, országos egyházi szabályzók megalkotása, az egyház nemzetközi egységeivel és az állami szervekkel való kapcsolattartás, és

¹ Az Amsterdam University Press kiadásában megjelenő tudományos folyóirat

² Az egyháznak jelenleg (2022.12.) mintegy 22,3 millió felnőtt, aktív, alámerítéssel megkeresztelt tagja van, akik 216 országában szervezett módon élik hitéletüket, 950 nyelven hirdetve Isten Igéjét. <https://adventista.hu/kik-az-adventistak/> (2023.06.23); Vö. Annual Statistical Report, New Series, Volume 5. Seventh-day Adventist Church, Old Columbia Pike, Silver Spring, 2023.

10.18456/EHE.2024.001

általánosságban az egyházi ügyrend törvényességének felügyelete. Ötévente tartja közgyűlését, uniókonferencia néven.

ET Egyháztanács. Az 1980-as évekig az Unióbizottság megnevezése volt. A vezető testület nevének változását a KERAK dokumentumok sokáig nem vették át, továbbra is Egyháztanács néven emlegették a HNA országos vezetőségét.

DET/TET Dunamelléki Egyházterület és Tiszavidéki Egyházterület. Az egyházterület a második legmagasabb egyházvezetői szintet képviseli, az adott földrajzi régió gyülekezeteinek szövetségként működik. Alulról építkezik, a gyülekezetek demokratikusan választott küldöttjei és a lelkészek választják meg az egyházterületek elnökségét és vezető testületét, az egyházterületi bizottságot (ETB) egy négyévente összehívott konferencián, amely az egyházterület közgyűlése. Az ETB feladata a lelkészek munkáltatása, a hozzájuk tartozó gyülekezetek életének koordinálása, egyházi életet segítő stratégiák megalkotása, fegyelmi ügyek kezelése. Extrém esetben felhatalmazása van egy helyi gyülekezet felosztatására is, amelyet később az egyházterületi konferencia ratifikál. Új gyülekezetek megszervezése (gyülekezetté nyilvánítása) is az ETB feladata, amelyet szintén a közgyűlés hagy jóvá. A DET a Nógrád és Baja vonalától nyugatra lévő régiót fedi le, a TET pedig az ettől keletre eső vármegyét foglalja magába.

ETB Egyházterületi Bizottság (lásd DET/TET magyarázatban)

GK Generál Konferencia (General Conference) – a Hetednapos Adventista Egyház világszéles szervezete, az egyház legmagasabb vezetői szintje. A GK Plenáris (General Conference Session) üléseit ötévente tartják, ezen a világ minden uniója, egyházterülete képviselve van laikus és lelkészi küldöttek által. Felelősségi területe a világszéles egyház hitalapelveinek, Alkotmányának és Alapszabályának, az egyház vezető testületeit/intézményeit érintő Szervezeti és Működési Szabályzatának (Working Policy), a gyülekezetek működését szabályozó Gyülekezeti Kézikönyvének megalkotása vagy módosítása, és a világszéles egyházat érintő stratégiák megszavazása, valamint a két konferencia között minden egyéb ügyben eljáró GK Végrehajtó Bizottság és annak tisztségviselőinek

10.18456/EHE.2024.001

megválasztása. A GK megnevezés a szakadás környezetének szóhasználatában legtöbbször a világszéles egyház vezetőit jelentette.

Divíziók A divíziók a GK regionális kihelyezett testületei, irodái, a GK Plenáris ülésén megválasztott vezetőkkel. Nem képeznek külön egyházszerkezeti szintet, hanem a GK-t képviselik az adott régióban. Világszélesen 13 divízió működik. A helyi kultúrák sajátosságai szerint alkalmazzák és felügyelik az egyház szabályait.

TED Transz-Európai Divízió – A GK Európában található második regionális központja. 22 ország tartozik hozzá, 1989-től a Magyar Unió is.

EAD Euro-Afrikai Divízió. A Magyar Unió 1989-ig ehhez a divízióhoz tartozott a szomszédos országok Unióival együtt.

2. A Keresztény Advent Közösség szervezetével kapcsolatos rövidítések

KERAK Keresztény Advent Közösség. Ezen a néven került hivatalos bejegyzésre 1990-ben az Egervári-csoport. Az egyház Kerak formában használja nevének rövidítését, de a nagybetűs verzió (KERAK) is előfordul. A disszertációban, hacsak egy idézetben nem szerepel másként, KERAK változatban használjuk.

ECS Egervári-csoport – a protestáló csoport kezdeti megnevezése, Egervári Oszkár vezető lelkész nevéből. Később KERAK néven önálló felekezatként került bejegyzésre.

TB Tanácsadó Bizottság – az ECS/KERAK országos döntéshozó testülete.

3. Állami és másegyházi hivatalokkal kapcsolatos rövidítések

ÁEH Állami Egyházügyi Hivatal – 1951. évi I. törvény hozta létre, 1989-ben szűnt meg. Pártállami szervként fő feladata volt az egyházak ellenőrzése, irányítása, szorosan együttműködve az egyházakkal foglalkozó állambiztonsági szervekkel.

SZET Szabadegyházak Tanácsa. Elődszervezete a Magyarországi Szabadegyházak Szövetsége (MSZSZ), melynek alapító tagja volt a HNA

1944-ben. Hét felekezet tartozott a szervezethez, melynek célja volt a kisegyházak számára kiharcolni a szabad működést. 1950-ben alakult át Szabadegyházak Tanácsa névvel. 1966-ban szervezte meg a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsának Lelkészképző Intézményét, amely 1990-ig működött. A SZET 1989 december 12-én szűnt meg.³

MEÖT Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa

4. Egyéb rövidítések

FCS Fókusz csoport/csoportok

Átirat FCS A kutatásban résztvevő fókuszcsoportok ülésein készült hanganyagának szöveges átirata – PDF dokumentum. Öt külön dokumentumban szerepel a hat fókuszcsoportban készült hanganyag, a csoport számának megjelölésével: FCS 1-2, FCS 3, FCS 4, FCS 5 és FCS 6.

ÓFE-I Ósz-Farkas Ernő iratgyűjteménye

³ Vö. Rajki and Szigeti, 2012

I.PROBLÉMAFELVETÉS – Begyógyulhatnak-e a sebek?

I.1. A téma indoklása, előzmények

2015 április 23-án a Keresztény Advent Közösség (továbbiakban KERAK)⁴ és a Hetednap Adventista Egyház (továbbiakban HNA) hivatalban lévő vezetői aláírták a megbékélési dokumentumot⁵ „A tárgyalódelegációk átfogó rendezési javaslata” címmel, melynek eredményeként több mint hétszáz fő döntött a csatlakozás mellett, ami egy ötezer főt számláló hazai kiségyház életében rendkívüli történésnek számít úgy lelki, szociológiai, mint vezetéstudományi szempontból.

A nézeteltérések, konfliktusok, viták és szakadások állandó kísérőjelenségei a keresztény egyház történetének. A szakadások okainak nagy részét különböző kutatások feltárták⁶, ugyanakkor kevés irodalma van a keresztény egyházakon belüli megbékélés, egyesülés folyamatának. A KERAK tagsága mintegy 60%-ának⁷ integrálása önmagában is különlegességnek számít, miután a négy évtized alatt legalább nyolc nagy, nemzetközi mediáció segítségével lefolytatott egyesülési kísérlet kudarcba fulladt. Negyven év alatt a KERAK, a HNA szemszögéből nézve, sajátos közösséget alakított ki, amelyben a szokások, működési elvek, tanítási irányzatok egyre távolabb sodorták a HNA működési rendjétől és teológiájának fő áramlatától.⁸ A különbözőségek egy sajátos kultúrát alakítottak ki, ami külön identitást adott a kiszakadtaknak, és lelki gátat épített a visszatérés előtt. Bár szociológiai szempontból nézve semmi esély nem volt rá, 2011-től a tagok, a lelkészek nagy része, valamint a második generációhoz tartozó új vezetés is támogatni kezdett egy olyan folyamatot, amely lehetővé tette számukra a 2015. évi csatlakozást. Ez idő alatt a két egyház tárgyaló delegációja nyolc alkalommal találkozott egymással, ami elvezetett a csatlakozás elvi kérdéseitől a gyakorlati lépésekig. A csatlakozás 14%-os növekedést jelentett az Adventista Egyház számára Magyarországon.

⁴ A Keresztény Advent Közösség (KERAK) 1975-ben kiszakadt a Hetednap Adventista Egyházból. Kezdetben „Egervári csoport” néven vált ismertté, majd a rendszerváltást követően önálló egyházként regisztráltatta magát
⁵ ÖFE I-A-1.

⁶ A II.3. fejezetben több vizsgálat alapján készült elemzés a szakadás mintázatáról. A protestáns egyházaknál talált szakadások okairól bővebben lásd. Bruce, 1990.

⁷ 2015-ben, a csatlakozás előtti negyedévben, 1516 tagot tarott nyilván a KERAK. A szervezet akkori főtitkárának becslése szerint ez a szám legkevesebb 20%-ban nem gyakorló, csak papíron létező egyháztagokat takart. A KERAK-ból 742 aktív, gyakorló tag csatlakozott az Adventista Egyházhoz.

⁸ A IV.2.2. fejezetben olvasható az állítás részletes indoklása

I.2. A kutatás célja és jelentősége

A disszertáció célja a fenti esettanulmány alapján megvizsgálni az egyházon belüli szervezeti kultúraváltás sajátosságait, ennek motivációit és vezetői kihívásait a folyamat különböző szakaszaiban. A szerző szeretné felhasználni és tovább vinni ebben a témában az MA teológiai szakdolgozatában feltárt eredményeket.⁹

Mivel a kereszténység története tele van szakadásokkal, a pozitív történetek elemzése és kutatása új szempontokat adhat az egyházvezetésnek a megbékélés munkálásában. A HNA egyház történetében három nagyobb szakadás volt Magyarországon, amelynek csúcspontja 1975-ben volt. A szakadás okainak feltárása és elemzése segítséget nyújthat a megbékéléshez vezető út megértésében. A csatlakozás alapmotívumainak feltárása olyan modellek felállításához vezethet, amelyek más keresztény közösségekben is segítheti a megbékélést hasonló helyzetekben.

Másodsorban a kutatás eredményei mérlegre tehetik a vállalati közegben született kultúraváltási modellek használhatóságát. A disszertáció hozzájárulhat egy vallásos szervezeti kultúraváltási modell kialakításához vagy a meglévő modellek adaptálásához.

Harmadsorban a csatlakozást elindító motivációk kutatása segítheti a vezetést az integrációs folyamat irányításában, a sajátos vezetői feladatok meghatározásában. Az egyházi vezetéstudomány általában kevés hangsúlyt kap a teológiai oktatásban. A disszertáció, a maga várható eredményeivel, szeretne segítséget adni egyházi vezetőknek a bizonyíték alapú vezetési elvek alkalmazásához megbékélési folyamatokhoz.

Mint minden kutatásban, itt is tetten érhető a szerző érdeklődése és érintettsége, ezért helyénvaló tisztázni a disszertáció témaválasztásának személyes indokait. A csatlakozás folyamatának átélője, és akkori egyházi vezetőként¹⁰ alakítója voltam, a tárgyalási delegáció tagjaként. Szerettem volna kipróbálni, mit jelent a valóságban a korábbi szerepkörből kilépve, önvizsgálattal, a torzító lencsék beazonosítása mellett, a kutatói objektivitás szándékával, kritikai elemzéssel megvizsgálni, mi az, ami történt vagy történhetett volna.¹¹ Másodsorban szerettem volna azt a jó hírt terjeszteni, hogy érdemes hinni a csodában, van megbékélés, a gyógyulás lehetséges (még akkor is, ha ez nem terjedt ki a két egyház egészére, ezért nem beszélhetünk egyesülről, mindenkit érintő megbékéléstről). A csoda szót bátrabban

⁹ Ősz-Farkas, 2018.

¹⁰ HNA DET elnöki tisztségében, 2008 és 2021 között, négy választási ciklusban

¹¹ A kutató korlátjainak és torzító lencséinek beazonosítása részletesen a II.2.4.1. fejezetben, a személyes reflexiókban kifejtve olvasható.

használok, miután Helmut Kohl¹² a német nemzet újraegyesítését, a berlini fal lebomlását csodának nevezte. Ha ő leírhatta szekuláris elemzésben, akkor keresztény közegben is helyénvaló lehet az elválasztó falak lebomlását hasonló módon látni.¹³ Negyven év elteltével, kölcsönösen okozott sebek után, egy kiségyház átélte a csatlakozás, a megbékélés örömét, és elindult a gyógyulás útján. Harmadsorban szerettem volna emléket állítani a csatlakozás eseményének, azzal a szándékkal, hogy a HNA ne felejtse el a szakadás és a megbékélés tanulságait. Végül, de nem utolsó sorban a megbékélést szerettem volna munkálni, mert a csatlakozási dokumentum aláírása a kutatás tanulságai szerint nem a folyamat vége, hanem csak a kezdete volt. A folyamat komplexitásának feltárása, a történetek különféle átélésének összegzése sokat segíthet egymást megérteni, elfogadni különféle elvárások megfogalmazása helyett. A jelent soha nem lehet megérteni a múlt nélkül, de aki erre vállalkozik, arra is számíthat, hogy sebeket tép fel akaratlanul is. Ezt a kockázatot azzal az alázattal vállalom, hogy aki eljut a disszertáció végéig, és továbbgondolja a gyakorlati alkalmazás lehetőségeit, talán megérti a gyógyító szándékot. Fazakas Sándor, a disszertációban többször idézett *„Emlékezés és megbékélés”* című művében hangsúlyozza, hogy a múlt feltárt összefüggéseibe való betekintés segíthet, hogy „a ma élő nemzedék lehetőleg profitáljon: több belátást, józanságot, felelősségtudatot nyerjen az előtte járók hibáiból tanulva.”¹⁴ A személyes motivációk összessége egybeesik a gyakorlati teológiai kutatás Bennett által megfogalmazott céljával. Szerinte a kutatás mögött mindig ott lehet egy vágy a jelenségek mélyebb megértésére, azzal a szándékkal, hogy a másként látás, amit a folyamat eredményez, felkeltse legalább a gyanút, hogy a dolgok nem folytatódnak úgy, ahogy addig. Meglátása szerint a gyakorlati teológiai kutatás változást szeretne hozni szakmai, személyi, közösségi, elméleti vagy gyakorlati síkon vállalva azt a kockázatot, hogy az út végén részben vagy teljesen meglepő eredmények születnek.¹⁵ Ennek a célkitűzésnek a szellemében készült a disszertáció.

I.3. A kutatás módszertana

A kutatás módszertana a vonatkozó szakirodalom elemzését kombinálja a fókuszcsoportokra alapozott kvalitatív analízissel, csoportinterjúk alkalmazásával. A kvalitatív módszer lehetőséget biztosít a motivációk mélyelemzésére. Mivel lelki és csoportdinamikai

¹² Kohl, 2009. (magyar fordítás 2014)

¹³ A disszertáció munkaanyagának egyik bírálója szerint az esettanulmány és a Kohl által feldolgozott történelmi példa között sok párhuzam fedezhető fel.

¹⁴ Fazakas, 2004: 24.

¹⁵ Bennett and others, 2018: 8-9.

folyamatokról van szó, a szerző hipotézise szerint kvantitatív módszerek irányított kérdésekkel a prekoncepciókat erősítenék.

A kutatás több fókuszcsoporthoz zajlott:

- az elsőt csatlakozó tagok, presbiterek alkották a Dunamelléki Egyházterület (továbbiakban DET) gyülekezeteiből,
- a másodikat csatlakozó lelkészek és vezetők a DET-ről,
- a harmadikat a fogadó egyházat képviselő tagok, lelkészek, vezetők,
- a negyedik és az ötödik fókuszcsoporthoz a Tiszavidéki Egyházterület (továbbiakban TET) csatlakozó tagjai, illetve lelkészei alkotják.
- a hatodik fókuszcsoporthoz, az 2015-s csatlakozás után, a KERAK-ban maradó tagokból állók alkották, akik a folyamat másik oldalát képviselték.

A módszer lehetőséget ad a különböző háttérű, egyházhoz csatlakozott személyek attitűdjére, a két egyházterület közötti lehetséges kulturális különbségek, illetve a csatlakozók és maradók gondolkodása közötti különbségek kutatására. A csatlakozók integrálása vélhetően kultúraváltási folyamat, amelynek fázisait szeretné beazonosítani a kutatás.

A disszertáció a történelmi háttér, a szakadás és a sikertelen kísérletek okainak elemzésével kezdődik (2 fejezet) az eddigi kutatások eredményeire alapozva, a fókuszcsoporthoz származó adatokkal is alátámasztva. A történelmi keret meghatározása elengedhetetlen a csatlakozási folyamat megértéséhez.

A disszertáció második része a kutatási módszertan megindoklása és ismertetése után a csatlakozás fő motívumainak azonosítását tűzi ki célul a fókuszcsoporthoz készített interjúk elemzésével (3 fejezet). Megvizsgálja a csatlakozók által tapasztalt átmeneti folyamat állomásait, és azok jellemzőit.

A következő részben a kapott eredményeket összehasonlítja néhány kultúraváltási modellel, és ezek fényében értelmezi a kutatás konklúzióit, illetve a csatlakozás utáni kultúraváltás különböző szakaszainak vezetéstudományi implikációit. Végül az egység biblia alapjait vizsgálja egy kiválasztott igeszakasz alapján, valamint a konfliktuskezelés és megbékélés lehetőségeit (4 fejezet).

A disszertáció egy kultúraváltási modell-javaslattal (5 fejezet), illetve a tézisek megfogalmazásával (6 fejezet) és kitekintéssel zárul (7 fejezet).

I.4. Korlátok

Véleményem szerint a szakadás történetének, körülményeinek, okainak megértése nélkül légüres térben jelenne meg a vizsgált jelenség. A disszertációnak nem elsődleges célja a több mint negyven évvel ezelőtti események kutatása. Nem szeretné eldönteni azt a kérdést, ami miatt negyven évig nem sikerült kiegyezni: 1975-ben kinek volt igaza, melyik fél cselekedett helyesen. A teljes igazságot csak az ismeri, aki képes belemutatni az átélők indítékaiba, látja az összes összefüggést, a szervezeti dimenzióon kívül tudomása van a rejtve maradó egyéni szálakról. Nem túlzás kijelenteni, hogy a teljes történelmi igazságot csak Isten ismeri. A helyzetet tovább nehezíti a kutató saját lencséje, amely sajátos módon ferdítheti az objektivitást (lásd II.3.1 pontban kifejtve). A történetírásnak ezt a korlátját Romsics így fogalmazta meg: „Több, mint negyedszázados kutatói tapasztalat birtokában én ma úgy gondolom, de tulajdonképpen már az 1980-as évek végén is így gondoltam, és Bethlen Istvánnal foglalkozó könyvem előszavában ezt le is írtam, hogy abszolút mértékben objektív történetírás elképzelhetetlen. Ilyen nem volt, nincs és soha nem is lesz. Ha az adatok összegyűjtésének és leírásuknak a fázisában, tehát a történész munkájának első szakaszában még el is érhető az objektivitás bizonyos szintje – ámbár különböző érveléssel sokan még ennek a lehetőségét is tagadják –, az adatok értelmezésének, elbeszéléssé rendezésének és az elbeszéltek értékelésének a fázisában, amelyeket valamennyire is igényes történész nyilvánvalóan nem kerülhet meg, elkerülhetetlenül megjelenik a történész szubjektuma... Ezért azt gondolom, hogy a történész akkor jár el helyesen ha minél pontosabban közli olvasójával saját nézőpontját.”¹⁶

A fenti érveléssel egyetértve a korábbi források és a fókuszcsoportokban megjelenő személyes reflexiók alapján megfogalmazásra kerülnek elemzések, lehetséges ok-okozati összefüggések, amelyek a kutatás tárgyát jelentő időszak megértése szempontjából relevánsak lehetnek, de nem szeretné kinyilatkoztatni a múlt értelmezésének csillogó verzióját. A fókuszcsoportokban nem volt cél a szakadás körülményeit vizsgálni, ennek ellenére elhangzottak szemtanúk részéről visszaemlékezések, vélemények, amelyek nem maradtak észrevétlenek az anyag feldolgozásában. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, a csoportinterjúk átéléseket, személyes szubjektív véleményeket, az azokban fellelhető mintázattokat vizsgálja, és nem célja megcáfolni más érintettek múlt vagy valóság értelmezését. A történelemértelmezés szubjektivitásának korlátja a csatlakozási folyamat vizsgálata során rávilágított egy fontos összefüggésre: nem kell tudni a teljes történelmi igazságot ahhoz, hogy szembenálló, különféle

¹⁶ Romsics, 2002.

sérelmeket elszenvedett csoportok képesek legyenek megbocsátani egymásnak. Ugyanakkor érteni kell az előzményeket ahhoz, hogy a jelen történései értelmet nyerjenek.

Lehetséges korlátként jelentkezett annak eldöntése, hogy mennyire helyes egy kisegyház belső történéseit kutatási anyagként kezelni, és annak tanulságait feltárni külső szemlélők előtt is, annak ellenére, hogy mindez a tudományos élet gyakorlatilag zárt világában történik. Ezt a kérdést annak idején, a szakadás 20 éves évfordulójára, a KERAK akkori vezetői által írt kötet előszavában is feltették a szerkesztők, és a megfogalmazott válasz bátorítást jelentett számomra is: „Meg kellett fontolnunk, hogy vajon helyes-e egyáltalán nyilvánosságra hoznunk, hogy egy szeretett közösségben – éspedig éppen a mi saját, szeretett egyházunkban megtörténhettek mindazok a szomorú, sőt esetenként szégyenletes dolgok, amelyeket legalább részben kénytelenek voltunk feltárni e kötetben, mivel enélkül lehetetlen lett volna történeti hűséggel vázolni az eseményeket. Két meggondolás szólt amellet, hogy vállalkozunk feltárásukra. Egyrészt a Biblia sohasem kendőzi el az ó- vagy az újszövetség egyházi hibáit, vezetői bűneit. A Szentírás arra a szemléletre nevel ezzel, hogy nincs romlandóbb és esendőbb az embernél és az emberi intézményeknél. Sohasem egészséges, ha Isten helyett ezekben bízunk. Ő maga nem egyezik ki az álnoksággal és az igazságtalansággal: inkább hagyja még azt is, hogy az ő nevét viselő emberek és intézmények bizonyos mértékig megszegyenüljenek a nyílt leleplezés által, semmint, hogy ezek rejtett meglétét tűrje. Másrészt ez nem csupán egy sötét, lehangoló történet, hanem – miként ez Izráel történeténél is látható – az isteni gondviselés csodálatos bizonyossága is. Az ügy világos és sötét oldala együttesen a valóság reális szemléletére és Istenben való bizalomra, reménységre tanít. Bízunk benne, hogy így fog hatni a könyv olvasása mindenkire.”¹⁷ Ugyanakkor érdemes megfontolni Fazakas által kifejtett szempontot is, mely szerint a terhelt múlt könnyen eredményezhet áthárítást, tagadást („emlékezetkihagyást”), ami alátámasztja azt a pszichoanalitikus megfigyelést, hogy amikor múltbeli hiányosságok elismerése külső nyomásként nehezedik valakire, az ignorálás önvédelmi mechanizmusa aktivizálódik. „A fenti és hasonló megfigyelések tulajdonképpen azt a teológiai felismerést igazolják vissza, hogy a bűn belátása rá van utalva az irgalmasság légkörére, a bűnbocsánat hatalmának ismerete nélkül a személyes véték beláttatása elviselhetetlen terhet jelent - amelyből adott esetben más kiút nem marad, mint a teljes tagadás.”¹⁸ Ha a fenti megállapítás elfogadjuk egyénekre vonatkoztatva, akkor igaz lehet vallási szervezetekre is a terhelt múlttal történő szembesülés kapcsán.

¹⁷ Vankó and others, 1995: 8-9.

¹⁸ Fazakas, 2004: 20.

I.5. A disszertáció helye a teológiában

Jogos kérdésfelvetés lehet, hogy milyen témakörben készült a dolgozat? Az első fejezetekből kiindulva lehetne egyháztörténeti, egyházzociológiai mű, vagy a teológiai reflexióval foglalkozó fejezet miatt a rendszeres teológia kritériumait kérhetné számon az olvasó. Kényelmes lenne interdiszciplinárisnak nevezni, de ezzel csak megkerülnénk a teológiai beágyazódás meghatározását és megindoklását. A szerzői szándék tekintetében a disszertáció a gyakorlati teológia keretrendszerében íródott. Már a címben markánsan megjelenik a vezetéstudományi karakter, ami az első fejezettől az utolsóig kiemelt szempontként jelentkezik, legyen szó akár a múlt feltárásáról, a jelen helyzet elemzéséről vagy jövőbeni kitekintésről. A gyakorlati teológia elfelejtett, majd újra felfedezett fogalma a kybernetika,¹⁹ amely az egyház vezetésével kapcsolatos teológiai ismeretekkel foglalkozó diszciplína. Nemcsak egy fejezete a gyakorlati teológiának, hanem hidat épít az egyház hitvallása és társadalommal való kapcsolata között. Szabó Lajos szerint alig két évtizede a gyakorlati teológián belül az a nézet uralkodott, hogy az egyház működése annyira más a piaci viszonyok között működő vállalkozásokhoz képest, hogy nem szükséges a teológiai gondolkodás részévé tenni a kívülről érkező vezetéselméleti szempontokat, de a világ azóta megváltozott.²⁰ Ugyanakkor figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy az egyház lelki természetű, ezért „a világi struktúrák és modellek kritikátlan adaptálása Isten akaratát és az egyház küldetését hamisítja meg.”²¹ A disszertáció szeretne rámutatni az üzleti világból érkező vezetéselméleti szempontok használhatóságára, de egyben azok korlátjaira is.

Nemcsak a vezetéselméleti szempontok miatt nevezhető gyakorlati teológiai munkának a dolgozat. A gyakorlati teológia feladata különleges szempontból vizsgálni sajátos helyzeteket, felfedni komplex dinamikájukat annak érdekében, hogy „átalakító és megvilágosító” módon megértesse, hogy mi is történik valójában az adott helyzetben. Kritikai reflexió segítségével, a gyakorlati teológia, a látható és a valós történések közötti különbség felfedésével, az Ige fényében, a hiteles keresztény életet támogatja.²² A disszertációban vizsgált esettanulmány kutatása ezt a gyakorlati teológiai szempontot szeretné érvényesíteni.

Richard Osmer a gyakorlati teológiát egy sajátos gondolkodásmódként, kutatási és megoldási szempontrendszerként jeleníti meg. Az egyházi élet kritikus kihívásainál, nehezen

¹⁹ A lelki adományok páli felsorolásában a κυβέρνησις kifejezeten a vezetésre, irányításra utal (1Kor 12,28). vö. Fazakas 2008: 6.

²⁰ Szabó, 2008: 93.

²¹ Fazakas, 2008: 97.

²² Swinton and Mowat, 2006: V.

megoldható jelenségeinél arra inti az egyházi vezetőket és lelkészeket, hogy ne a megoldási szakasszal kezdjék a beavatkozást. Szerinte a gyakorlati teológia keretrendszerében négy lépést kell alkalmazni, amit a disszertáció felépítése is követ, ahogy ez a IV. fejezet bevezetőjében is említésre kerül. Az empirikus-leíró szakaszban adatgyűjtés és kutatás folyik, amelynek célja mintázatokat és kontextust keresni annak érdekében, hogy megértsük mi történt. A disszertáció első három fejezete ezt a célt szeretné teljesíteni. A második, interpretációs szakaszban létező elméleteket hívunk segítségül, hogy megértsük, mindez miért történt. A disszertáció negyedik fejezete létező elméletek keretrendszeréből kiindulva, a kutatási következtetésekre építve, a következő részekben egy új elméleti modell javaslatáig jut el. A harmadik, normatív szakaszban bibliai modell segítségével arra keresi a választ, hogy minek kellene történnie. A teológiai reflexiókkal foglalkozó fejezet erre próbál egy lehetséges választ adni. A negyedik, gyakorlati javaslatok szakaszban a „hogyan válaszoljunk” jelenti a fő kérdést, melynek nyomán stratégiák születhetnek az adott, vagy jövőbeli jelenségek megoldására vagy megelőzésére.²³ Osmer lépéseinél különféle diszciplínák módszereit és eszköztárát lehet és szükséges használni, de ettől még a gyakorlati teológiai gondolkodás keretrendszerében marad a disszertáció mindegyik fejezete.

I.6. Csatlakozási példák – mai relevanciák

Annak ellenére, hogy voltak más egyházegyesítési kísérletek és történések is, ezek lefolyásáról, hatásáról és hosszútávú következményeiről kiterjedt kutatási elemzések nem ismertek. Több példát is lehetne felsorolni az európai kultúrkörnyezetből, amelyek bizonyos szempontból csatlakozási történésnek tekinthetők, de a korábbi különválásuk nem hasonlítható össze a kutatás esettanulmányában szereplő szakadással, ezért a csatlakozási folyamatok között sem lehet szoros párhuzamot vonni. A teljesség igénye nélkül négy pozitív példát érdemes kiemelni.

Az első a 2009. május 22-i egységnap, amikor a trianoni békeszerződés következményeként felbomlott Magyar Református Egyház, a határon túlra szakadt területeken megszervezett utódegyházi egyesültek, pontosabban kimondták a kárpát-medencei magyar református részegyházak alkotmányjogi egységét. Az Alkotmányozó Zsinaton elfogadtak egy olyan egyházalkotmányt, amely egységes szervezeti keretbe fogta a korábbi független egyháztesteket, amelyek hosszú évtizedeken keresztül külön utakat jártak, és nagyon eltérő lokális hagyományokkal rendelkeztek.²⁴ Egyes határon túli egyháztestek néhány évvel később

²³ Osmer, 2008: 4.

²⁴ Nagy, 2012: 5.

írták alá a csatlakozási dokumentumot. 2009 óta minden évben május 22-én a reformátusok megünneplik az összetartozásukat.²⁵

Hasonló okok miatt 2012-ben, a kolozsvári belvárosi unitárius templomban tartott erdélyi és magyarországi zsinatok együttes ülésén kimondták a két egyház egyesülését. Közös megalapították a Magyar Unitárius Egyház zsinatát. A 16.században alapított egyházat szintén a trianoni határok osztották fel magyarországi és erdélyi egyházra.²⁶

A harmadik példa is külső történelmi okokra vezethető vissza. A Németországi Evangélikus Egyháztól (EKD) 1969-ben elszakadtak a kelet-németországi regionális egyházak, amelyek 1991-ben, a német újraegyesítést követően, újra csatlakoztak. Érdeemes megjegyezni Huber megállapítását, csaknem tíz évvel az egyesülés után: „az ország keleti és nyugati felének egyesülése, akárcsak politikai és társadalmi téren, az egyházak tekintetében sem fejeződött még be”, illetve az ellentétek pénzügyi és strukturális kihívások miatt újra kiéleződtek.²⁷ A megállapítás mögött nincs kiterjedt kutatás, de a szerző saját látásának megosztása segít megérteni az egyesülési folyamatok komplex és elhúzódó természetét.

A negyedik példa inkább ideológiai természetű megosztottságot orvosolt. A Holland Református Egyház legnagyobb belső vitája az apartheid rendszer támogatása miatt alakult ki. Dél-Afrikában a holland református lelkész-miniszterelnök a faji alapú szegregáció vezéralakja volt, ideológiáját visszatükrözte az egyház intézményrendszere is. 1857-től kezdve a holland református gyülekezetekben külön osztották az úrvacsorát fehéreknek és feketéknek. 1974-ben a fekete, 1978-ban a fehér református egyházakat tömörítő szervezetek az egység mellett döntöttek. Hosszú évek munkájába tellett, amíg 1982-es Belhari Hitvallás elfogadásával az egyház nyilvánosan elítélte az apartheidet. A nyilatkozatot, kisebb adaptálással, 1986-ban fogadta el Holland Református Missziói Egyház. Ennek következtében 1994-ben egyesült a fekete és színesbőrű híveket tömörítő Afrikai Holland Református Egyház és a Holland Református Missziói Egyház, és létrejött az Egyesülő Dél-Afrikai Református Egyház. A folyamat része, hogy az eredetileg faji alapon szerveződő fehér Holland Református egyház 1998-ban elfogadta a Belhari Hitvallást, és 2011. évi zsinatán a dél-afrikai református egyházak újraegyesítésének alapidokumentumaként ismerte el. A szervezeti egység ellenére az etnikai alapú széttagoltság nem szűnt meg.²⁸

²⁵ <https://reformatus.hu/egysegben/hirek/mit-jelent-a-reformatus-egyseg-napja/> (2023.01.24)

²⁶ https://gondola.hu/cikkek/81581-Egyesul_az_erdelyi_es_a_magyarorszag_i_unitarius_egyhaz.html (2023.01.24)

²⁷ Huber and Szabó, 2002: 207–208.

²⁸ <https://reformatus.hu/vilagban/hirek/partneri-megallapodas-a-del-afrikai-holland-reformatus-egyhazzal/> (2023.01.24)

10.18456/EHE.2024.001

20

A fenti példák a történelmi változások hátterén vagy azok hatására bekövetkezett szakadásokat rögzítenek. Az egyesítési folyamat többnyire szervezeti szinten zajlott, de az adott helyi közösségek továbbra is a korábbi összetételben folytatták hitéletüket. Ezekhez képest a kutatott esettanulmány a szakadásnak és megbékélésnek azt a dimenzióját szemlélteti, amikor a szakadás szereplőinek kell megbékélni, és ezt követően együtt megélni közösségi szinten a hitüket. Míg a fenti példák történelmi léptékűek, addig ez utóbbi (esettanulmány) gyakori tapasztalat lehetne az egyházak széthúzó irányzatai és csoportjai miatt, ezért nem mondhatunk le a tanulságok és a gyakorlati alkalmazás általánosításáról sem. Egyházi, szervezeti szakadások nem történnek minden nap, de „virtuális” szétदारaboltság jelen van a legtöbb egyház életében. Virtuálisnak nevezem azért, mert a szervezet keretein belül maradó szakadás nem tűnik valóságnak, csak látszólagosnak, lappangónak. Pont ebben rejlik a veszélye, mert általában a vezetés ebben a szakaszban nem fordít annyi figyelmet rá, amennyit kellene. Konfliktusok mindig voltak és lesznek egy közösség életében, amelyek idővel, segítséggel vagy anélkül megoldódhatnak, a virtuális szakadások viszont nem. Ha a konfliktusokból szembenálló szekértáborok lesznek, a küldetés, hitvallás, teológiai látás, etikai kérdések értelmezésében kibékíthetetlen ellentétek jönnek létre, liberális-konzervatív irányzatok közötti frontok keletkeznek, az egyházat alkotó különböző csoportok polarizálódnak egyes vezetők vagy potenciális vezetők közreműködésével (hatalmi harc), a szakadás valóssá válik, akkor is, ha formálisan senki nem hagyja el az egyházat. Számolni kell azzal, hogy a társadalmi ellentétek ugyanúgy begyűrűznek az egyházba, mint korábban bármikor a történelem során. Az egység belső kihívásai nem lettek ritkábbak. Minden vallási közösségben megtalálhatók az anarchisták, akik önmagukon kívül nem ismernek el semmilyen vezetést; az egyházi szervezet-ellenesek, akik szerint az intézményi egyház nem alkalmas keret a kereszténység megéléséhez, sokkal inkább individuális szinten, mindenki a maga módján tegye meg, hisz magánügy; az élőködők, akiknek az egyház csak megélhetési platform; a nyereszkesedők, akik hasznot akarnak húzni az elégedetlen tagságból; a hitvitázók, akik antagonista személyiséggel itt élik ki „mindenellenességüket”; az eltérő egyházi irányzatok aktivistái, akiknek messianisztikus küldetésstudatuk van az általuk üdvösnek vélt ideológiára megtéríteni az egyházukat; a hatalmi harcok megszállottjai, akik számára ideális terep egy hit és bizalom-alapú közösség; erkölcsi, anyagi, vezetési és generációs válság áldozatai és okozói; a szélsőségesek. A sor a végtelenségig folytatható, mert a διάβολος, a megrögzött „szétdobáló” kreativitása határtalan. Ennek következtében az egyház, ha nem jól kezeli ezeket az erőket, nem tudja a küldetését teljesíteni, mert minden erejét lekötik a belső ellentétek.

Nem lenne igazságos, ha az egyház egységének kihívásait csak az elkötelezettség nélküli vagy éppen a megszállott tagok jelenlétével magyaráznánk. Huber már az előző évtized elején kifejtette, hogy az egyház maga is válságban van, ami a fenti szereplők számára „felkérést jelent a táncra”. Szerinte az egyházakat hasonló mértékben érintették a társadalomban végbement változások, mint más társadalmi intézményeket; az 1989 körüli évek olyan átalakulást hoztak, amilyenre a második világháború óta nem volt példa Európában.²⁹ A változások között említi a pluralizálódást, amiben értékpreferenciák váltották fel az egységes keresztény értékrendet; értékváltást (az emberek nem az egyháztól várnak választ hitbéli kérdéseikre); individualizálódást („foltszőnyeg” identitás), szekularizációt (távolságtartó egyháztagság); intézmények iránti bizalmatlanságot („a vallás virul, a templomok üresek”); társadalomtól való elszigetelődést. A változások hátterén hét válságot azonosít be, amelyek az egyházat kihívás elé állítják: tagság krízise, pénzügyi krízis, munkatársi krízis, az egység krízise, a szervezet krízise, az egyházi krízis-menedzselés krízise és az orientációs krízis.³⁰ A belső válság a konfliktusok, virtuális és szervezeti szakadások legjobb táptalaja. A belső konfliktusokat és virtuális szakadásokat a bennünket körülvevő polarizált világ mintázatának hátterén az idő kevésbé oldja meg, nem várható, hogy spontán folyamatként egyszer csak véget érnek, amelyben a vezetők nézőként vesznek részt. A mindenkori vezetés feladata a megbékélés, a belső egység elősegítése, a békesség kultúrájának megteremtése. Ehhez az erőfeszítéshez adhat új szempontokat az 2015. évi csatlakozási esettanulmány kutatása.

I.7. Kérdésfelvetés, hipotézisek

A kutatás elindításakor az alábbi kérdéseket fogalmaztam meg:

1. Milyen motivációk indították el az 2015-ös csatlakozási folyamatot, negyven éves folyamatos kudarcba fulladt kísérletezés után?
2. Van-e összefüggés a szakadást kiváltó és a csatlakozást előidéző motivációk között?
3. Milyen belső és külső dinamikák mozgatják az egyházi folyamatokat?
4. Mennyiben magyarázható a vallásos kultúraváltás az üzleti modellekkel?
5. A vallásos kultúraváltás milyen sajátos vezetési többletfeladatokat hordoz?
6. Az egyház belső egységét milyen folyamatok biztosítják egy kultúraváltási periódusban?

²⁹ Huber and Szabó, 2002: 25.33.

³⁰ Huber and Szabó, 2002: 200–237.

A feltett kérdésekre hat hipotézist állítottam fel:

1. A vallási identitáskrizis a csatlakozás alapmotivációja lehet.
2. Az egyházszakadás és az egyházhoz való csatlakozás egymással ellentétes vallásszociológiai folyamatok, ezért alapvetően nincs összefüggés a két folyamatot kiváltó alapmotivációk között.
3. Az egyházi kereteket szétvető és azokat összetartó folyamatok alapvetően különböző hitbéli meggyőződések és hitéleti irányzatok mozgatják.
4. Az üzleti és a vallási világ mozgó rugói különböznek, ezért a vallásos kultúraváltás sem magyarázható az üzleti világban felállított kultúraváltási modellekkel.
5. A vallásos kultúraváltás vezetési kihívásai alapvetően nem különböznek a vállalati változási folyamatokat kísérő kihívásoktól.
6. Az egyház belső egységének megőrzése elsősorban vezetési kérdés.

I.8. Források számbavétele

I.8.1. Az 1975-ös szakadással foglalkozó források

Az 1975-ös szakadás eseményeiről rengeteg nyílt levél, körlevél, egyházi dokumentum született, amelyeket a későbbi publikációk csak részben dolgoztak fel. Az első könyv formátumú mű 1995-ben jelent meg, ebben a KERAK vezetői összegezték az eseményeket, vélhetően azzal a céllal, hogy az akkor még mindig fennálló különállásra kellő indoklást adjanak a második generáció és az új megtérők számára.³¹ Ez az egyetlen angol nyelvre lefordított könyv a szakadásról.³² A szerkesztő azzal indokolja az angol fordítás kiadását, hogy az 1975-ös magyar válság a világszéles egyház számára tanulságul szolgál, illetve mivel két Divízió és a Generál Konferencia vezetői is részt vettek a tárgyalásokban, minden, ami történt, az ő felelősségük is, és ezzel a nemzetközi közösség történelmének részévé tették a magyarországi eseményeket. A könyv nagy részletességgel közli az 1975-1978 közötti dokumentumokat, de a 1979-1995 közötti történésekről is bemutatja az általuk fontosnak tartott leveleket és nyilatkozatokat. A könyv összegző, értelmező résszel, valamint állásfoglalásokat tartalmazó függelékkel zárul.

2003-ban jelent meg az első olyan kutatás, amit a Hetednapi Adventista Egyház könyv formátumban kiadott: Rajki Zoltánnak az ELTE BTK-n megvédett doktori disszertációja,

³¹ Vankó and others, 1995.

³² Vankó and others, 1998.

melynek egy fejezete foglalkozik az Egervári-üggyel.³³ Ez az első mű, amely megjelenésével megszüntette a KERAK monopóliumát az 1975-ös események értelmezésében.

Ennek jelentőségét jelzi a KERAK vezetés 2003-ban nyomtatott füzetben kiadott nyílt levele, amelyben kritikusan reagál a könyv megállapításaira.³⁴ 2010-ben a KERAK vezetése ismét megjelentetett egy publikációt,³⁵ amely 47 pontban foglalta össze az addig eltelt 35 év különállásának indoklásául szolgáló pontokat, ahogy azt a saját szemszögükből nézve látták.

2005-ben jelent meg Köbel Szilvia, a Sola Scriptura Lelkészképző és Teológiai Főiskola óraadójának, majd az egyháztörténeti tanszék megbízott tanszékvezetőjének könyve külsős kiadónál, amely az állam és az egyházak kapcsolatát vizsgálja 1945 és 1989 között.³⁶ Az ezredforduló utáni érvelésekben a beépítettség, egyes egyházi vezetők ügynöki tevékenysége a szakadás jogos indokaként jelenik meg. A szerző konkrétan nem tér ki az 1975-ös eseményekre.

2012-ben jelent meg az első önálló, nem egyházi kiadónál kiadott könyv a témában, amelyet nem a KERAK alapítók írtak.³⁷ „Az Egervári-mozgalom: a Keresztény Advent Közösség kialakulása és vallásszabadsági küzdelmei a Kádár-korszak második felében” című könyvben Rajki az 1975-1990 közötti eseményeket elemzi, felhasználva az Unió Irattárában, valamint a rendszerváltás után kutathatóvá vált Állambiztonsági Szolgálatok és a Magyar Országos Levéltárban fellelhető témához kapcsolódó dokumentumokat is.

Ugyanebben az évben jelent meg a KERAK részéről egy újabb kiadvány Holló Péter szerkesztésében,³⁸ amely szintén a rendszerváltás utáni levéltári kutatásokra épít. A „Háttér” című kiadvány, a KERAK fenntartásában működő Sola Scriptura Teológiai Főiskola egyes tanárainak tanulmányait tartalmazza az egyház és az állambiztonság kapcsolatairól, valamint Vankó Zsuzsanna³⁹ a saját személyéről kikért titkosszolgálati jelentésekből írt egy fejezetet. A könyv végén Vankó etikai és teológiai szempontok alapján összegzi és értelmezi a feldolgozott forrásokat, igazolva a KERAK különállás megalapozottságát.

A KERAK által 2000 és 2015 között közreadott dokumentumok, nyílt levelek, nyilvánosan elhangzott beszédek hangfelvételei egy csatlakozó korábbi KERAK elnök,

³³ Rajki, 2003.

³⁴ Sonnleitner and others, 2003.

³⁵ Tanácsadó Bizottság, 2010.

³⁶ Köbel, 2005.

³⁷ Rajki, 2012.

³⁸ Holló, 2012.

³⁹ Vankó Zsuzsanna, az Evangélikus Teológiai Akadémián (Evangélikus Hittudományi Egyetem) szerzett teológus diplomát (1969), rendszeres teológiából PhD-t szerzett (2003, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet), a Sola Scriptura Teológiai Főiskola mb. rektora, a Keresztény Advent Közösség lelkésze. Az 1975-ös szakadás idején a SZET lelkészképző intézet tanára volt. Az Egervári-mozgalom egyik alapítója és szellemi vezetője lett (Rajki, 2012); https://sola.hu/wp-content/uploads/2022/09/Szakmai-adatlap_Vanko_Zs.pdf (2023.06.10)

Stramszki István kutatásra rendelkezésre bocsátott gyűjteményében található, melynek részletes feldolgozása külön disszertációs téma lehetne.

Sokat segített Raafat Kamal, a Transz-Európai Divízió akkori elnökének 2011-ben belső használatra készített és a kutatásomhoz engedéllyel átadott jelentése,⁴⁰ amely feldolgozza a GK és TED levéltárában, a KERAK-kal kapcsolatos leveleket, határozatokat és egyéb dokumentumokat, valamint a világszéles egyház által kiadott folyóiratokban megjelent cikkeket. A Magyar Unió szintén engedélyezte a szakadás és csatlakozás témakörben általa kezelt dokumentumok kutatási célra való felhasználását.

Az Adventista Teológiai Főiskola legújabb adventtörténeti tankönyve néhány oldalt szentel a Magyar Unió történetének, melynek keretében röviden foglalkozik a szakadás hátterével is.⁴¹ További cikkek és tudományos publikációk is említésre kerülnek a disszertációban.

Összességében megállapítható, hogy a szakadás KERAK-feldolgozása mellett viszonylag kevés publikáció jelent meg nem KERAK kötődésű szerzőktől, de a meglévő források kritikai elemzése lehetővé teszi a történések és azok lehetséges okainak és következményeinek felidézését, a későbbi csatlakozási folyamat megértése érdekében.

I.8.2. Kultúraváltással foglalkozó források

A kultúraváltással foglalkozó szakirodalom összefoglaló szemléjére nem vállalkozunk, csupán a vallásos kultúraváltáshoz a kutató által feltételezhetően kapcsolódó, és a kutatás hipotéziseiben szereplő szempontjaival összefüggő legfontosabb műveket említjük, a teljesség igénye nélkül, amelyek segítették az elméleti keretek meghatározását.

A vállalati kultúra kutatások az 1980-es évekbe nyúlnak vissza, jelentőségük folyamatosan nő, aminek következtében a menedzsment elméletek kulcsfogalmává vált. Kiváló szemlét találunk Kovács „Kultúrák versengése a globalizáció korszakában” című disszertációjában.⁴² A kultúra fogalmának összegzésénél Kroeber és Kluckhohn nevét kell megemlíteni, akik több mint száz definíciót gyűjtöttek össze és csoportosítottak különféle szempontok szerint.⁴³

A szervezeti kultúra megértésében alaplúnak számít a hazai szakirodalomban Bakacsi „Szervezeti magatartás és vezetés” című könyve.⁴⁴ Szervezeti kultúraváltási elméletekkel több

⁴⁰ Kamal, 2011. ÖFE-I-A-2.

⁴¹ Szilvási and Tonhaizer, 2017.

⁴² Kovács, 2006: 16.

⁴³ Kroeber and Kluckhohn, 2017.

⁴⁴ Bakacsi, 2006.

szakember is foglalkozik. Trompenaars mellett,⁴⁵ kitérünk Schein⁴⁶ és Bridges⁴⁷ elméleteire is. Utóbbi jellegzetessége, hogy keresztény szemlélettel vizsgálja a vállalati kultúraváltási folyamatot, ami jó összehasonlítási alapot ad az egyházi kultúraváltás vizsgálatához.

I.8.3. Más releváns források

A szakadás kibékíthetetlennek látszó ellentétet okozott a két tábor között, amit 40 éven át kölcsönösen tápláltak és fenntartottak. A csatlakozási tárgyalások 2013-2015 között egy konfliktuskezelési folyamatot is elindítottak. A konfliktusos folyamatok megértéséhez számos szerző hozzájárult az évek során a maga kutatásaival. Sande a vezetéstudományi könyvekből ismert konfliktuskezelési elméletekhez képest új dimenziót mutat be, a békéltetési szakma felismeréseit veti össze a bibliai elvekkkel.⁴⁸ A megoldáson túl a kiengesztelődésre és lelki megbékélésre is ajánl megoldást, ami a csatlakozási folyamat elsődleges célja volt. Koberrel együtt írt másik könyvében összegzi a megbékélés területén szerzett kutatásokat és azok gyakorlati alkalmazását.⁴⁹ A megbékélési irodalom nagy része a nemzeti ellentétek, háborúk okozta konfliktushelyzetekkel foglalkozik, amely a jelen kutatás szempontjából kevésbé releváns.

A KERAK-ból csatlakozott személyek egy része a 40 éves különállásban vallási függőséget látott, amint az a későbbiekben látható lesz. A vallási függőségről Freud-tól kezdve több kutató is publikált. Érdemes megemlíteni 1991-ben a témában megjelent két művet. Booth a vallási bántalmazás és függőség,⁵⁰ Arterburn és Felton a mérgező hit témakörben írt.⁵¹ Ez utóbbi azért is jelentős, mert a csatlakozó KERAK lelkészek egy része korábban találkozott a könyvvel, aminek köszönhetően úgy vélték, hogy amit tapasztalnak, az nem KERAK találmány, hanem egy jelenség, aminek tipikus tünetei vannak. Olyan vallásos rendszer ismertetőjegyeit írják le a szerzők, amelyek Istent helyettesítik, és függőséget okoznak. A témában további részleteket találunk Kratzer „Megbetegítő hit”⁵² és Chapman „Mérgező munkahelyek” című könyvében.⁵³

Összegzésként megállapítható, hogy míg a történelmi háttér irodalma specifikus, a csatlakozás komplex jelenségét több kutatás és több szempont felhasználásával lehet

⁴⁵ Lloyd and Trompenaars, 1993.

⁴⁶ Schein, 2017.

⁴⁷ Bridges, 2009.

⁴⁸ Sande, 2004.

⁴⁹ Kober and Sande, 2009.

⁵⁰ Booth, 1991.

⁵¹ Arterburn and Felton, 2013.

⁵² Endraß and Kratzer, 2005.

⁵³ Chapman and others, 2016.

10.18456/EHE.2024.001

megvilágítani, kezdve a kultúraváltási elméletekkel, folytatva a konfliktuskezelés, megbékélés és vallási függőségek leírásával foglalkozó művekkel. A teljes arzenálból Bridges átmenet-elméletét emeli ki a disszertáció, amellyel összehasonlítja a csatlakozással kapcsolatos önálló kutatási eredményeket.

II. HÁTTÉRELEMZÉS – Szakadások és megoldások a mérlegen

A kutatás tulajdonképpeni elemzése része a IV. fejezetben olvasható, azonban a csatlakozás előzményeinek deskriptív bemutatása kevés lenne a későbbi összefüggések megértéséhez. A történések mellett az írott forrásokból és a fókuszcsoportoktól nyert információk kritikai elemzése is megtalálható. A fejezet a történelmi háttérellemzéssel kezdődik (II.1), és a saját kutatás bemutatásával végződik (II.2).

II.1. Történelmi háttérellemzés

A szakadás és a csatlakozás közötti negyven év részletes feldolgozása külön disszertációs téma lehetne, ezért csak az 1975-ös szakadás körülményeire térünk ki részletesebben. Ezen belül a szakadás okaival (II.1.2) és annak mintázatával foglalkozik egy-egy elemzésem. A disszertáció bevezetőjében bemutatott egyik cél az esettanulmány kutatási eredményeinek általánosítása, ami segítséget jelenthet széthúzásokkal küzdő más egyházi szervezetek számára is (lásd. V fejezet). Mivel az 1975-ös szakadás ebben a fejezetben kerül bemutatásra, itt kapott helyet a szakadásokkal kapcsolatos általános elemzés is (II.1.3), amelyben összehasonlítjuk a kutatott esettanulmányt más egyházak szakadásaival. A múlthoz tartozó, de a csatlakozásra kiható alfejezet a HNA és KERAK közötti teológiai és szervezeti különbségek bemutatása (II.1.4), ami érthetőbbé teszi a későbbi kutatási adatok értelmezését. A korábbi lehatárolással összhangban nem vállalkozhatunk a negyvenéves időszak átfogó vizsgálatára, mégis érdemes kiemelni a négy évtized kudarcba fulladt csatlakozási kísérleteit (II.1.5) és annak okait (II.1.6), hogy ennek hátterén érthetőbb legyen a 2011-2015-ös sikeres csatlakozás leírása (II.1.7).

II.1.1. Az 1975-ös szakadás rövid áttekintése a források alapján

A *szakadás* az érintett felek által nem kölcsönösen elfogadott kifejezés. A protestálók számára 1975 egyházi történései a hitelvek melletti bátor kiállást jelentette, a különállás pedig egy ideiglenes állapotot, amelyet a hivatalos egyházvezetés idézett elő kollektív kizárások által, a „hitelvi protestáció megtorlásaként”.⁵⁴ A KERAK-hoz tartozó szerzők a kiszakadás kifejezést

⁵⁴ A 2015-ös csatlakozás hírével a világszéles egyház hivatalos lapja, a *Review and Herald* 2015. júliusi száma is foglalkozott, ahol a szerző az angol „splinter,” leszakadt csoport kifejezést használta a KERAK-ra. Erre a cikkre reagált a KERAK csatlakozást elutasító tagjai közül 28 személy aláírással, amelyben kifejtik, hogy „a valóságban nem kiszakadás történt, hanem drasztikus, alaptalan és szabálytalan kizárások, gyülekezet lezárások az Unió-vezetők részéről, a lelkiismereti és hitelvi protestáció megtorlásaként” http://korszakoknyomaban.weebly.com/uploads/2/6/1/1/26113502/h%C3%ADrek_és_tények_a_magyarországi_adventisták_egyes%C3%ADtéséről_-_tájékoztató.pdf (2022. 08. 16.)

kerülik, ennek ellenére megállapítják, hogy „kettészakadt az adventista közösség.”⁵⁵ Gyakrabban fordul elő a kiválás vagy „kizárt adventista egyházzrész”⁵⁶ kifejezés. A szóhasználat nem kívánjuk minősíteni a történéseket, nem a kiváltó okokra vonatkoztatjuk, hanem egy végkifejletre, amelyből objektív tényként megállapítható, hogy a Magyarországi Hetednap Adventista Egyház kettészakadt. Ennek eredményeként 40 éven át a protestálók, bár magukat mindig adventistának vallották, az egyház testéből elkülönülve/kiszakadva működtek. Ezért a szövegben továbbra is a szakadás kifejezéssel hivatkozunk az 1975-ben indult történésekre.

A válság kirobbanásához vezető konkrét és közvetlen okot a protestálók szerint az Unió elnökének köszöntő szavai váltották ki egy ökumenikus rendezvényen.⁵⁷ A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának meghívására Philip Potter, az Egyházak Világtanácsának főtitkára Magyarországra érkezett, akit Palotay Sándor, korábban adventista igehirdető, a Szabadegyházak Tanácsának (továbbiakban SZET) elnöke előadásra kért fel. A köszöntésben kiemelte, hogy „a Baptista és a Metodista Egyház közvetlenül tagja a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának, a SZET többi tagegyháza nem tag ugyan, de a SZET részt vesz az Ökumenikus Tanács munkájában.” Szakács József, a Magyar Unió elnöke, egyben a SZET alelnöke, záró szavaiban ezt mondta: „Isten áldja meg Potter főtitkár urat, a mi testvérünket, azon a helyen, ahová állította és a Szentlélek vezesse munkájában.”⁵⁸ Az ülést a Baptista Egyház egyik gyülekezetében tartották, melyen az adventista lelkészkar is jelen volt. A DET elnöke, Egervári Oszkár, beadványt írt az Egyháztanács (továbbiakban ET) számára, melynek ő is tagja volt, és kérte, hogy az elhangzottak miatt a testület nyilatkozzon az ökumenikus mozgalomhoz való viszonyáról, és az ennek megfelelő következetes magatartás gyakorlásáról a továbbiakban.⁵⁹ Szakács József unióelnök a levél visszavonását kérte tőle, és megvádolta, hogy a politikai rendszer ellen lázad. Egervári egy újabb levélben ezeket cáfolta, és a következő ET ülésen⁶⁰ egy teológiai bizottság felállítását javasolta a divízió bevonásával az elvi állásfoglalás elkészítéséhez.⁶¹ A protestálók másik vezető egyénisége, Vankó Zsuzsa, a SZET Lelkészképző intézetének egyházi alkalmazásban lévő tanára, a SZET elnökének az iskolaév megnyitóján elhangzott szavait kifogásolta Szigeti Jenőnél, aki az intézet dékánja volt. Palotay az intézményt

⁵⁵ Köbel In: Holló, 2012: 31.

⁵⁶ Köbel, 2012: 53.

⁵⁷ Vankó and others, 1955: 53

⁵⁸ Vankó and others, 1995: 55.

⁵⁹ Vankó and others, 1995: 56.

⁶⁰ 1975. május 21

⁶¹ Rajki, 2012: 33.

ökumenikusnak nevezte,⁶² ugyanakkor a levél írója is elismerte, „lehetséges, hogy az elnök úr ezt a szót nem a maga pontos, lefoglalt értelmében akarta használni”.⁶³

Az ET adminisztratív lépésekkel válaszolt a beadványokra, és döntést hozott Egervári és Vankó elhelyezéséről, akik ezt visszautasították az ökumenikus kérdés rendezéséig. Tudták, hogy elhelyezési döntés visszautasítása fegyelmi eljárást von maga után az egyház akkori szabályai szerint, de a határozatot „elvi okok miatt” nem tudták elfogadni. Ebben az időszakban az egyházterületeknek formális funkciója volt, minden döntési jog az országos egyházvezetés, az ET kezében volt. Az egyházterületi elnök a központi (Budapest Terézváros) gyülekezet lelkésze volt ebben az időszakban. Az érintettek az elhelyezést olyan fegyelmi intézkedésnek tekintették, amivel szerették volna elhallgattatni őket. A határozatban nem volt semmilyen fegyelmi indoklás, bár a 3. FCS szerint ez indokolt lehetett volna, és véleményük szerint ez volt az eljárás elsődleges oka.⁶⁴

Az elhelyezés visszautasítása miatt Egervárit felmentették területi elnöki tisztsége alól, és kényszerszabadságra küldték,⁶⁵ ami alatt tovább szélesítette az ellenállást. A következő ülésen⁶⁶ Vankót és Egervárit elbocsátották. A tiltakozó hat lelkész, köztük négy segédlelkész, levélben lemondásra szólította fel az elnököt és a kincstárnokot. Az 1975. október 2-án kelt levélben a lemondási kérésük okai között említik, hogy mindketten „szeszes italt fogyasztanak”. A levélben a szakadás vádját visszafordították az ET-ra és azt írták az „ország lángba borul”, ha nem vonják vissza az elbocsátási döntésüket.⁷⁰ Nemsokkal ezután a négy segédlelkész önként felmondott, és hat diák kilépett a teológiáról.

Rajki szerint tagsági szinten akkor robbant ki az ellenállás, amikor a központi gyülekezetben a szimpatizánsok megismertették a beadványokat a tagokkal. Az 1975. október 25-én tartott tagsági közgyűlésen (testvérgyűlés) Egervári hívei volt prédikátoruk védelmében

⁶² A SZET Lelkészképző intézmény 1966-ban alakult, a kisegyházak teológiai képzését látta el, ahol a felekezet-specifikus tantárgyakat külön oktatta minden egyház a saját diákjainak, a „semleges” tárgyakat pedig közösen.

⁶³ Holló In: Balogh and Gergely, 2010: 316.

⁶⁴ A szóban elhangzó etikai fegyelmi okokról vö. Vankó and others, 2015:77. és Holló in Balogh and Gergely, 2010: 317.

⁶⁵ A 3.FCS visszaemlékezése szerint ez későbbi interpretálása a történeteknek, ugyanis csak felajánlották neki a szabadság lehetőségét. „Oszkár vétót jelentett be, ennél a határozatnál, hogy Zsuzsát Debrecenbe helyezik. Erre megkérdezték, hogy hol is van az, hogy vétójoggal bárki is rendelkezik az adventista rendszerben? Hát ő azt mondta, hogy ez nem számít, most ő vétózik. És akkor, hát jött ez a gondolata a papámnak, hogy javasolja, hogy menjen el egy hónap szabadságra. Régi fiatalkori barátok voltak Oszkárral. Oszkár ezt megfogadta és felhasználta ezt a hónapot arra, hogy megszervezzék ezt a Kisbizottságot, ami aztán zászlóra tűzte az ökuménit.” Átirat FCS 3: 7-8. ÖFE-I-B-2.

⁶⁶ 1975. október 15-én Vankó Zsuzsát az egyházterület és ET összevont ülésén bocsátották el, október 20-án pedig Egervári Oszkárt az ET ülésén. Az azonnali hatály ellenére, a lemondási időt munkaviszonyént kezelte az ET és együttműködést kért a vizsgálatok idejére. A fegyelmi vizsgálatokra Egervári nem jelent meg. Az elbocsátás november 30-n lett hatályos.

⁷⁰ Vankó and others, 1995: 82–84.

magukhoz ragadták a szót, és ismertették a leveleket. Ezzel a gyülekezet az ellenzék mellé állt.⁷¹ A gyülekezetek sorra küldtek tiltakozó leveleket, amelyek tartalmi hasonlósága egy szellemi szerzőre utalt.⁷² A divízió jóváhagyta az elbocsátásokat, amit egy uniókonferencián kihirdettek.⁷³ A protestálók ellen további intézkedések következtek. Több gyülekezetben a lojális és ellenzéki csoportok között botrányos jelenetekre kerül sor,⁷⁴ majd az ET feloszlattott közülük kettőt. 1976. február 4-én feloszlattásra került a tatabányai gyülekezetet, majd március 13-án a központi gyülekezet 430 taggal, melynek során Egervári Oszkár és egy másik tiltakozó lelkész tagságát megszüntették. A döntést az egyházterületi bizottság hozta meg, miután leváltotta a tiltakozó helyi gyülekezeti bizottságot, amelynek a gyülekezeti közösség újra bizalmat szavazott. Az új lelkész Szigeti Jenő lett, akivel az újraválasztott régi bizottság nem működött együtt. A feloszlattási döntés indokaként a gyülekezet lelkész nélkül tartott testvéri órája, valamint a gyakori, istentiszteletek alatti rendbontás szerepelt. Következő szombaton 130 fő írta alá a nyilatkozatot, hogy az újjászervezett gyülekezet tagja akar lenni, a szabályok betartását vállalva. 39 fő személyes levelet kapott, hogy a rendbontó vagy másokat megfélemlítő magatartása miatt ne látogassa az új gyülekezeti közösséget.⁷⁵ Ezeket a személyeket nem is engedték belépni a terézvárosi gyülekezet kapuján. Erre a mozzanatra sokáig hivatkoztak az érintettek, mint akiket jogtalanul kizártak és ki is tiltottak, értelmezésük szerint emiatt kényszerültek külön megszervezni magukat. Szerintük ennek felelőssége az egyházvezetést terheli. Bár ilyen eset csak két gyülekezetben fordult elő, és a protestálók kevesebb mint felét érintette (518 tagot), a további kommunikációban úgy szerepelt, mint ami a teljes ECS-t kollektíven sújtotta. A többi tiltakozó önként távozott az ország számos gyülekezetéből. A csatlakozás idején (2015) a KERAK tagság 90%-a soha nem volt tagja a HAE-nak, ezért nem is lehetett „kirekesztett”. A hivatalos egyházban maradó tagok a 3. FCS-ban azt emelték ki, hogy egy gyülekezetet az egyházterületi bizottság az egyház szabályainak értelmében feloszlatthat, tehát a döntést nem tartották szabályellenesnek. Az istentiszteletek alatti gyakori rendbontást, illetve a szervezeti szabályok megsértésével tartott testvéri gyűlést megfelelő jogalapnak tartották a döntés meghozatalára. A döntés végrehajtása során a kapu őrzésére és a rendbontók fizikai kiutasítására nincs egyházi szabály, utólag kifogásolható, de az adott kontextusban a tagság vezetéssel együttműködő része pragmatikus megoldásnak tartotta.

⁷¹ Rajki, 2012: 44.

⁷² Rajki, 2012: 47. Vankó szerint 22 levelet küldtek tagok és gyülekezetek az UB-hoz. vö. Tanácsadó Bizottság, 2010: 10.

⁷³ 1975. december 21

⁷⁴ Rajki, 2012: 59.

⁷⁵ Vankó and others, 1995: 215–225.

Mindez nem zárja ki, hogy az érintettek közül nem mindenki volt rendbontó, a kiutasításban voltak önkényes döntések is, illetve nem lehet megkérdőjelezni az okozott érzelmi-lelki traumát, ami évtizedekig megmaradt az átlőkben. A két gyülekezet feloszlata újabb tiltakozó hullámot váltott ki a gyülekezetekben.

1976 elejétől már tizedet és adományokat is elfogadtak az ellenállás vezetői.⁷⁶ Amikor a GK elnöke a rendezést szorgalmazva az országba látogatott, a vele való tárgyalást kérő levelet már több mint ezer tiltakozó írta alá.⁷⁷ Maguk között egy húsz tagú ügyintéző bizottságot választottak⁷⁸, miközben egyre több gyülekezet szakította meg a kapcsolatot az Unióval. 1976 decemberében már 20 gyülekezet nem fogadott el semmilyen szolgálatot az Uniótól. Ahol nem voltak többségben, ott a tiltakozók hagyták el a gyülekezeteket. Több helyen viharos jelentek voltak az imatermekért folytatott küzdelemben.⁷⁹ Saját szerkesztésű imaheti és szombatiskolai⁸⁰ anyagot adtak a különállók kezébe. 1976 októberében bejelentették az Állami Egyházügyi Hivatalnak (továbbiakban ÁEH) a különválásukat. Ezt követően is az egyház részének tartották magukat, de a szabálytalannak minősített kizárásuk miatt a „hitelvi elhajlások” rendezéséig, ideiglenesen külön akarták élni hitéletüket. Hivatalos nevük nem volt, „Egervári-csoport” (továbbiakban ECS) néven emlegették őket, taglétszámuk 1260 főre becsülhető abban az időben⁸¹. A különállással kapcsolatos megközelítésük 1990 után sem változott. A rendszerváltás lehetővé tette külön egyházként való állami bejegyzésüket Keresztény Advent Közösség néven.

II.1.2. A szakadás lehetséges okainak elemzése

A szakadás lehetséges okainak megnevezése folyamatosan viták keresztüztüében állt a különállás 40 éve alatt. Mindkét tábor igyekezett kiemelni a másik félre nézve elmarasztaló indítékokat. A források kritikai elemzése alapján több ok együttes jelenlétét emelhetjük ki. A hangadók, egyházvezetők, szimpatizánsok és a tagság oldaláról nézve más-más indíték dominanciája valószínűsíthető.

⁷⁶ Rajki, 2012: 57. Az egyház szabályai szerint a tized tárháza a szervezett egyház, ezen belül pedig az egyházterület. Súlyos szabálytalanságnak számít a tized magánúton való kezelése, bármi is legyen ennek indoklása.

⁷⁷ Rajki, 2012: 64. Robert H. Pierson GK elnök és Edwin Ludescher EAD elnöke 1976. május 28-án találkozott a tiltakozók 60 fős delegációjával, ahol átadják a 8 pontos „Kéréseink” című dokumentumot.

⁷⁸ A protestálók által választott vezető testületet sokáig „Kis Bizottságnak” nevezték

⁷⁹ Rajki, 2012: 80.

⁸⁰ A szombatiskola a Generál Konferencia Szombatiskolai Osztályának szerkesztésében negyedévente megjelenő kiadványa, ami segédanyagot biztosít szombat reggelenként a tagság csoportos bibliatanulmányozásához.

⁸¹ Rajki, 2012: 83.

II.1.2.1. Államhatalom, politikai környezet hatása

Mindenekelőtt azt kell kiemelni, hogy az 1975-ös események nem derült égből csaptak le. A megelőző évtizedek megalapozták a válság kirobbanását.

A trianoni békediktátum után megmaradt magyar területeken 1919-ben Budapest központtal újjászervezték az egyházat 400 taggal.⁸² A korábbi egyházi törvény feltételei miatt az egyház nem volt elismert státuszban. Egyesületként működhetett, zártkörű gyűlést tarthatott, amelyen 18 évesnél fiatalabb személy nem vehetett részt. Szektaként kezelték, 13 hónapra betiltották. A nehézségek ellenére az 1920-ban 611 fős tagság 1945-ig 3608 főre duzzadt.⁸³ 1945-1948 között az egyház virágzó fejlődésen ment át, közjogi helyzetének javulása miatt is, amit a Magyarországi Szabadegyházak Szövetségének, a későbbi SZET elődszervezetének megalapításával ért el, melynek létrehozásában a divízió egyetértésével az adventista egyház alapítóként vett részt. A szervezet célja a kisegyházakkal együtt közös érdekképviselést alkotni egy új vallási törvény megalkotásához, az elismert működés megszerzése érdekében, melyben a kisegyházak egyenlő jogokat kapnak a történelmi egyházakkal. Az erőfeszítés sikerrel járt, 1945 július 31-től a kisegyházak szabadon működhettek. A baloldali államvezetés szövetségest látott a kisegyházakban a politikai katolicizmus elleni küzdelemben.⁸⁴ 1945-48 között nagy missziós ébredés volt tapasztalható a szabadság talaján, a „népevangalista” mozgalom fellendült, a tagság megduplázódott. 1949-ben már 6107 felnőtt, bemelegített tagja volt az egyháznak, azóta is a legmagasabb létszám a Magyar Unió történetében.

A nagy lendületnek 1948 után a Rákosi éra vetett véget, mely a vallásos élet teljes kontrollját, felszámolását tűzte ki célul. A vallásos életet ideológiai szinten támadta a kommunista párt Központi Bizottságának agitációs osztálya, a Belügyminisztérium megszervezte az egyházi ügyekkel foglalkozó osztályát az ÁEH-t, a kisegyházakat pedig a SZET által ellenőrizte, amely széles jogköröket kapott, mint például a lelkeszi igazolványok kiadása, belső választások befolyásolása, egyházi körlevelek cenzúrázása, kiadványok engedélyeztetése és így tovább.⁸⁵ 1952-ig inkább a nagy egyházak rombolásával foglalkozott, amelybe a protestánsokat is próbálta bevonni. Felső szinten garantálták a felekezet működését, de helyi szinten gátolták. A HNA kiadó és laikus evangélisták nélkül maradt, megtiltották az evangelizációt és minden „vallásos propagandát”. A pártállam a „szocializmus képére

⁸² A Magyar Uniót később, 1925-ben szervezték meg. Ettől kezdve önálló egyházi egységként működhetett. Két egyházterület alkotta az Uniót. Rajki, 2003: 16.

⁸³ Rajki, 2003: 17.

⁸⁴ Rajki, 2003: 20-34.

⁸⁵ Rajki, 2003: 46-52.

formálódás útjára terelte az egyházakat”,⁸⁶ és „törvényes” működésük garantálásáért cserébe politikai lojalitást követelt azok vezetőitől. A tagság a változások miatt frusztrált lett, az eredmények hiányát a vezetésnek tulajdonította, és a falak közé szorult egyházban elindultak az elégedetlenségi hullámok, ami két szakadáshoz vezetett.⁸⁷

Az 1956-os forradalom megbukott, és új korszak kezdődött a kommunista vezetésben. Kádár irányításával elkezdődött a puha kommunizmus, amely fokozatosan „szelídült”, okulva a Rákosi-korszak kudarcaiból. Nyílt támadás helyett a beépített ügynökök, a befolyásolás színpadok mögötti eszközeit használta.⁸⁸ A békés működést a külső körülmények enyhülése és az egyházvezetők fokozott együttműködési készsége eredményezte. Az ÁEH csak az általa jóváhagyott, államhoz lojális lelkészeket engedte „megválasztani” vezetői tisztségre. Az ellenőrzésről, az egyház „államosításáról” a hatalom nem mondott le. 1957-től a HNA államilag elismertté vált. Külső nyomásnak engedve az Unió centralizálta a vezetést, 1958-ban megszüntette az egyházterületeket, a laikusok kiszorultak az országos bizottságokból. A Négyesi szakadás elfojtása után az államhatalom engedelményeket tett a látszatdemokrácia érdekében, de továbbra is az általa engedélyezett vezetők lehettek az egységek élén. A 70-es évek közepétől azonban egyre jobban lazult a szorítás. Az 1975-ben kirobbant ellenállás vezetői már tudták, hogy nem kell tartani a karhatalomtól. Megjegyzendő még, hogy a Kádár-rendszernek égető szüksége volt arra, hogy a Nyugat szemében jó kép alakuljon ki róla. „Ezért – főleg az 1970-es évek végétől kezdve – óvatosabb eszközöket kezdtek alkalmazni... Olykor magunk is meglepődve tapasztaltuk, hogy amikor kellő elszántsággal léptünk fel, sok területen meghátrált és engedett az államhatalom. ...senki nem került börtönbe, fizikailag sem bántalmaztak közülünk senkit.”⁸⁹ A zaklatások jó része az engedély nélküli építkezések, házi gyülekezések, táboroztatások, illegális öregotthon-alapítás miatti hivatali eljárások voltak, amelyeket hitük miatti üldözésként értelmeztek, és a nyugati sajtóval fenyegették meg a hatóságokat, emiatt az eljárások egy részét nem folytatták le. Egy esetben a Szabad Európa rádió is foglalkozott az ügyekkel, amikor az engedély nélkül átépített központi gyülekezetüket (Zugliget) le akarták bontani a hatóságok. „Ötvenhat után már nem voltunk életveszélyben. Folyton fenyegettek ugyan minket, de végül semmiből nem lett nagy ügy.”⁹⁰ A korábbi belső

⁸⁶ Köbel, 2008: 137.

⁸⁷ 1956-57-ben Buday-féle szakadás néven ismert folyamat 400 tag elvesztését jelentette. A második, 1965-1966 között, Négyesi szakadás néven maradt fenn, mely során 100 fő hagyta el az egyházat. A későbbi szellemi örökség szempontjából érdemes még megemlíteni Vankó Mihály 1950-es évek első felében szervezett szakadását, amikor egy kis csoport kivált az egyházból, de az eseménynek marginális jelentősége volt. Vö. Rajki and Szigeti, 2012: 270.

⁸⁸ Rajki, 2012:114-130.

⁸⁹ Vankó and others, 1995: 31–32.

⁹⁰ Sándor, 2009.

ellenállási kísérletekhez képest a protestálás visszafogott hatásági kezelését megfigyelhették a metodista szakadás esetében is.⁹¹ Az ellenzéki szerep vállalása rendkívül népszerű volt, a diktatúra ellen „egyházi köntösben” már lehetett, illetve csak így lehetett tiltakozni. Ezt a feltételezést támasztja alá, hogy a tiltakozók tömegbázisát a fiatalok, az értelmiségiek és a tehetősek alkották.⁹² Erre az összefüggésre utalhat az a későbbi visszaemlékezés, amelyben az alapító szerint a HNA „politikai engedetlenség” miatt elbocsátotta, majd kizárta az egyházból öt lelkész társával együtt,⁹³ ami a rendszer szempontjából nézve áttételesen megalapozottnak tűnik. Más kiségyházi protestálók, mint például Iványi, a metodista szakadás egyik szellemi vezetője, nyíltan vállalták politikai nézeteiket: „A dolog háttérében a demokratikus ellenzékkal való meghitt kapcsolatom rosszallása állott, és különösen is az a sértettség, melyre az ÁEH egyes képviselői annak az előadásorozatnak a hatására jutottak, melyet *Miért nem szabadok a magyarországi szabadegyházak?* címmel a hétfői szabadegyetemen tartottam.”⁹⁴ A rendszerváltáskor vállalt nyílt vagy háttérben zajló politikai szerepük azt látszik alátámasztani, hogy a tiltakozások nemcsak az egyházi elit, hanem a politikai rendszer ellen is szóltak, amellyel kollaboráltak az elismert egyházak vezetői.

A korszak kutatói szerint messze nem adventista specialitás volt az elégedetlenség és az ebből fakadó szakadás. „Az állami ösztönzésre történő centralizáció eredményeként a tagegyházakban egyes csoportok szembe kerültek egymással, és a hatalmi harc lehetővé tette a felekezetek és a SZET vezetése számára az állítólagos ’reakciók’ perifériára szorítását. Több esetben szakadás jött létre.”⁹⁵ A SZET vezetése sérelmezte, hogy egyes állami szervek szimpátiával nézték a szakadármozgalmak egyházukat bomlasztó tevékenységét.⁹⁶ Úgy tűnik, hogy az egyházakon belüli szakadások az „oszd meg és uralkodj” elv szerint provokált, sugallt vagy/és elnézett jelenségek voltak.⁹⁷ Köbel szerint ennek a megosztó politikának több módszere is volt: az egyházakkal kötött egyedi „egyezmények”, egyházi személyek lejáratása, egyházi fegyelmelés és áthelyezések kikényszerítése, az ügynöki munka és a bomlasztás. A bomlasztás

⁹¹ Iványiékat politikai motivációkkal is megvádolták, Iványi Tibor mégsem került börtönbe, „csak” felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték. Iványi Gábor a SZET lelkészképzőn tanult, jó kapcsolatban volt Egervárral és Vankóval, az ECS külső tanácsadója volt. (Rajki, 2003: 138.) A metodista és adventista szakadás mintázata nagyon sok ponton hasonlít egymásra. Vö. Rajki and Szigeti, 2012: 309–315.

⁹² Rajki, 2003: 135.

⁹³ Sándor Zsuzsanna: A szeretet törvénye (<https://168.hu/itthon/a-szeretet-torvenye-130390>) (2022. 08. 22.)

⁹⁴ Iványi Gábor, 1981.

⁹⁵ Rajki and Szigeti, 2012: 291.

⁹⁶ Rajki and Szigeti, 2012: 295.

⁹⁷ „A H. N. Adventista Egyház belső válságával kapcsolatosan megállapítja egy belső hivatali feljegyzés, hogy a ’szakadárak’ bátorságához hozzájárulnak az állami és pártkapcsolataik, mert egyes helyeken az állami és belügyi szervek az egyházon belüli feszültség fenntartására törekedtek.” (MOL XIX-A-21-b-46/1976.402.doboz. Rajki and Szigeti, 2012: 309.)

meghatározását a BM Rendőrtiszti Akadémia Politikai Tanszékének tanulmányából idézi, ami érthetővé teszi milyen mértékben volt a rendszer érdekelt a szakadások kiprovokálásában: „Bomlasztás alatt ... olyan operatív folyamatot értünk, amelynek során ... felderítjük, felkutatjuk a kategórián belüli ellentéteket (elvi, személyi, anyagi pozíciókat stb.) vagy ilyeneket mesterséges úton teremtünk annak érdekében, hogy a kategória erejét lekössük és gyengítsük belső harccal és viszályal, hogy az ellentétes csoportok felszínre kerüljenek és lelepleződjenek, a reakciós elemek pozícióikból kiszoruljanak, a haladó erők előtérbe kerüljenek és végül ... a hívek kiábránduljanak.”⁹⁸

Összegzésként elmondható, hogy a kommunizmus egyházellenes tevékenysége alapozta meg az elégedetlenséget, illetve módszereinek változása teremtette meg a tiltakozás lehetőségét, az „oszd meg és uralkodj” elv alapján.

II.1.2.2. Egyházvetési módszerek

A külső környezetre adott egyházi válaszból látható a szakadás másik oka. Az egyházvezetés a törvényes működés biztosítását látta a pártállammal való együttműködésben, mert ez volt a kikényszerített feltétel. Minden lelkésznek kapcsolatot kellett ápolni a megyei egyházügyi titkárral, az egyházvezetőknek pedig az ÁEH embereivel. Bár ezek ellen is tiltakoztak a protestálás vezetői, de korábban, hasonló magatartást tanúsíthattak. Egervári 1967-től kezdve az egyházvezetés tagja volt. Előbb kerületvezető, majd osztálytitkár, egyházterületi titkár és végül a DET elnöki pozícióban követte Szakács Józsefet, aki a szakadás idején unióelnök volt. Rajki szerint lojális magatartására utal, hogy 1969-ben a SZET külügyi kapcsolatok vezetője lett Palotay mellett, külföldre mehetett tanulni. Palotay a jelentésében azt írta róla, hogy „lojális...a szocialista társadalmi rendszerünk melletti állásfoglalásban kiveszi a részét.”⁹⁹ A 3. FCS-ban többen is kortársként emlékeztek vissza az akkori eseményekre: „Egervári Oszinak rendszeresen kellett bemennie, néha mondta. Mi jóban voltunk Oszival, én nagyon sajnáltam, amikor kikerült innen, mert barátok voltunk, és ő mondta, hogy ...ez elkerülhetetlen. Nem árulok el senkit, elmondom, hogy mi van, hogy van az egyházban, most ilyen ünnepély, meg ez prédikál, meg az.”¹⁰⁰ Akkor még nem lehetett tudni, hogy ezt a kényszerkapcsolatot ki mire használta fel.

Nem lehetett véletlen, hogy a rendszer hivatalosan elismerésben részesítette a hozzá kiemelten lojális vezetőket. Az évszám miatt is jelentős, hogy 1973-ban a Minisztertanács

⁹⁸ Köbel, 2005: 29.99-101.

⁹⁹ Rajki, 2012: 18.

¹⁰⁰ Átirat FCS 3: 4. ÓFE-I-B-2.

elnöke fogadta Palotay Sándort és Szakács Józsefet.¹⁰¹ A beépítettség nem tartozott a tagság által tolerált tevékenyegyek közé, bár ebben is megoszlanak a vélemények. A 3. FCS-ban lévő szakadás idején élő vezetők leszármazottjai arról beszéltek, hogy sokan zsarolás miatt kényszerültek elvállalni ezt a szerepet. Az egyik vezető prédikációját kifogásolták, azzal vádolták meg, hogy rendszerellenes, amiért börtönbe zárták. Megfenyegették a családját, a jelentésekért cserébe viszont szabadon engedték. A visszaemlékezések szerint sokan nem éltek vissza ezzel a helyzettel és nem ártottak senkinek, politikailag semleges dolgokat jelentettek. Ezzel szemben voltak, akik önként jelentkeztek, és kifejezetten ártottak másoknak és kárt okoztak. A 3. FCS-ban több konkrét történetet is elmondtak a családtagok akkori vezető lelkészek életéből, ami a fentieket támasztja alá. „Az apósom ..., ő is lelkész volt, és ugye – ahogy elhangzott – az egyházügyi hivatalba be kellett időnként menni, és az apósom annyira jóba lett az egyházügyi előadóval, hogy minden hónapban vitt neki egy könyvet, és akkor tulajdonképpen ilyen látogatások lettek. Na és a KERAK pedig ezt használta ki, hogy beépített ember, és közben meg, hát kiderült, hogy missziózni járt be a hivatalba.”¹⁰²

Abban az időben a beépítettséget csak sejtették, a tagság arról beszélt, hogy az unióelnök „önkéntes rendőr”, illetve, hogy „egy karrierista, és a végső célja, hogy a parlamenti képviselőséget megkapja, az volt életének a fő célja”.¹⁰³ A rendszerváltás utáni kutatások bizonyították az akkori unióelnök beépítettségét,¹⁰⁴ amivel később a KERAK igazoltnak látta a kiválást. „Az adventista felekezetben történtek állambiztonsági vonatkozásait történelmi tanulságul szolgálnak: 'Szaniszló' közreműködése valóságos szakadást eredményezett, melynek alapvetően nem hitelvi, hanem politikai okai voltak. A besúgói tevékenységen keresztül kibontakozik a beavatkozó állam rejtett, ám annál hatékonyabb egyházromboló mechanizmusa.”¹⁰⁵ A későbbi felismerés ellenére¹⁰⁶ a szakadás idején nem a „jelentési kötelezettség” és nem a beépítettség észlelése volt a fő probléma.

Nemcsak a rendszer kiszolgálása, hanem a rendszertől eltanult vezetési stílus is visszatetsző volt. A nyílt párbeszéd, meghallgatás, igényekre odafigyelő magatartás helyet, a tiltakozásokra adminisztratív, fegyelmi eszközökkel válaszoltak nemcsak a lelkészek, hanem az

¹⁰¹ Rajki and Szigeti, 2012: 294.

¹⁰² Átirat FCS 3: 5. ÖFE-I-B-2.

¹⁰³ Átirat FCS 3: 3. ÖFE-I-B-2. Az unióelnök később a SZET elnöke, majd országgyűlési képviselő lett, egyházi emberként elérhető legnagyobb karriert futotta be, amit háttérkapcsolatok nélkül nem lehetett volna elérni.

¹⁰⁴ A beépítettséget igazoló levéltári dokumentumokat az Unió részéről Rajki Zoltán, a KERAK oldaláról Köbel Szilvia és Holló Péter kutatták. A II.1.1. pontban bemutatott *Háttér* című kiadvány nagyrészt az akkori unióelnök „Szaniszló” névre hallgató ügynöki jelentéseivel foglalkozik.

¹⁰⁵ Köbel, 2011: 6.

¹⁰⁶ Lásd. Köbel és Holló idézett publikációit

elégedetlenkedő gyülekezetek esetében is. Ami az előző két szakadásnál sikeres volt a hatóságok közvetlen beavatkozása miatt, az most nem működött a „megszelídült” kommunista rendszer megváltozott módszerei mellett. „Az agresszív, frontális, a másik fél lejáratásával párosuló rendcsinálás az ellenkező hatást váltotta ki. Növekedett a tagság elkeseredése.”¹⁰⁷ Ebben az időszakban az államhatalom korlátozta a külföldi vezetők beutazását, így gyakorlatilag az ET elszakadva élt a világegyháztól, amely nem gyakorolhatott ellenőrzést felette. A vezetés a működési szabályokat sajátosan értelmezte és alkalmazta, inkább a külső, pártállami elvárásoknak próbált megfelelni. A politikai rendszer szinte kódolta ezt a fajta működést, és gyakorlatilag elkerülhetlenné tette azzal, hogy hozzá lojális személyeket engedett csak a vezetésbe. A vezetés fő elfoglaltsága a kapcsolatok ápolása volt, a lelki élet sekélyes maradt, a megújulásra szomjazók tábora nőtt. Az egyháztagságban felgyűlt az elégedetlenség, ezért könnyűnek látszott az élükre állni.

II.1.2.3. Ökumenikus kérdés

A tiltakozók az ökumenikus kapcsolatokat nevezték meg az igazi okként, de a kritikai elemzés bonyolultabb helyzetet mutat. Az egyház ökumenikus kapcsolatainak közvetlen bizonyítékeként a SZET tagságot említették, mert a szövetség tagja volt a Magyar Ökumenikus Tanácsnak, így értelmezésük szerint, áttételesen, az egyház is tagja lett az ökumenikus szervezetnek. „Sokan tehát úgy értelmezték, hogy az egyház ezáltal, noha közvetlenül nem, közvetetten mégis része az ökumenikus mozgalomnak, ami pedig nem áll összhangban az adventista egyház nemzetközi álláspontjával.”¹⁰⁸ Bizonyítékaik második körébe tartoztak a vezetők ökumenikusnak nevezett megnyilatkozásai, más egyházi kapcsolatai, ami miatt, a tiltakozók értelmezése szerint, a sajátos adventista üzenet sarkalatos pontjai háttérbe kerültek.¹⁰⁹ A harmadik körbe tartozott minden kapcsolat, amire az ökumenikus jelző ráillett.¹¹⁰ Mindhárom jelenség határait lehet vitatni, de ebből még nem lehetett volna ennyire sikeres tiltakozó hullámot elindítani. Azért sem, mert a SZET tagság kérdésében 1974 végén Vankó még nem látott ökumenikus kapcsolatot, így nehéz lett volna néhány hónap múlva erre kihegyezni a tiltakozást (lásd. következő hivatkozásban). A KERAK által kiadott dokumentumgyűjtemény tartalmazza Vankó 1974 végén tartott előadásának szövegét, mivel

¹⁰⁷ Rajki, 2012: 50.

¹⁰⁸ Holló In: Apor and others, 2018: 233.Vö. Vankó and others, 1995: 533; Rajki, 2012: 58.252.

¹⁰⁹ Vankó and others, 1995, 4.fejezet. Ez az érvelés a csatlakozás idején is kifejezésre került, amivel az egyik alapító indokolta annak elutasítását. Vankó: Kerak-Unió egyesítés? Nyílt levél, 2013 (ÓFE-I-A-13). Lásd még II.1.7.2. fejezetben.

¹¹⁰ lásd. II.1.1. pontban. Rajki, 2012: 35.

ezt később magyarázni kellett a tiltakozások fényében. A magyarázat előtt azonban több mint egy oldalas idézet olvasható az előadásból. Érdekes megjegyezni, hogy a külföldi támogatóknak és a világegyház vezetőinek készült angol fordításból ez a rész teljesen kimaradt. Az előadásban így magyarázza Vankó az egyház kapcsolatát: „A SZET olyan sajátos szervezet, amelyen keresztül gyakorolja az Állami Egyházügyi Hivatal felügyeleti és ellenőrzési jogát. A SZET-hez mi az államra vonatkozó bibliai elv szerint viszonyulunk. Sem teológiailag, sem szervezetenként nem képvisel bennünket a SZET, az Ökumenikus Tanácsban való tagsága nem jelenti automatikusan a mi tagságunkat.” A záró gondolatokban azt is megfogalmazta, hogy mégis mi ad okot aggodalomra: „Előfordulhat, hogy egyesek nyilatkozataiban és magatartásukban rugalmasabbak, és messzebb mennek, mint ahogy azt a bibliai elvekkel megegyezőnek látjuk. Ez azonban nem változtat közösségünk szilárd állásfoglalásán ... Ha történhet is egyesek részéről félreértésekre okot adó megnyilatkozás, ez nem jelenti az egyház egészének állásfoglalását. Hivatalosan, nyíltan deklaráltan sohasem lesz egyházunk az Ökumenikus Tanács tagja.”¹¹¹ A kifogásolt unióelnöki mondatot (lásd.II.1.1.), azonban nem ebben a kategóriában értelmezték, hanem az egyház elárulásaként. „Nem hittük, hogy az Unió vezetői valóban eladhatják az egyházat a fejünk fölül, avagy minket az egyházzal együtt. Éppen ezért döbbsentettek meg annyira valamennyiünket az április 30-án elhangzott kijelentések, amelyek rácáfoltak naiv hitünkre és a testvérek előtt tett jóhiszemű kijelentéseinkre.”¹¹²

Az ökumenikus kapcsolatok hitelvi kérdésként való feltüntetése hozott áttörést. A válságot kirobbantó konkrét unióvezetői köszöntő mondat Vankó szerint „hitelveinket súlyosan sértő, a második angyal üzenetének nyílt megtagadásával egyenértékű kijelentés”.¹¹³ A reakciót érthetővé teszi, ha megismerjük az ökumené KERAK által kiadott kifejtését, amelyben az szerepel, hogy „az egyházakkal való pusztá barátkozás is Isten ellenségeivé tesz... Elég, ha barátkozunk azokkal, akik Isten ellenségei. Ez törvényszerűen Isten ellenségei oldalára sodor bennünket.”¹¹⁴ Így jól látható, hogy az ökumenikus kérdés hitelvi szintre emelve, az Istenhez tartozás jelképévé vált. A Hetednap Adventista Egyház világszervezetének van véleménye az ökumenikus kapcsolatokról,¹¹⁵ de ez nem része a 28 hitelvnek¹¹⁶, vagyis nem tekinti „hitelvi”

¹¹¹ Vankó and others, 1995: 56–58.

¹¹² Vankó and others, 1995: 58.

¹¹³ Vankó and others, 1995: 53. Ez a mondat a könyv angol fordításából hiányzik. A kijelentés Jelenések 14:8-ra utal.

¹¹⁴ Vankó and others, 1995: 524.

¹¹⁵ <https://www.adventist.org/en/information/official-statements/documents/article/go/-/ecumenical-movement/> (2022.08.24).

¹¹⁶ „A hetednap adventistáknak nincs merev hitvallása, azonban az egyház története során mégis készültek olyan dokumentumok, melyek világos betekintést nyújtanak bibliai felismeréseinkre.” Az 1980-as Generál Konferencián fogalmazták meg a ma is érvényben lévő hitpontokat, amelyeket kezdetektől vallott az egyház. <https://adventista.hu/kik-az-adventistak/hitelveink/> (2022.10.18)

kérdésnek. A szakadás előtt egy évvel, 1974-ben jelent meg a GK vallásszabadsági osztályvezetőjének könyve az ökumenikus kérdésről,¹¹⁷ valamint számos cikk a *Review and Herald* folyóiratban, az egyház hivatalos kiadványában. Ezekből az írásokból kiderül, hogy a HNA nem ítéli el mindenben az ökumenikus mozgalmat és annak legfontosabb szervezetét, az Egyházak Világtanácsát, de bizonyos megnyilvánulásaival kritikus. Üdvözli az egyházak közti párbeszédet, ami segített sok előítéletet lebontani. Ugyanakkor nem tudja elfogadni a „megkülönböztető hitelvek” feláldozását egy egyházakat összefogó szervezeti egység létrejötté esetén. Hazai adventista teológusok is publikáltak a nemzetközi egyház széles körben elfogadott gyakorlatát: „(az adventisták) megfigyelőként részt vesznek az ökumenikus tanácsok által rendezett konferenciákon, eseteként együttműködnek más egyházakkal és ökumenikus szervezetekkel a bibliakiadás, a vallás- és lelkiismereti szabadság, a társadalmi segítségnyújtás területén anélkül, hogy az egyházszerkezettel elköteleznék magát az ökumenikus tanácsokban. A felekezetek közötti bizalom erősítése, valamint egymás jobb megismerése érdekében a hetednap Adventisták kétoldalú párbeszédet folytattak a legjelentősebb történelmi egyházakkal, és erről olyan tájékoztató anyagokat és nyilatkozatokat adtak ki, melyek alkalmasak arra, hogy elősegítsék egymás jobb megértését és kölcsönös tiszteletét.”¹¹⁸ A csatlakozás évében az ATF által megjelentetett kiadvány részletesen foglalkozik az adventisták és ökumené kapcsolatával, az elvi alapoktól kezdve, az egyházközi kapcsolatok történetének áttekintésén át, a világszéles egyház állásfoglalásainak ismertetéséig.¹¹⁹ Másodsorban érdemes figyelembe venni az HNA gyakorlatát. Teológiai állásfoglalások soha nem az uniók, hanem a GK szintjén keletkeznek. Az az elvárás, hogy a magyar Unió hívjon létre egy teológiai bizottságot ebben a kérdésben, nem lehetett releváns. Érdekes megfigyelni, hogy ez az igény változatlanul fennmaradt a későbbi KERAK szerzők írásaiban: „És bár harmincöt év telt el az események kezdete óta, az adventista egyházban mintha megállt volna az idő: az 1975-ben kezdeményezett, az ökumenikus kérdést vizsgáló teológiai bizottság még mindig nem kezdte el az érdemi munkát.”¹²⁰

II.1.2.4. Hatalmi játszmák

Ha a válság kirobbantására használt ökumenikus téma már jóval korábban létezett, amihez képest semmi változás nem történt 1975-ben, akkor jó kérdésnek tűnik, hogy miért pont ekkor

¹¹⁷ Beach, 1974.

¹¹⁸ Szilvási, 2017: 23–39. Részletesebb kifejtése a témának megtalálható Szilvási József: *Az adventizmus és az ökumenizmus* című írásában (<https://adoc.pub/az-adventizmus-es-az-ökumenizmus.html>)

¹¹⁹ Szilvási, 2015: 1-122.

¹²⁰ Holló In: Balogh and Gergely, 2010: 322.

hozták elő? Az 1971-ben megválasztott unióvezetés a mandátuma végéhez közeledett, és esedékessé vált a tisztújítás. Ez az összefüggés szinte magától adódik, ha elolvassuk a protestálók vallomását arról, hogy mire készültek évek óta a SMC-nek nevezett bibliakörben.¹²¹ A „honfoglalási-terv” meghirdetésével szerették volna „visszafoglalni az uniót”. „Egy másik törekvésünk az úgynevezett ’honfoglalási program’ megvalósítása volt ... Nem szabad megengedni, hogy az igazság és az azt képviselő testvérek és munkatársak kiszorítottassanak az egyházból, mert nekik itt törvényes helyük van. Sőt arra kell törekednünk, hogy mintegy ’visszafoglaljuk’ az Uniót – nem erővel, hatalommal, de az igaz elvek gyakorlati képviselésével és a hű emberek megerősítésével.”¹²² Magukat a többi egyházaknál is meglévő „belső ellenzékhez” hasonlították.¹²³ A válság előtt két táborot láttak, az egyiknél van a hatalom, a másik láthatatlan, de érzékelhető befolyás.¹²⁴ Későbbi értelmezésben is úgy látták, hogy lett volna más alternatíva vezetni az egyházat, nemcsak ahogy az ET gyakorolta. Mindez arra enged következtetni, hogy vezetői ambíciói voltak a tiltakozóknak.¹²⁵ „Sokan mondták azt, hogy ha lehetett volna két unióelnöki szék, akkor nem lett volna szakadás. Tehát a pozícióharc és a személyes konfliktus vagy utálat az mindenki előtt elég nyílt volt, aki beelátott, hogy vezetői szinten mik vannak.”¹²⁶ 1975-ben elérkezettnek láthatták az időt, hogy egy unióelnöki székre esélyes területi elnök mögé felsorakozzanak a legnépszerűbb, legjobb szónoknak tartott lelkészek, és az elégedetlen tagok támogatásával „visszafoglalják” az uniót. Erre minden esély meglehetett a további hatalmi játszmák ismeretében.

Ahogy korábban olvashattuk, a SZET elnöke a háttérben bátorította az ellenzékot, mert az unióelnökben riválist látott.¹²⁷ Konkrétan két, országos vezetésben lévő személyt bízott meg a vezetés elleni kritika képviselésével, akik közül az egyik Egervári Oszkár volt.¹²⁸ Erről a rivalizálásról a kortársak is tudtak. „Szakács és a Palotai személyes párharcát ismertük. Az volt az érdekes tény, hogy mind Palotai, mind Szakács a kormánynak megfelelő embere volt, de Palotainak nem volt egyházi háttére (a HNA megszüntette a tagságát), és Szakácsnak volt. Politikailag nem volt szimpatikus a kormánynak, hogy a SZET vezetője olyan valaki, aki ...

¹²¹ SMC rövidítéssel jelölték a San Marco bibliakört. Vankó ötlete alapján alapította Kis János lelkész 1966-ban, az előző szakadás utáni állapotokra reagálva, aki a San Marco utcában lakott, innen a név. Időnként tíz lelkész is rendszeresen részt vett az alkalmakon. Ebből a magból alakult ki a protestálók vezetése és „itt alakult ki a biblikus álláspont az un. ökumenikus kérdéstről.” Vankó and others, 1995: 482.

¹²² Vankó and others, 1998: 36.

¹²³ Vankó and others, 1995: 31.

¹²⁴ Vankó and others, 1998: 42.

¹²⁵ Vankó and others, 1998: 32.

¹²⁶ Átirat FCS 3:10. ÓFE-I-B-2.

¹²⁷ Jól látta, mert később valóban Szakács lett a SZET elnöke.

¹²⁸ Rajki and Szigeti, 2012: 309.

egyik egyháznak sem lelkeszi tagja. Ezért volt nagy esélye Szakácsnak, hogy ő folytatja... Igazából ez volt a döntő, amiért Palotai tartott Szakácstól.”¹²⁹

A divízió is bátorító háttérrel adott azzal, hogy titokban Egervárral találkozott, és tőle informálódott az ET dolgairól.¹³⁰ A divízió egyes tisztviselői támogatásukról biztosították Egervárit, aki nyelvtudása és korábbi SZET tisztsége miatt könnyen utazhatott külföldre. A divíziós vezetők háttértevékenységéről beszámoltak az ügynöki jelentések is.¹³¹

Ez a többszörösen összetett támogató hatalmi háttér kellő bátorságot adott a közelgő unióválasztások előtt kilépni a színtérre. Ennek alapján úgy tűnik, hogy eredetileg nem volt céljuk önálló szervezetet létrehozni, csak az egyház élére állni, és az általuk helyesnek látott, lelki irányvonalat fogatosítani. Miután ez nem sikerült, a független szervezet iránti igény egyre erősebb lett.

A hatalmi harcoknak volt helyi vonatkozása is a 3. FCS tanúsága szerint. „Azt tudom mondani, hogy ez a személyes feszültség azért a szakadásban nagyon nagy szerepet játszott a helyi gyülekezetek szintjén is. Mert nemcsak a gyengéket keresték meg, hanem általában megkeresték az egyik oldalt a helyi gyülekezetekben, ahol volt valamiféle kis kakaskodás ugye, hogy ki a presbíter, vagy ki a vezető, meg hasonló dolgok, és megpróbálták ezeket a feszültségeket kihasználni, az egyik oldalra odaállni, biztatni a másik oldal. Hogy kiből lett hűséges, meg kiből lett ellenség, azt sokszor az döntötte el, hogy melyik oldalt tudták maguknak megnyerni, és aztán akkor így derült ki, hogy kik az ökumenisták és kik a nem ökumenisták, mert amúgy meg senki nem nagyon tudta.”¹³²

II.1.2.5. A tiltakozási minta szerepe

Közösségek életében az elődök megoldási kísérletei önkéntelenül beépülnek az utódok gondolkodásába. A kommunizmus időszakában történt három szakadás összehasonlító vizsgálatával a II.1.3. pontban részletesen foglalkozunk. Az elemzésből kiderül, hogy ugyanazt a mintázatot követte mindhárom szakadás.

1975 főszereplői fiatalon végig nézték a tíz évvel korábban lezajlott szakadást, és a szakadás után maradt mérsékelt ellenzék oldalára álltak, legalábbis erre utal az SMC 10 éves története. Külön érdemes kiemelni a karizmatikus vezetők jelenlétét. A 1975-ös szakadás azért volt sikeresebb vezetői szempontból, mert a szerepek megosztásra kerültek. A szellemi vezetés

¹²⁹ Átirat FCS 3: 4. ŐFE-I-B-2.

¹³⁰ Rajki, 2012: 21.

¹³¹ Holló, 2012: 49.

¹³² Átirat FCS 3: 10. ŐFE-I-B-2.

Vankó, egy kiválóan képzett teológus,¹³³ az egyházpolitikai szerep pedig Egervári, egy népszerű, régóta vezetői tapasztalatokkal rendelkező egyházterületi elnök kezébe került.

Összességében megállapítható, hogy a kommunizmus tönkretette az egyház identitásához tartozó missziót, és a demokratikus képviseletre épülő vezetési rendszert. A megváltozott körülmények frusztrálttá tették a tagságot. A vezetők a törvényes működés érdekében kompromisszumokat tettek a hatóságok felé, ami növelte az elégedetlenséget. Az egyházpolitikai törekvések, párosulva a tagság hiányérzetével és megújulási vágyával, kitermeltek két olyan karizmatikus vezetőt, akik a divízió vagy néha külső bátorítás háttérén színre léptek, és vélhetően a vezetés megszerzésének reményében változást szerettek volna elérni. A kommunizmus által biztosított hatalmi háttérén a hivatalos vezetés adminisztratív lépésekkel válaszolt, ami megpecsételte a szakadást, ami a KERAK szerint elkerülhető lett volna bátor vezetői magatartás esetén, a tagság lojális része szerint pedig akkor, ha a protestálók lelki eszközökkel, a szervezeti keretek között munkálják a megújulást. Az Unió szerint is elkerülhető lett volna a szakadás, ha a hatalom által az egyházra kényszerített játszmát minden szereplő jóhiszeműen használja, ártó szándék nélkül. „Az egyház és a hatalom képviselőinek kapcsolata egy nagy játszmává lett: a felek kölcsönösen tudták azt, hogy a másik mit hallana szívesen, illetve milyen kegyeket fogadna el szívesen. Ha a társadalmi szerződés jól működött, mindenki megkapta részét: a külföldi vezetők jöhettek, a hazaiak mehettek, a kapcsolatok kiszélesedtek és elmélyültek, az állami tisztviselők boldogan jelentették, hogy megint jelentős eredményeket könyvelhet el a szocialista egyházpolitika, és az egyház tagsága is örült, mert együtt lehetett, jó igehirdetéseket hallhatott, esetleg egy-egy nagyobb egyházi rendezvényre, mint az 1975-ös bécsi generál konferenciai ülés, még ki is utazhatott.”¹³⁴ Szilvási továbbá kifejti, hogy volt módja a tisztességes túlélésnek, és ez meg is történt azoknak a lelkipásztoroknak a vezetésével, akiknek „sikerült a gyülekezet falain kívül hagyni az egyházpolitika ügyét.” Ezzel szemben, szerinte, súlyos kárt okoztak az egyháznak, akik saját testvéreikkel szemben, ártó szándékkal kiszolgálták a rendszert, és azok, akik nyílt lázadással ürügyet adtak a hatalomnak, hogy látványosan beavatkozzon az egyház életébe. A tanulmány szerzője azt a konklúziót vonja le, hogy „a nyílt lázadás képviselői legalább annyit ártottak a közösségnek, mint azok, akik kiszolgálták a politikai hatalmat.”¹³⁵ A „túlélés etikailag vállalható” lehetősége az elismert működés fejében, az egység megtartása mellett vagy a szakadás „szükségyszerűsége és jogossága”, mint két ellentétes szempont mindig is megmarad

¹³³ Rajki, 2012: 19.

¹³⁴ Szilvási, 1998: 8-9.

¹³⁵ Szilvási, 1998: 9.

az átélők értelmezésében, az viszont tény, hogy a szakadások csak veszteséget, fájdalmat, sérüléseket okoztak, és tovább rontották a misszió esélyeit.

II.1.3. Szakadások mintázata az Adventista Egyházban a második világháború után

A kommunizmus alatti három nagyobb szakadást hasonlítjuk össze, Rajki korábban szemlézett művei alapján: 1953-1956 – Buday-féle mozgalom, 1965-1966 – Négyesi-féle szakadás, 1975-1976 – Egervári-szakadás. A mintázatban olyan jellemzők szerepelnek, amelyek a háromból legalább két esetben megfigyelhetők:

1. Külső okok. Mindhárom esetben egyértelműen kimutatható a kommunista diktatúra egyházellenessége, ami korlátozta az egyház szabad működését, és a tagság többsége számára nem kívánatos „együtműködést” kényszerített rá.
2. Hatalmi harc. Mindhárom esetben az unióválasztások összefüggésében jelentkezett a protestálás, személyi ellentétek háttérén. Az első két esetben az elmaradt, meg nem tartott választások okoztak elégedetlenséget. Budainál 1952-ben, Négyesinél 1962-ben lett volna esedékes a tisztújítás. Ennek elmaradása elvette azt a reményt, hogy a vezetősere megoldja a gondokat. Egerváriék estében néhány hónappal a választások előtt robbant ki a protestálás. Mindhárom esetben követelték a regnáló unióelnök lemondását, amit személyeskedő, etikai kérdésekkel indokoltak (életmód, családtagok előnyhöz juttatása, erkölcsi normák megsértése, viselkedés). Az első és a harmadik esetben megfigyelhető az egyházterületi elnök belső „ellenzéki” szerepvállalása. Négyesi idejében nincsenek egyházterületek.
3. Belső elégedetlenség. A vezetők személye ellen megfogalmazott vádak valójában csak jelképezték a felszín alatti mélyebb elégedetlenséget. A háttérben kimutatható a konzervatív-liberális kegyességi irányzatok közötti ellentét. A belső reformáció iránti igény kifejezése tette elfogadhatóvá a fellépést, ami minden esetben megadta a szükséges lelki háttérrel. Budai esetében a lazaság, világiasság, misszió beszűkülése került a fókuszpontba, a bűnbak szerepét a vezetők mellett a teljes lelkészkar jelentette, mint akik méltatlanok lettek a szolgálatra. A protestálók a hűségesek maradék megtestesítőjeként értelmezték önmagukat. Négyesinél a centralizáció volt a gyújtópont. Az egyházterületek megszűntek, a laikusok kiszorultak a vezető testületekből; alkalmazotti leépítések, ingatlanok elvesztése, pénzügyi és erkölcsi visszaélések jelentették a könnyen megjeleníthető célpontokat. Miközben a vezetői hatáskörök bővültek, a gyülekezeti autonómia beszűkült. Egervárinál a vezetők hibái

10.18456/EHE.2024.001

mellett az egyház ökumenikus kapcsolatai, az állam kiszolgálása került az elégedetlenség célkeresztjébe. Lelkiségi kérdésekkel is találkozunk, amelyekben úgy jelent meg az új alternatíva, mint az eredeti adventista tanítások letéteményese. Mindhárom esetben csak egy markáns téma került a zászlóra: Budainál a reformáció, Négyesinél az új választások, Egervárinál az ökumené. A belső okok mindhárom esetben látható közös nevezője: a tagság általános elégedetlensége, a belső feszültségek, a kegyességi hiányosságok, a vezetői visszaélések.

4. A tiltakozások kirobbanása is mintázatot követ. A folyamatnak mindig volt lelki előzménye is. Az első és harmadik esetben kimutatható a külön szervezett imaórák tiltakozásban betöltött szerepe. Mindhárom esetben volt egy hangadó (első és második esetben lelkész, a másodiknál laikus lelkészi háttérrel), aki felvállalta a tiltakozás képviselőjét, és konkrét lépéseket tett. Formálisan az első esetben személyes delegáció indította el a folyamatot, míg a másik kettőben levél, írásos beadvány. Az első esetben egy sértett lelkész, a harmadik történetben egy unióelnökségre esélyes lelkész a szerző. Később összefoglaló dokumentum született, Négyesiéknél „Panaszaink”, Egervárinál „Kéréseink” címmel. Az egyházvezetés fogadta a delegációt, az utóbbi két esetben húzta az időt, végül elutasította a kéréseket. Mindhárom esetben a vezetés szankciókat alkalmazott: elhelyezések, elbocsátások, hűségnyilatkozat aláíratása által. A következő lépés mindhárom esetben a tiltakozások kiterjesztése gyülekezetek szintjére, szervezett kampány formájában, az elégedetlen tagság összefogása. A lázadó gyülekezetekben mindhárom esetben túlkapások formájában jelentkezett az ellenállás. Budaiéknál reformációs bizottságok alakultak, mint árnyékszervezetek, az általuk liberálisnak minősített tagok kizárásával; Négyesiéknél nem engedték szószékre azokat a lelkészeket, akik ÁEH-tól kapott lelkészi igazolvánnyal rendelkeztek, országos presbiteri értekezletet hívtak össze, amelyen a hatóságoknak kellett közbelépniük az eseményre érkező, túszul ejtett egyházvezetés kiszabadítására; Egerváriéknál gyülekezeti rendbontások, istentiszteletek megzavarása, lelkészi vezetés nélküli testvéri órák (közgyűlés) összehívása, teremfoglalás volt jellemző. A gyülekezetek protestáló leveleket küldtek, amelyek az utóbbi két esetben azonos szerzőre valló megfogalmazásúak. Mindhárom esetben a lázadó gyülekezetek visszatartották a tizedet, nem küldték be az egyházterület pénztárába. A lázadó gyülekezetekkel szemben is fellépett az egyházvezetés. Mindhárom esetben legkevesebb két gyülekezetet feloszlattak, amelyekből kettő kétszer is szerepelt a szakadási történetekben (Sashalom és Budapest A). Az újjászervezett gyülekezetbe a feloszlattal kizárt tagokat nem

engedték be, Négyesiéknél zárcserével, 1975-ös eseményeknél pedig levél általi felszólítással és kapuőrrel.

5. Külső segítség. A vezetőket személyes kapcsolatok is kötötték a hatóságokhoz. Első esetben a vezetésnek jó kapcsolata volt az ÁEH-al, második esetben a rendőrséggel, harmadik esetben a Belügyminisztériummal bővül a kör. Két esetben az egyházvetés kezdeményezte a hatóságok beavatkozását. Az ÁEH mindhárom esetben támogatta a tiltakozókat, de közvetlenül nem avatkozott be. A SZET a két utóbbi esetben szintén támogatta háttérből a tiltakozó vezetőket, de nyíltan később a hivatalos egyház vezetése mellé állt. A hatóság a második esetben rendőri fellépéssel, a harmadikban hatósági zaklatások formájában avatkozott be. Mindhárom esetben reakciónak vagy rendszerellenesnek tartották a tiltakozást. Mindhárom esetben a tiltakozók is kérték a világi szervek közbelépését. Az első esetben a minisztériumnál panaszolták be a vezetést a gyülekezetek feloszlatása miatt, a második esetben az ÁEH-nál kérték az ET feloszlatását és a választások kiírását, a harmadik esetben a budapesti egyházügyi titkárnál tettek panaszt a gyülekezetek feloszlatása miatt, és kérték az ÁEH-t hogy vegye tudomásul a különállásukat, később Kádár Jánoshoz fordultak a hatósági eljárások miatt (az engedély nélküli építkezések szankcionálásánál, amit hatósági zaklatásként értelmeztek). A két utóbbi esetben a protestálók kérték különállásuk legalizálását.
6. Világszéles egyházvezetés szerepe. A háromból két esetben a divízió kezdetben támogatta a tiltakozókat, nem bíztak a megválasztott vezetőkben, külön tárgyaltak az elbocsátott lelkészekkel. A GK az elsónél nem avatkozott bele az események alakulásába, a másik két esetben vizsgálódás után elhatárolódott a tiltakozóktól.
7. Következmények. Mindhárom esetben jelentős számú tagot veszített az egyház (400, 100, 1200), a tagság összlétszáma a szakadások előtti 6810 főhöz képest jelentősen csökkent (1956: 6640 fő; 1972: 5485 fő; 1986: 3573 fő); lelkészeket bocsátottak el, mások önként kiléptek. A mérsékelt ellenzék az első eset után az egyházban maradt, a második után csendes tiltakozásba kezdett, a harmadik után folytatta a hatalmi harcot. Az elszakadt csoport az első esetben kettévált, majd felmorzsolódott, a második esetben csatlakozott, majd a következő tiltakozásnál ismét kilépett az egyházból, a harmadik esetben 40 év után kettészakadt. Az egyháztagságot és a vezetést mindhárom esetben konkrét intézkedésekre motiválta a szakadás. Az első esetben reformációs lépésekről döntöttek, a második esetben megszervezték az egyházterületeket és az ellenzéki laikusokat bevették a testületekbe, a harmadik után tizenöt évvel kiléptek a SZET-ből, rendezték a kapcsolatot a világszéles vezetéssel, megszervezték az intézményeket.

A három történet összehasonlítása után érdemes feltenni a kérdést, hogy ez a mintázat a felekezetre és a magyar politikai környezetre jellemző, vagy követi a szakadások szociológiai és lélektani törvényszerűségeit?

Valószínűleg kevés olyan egyház van, amelyik ne tapasztalt volna meg valamilyen szintű szakadást. A mindent átfogó összegzés messze túlmutat a jelen disszertáció keretein, de szűrőpróba módszerrel két másik összegző elemzéssel hasonlítjuk össze a fentiekben talált mintázatot. Az elsőt a nemzetközi, a másodikat a magyar szakirodalomból vesszük. Lewis a nemzetközi szintéren ismert nagyobb egyházszakadások mintázataiból, Szász az egyik magyar történelmi egyházban bekövetkezett két szakadás tanulságaiból von le következtetéseket.

Lewis tovább viszi Niebuhr következtetéseit, aki elsőként foglalkozott szakadás-elmélettel.¹³⁶ Niebuhr szerint a szekták mindig a „tömegek” vallásos igényeinek kielégítése miatt szakadnak ki a gazda szervezetből. Egyfajta osztályharcként látja a jelenséget. A szociológiai tényezőket nem lehet vitatni, de a következő évtizedek kutatásai számos más tényezőt is feltártak, amelyek a szakadások indítékai lehetnek. Házassági konfliktusoknál nem a kirobbanó veszekedés a válás oka, az csak a tünet. Az igazi okok nem látványosak, nincsenek szem előtt. Ugyanúgy a vallási válásoknál is vannak belső és külső láthatatlan okok, amelyek meghatározzák a vallási csoportok szakadásra való fogékonyságát. Lewis,¹³⁷ beépítve a későbbi kutatásokat, több tényezőt is beazonosít, túlmutatva Niebuhr elméletén, amelyeket az alábbiak szerint lehet összegezni.

1. „Alacsony ár” – a külső körülmények szerepe. Szakadások, kiválások akkor keletkeznek, amikor erre lehetőség van, adottak a körülmények, amikor a külső szankciók elviselhetők, a döntés „költségei” megfizethetők. Minél nagyobb árat kell fizetni érte, annál kisebb a kiválások esélye. Az állami szankciók mérete tehát befolyásolja a szakadás előfordulási gyakoriságát.
2. Megnyíló rés – a belső irányzatok szerepe. Minden vallási közösségben van egy feszültség a tagsági rétegek különböző igényei között; általában van egy elfogadóbb és egy kizárólagosságot kérő irányzat. A ki nem elégített igények vallási réseket eredményeznek, amelyek utat készítenek egy sikeres kiválás számára.
3. Laza háló – a hatalmi csomópontok dinamikája. Egyetlen vallási közösség sem egységes szervezeti tömb. Különböző heterogén egyének, csoportok és „belső felekezetek” összessége, amelyeket szociális kötelékek hálózata tart össze. Az egységes szervezet érzetét adó háló látható csomópontjain találjuk az egyes gyülekezeteket, a

¹³⁶ Niebuhr, 2005 (1929).

¹³⁷ Lewis and Lewis, 2009.

teológiai szemináriumot, a lelkészeket, tagokat és a központi vezetőket. Minden ilyen csomó a hálón erőforrás-csere pont a szereplők között.¹³⁸ Számos erőforrás megfogható, mint amilyen a pénz, ingatlanok, kegyességi anyagok, liturgikus kellékek. Egyéb erőforrásfajták láthatatlanok, de ugyanolyan fontosak, ilyen a legitimáció, tekintély és ehhez hasonlóak. Egyes csomópontokon nem egyformán áramlik az erőforrás a felek között, hanem egyik fél jobban függ a másiktól, mint fordítva. Amikor a háló egyes szereplői függeni kezdenek a háló más szereplőitől, a hatalmi erőter megbillen, és az utóbbiak kezdenek hatalmat gyakorolni az előbbieket felett.¹³⁹ Minél feszesebb a háló, annál dominánsabb a központi vezetés, magasan centralizált. Függés vagy kiszolgáltatottság alakul ki. Egy lazább hálón a gyülekezeteknek nagyobb az autonómiája, laikus tagoknak hangsúlyosabb a szerepe, szélesebb a támogató rendszer. Minél feszesebb a háló, annál több eszköz van a panaszok kezelésének késleltetésére, annál kevesebb szakadás lesz. Minél lazább a háló és minél inkább a gyülekezetek vagy a lelkészek kezében van a döntés, annál nagyobb a szakadás esélye.

4. Identitási deficit – a „páratlanság” szerepe. Minél inkább fenntartja a jogot egy közösség, hogy kizárólagos igazsággal, prófétával, történelmi hagyományokkal és egyházi hivatallal rendelkezik, annál kisebb a szakadás esélye. Ezek közül a legfontosabb a történelme és a tradíciói. Ebből a szempontból akkor történhet szakadás, ha a hangadók bemutatják, hogy az egyház eltávolodott a kezdeti tanításaitól, és hűtlen lett történelmi örökségéhez. Mivel megváltoztatni nem tudják, ki kell válni, hogy ezt meg tudják élni. Minél nagyobb egy közösség páratlansága (egyedisége), annál kisebb a szakadás esélye.
5. Karizmatikus vezetők szerepe – szakadás mindig ott keletkezik, ahol van karizmatikus lelki vezető, akik képesek biztosítani az erőforrásokat (legitimitás, tekintély, tanítások, ideológiai alap). A karizmatikus vezetők fellépése a kutatások szerint szorosan összefügg a teológiai szakértelmükkel. A professzionalitás megváltoztatja a lelkészek lojalitásának mértékét.¹⁴⁰ Minél inkább függ a lelkész képzése, állása az egyháztól, annál kevésbé érdekelt a kiválásban, inkább belső reformációra hív.

Szász a trianoni döntés utáni helyzetet vizsgálja a Református Egyházban.¹⁴¹ A politikai határok változása feldarabolta az egyházat, aminek hatására korábbi lelki-szellemi törésvonalak

¹³⁸ Pfeffer and Salancik, 2003.

¹³⁹ Emerson, 1962.

¹⁴⁰ DiMaggio and Powell, 1983.

¹⁴¹ Szász, 2020.

kerültek felszínre, amelyek kisebb-nagyobb egyházzakadást eredményeztek. A szerző az amerikai magyar református egyház 1921-es és a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben történt 1928-as szakadást mutatja be, és keresi a két történés mintázatát. Az okok között kiemeli a legitimációs válságot a hatalmi vákuum miatt; karizmatikus vezetők jelenlétét, akik az adott keretek között nem tudták minden ambíciójukat kielégíteni; a hangadók személyes sérelme is kimutatható, mégis sikerült inkább teológiai köntösbe öltöztetniük a mozgalmat; háttérbe szorított teológiai felfogás jelentette a szakadás szellemi alapját; a helyi politikai vezetés szerepe hangsúlyos; végül a függetlenedési vágy feléledése is szerepet játszott, egyik esetben a helyi kultúra, a másik példánál a vezető személyes karizmája hatására.

Ha összegezzük a három elemzést (lásd. 1. sz. táblázat), amelyek időben és kultúrában eltérő szakadások mintázatát dolgozzák fel, az látszik, hogy a sarokpontok azonosak (lásd 1.sz. táblázat). A Hetednap Adventista Egyházban történt három nagyobb szakadás nem tekinthető sem adventista, sem specifikusan magyar, sem az önkényuralmi rendszer által kikényszerített jelenségnek. A szakadások szociológiai, társadalmi, lélektani és vezetéstechnikai törvényszerűségeket követnek, annak ellenére, hogy a szellemi vezetők mindig megtalálták a teológiai, lelki indokokat.

1.sz. táblázat – Szakadási mintázatok összehasonlítása

Jellemzők	Lewis	Szász	HNA szakadások
Külső ok	Külső körülmények	Külső politikai környezet	Politikai környezet
Belső ok: elégedetlenség, eltérő irányzatok	Belső rés (ki nem elégített szükségletek)	Különböző teológiai irányzatok	Belső elégedetlenség
Hatalom	Hatalmi erőter megbillen	Legitimációs krízis	Hatalmi játszmák
Identitás	Identitási deficit	Függetlenedési vágy	Identitási krízis (ökumenikus kérdés)
Karizmatikus vezető	Karizmatikus vezető	Karizmatikus vezető(k)	Karizmatikus vezetők
Sérelmek		Vezetők személyes sérelmei	Vezetők személyes sérelmei

Az összehasonlító elemzésből származó általános következtetések és tanulságok a VI. fejezet pontjai között olvashatók.

II.1.4. HNA és KERAK között kialakult szervezeti és teológiai különbségek vizsgálata

A csatlakozók gondolkodásának, indítékainak és aggodalmainak megértéséhez fontos látni a KERAK és az Unió közötti különbségeket, amelyeket mindig eltérő módon értelmezett a két fél és amelynek nyomai ott maradtak a csatlakozók lelkében is. A különbségek listáját tovább lehetne bővíteni, de a kutatás megértése szempontjából öt alapvető csoportot vizsgálunk meg: hitalapelvi, szervezeti, lelkészi, pénzkezelési és másegyházi kapcsolatok különbségeit.

II.1.4.1. Hitalapelvi különbségek

A téma megértéséhez tisztázni kell, mit értenek a felek hitelvi kérdés alatt. Szilvási ad egy megértési kulcsot, ami miatt feloldhatatlannak tűnik a különbségek értelmezése. Tanulmányában kifejti, hogy a HNA a maga 28 hitelvét tekinti szó szoros értelmében hitelvi kérdésnek, amelyben világszéles konszenzus van az egyházban. Ezek a hittételek alkotják az adventista identitás pilléreit. A következő körbe tartoznak azok a tanítások és gyakorlatok, amelyeket széles körben elfogad a közösség, de nem tagsági feltételek, ugyanakkor az egyház világszéles testületei iránymutatást, ajánlást vagy állásfoglalást fogalmaznak meg az adott témák többségében (például etikai, életmódbeli, szervezeti, kapcsolati kérdések). Harmadik körbe tartoznak a vélemények és álláspontok, amelyekben többféle irányzat is létezik a tagságon belül, de egyik sem rendelkezik formális, testületi megerősítéssel (ebben a tekintetben valóban jelen van a KERAK által kifogásolt pluralizmus). A negyedik kört alkotják az egyéni vélemények, amelyeket tanítók, tagok bizonyos csoportjai, egyes lelkészek vallanak olyan kérdésekben, amelyek nem tartoznak az 1-3 ponthoz. Szilvási szerint a különbségek eltérő értelmezése abból fakad, hogy a KERAK képviselői a 2-4 csoportba tartozó témák számukra elfogadható értelmezését hitelvi kérdésnek tekintik és ami ettől eltér, az „hitelvi elhajlás”, „új teológia”, „liberalizmus” jelzőket kapott. A szerző továbbá azt sérelmezi, hogy a KERAK által kifogásolt tételek nem az egyház hivatalos irataiból kerülnek igazolásra, hanem egy-egy csoport, lelkész vagy tanító megnyilvánulásából, amit az egész egyházra vetítenek ki.¹⁴²

A protestálók kezdeti hivatalos válasza szerint nem volt konkrét hitalapelvi különbség, ezért az adventista világegyház részeként értelmezték magukat. Az elismertetési kérelmeikben nem

¹⁴² Szilvási, 2015. OFE I-A-3 (a szerző az Adventista Teológiai Főiskola Rendszeres Teológia Tanszékének vezetője)

adtak le a HNA tanításaihoz képest eltérő hitpontokat. Az 1990-es törvény megjelenését azért üdvözlötték, mert nem kellett többé új hitalapelvekkel alátámasztani a külön szervezetként való bejegyzési kérelmüket. Ugyanakkor a különállás indoklásában visszatérő motívum az Unió majd később a világszéles egyház „hitelvi elhajlásai”, amit néha ugyanabban a dokumentumban „az eredeti hitelvektől való eltérésnek”, illetve „irányzatbeli különbségnek” is neveznek.¹⁴³ Az indoklás egyik pillérét a hitelvek értelmezésének különbségében látták, amivel megítélésük szerint ők a „történelmi adventizmust” képviselik. Az önmeghatározást jelölő kifejezés a nemzetközi adventista platformon sokkal korábban megjelent. A „történelmi adventizmus” az egyházból kivált, független vagy a szervezethez lazán kapcsolódó öfenntartó szolgálatok, csoportok gyűjtőneve lett, akik az identitásukat az egyházzal szemben fogalmazták meg. Nézetük szerint az egyház vezetése, fő teológiai irányzata letért az eredeti adventista alapelvek útjáról, amit az 1957-ben kiadott *Seventh-day Adventist Answer Questions on Doctrine* című könyv megjelenése bizonyít. Ez a könyv gyűjtötte össze a korábban lezajlott adventista-evangelikál párbeszéd anyagát, amely azzal a céllal indult el, hogy kiderüljön, valóban evangéliumi egyház-e a HNA. A teológusok publikált válaszaival egyes csoportok nem voltak elégedettek. A történelmi adventizmus hívei magukat az egyház konzervatív, hithű rétegének tekintik, akiknek küldetése néven nevezni a hitehagyást, elhajlást, vagy más néven az „új teológiát”.¹⁴⁴

A különbségek KERAK általi indoklásának másik csoportját az általuk hitelvi szintre emelt, a világegyház teológiájában lelkiismereti vagy szervezeti kérdések közé tartozó témák alkotják, mint amilyen az életmód, más egyházakkal és az állammal való kapcsolat, istentiszteleti liturgia, zene, missziós módszerek és ehhez hasonló, amelyek mélyen beépültek a tagságuk gondolkozásába az Istenhez tartozás jeleként, mint ahogy azt az alább ismertetett forrás is bemutatja. A „hitelvinek” nevezett különbségek listáját az idő előrehaladtával bővítették, és egyre inkább mélyülő elvi szakadékot láttak a KERAK és HNA között. A csatlakozási tárgyalások alatt, 2014. január 30-án, a KERAK tagjai közül 205 név egyetértését igazoló felsorolásával kiküldtek egy Unióhoz is eljuttatott nyílt levelet, amely kifejti, hogy a csatlakozási tárgyalásokban résztvevő megválasztott KERAK vezetőknek miért nem kellene egységre jutniuk az Unióval. Itt találjuk meg a „súlyos hitelvi eltérések” egyik legfrissebb listáját. „Ezzel ellentétben, a szóban forgó dokumentum,¹⁴⁵ kizárólag tagsági, szervezeti

¹⁴³ Vankó and others, 1995: 461. A KERAK Alapszabályának első paragrafus

¹⁴⁴ <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/4209719>. (2022. 08. 18)

¹⁴⁵ A nyílt levél „A rehabilitációval kapcsolatos javaslataink – vázlat a megbékéléshez” című dokumentumra reagál, amely a tárgyalódelegáció első konszenzusos munkaanyaga volt.

kérdésekkel foglalkozik, a fennálló **súlyos hitelvi eltérések** (*kiemelés tőlem*) rendezését nem igényli. Sőt, a közelmúltban többször elhangzott közösségünk vezetői részéről, illetve írásba is foglalták: nincs semmi olyan hitelvi különbség, ami a két közösség egyesülésének akadály lehetne. Az Unió – vezetői által meghatározott – irányvonala azonban nyilvánvalóan továbbra is, illetve az 1975-ös időkhöz képest még inkább eltér az eredeti bibliai-adventista alapelvektől az alábbi területeken: ökumenikus kérdés, az államhoz való viszony, az istentiszteleti stílus és evangelizációs módszerek, Biblia-értelmezés és a Bizonyoságtételekhez való viszony, 'elegyháziasodott' egyházszervezet, az úttörőink által eredetileg helyesnek tartott biblikus modell helyett, női prédikátorok teljes körű lelkészi szolgálatra való felszentelése. Úgy véljük, hogy ezekkel az elhajlásokkal – nem csak a mi számunkra, az aláírók számára, hanem a Kerak tagságának jelentős része számára is – elfogadhatatlan az együttélés.”¹⁴⁶

Az Unió a maga kommunikációiban szintén kiemelt konkrét hitelvi különbségeket, amelyek a világszéles egyház által elfogadott 28 hitalapelveket érintik. Szerinte a KERAK mást tanított két hitalapelv tekintetében,¹⁴⁷ az egyházzól (12. sz. hitalapelv) és az egyház egységéről (14. sz. hitalapelv),¹⁴⁸ az egyéb különbségeket pedig eltérő látásmódként értelmezi a HNA.¹⁴⁹ A KERAK-alapítók gondolkodásában azonban nem volt megengedhető a „pluralizmus”, minden kérdést egységesen kell látni.¹⁵⁰ Vankó egy évvel később 8 pontban foglalta össze a hitelvi különbségeket, összehasonlítva a HNA-nak tulajdonított álláspontokkal: írásértelmezés, adventista történelmi tudat, Krisztus természete, istentiszteletről szóló tanítás, egyházzól szóló tanítás, apokaliptikus próféciák szerepe, vallásközi kapcsolatok, társadalmi kapcsolatok.¹⁵¹ Szilvási választanulmányban megfogalmazta a 8 pont adventista értelmezését. Nem a különbségek meglétét cáfolta, hanem azt, ahogy a KERAK szellemi alapítója bemutatta az adventista egyház álláspontját a vitatott kérdésekben, nem az egyház hivatalos dokumentumai, hanem saját értelmezése alapján.¹⁵² A 80-as évektől kezdve előtérbe került a Krisztus

¹⁴⁶ ŐFE-I-A-5

¹⁴⁷ Vö. Vankó and others, 1995: 478. Elválasztja az egyház fogalmát a szervezettől.

¹⁴⁸ <https://adventista.hu/kik-az-adventistak/hitelveink/>. (2022. 08. 18.)

¹⁴⁹ Szilvási, 2015. ŐFE-I-A-3.

¹⁵⁰ „A h.n.adventista világközösséget ma pluralizmus (többszólamúság), azaz sokszínűség jellemzi a tanítás, valamint az egyéni és közösségi életgyakorlat tekintetében. Ma már nem az azonos tanítás, nem a hitbeli egység tartja egyben az egyházat, hanem a szervezeti keretek. A sokszínűségben belül a „fő vonal” (nemzetközi szóhasználatban: *main stream*) az „új teológiát” jelenti, amely átértelmezi, modernizálja a korábbi, illetve eredeti adventista tanításokat a korszellemhez igazodás jegyében. A vezetők többsége – a szervezet különböző szintjein, valamint az oktatási intézmények élén – ezt az irányzatot képviseli. Ez érvényes az Unióra is.” (Vankó, 2015:1 ŐFE-I-A-4.)

¹⁵¹ Vankó, 2015. ŐFE-I-A-4.

¹⁵² Szilvási, 2015. ŐFE-I-A-3.

természetéről és az utolsó generációról szóló tanítás, amely szellemi forrása perfekcionista vonásokat hordoz.¹⁵³

Összegzésként megállapítható, hogy az alapítók szerint súlyos hitelvi különbségek vannak a felek között, de ez a vélekedés sem tudta megakadályozni a csatlakozást. Az Unió két hitelvi különbség hangsúlyozása mellett látásmódbeli, értelmezési különbségeket lát a két szervezet között.

II.1.4.2. Szervezeti különbségek

A különbségek másik területe szervezeti kérdésekben mutatkozott meg. A KERAK konzerválta az 1975-ös időszak hatalmi struktúráját a maga hiányosságaival együtt. Gyülekezetek uniójaként¹⁵⁴ centralizált, jól kontrolálható szervezeti formát épített ki. Ugyanakkor a 1-2. FCS vélekedése szerint megállapítható, hogy a kezdeti időszakban egy fiatal mozgalom pozitív vonásait hordozta. A tagság aktivitása, kreativitása szolgálatokban, új megoldások keresésében kiemelkedő volt. A hatalmi struktúrában is követték a korábban bírált sémát. 24 évig ugyanaz az elnök állt az élen, de ezt követően is az új vezetők felé kíváncsi volt az alapítókhoz való lojalitás a 2. FCS tagjai szerint. Továbbá kiemelték, hogy a szakadás után az első választást, amely az első formális meghatalmazása volt a protestálók élére állt önjelölt vezetőnek, a kilencvenes évek elején tartották. Vankónak ilyen meghatalmazása nem volt, de véleményük szerint, sokáig megkérdőjelezhetetlen tényként kezelték a közösségben, hogy elévülhetetlen szellemi irányítói jogai vannak. Továbbá 2. FCS kiemelte, hogy amikor ez a szellemi irányítói befolyás nem érvényesült, az Alapszabály módosításával korlátozták az új vezető lehetőségeit. Az első alkalommal, 24 év után, amikor nem az alapítók befolyási köréből választott a közösség elnököt, az egyik alapító a vezetői ciklus 1 évre való csökkentését javasolta, amit a Küldöttgyűlés 2 évre módosítva elfogadott.¹⁵⁵

A szakadás idején felröppent az Uniónak a világegyháztól való elkülönülését, a szabályok sajátos értelmezését és alkalmazását, ugyanakkor a KERAK maga írta a szabályzóit, nem követte a Gyülekezeti Kézikönyv változásait, a fókuszcsoportok egyes résztvevői szerint

¹⁵³ Az „utolsó nemzedék teológiája” szerint a Jézus második eljövetele előtti nemzedék eléri a tökéletességet, és ezáltal igazolja Isten jellemét és cáfolja Sátán vádjait. Szorosan kapcsolódik a Krisztus emberi természetéről szóló tanításhoz, mely szerint Krisztus Ádám bűneset utáni elesett természetét vette fel, és ezzel együtt élt büntetlen életet, példát adva követőinek. Az irányzat M.L. Andreasen: *The Sanctuary Service* 1937-ben megjelenő könyve után terjedt el. A történelmi adventizmus hívei számára ez a megközelítés teológiai keretet biztosít az egyház hibáinak állandó feltárására, annak érdekében, hogy az utolsó nemzedék tökéletessé váljon, és a második advent bekövetkezzen. <https://www.rmcsda.org/saying-no-to-last-generation-theology/> (2022. 08. 18.)

¹⁵⁴ A gyülekezetek Uniója a HNA keretein belül is létező szervezeti felépítés, ahol nem az egyházterületek, hanem a helyi gyülekezetek alkotják az Uniót. A KERAK-ban nincsenek egyházterületek.

¹⁵⁵ Átirat FCS 2:47. ÖFE-I-B-1.

speciális esetre hivatkozott minden alkalommal, amikor a saját maga által elfogadott szabályzóitól eltért. „A mi életünk az állandóan speciális esetből állt. Teljesen mindegy, hogy mi volt az, mindig speciális eset volt, és azt mindig meg kellett vizsgálni minden okból. A szabályzót arra az egy esetre félre kellett tenni.”¹⁵⁶ Másik oldalon megállapítható, hogy a rendszerváltás előtt az Unió valóban a saját értelmezése szerint követte az egyház szabályait, amit a nemzetközi egyházvezetők a rendszer miatt nem tudtak befolyásolni, azonban a rendszerváltás után a GK szabályai szerint kellett működni. Emiatt a 90-es évektől a szervezeti kérdésekben sok eltérés alakult ki a HNA és a KERAK között, aminek megértése és elfogadása a csatlakozás előkészítését nehezítette.

II.1.4.3. Lelkészek szerepének értelmezése

A 2. FCS szerint a lelkészek megbecsülése alacsony volt, a hatáskörök nem voltak tisztázottak, több lelkész is dolgozott egy gyülekezetben különböző szintű jogkörrel, miközben a felső vezetés tekintélye erős volt, gyülekezeti ügyekben is átnyúlt a lelkész feje fölé, amivel sokszor hiteltelenné tette munkáját. „...amit a KERAK-ban megéltünk, hogy átnyúlnak a fejünk fölé, meg minden direktívának.”¹⁵⁷ Az Unióban a lelkészek a nemzetközi vezető testületek által elfogadott hatáskörök szerint sokkal nagyobb autonómiával végezheték szolgálatukat. A gyülekezetek is nagyobb autonómiát élveztek az Unióban.

II.1.4.4. Pénzkezelés

A KERAK kommunikációjának fontos része volt annak hangoztatása, hogy az unió állami támogatást fogad el hitéleti tevékenységre, ők pedig nem.¹⁵⁸ A csatlakozás előtt ezt a kérdést is tisztázni kellett. A Magyar Unió a KERAK-hoz hasonlóan elfogadja az állampolgárok adójának célzottan az egyháznak felajánlott 1%-os részét, valamint a szociális intézmények működtetésére szánt kiegészítő állami normatívát. A különbség abban áll, hogy az Unió ugyanilyen alapon elfogadja a felsőoktatásra kapott állami normatívát is, míg a KERAK a saját teológiájának működéséhez nem, viszont a főiskolát működtető alapítványuk külön tizedet gyűjt, ami a HNA keretein belül szabálytalan lenne. Meg kell említeni azt is, hogy a KERAK tagságnak adakozásban és tizedfizetésben való hűsége mindig példaértékű volt, és ez jellemző maradt a csatlakozókra is.

¹⁵⁶ Átirat FCS 1:27. ÓFE-I-B-1.

¹⁵⁷ Átirat FCS 2:58. ÓFE-I-B-1.

¹⁵⁸ Tanácsadó Bizottság, 2010: 39.

II.1.4.5. Ökumenikus és társadalmi kapcsolatok kérdésének értelmezése

A 40 évet végig kísérte az ökumenikus kérdés eltérő értelmezése, amiről a szakadás okainál is említést tettünk. Sajátos látásmódja miatt a KERAK folyamatosan bírálta az Uniót más egyházakkal, lelkészekkel való bármilyen kapcsolata miatt. A csatlakozók felismerték, hogy az alapítók nem következetesek az ökumenikus jelző és másegyházi kapcsolatok alkalmazásában. A szakadás idején sok bírálatot kapott a SZET lelkészképző a más egyházakhoz tartozó tanárok jelenléte miatt, ugyanakkor a KERAK főiskolája az akkreditációs feltételek teljesítésére másegyházi tanszékvezetőt is alkalmazott a csatlakozó óraadó tanárok szerint. Ugyanez a kettősség mutatkozott meg az Unió képviselőinek bírálatakor, amikor más egyházi rendezvényen jelentek meg, ugyanilyen gyakorlat esetén a KERAK előadói „missziós lehetőséget” láttak.¹⁵⁹ Az ökumené értelmezésének legszélsőségesebb formája a csatlakozási folyamat alatt történt, amikor a KERAK és az Unió vezetőinek közeledését is ökumenikus módszernek nevezte az alapító. „Az érzelmi közeledéssel és közös munkálkodással megvalósítani kívánt elvtelen egységben az az ökumenikus gondolat jelenik meg, hogy 'ne azt nézzük, ami elválaszt, hanem ami összeköt.'”¹⁶⁰

A társadalmi kapcsolatok területén is éles különbségek mutatkoztak. Az Unió mindig az adott kormánnyal próbál hivatali kapcsolatot ápolni és nem foglal állást a szembenálló pártok között, a világszéles egyház állásfoglalásaival összhangban. A KERAK szellemi vezetője prófécia értelmezés jogcímén aktuálpolitikai kérdésekben rendszeresen megnyilatkozott a médiában.¹⁶¹ Tagjait egy ma már nem létező, liberális pártra való szavazásra szólította fel választások előtt, annak egyes eszméihez való ragaszkodást üdvösségi kérdésnek nevezte.¹⁶²

Összegzésként elmondható, hogy a KERAK az adventista egyház szubkultúrájaként kezdte meg önálló életét, a tagság megítélése szerint azonos hitalapelvekkel, de eltérő hangsúlyokkal. A KERAK alapítói szerint ezek a különbségek hitelvi szinten húzódtak meg. A világegyház

¹⁵⁹ Akkor is elfogadott volt ez a gyakorlat, amikor misztikus keleti vallások teológusaival együtt tartott előadást az egyik alapító, amint arról az egyik országos napilap beszámolt (Magyar Nemzet 2010.november 23. https://mno.hu/migr_1834/iranytu-204261). (2018. 11. 22.)

¹⁶⁰ „Nyílt levél a Keresztény Advent Közösség Tanácsadó Bizottsága és gyülekezeti tagjai számára”, 2014. január 30. ÖFE-I-A-5.

¹⁶¹ Állam és egyház kapcsolatát érintő kérdésekben rendszeresen bírálta a jobboldalt. Több interjút adott, cikket írt a Népszava, Népszabadság, 168 óra, ATV számára. A NOL internetes újságban a vasárnapi boltzár kapcsán fogalmaz meg kritikát. <http://nol.hu/archivum/archiv-501767-299069> (2018. 11. 22.) Nyilatkozatai felkeltették a jobboldali sajtó figyelmét, véleményét általában az adventistáknak tulajdonították: <https://magyarnemzet.hu/archivum-magyarnemzet/2008/09/vegidok-maradeka> (2022.08.22)

¹⁶² A 2010-ben a Magyar Köztársaság nevet Magyarország névre változtatta az új kormány. Ennek értelmezése már nemcsak hitelvi, hanem „üdvösség kérdése” is lett. Egyik vezető teológusuk szerint: „Az idézett bizonyágtétel alapján pedig azt állíthatjuk, hogy ez a terület is üdvösségkérdés egy hívő számára; hiszen Isten az életünk, gondolkodásunk minden részét vizsgálja, számára ebben a vonatkozásban sincsen lényegtelen kérdés. Hitünk elveiből és az igazság lelkületéből fakad az, hogy gondolkodásunkban ragaszkodunk a köztársaság eszméjéhez és az ettől elválaszthatatlan demokratikus szabadság jogokhoz”. Holló, 2011: 13.

periférikus vagy független csoportjainak tanításaiból átvette a konzervatívnak ítélt irányzatokat, amit történelmi adventizmusként interpretált. A hitélet látható elemeiben igyekezett különbségeket felmutatni az Unió gyakorlatához képest. Az ökumené és társadalmi kapcsolatok, szervezeti és pénzügyi területeken érzékelhető különbségek mutatkoztak.

II.1.5. A csatlakozási kísérletek rövid áttekintése

A GK és a divíziók vezetői¹⁶³ több ízben is Magyarországra utaztak, melynek eredményeivel többnyire sem az ET sem a KERAK nem volt elégedett. Összességében nyolc nagyobb, világegyház vezetőinek bevonását jelentő kísérletről van feljegyzés a Transz-Európai Divízió archívumában.

II.1.5.1. 1975 decemberében

1975. december 19-21 között az EAD elnöke, E. Ludescher és titkára, Zürcher érkezett Magyarországra, mert a tiltakozók vezetői a divíziónál fellebbeztek elbocsátásuk miatt. Felelősségre vonták a két vezető hangadót az elhelyezési határozat megtagadásáért, valamint a gyülekezetek konfliktusba való bevonása miatt. Emiatt a protestálók részrehajlással vádolták meg a divíziót.¹⁶⁴ Az ET-ra a divízió nyomást helyezett, hogy amennyiben együttműködnek a vezetéssel, vegye vissza az elbocsátott lelkészeket, vidéki helyszínre, illetve, hogy maradjanak távol bizonyos ökumenikus eseményektől, emeljék a lelki színvonalat az egyházban.¹⁶⁵ A vezetés a tiltakozók programjának egyes elemeit átvette ugyan, de elhatárolódott tőlük az elkülönülésük miatt, ami kifejezésre került az ET által összehívott 400 fős küldött konferencián, 1975. december 21-én.

II.1.5.2. 1976-1978.

Robert Pierson GK elnökének és Ludescher EAD vezetőjének látogatása, melynek célja az ECS nyolc pontos követelésének kezelése volt. A világegyház vezetői helytelenítették a szervezkedést, ugyanakkor megkérdőjelezték a központi gyülekezet feloszlásának szükségességét, komoly reformokat kértek az unióvezetéstől, és felállítottak egy teológiai bizottságot az „ökumenikus kérdés” vizsgálatára, amelyen nem jelentek meg a protestálók képviselői. Az ET nem tekintette a protestálók vezetőit, a Kis Bizottságot tárgyalási partnernek,

¹⁶³ 1989-től a Magyar Uniót áthelyezték a Transz-Európai Divízióhoz, ettől kezdve ők foglalkoztak az ügygel

¹⁶⁴ Vankó and others, 1995: 124.

¹⁶⁵ Rajki, 2003: 137.

ezért ellenezte a meghívásukat. A divízió vezetése ragaszkodott a 3 ET plusz 2 ECS képviselőre. Végül az utolsó pillanatban meghívták őket, amit túl későnek tartottak, azon kívül is nagyobb képviselőre ragaszkodtak, és a vezetőkkel való előzetes megbeszéléshez kötötték a részvételüket, az ET képviselői nélkül. A követeléseket az ET irreálisnak tartotta, az ülést az ECS nélkül megtartották, de a meghozott állásfoglalásokat a tiltakozók nem fogadták el.

Ennek a próbálkozási körnek része volt Alf Lohne, GK alelnök, és E. Ludescher, EAD elnök másik látogatása, amikor találkoztak és tárgyaltak a Kis Bizottság kilenc tagjával 6 órán át, az ET tagjainak jelenléte nélkül. ECS források szerint Ludescher bocsánatot kért, hogy eddig nem értették meg őket, és kijelentették, hogy a munkahelyi elbocsátások, illetve a tagok kizárása érvénytelen.

A további tárgyalásokat ebben a szellemben nem tudták folytatni, mert az ÁEH betiltotta, és a további beutazásukat korlátozta. Tartva a Magyar Unió működésének korlátozásától, 1977. november 22-én a divízió vezetői aláírtak egy állásfoglalást, mely szerint a Magyar Uniót ismerik el egyedüli adventista szervezetként Magyarországon. Ettől kezdve a hivatalos szervek is illegális szervezetnek tekinthették az ECS-t, ami fokozottabb hatósági zaklatásokat eredményezett.¹⁶⁶

1978 áprilisában Ludescher részt vett a Magyar Unió választó konferenciáján, ahol 1250 ECS-hoz tartozó tag aláírásával kapott egy levelet azzal a kéréssel, hogy érvénytelenítse a választást. Ludescher a kérést visszautasította, majd a konferencia után mindkét fél képviselőivel találkozott, és megbékélésre szólította fel őket.¹⁶⁷

II.1.5.3. 1979-1982.

Ez idő alatt a divízió és GK képviselői – A. Lohne, E. Ludescher, J. Zurcher and P. Kunze – négyszer látogattak Magyarországra, mely során 1981. július 28-án az Unió és a Kis Bizottság tagjai aláírtak egy dokumentumot, amely a megbékélési folyamat kiindulási pontja volt. Végül a megállapodást egyik fél sem ratifikálta.

1982. február 1-én Neal Wilson, GK elnöke, egy körlevélben kifejtette: „tagok kizárása és alkalmazottak elbocsátása esetén, ha az ügymenet nincs összhangban a Gyülekezeti Kézikönyvvel¹⁶⁸ és a felekezeti gyakorlattal, korrigálni kell”, másrészt megállapította, hogy „a

¹⁶⁶ Rajki, 2012: 88.

¹⁶⁷ Kamal, 2011: 21. ŐFE-I-A-2.

¹⁶⁸ A Gyülekezeti Kézikönyv az adventista gyülekezetek szervezeti és működési szabályzója, amelyet a Generál Konferencia módosíthat az ötévenkénti plenáris ülésén

GK nem talált elfogadható érvet arra, hogy ezek a hívők az elismert egyházi egységeken kívüli független csoportba szerveződjenek.”¹⁶⁹

II.1.5.4. 1983-1984

Az 1983-1984 közötti rendezési próbálkozást a legjelentősebbnek tekinthetjük. Két divíziós vezető, M. Bottcher és P. Kunze találkozott az ECS-hoz tartozó 200 fős delegációval, melynek nyomán egy számukra is elfogadható megállapodási tervezet született. Vállalták a betagozódást, elkezdtek látogatni a gyülekezeteket, de az úrvacsorát és a főbb alkalmakat továbbra is külön tartották. Az ET a tagságuk rendezéséhez kötötte, hogy részt vehessenek a közelgő választásokon, ahol az ECS a szakadás kiváltó okait akarta megvitatni, és kiléptetni az egyházat a SZET-ből. Azt szerették volna, hogy az ET minden formaság nélkül állítsa helyre tagságukat még a választó konferencia előtt. A választást a divízió elhalasztotta. Mindkét fél a GK-tól várta a közbeavatkozást. A Kis Bizottság levélben kérte a GK elnökétől, hogy az 1321 tagot számláló csoportot ismerje el külön egyházterületnek, amely nem a Magyar Unióhoz, hanem közvetlenül a Generál Konferenciához tartozna.¹⁷⁰ Válaszként N. Willson, GK elnök kinevezett egy kilenc tagú ad hoc bizottságot azzal a feladattal, hogy vizsgálják ki a történeteket. A bizottság kéthetes kutatómunkáját N. Wilson elnök és Thompson GK főtitkár személyesen irányították. A bizottság által javasolt megbékélési dokumentumban a Kis Bizottságnak el kellett volna fogadni, hogy megsértette a Gyülekezeti Kézikönyv szabályait, amelyek tiltják egyháztól független szervezetek létrehozását, az ET-nak pedig el kellett volna ismernie, hogy egyes ügyintézési ellentétben álltak az egyház szabályaival.¹⁷¹

A tárgyalások 1984. január 18-án véget értek. Wilson elnök január 27-én a következő nyilatkozatot adta ki: „25 órát tárgyaltunk a Kis Bizottsággal, ami után senki sem vádolhat minket türelem, kedvesség és megértés hiányával. A Kis Bizottsággal kudarcba fulladt tárgyalássorozat fényében nem maradt más hátra, mint a tagokat személyesen megszólítani abban a reményben, hogy válaszolni fognak a felhívásunkra, hogy legyenek részei az Adventista Egyháznak.” A magyar államtitkárnak írt levelében leszögezte: „nem tudjuk őket a továbbiakban a Hetednapi Adventista világszéles lelki családjának részeként tekinteni... Megpróbáltunk minden lehetséges engedményt megadni, viszont arra kértük őket, hogy fogadják el a Magyar Unió tekintélyét.”¹⁷² Ez az állásfoglalás tisztázta a ECS jogállását a

¹⁶⁹ Kamal, 2011: 13. ŐFE-I-A-2.

¹⁷⁰ Kamal, 2011: 13. ŐFE-I-A-2.

¹⁷¹ Rajki, 2012: 121.

¹⁷² Kamal, 2011: 15. ŐFE-I-A-2.

világszéles egyház szempontjából. Az ECS 1984. január 28-i Nyilatkozatban reagált a következők szerint „... nem tudjuk elfogadni a Generál Konferencia és a Divízió képviselőinek döntését, mint lelki döntést. Nem tekinthetjük a lelkiismeretünk szerint jogosnak.”¹⁷³ A GK felhívására mintegy 50 tag jött vissza az egyházba.¹⁷⁴ A KERAK egyik teológusának értelmezés szerint ez az állásfoglalás az egyházból való kizárásukat jelentette: „A sorból kiemelkedik Neal C. Wilsonnak, a Generál Konferencia elnökének 1984. januári itt tartózkodása, amelynek eredményeként az Egervári csoportot ... kizárták a Hetednap Adventista egyházból.”¹⁷⁵

II.1.5.5. 1989-1990

Az 1989-1990 közötti kísérlet az ECS történelmi lehetősége volt a visszatérésre, mivel 1989-ben a kommunista rendszer bukása lehetővé tette az egyháznak a SZET-ből való kilépést, amit az uniókonferencia megszavazott 1989 tavaszán, a SZET megszűnése előtt. Az 1975-ös fő követelés teljesülése sok laikust önálló kezdeményezésre készítetett, különösen a Tiszavidéki Egyházterületen Békés megyében, ahol közös konferenciát tartottak.

Az ECS 1989. május 7-én megtartott Küldöttgyűlésén kifejezték, hogy a SZET-ből való kilépés nem elegendő, mert kényszerű lépés volt, nem hitalapelvei megfontolásból történt.¹⁷⁶ Nem fogadták el az új unióvezetés tárgyalási meghívását. Viszont a nyomás nagy volt a Kis Bizottság egyes tagjai részéről is, amit már nem lehetett visszaszorítani fegyelmi intézkedésekkel sem.¹⁷⁷ Ennek hatására a Kis Bizottság levélben fordult Wilson GK elnökhöz 1989. június 25-én, melyben kifejezték az Adventista Egyházhoz való csatlakozási vágyukat. A levél hatására Robert Spangler és Alf Lohne a GK részéről, valamint Jan Paulsen, a TED elnöke Magyarországra látogatott. 1989. szeptember 13-án mindkét fél elfogadta a Közös Nyilatkozatot, amelyben elismerték a múlt hibáit, és ígéretet tettek azon az 518 személy tagságának a helyreállítására, akiket „jogellenesen” zártak ki, elkötelezték magukat az egyesülés mellett, és megállapodtak egy intéző bizottság felállításában, amely a divízió elnök vezetésével előkészíti a csatlakozást 1990 szeptemberéig.¹⁷⁸ A GK hivatalos lapjában Paulsen beszámolt a nagy sikerről: a nyilatkozatban elismerték, hogy „testvéreink nagy számát szabálytalanul zárták ki az egyházból. Sem bibliai okok, sem a Gyülekezeti Kézikönyv alapján nem indokolható... A nyilatkozat szintén elismerte, hogy sebek keletkeztek az Adventista

¹⁷³ Kamal, 2011: 15. ŐFE-I-A-2.

¹⁷⁴ Rajki, 2012: 122.

¹⁷⁵ Holló In: Apor and others, 2018: 235.

¹⁷⁶ Tanácsadó Bizottság, 2010: 31.

¹⁷⁷ Rajki, 2012: 134–144.

¹⁷⁸ Kamal, 2011:16. ŐFE-I-A-2.

Egyház családjának egészén, a szétszakadt egyház mindkét oldalán... Mindkét oldal kifejezte a múlt miatti megbánást és kölcsönös megbocsátást kért a hívekben okozott sérelmek miatt”.¹⁷⁹ Spangler kifejtette, hogy „nem emlékszem a 46 éves szolgálatom alatt egyetlen tanácskozássra sem, ahol ilyen mértékben éreztem volna a Szentlélek jelenlétét és vezetését.”¹⁸⁰

Az ECS csoport vezetői a történeteket és a megállapodást nem úgy értelmezték, mint a cikk írói, illetve ahogy a Közös Nyilatkozat megszővegezte, hanem kijelentették, hogy „az igazság ügyéért való küzdelmükkel kapcsolatos szavaikért és cselekedeteikért nem kérhetnek bocsánatot, mert a tartalom és a szándék igaz volt.”¹⁸¹ A Közös Nyilatkozat 5 pontja kimondta: „ebben a megromlott helyzetben, ami annyi idő óta fennáll, mindkét oldalon fájdalmat okoztunk és kölcsönösen készek vagyunk munkálkodni a testvéri megbocsátás érdekében.” Közel 40 év alatt, a csatlakozási folyamat megkezdése előtt, ez volt az egyetlen hivatalos dokumentum, amelyben a KERAK vezetői elismerték, hogy kölcsönösen okoztak sebeket, ezért kölcsönösen szükség van a megbocsátásra.¹⁸²

1989 végén a több egyházzal közösen kiadott Harang nevű laphoz csatlakozott az Unió, ami megfelelő indokot szolgáltatott a tárgyalások megszüntetésére. 1990. március 14-én, egy Paulsennek írt levélben jelentették be döntésüket. Az Unió kilépett a lap alapítói közül, de ez sem változtatta meg döntésüket; csak egy átszervezett Unióval, közösen megtartott uniókonferencia után tudták volna elképzelni az egyesülést. Miután ezt Paulsen elvetette, kijelentették: „...nem járhatunk egy úton, mert nem egyezünk egymással” - és kifejezték bizalmukat abban, hogy „az Úr egybe fogja gyűjteni az adventnép megtérő, hívő maradékát, legkésőbb a késői eső küszöbére.”¹⁸³

A Tiszavidéki Egyházterület folytatta a helyi kezdeményezéseket, melynek eredményeként mintegy 100 tag és egy lelkész csatlakozott az egyházhoz. A ECS pedig KERAK néven önálló egyházként bejegyzésre került, melyet úgy magyaráztak, hogy nem kell külön egyházzá nyilvánítaniuk magukat, mindössze nyilvántartásba vételt kérnek, továbbra is „adventista hitvallásúnak vallhatjuk magunkat.”¹⁸⁴

Az 1990/IV.sz. törvény minden egyház számára lehetővé tette a jogi személyé válást azzal, hogy a Fővárosi Bíróságtól kéri a nyilvántartásba vételt. Mindezt az „állam törvényes rendje iránti tiszteletből” látták szükségesnek.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Jan Paulsen, 1989: 6.

¹⁸⁰ Spangler, 1989: 22–23.

¹⁸¹ Rajki, 2012: 145.

¹⁸² ÖFE-I-A-6.

¹⁸³ Tanácsadó Bizottság, 2010: 35–36.

¹⁸⁴ Tanácsadó Bizottság, 2010: 37.

¹⁸⁵ Tanácsadó Bizottság, 2010: 37.

II.1.5.6. 1990-1992

1990-1992 között az új GK elnökkel, Robert Folkemberggel kezdett levelezésbe a KERAK vezetése, melyben kifejezték az Adventista Egyházzal való egyesülés igényét. Az elnök magyarországi látogatása után viszont kritizálták a GK elnök pozitív hangvételét a Római Katolikus Egyházzal kapcsolatban, és a kormányzati tisztviselőkkel való találkozását.¹⁸⁶

II.1.5.7. 1995

1995-ben szintén ígéretes lépésre került sor. A KERAK vezetőinek kérésére Bertil Wiklander TED elnök egy KERAK és Unió közötti megbékélési konferencián vett részt 1995. augusztus 30-án. A találkozó alatt a KERAK vezetői arról tájékoztatták a TED elnökét, hogy valójában nem érdekeltek az egyesülésben, csak az együttműködés bizonyos formáit tudnák elfogadni. Az Unió által korábban a múltról írt bocsánatkérő levéllel kapcsolatban úgy nyilatkoztak, hogy „mindezek csupán szép szavaknak bizonyultak, igazi bűnbánat és valós reformáció nélkül.”¹⁸⁷

II.1.5.8. 1996-1997

Az 1989-ben született közös nyilatkozat értelmében 518 fő tagságát helyreállították, ők az egyházterületi gyülekezet részei lettek.¹⁸⁸ A kettős tagsági státusz viszont nem jelentett megoldást, nem segítette elő az egyesülést, sőt, akadályozta azt. Egyesek az Uniónál lévő tagságukkal igazolták, hogy nincs szükség valós csatlakozásra, mert igazolható a világszéles egyházhoz való tartozásuk. Mások erre hivatkozva hívtak HNA tagokat, hogy csatlakozzanak a KERAK-hoz, mert az is része az Adventista Egyháznak. A TED és a GK vezetésének támogatásával az Unióbizottság, kiegészülve a két egyházterületi bizottság tagjaival, azt javasolta az 1996. december 6-i rendkívüli uniókonferencia számára, hogy hozzon határozatot a kettős tagsággal rendelkezők státuszának rendezéséről. A döntés szerint mindenki, aki még életben volt az 518 főből (összesen 400 fő), kapjon egy pásztori meghívó levelet, amit a hozzá legközelebb lakó lelkész személyes látogatáson adjon át neki. A levél arra hívja, hogy igazolja az Adventista Egyházhoz való tartozás szándékát azzal, hogy kéri gyülekezeti levelének

¹⁸⁶ Kamal, 2011: 17. ÖFE-I-A-2.

¹⁸⁷ Kamal, 2011: 17. ÖFE-I-A-2.

¹⁸⁸ Az egyházterületi gyülekezet a Gyülekezeti Kézikönyv szerint speciális jogállású közösség. Azok tartozhatnak ide, akik szétszórtságban élnek, és nincs földrajzi közelségükben megszervezett gyülekezet. Az egyházterületi gyülekezet lelkésze az egyházterület elnöke és közgyűlése a mindenkori egyházterületi bizottság. Ebben az esetben nem állt fent a földrajzi szétszórtság, inkább a működési szabályok átmeneti, rugalmas értelmezéséről volt szó. A tagság helyreállítása nem jelentette azt, hogy az érintettek betagozódtak a legközelebbi „Unió” gyülekezetbe, inkább egy jóvátételi gesztus volt, amitől az Unió vezetése megoldást remélt.

áthelyezését az egyházterületi gyülekezetből a hozzá legközelebbi valós „Unió” gyülekezetbe.¹⁸⁹ Amennyiben ez nem történik meg 1997. március 31-ig, az érintett egyházterületi bizottság úgy fogja értelmezni, hogy nem tart igényt a Hetednap Adventista Egyházhoz való tartozásra. Wiklander az Adventist Review GK hivatalos lap 1997/Áprilisi számában jelentette be a konferencia határozatát és a döntés kimenetelét. Az uniókonferencia határozatát lelkiismeretesen végrehajtották a helyi lelkipásztorok. A kulcsvezetők közül néhányan nem fogadták a helyi lelkész látogatását. A 400 tag többsége a levél és a látogatás után úgy döntött, hogy a KERAK-nál marad, így törölve lettek az egyházterületi gyülekezet (Hetednap Adventista Egyház) névsorából.¹⁹⁰ Később ezt a lépést is sérelmezték, mint ami a második „jogtalan” kizárásuk volt az egyházból.

II.1.6. A kudarcba fulladt csatlakozási kísérletek feltehető okai

A történések megértésén túl a kutatás szempontjából jelentős lehet a kudarcok okainak vizsgálata, mert ennek háttérén jobban megérthető a 2015-ös csatlakozási folyamat sikere. A kísérletek bukásának több lehetséges oka is kirajzolódik, a vázolt sorrend nem feltétlenül jelent súlyozást is.

II.1.6.1. A világegyház vezetőinek szerepe

A külföldi egyházi vezetők szerepével egyik fél sem volt elégedett. Az unióvezetés, különösen a kezdeti szakaszban, kifogásolta, hogy a világegyház vezetése nem egyértelmű a „szakadároktól” való elhatárolódásában, illetve, hogy olyan reformokat sürgettek, amelyeket a tiltakozók is követeltek; a KERAK másrésztől kifogásolta, hogy nem elegendők az intézkedések, és nem marasztalják el az unióvezetést. A világegyház vezetőinek többsége a rendelkezésre álló források elemzése alapján ellentmondásos szerepet töltött be azáltal, hogy legtöbbször úgy kezdték előlről a tárgyalásokat, hogy nem vették figyelembe az elődök megállapításait. A séma többször ismétlődött, mely szerint a tárgyalások kezdeti szakaszában gesztusokat tettek azzal, hogy kifejezték, mennyire szabályellenes volt a tiltakozók kizárása (amit az Unió nem szeretett hallani), a folyamat végén pedig, akár kemény nyilatkozatban is, elhatárolódtak a független szervezettől. Tipikus példa Neil C. Wilson GK elnök nyilatkozata:

¹⁸⁹ A HNA-ban a tagsági státusz a felnőtt keresztséggel kezdődik egy adott gyülekezetben. Amennyiben az adott személy elköltözik, vagy ha egy településen van több gyülekezet, kérheti a tagságának (ún. gyülekezeti levél) áthelyezését egy másik közösségbe, amit szavazással fogad el a választott gyülekezet közgyűlése.

¹⁹⁰ Kamal, 2011: 18. ÖFE-I-A-2.

„Ők szeretnék a család nevét, de nem szeretnék ugyanabban a házban élni... Nagy rokonszenvet érzünk az egyének iránt, akik azt vallják, hogy hittestvéreink, lelki felelősséget érzünk minden lélek iránt, de a Generál Konferencia nem tudja elismerni az Egervári Csoportot, mivel egy önjelölt ellenmozgalom, független szervezet, amelyik nem ismer el tekintélyt és egy nyílt lázadás képviselnek a világszéles egyház hivatalos szabályai ellen.”¹⁹¹ A séma miatt a KERAK megtanulta, hogy nem kell komolyan venni a határozatokat, mert majd jön egy új vezető, aki a rendezés reményében mindent előlről kezd, és majd csak lesz valaki, aki igényeik szerint oldja meg a helyzetet. A Generál Konferencia Végrehajtó Bizottsága 1984. október 15-én elfogadta a vizsgáló ad-hoc bizottság jelentését, melyben elutasították az ECS egyház részeként való elismerését. Ha ehhez következetes marad a nemzetközi egyházvezetés, csak az egyéni csatlakozási kérések előtt lehetett volna nyitva tartani az ajtót, és nem kellett volna mindig előlről kezdeni a csalódásokkal véget érő folyamatot.

A világszéles egyházi vezetők szerepével a KERAK sem volt elégedett. „Jól megfigyelhető az a vonulat is, hogy az egyházi vezetők kezdettől fogva ellentmondásos módon viszonyultak az Egervári-ügyhöz.”¹⁹² Például az 1984-es GK vizsgálat végeredményét azzal hozták összefüggésbe, hogy a GK elnöke tárgyalt az ÁEH vezetőivel és a hivatal üdvözölte a ECS-ot elítélő GK határozatot. „A Világszervezet egyértelmű állásfoglalása megteremtette azt a lehetőséget, hogy a szakadár csoporttal szemben egyházpolitikai eredményeink és érdekeink veszélyeztetése nélkül lépünk fel... A Generál Konferencia elnökének látogatása eredményes volt, egyházpolitikai érdekeink szerint alakult”.¹⁹³ A jelentésből nem derül ki, hogy a GK ad-hoc bizottsága a hosszú, személyes jelenléttel végzett vizsgálat során olyan döntést hozott, amivel az ÁEH egyetértett, vagy azért hozta ezt a döntést, hogy megfeleljen az ÁEH elvárásainak. A KERAK ez utóbbit vélelmezte. Sőt, a feltételezésben addig is elment, hogy az amerikai vezetők beépítettségét is sejtette. „Azt nem tudjuk, hogy az amerikai és nyugati titkosszolgálatok mennyire voltak beépülve az adventista vezetők közé, de **sejthetjük** (*kiemelés tőlem*), hogy ők sem teljesen 'szabadon' döntöttek mindenben... Tehát politikailag nekik is el kellett számolniuk saját hazájuk felé, még akkor is, ha nem lehet egy lapon emlegetni a két világrendszer.”¹⁹⁴ Az 1. FCS-ban kiderült, hogy laikus szemmel is látható volt a világszéles egyház vezetőinek ambivalens hozzáállása. „Az Egervári csoport idejében a Divízió úgy viselkedett, hogy amikor a mi vezetőinkkel találkoztak, akkor bennünket – mármint az Egervári

¹⁹¹ Wilson, 1984: 6.

¹⁹² Köbel In: Holló, 2012:38.

¹⁹³ Köbel In: Holló, 2012:49-50

¹⁹⁴ Köbel In: Holló, 2012:44

csoporthoz – tápláltak és életben akartak tartani, merthogy látták azt, hogy igazság szempontjából, tanítás szempontjából nekünk van igazunk, és ugyanakkor látták azt, hogy az akkori vezetés, hát, hogy is mondjam, kívánnivalót hagy maga után ...Tehát a Divízió nem csípte '75 után az unióvezetést, de nem tudott mit tenni, mert az állam ugye bekorlátozott. A Generál Konferencia pedig úgy gondolkodott, hogy akit az állam elismer, azt ismerjük el mi is. Emlékeztek ezekre a mondatokra? Miért, mert nem szerették volna, hogy kitiltsák őket Magyarországról, és retorziók jöjjenek, hogy üldözzék az adventistákat.”¹⁹⁵

II.1.6.2. Egymásra mutogatás

Több alkalommal, aláírt megállapodásig sikerült eljutni a tárgyalások alatt, de az Unió szerint a KERAK mindig talált valami ürügyet, hogy visszaléphessen, a KERAK szerint pedig az Unió nem hajtotta végre megfelelően a megállapodásokat. Állandó feszültség tárgya volt az a vita, hogy melyik fél miatt hiúsulnak meg a kísérletek. Kezdetekben valójában nem mutatkozott kompromisszumkészség egyik oldalon sem.¹⁹⁶

II.1.6.3. Az egyházvezetés nem volt érdekelt a megoldásban

A dokumentumok alapján az feltételezhető, hogy a szakadás időszakában és még egy darabig az Unió vezetése nem volt érdekelt a rendezésben. A tagság nagy részét szívesen szerette volna újra a sorai között látni, de a lázadó lelkészeket kevésbé, akikről azt feltételezték, hogy vezető pozíciókat szeretnének az Unióban. A vádpontokból és a rendezési feltételek változásaiból is ezt a következtetést kell levonnunk. Az unióvezetés kifogásolta a bizottsági határozatok visszautasítását, a hangadók konkrétumokkal nehezen bizonyítható kapcsolati etikai magatartását, általánosságban kifogásolták a lázító tevékenységet, amit nehezen lehetett megkülönböztetni a kritikai véleménynyilvánítástól. A listán szerepelt továbbá a gyülekezetek elszakítása, független szervezet létrehozása, valamint a tized- és adománygyűjtés, amelyek ellentétben álltak az egyház szabályaival. A felsorolt hibák miatti nyílt bűnvallás követelésével a KERAK számára vállalhatatlan feltételt támasztott az Unió.

Az Unió rendezést fékező szándékára utalhat az a tény is, ahogy korábbi szakaszban bevonta az állami szerveket a válság „megoldásába”, kezdve a SZET vezetőjével, aki nyomást gyakorolt az érintettekre, folytatva az Állami Egyházügyi Hivatallal, amely különféle zaklatásoknak tette ki az új szerveződést és annak vezetőit. Különösen sokat ártott a beépített

¹⁹⁵ Átirat FCS 1:10. ŐFE-I-B-1.

¹⁹⁶ Rajki, 2012: 53.

ügynökök tevékenysége.¹⁹⁷ Míg az első két intézménnyel való kapcsolat a működés feltétele volt, addig ez utóbbi erkölcsileg kifogásolható, és a tagságot megosztó jelenség volt. A protestálók a rendszerváltás után gyakran hivatkoztak erre a kutatásokban igazolt tényre, és elfogadhatatlannak tartották a beépítettség akár kényszer, akár érdek miatti elfogadását és gyakorlását.¹⁹⁸

II.1.6.4. A tiltakozó vezetők nem voltak érdekeltek az egységben

A KERAK alapítói sem voltak érdekeltek az egységben, ellentétben az őket követő tagság többségével. Legtöbbször a KERAK vezetői kezdeményezték a tárgyalásokat, amivel alá lehetett támasztani, hogy elkötelezettek az egységtörekvés mellett, de ugyancsak ők léptek vissza többször a megállapodásuktól. A kezdeményezések, a kezdeti zaklatott időszak után a kilencvenes évekig általában az unióválasztásokhoz, új divízió vagy GK elnökök megjelenéséhez igazodtak. Úgy tűnik, ha egyenlő esélyt kaptak volna egy unióválasztásban való részvételre, és ígéretet vezető pozíciók betöltésére, könnyen megállapodtak volna.

A tartós különállás igénye a KERAK vezetés részéről nemcsak a háromszori állami, hanem az egyházon belüli különálló egységként való elismerés iránti kérelmekben is megmutatkozott.¹⁹⁹ Ez a jelenség sokakban megkérdőjelezte a KERAK vezetés csatlakozás iránti igényét, amit rejtegetnie kellett az egységpárti tagok miatt.

A valós csatlakozási szándék hiányára utalhat, hogy a kérések és feltételek sora folyamatosan változott. Először a vezetés ökumenikusnak nevezett kapcsolataira került a hangsúly, később a SZET-ből való kiválással bővült a lista. Egy évvel később már nyolcra emelkedett a követelések száma,²⁰⁰ benne a lelkészképzéssel, szervezeti működéssel, pénzkezeléssel, lelkészek hitelesítésével és a tanítással kapcsolatos pontokkal. Később a bocsánatkérés, az őszinte bűnbánat, a múlt becsületes rendezése kapott egyre nagyobb hangsúlyt. 1989 után a korábbi legfontosabb követelés, a SZET-ből való kiválás, már nem elégséges, a lelki egység, hitelvi elhajlások rendbetétele, az ökumenikus jelző rendkívül széles értelmezése és egyebek váltak a rendezés objektíven nehezen szamon kérhető feltételeivé. A kilencvenes évektől már a világegyház általuk vázolt állapota is az egység akadályává vált.²⁰¹

¹⁹⁷ Egyes vezető egyházi személyek beépítettsége a rendszerváltásig csak a gyanú szintjén létezett. A rendszerváltás után, miután lehetőség volt a jelentéseket kutatni, egyértelműen beigazolódott. Rajki, illetve KERAK oldalról Köbel és Holló ezeket a jelentéseket feldolgozta.

¹⁹⁸ Vankó and others, 1995: 540–543.

¹⁹⁹ 1983. július 5-én kérelmezték először, hogy a GK ismerje el őket önálló egyházterületként, anélkül, hogy a Magyar Unió részei lennének. Ez a megoldási elképzelés többször is előkerült a javaslataikban.

²⁰⁰ Tanácsadó Bizottság, 2010: 51–52.

²⁰¹ 1995-től kezdve minden ötévente esedékes GK plenáris ülésre megfigyelőket küldtek, akik cikkekben megkritizálták az ülés hangulatát, zenei stílusát, igehirdetéseit és döntéseit. A 2010-es GK után egy külön belső

10.18456/EHE.2024.001

Szintén a csatlakozási szándék megkérdőjelezésére utal, hogy a világegyház vezetőinek, illetve a Magyar Uniónak és egyházterületeknek legalább négy dokumentálható bocsánatkérését nem ismerték el őszintének és elégségesnek.

Az első bocsánatkérő levél 1988. november 30-i keltezésű, az Unió és egyházterületi bizottságok vezetőinek aláírásával (Szigeti Jenő, Erdélyi László, Halász István, Mayor Zoltán és Ócsai Sándor). „A legutóbbi uniókonferencián elhatároztuk, hogy bűnbánattal visszük Isten elé hibáinkat, tévedéseinket és bűneinket, amellyel megszorítottuk, és kárt okoztuk az Ő ügyének... Ennek a határozatnak alapján ünnepélyesen bocsánatot kérünk minden olyan testvértől, akit hitben, gyülekezethez fűződő érzéseiben megbántottunk. Megvalljuk, hogy 1975-76-ban, és az azt köbvető hónapokban történtek szabálytalan kizárások, és gyülekezeti felosztatások, amelynek véghezvitelében eltértünk a Gyülekezeti Kézikönyv szabályaitól. Ezeket a hibákat a Generál Konferencia és a Divízió segítségével felismertük, megítéltük és fájlaljuk, hogy megtörténtek. A magunk részéről készek vagyunk ezt a hibát kijavítani N.C.Wilson testvér útmutatása alapján.”²⁰²

A második bocsánatkérés dokumentuma az 1989.09.13-i Közös Nyilatkozat, amely egy Jan Paulsen GK elnök vezetésével megtartott megbékélési tanácskozás során keletkezett. A nyilatkozatot a GK és a divízió jelen lévő három vezetője, valamint Szigeti Jenő, az Unió elnöke írta alá, Mayor Zoltán és Ócsai Sándor egyházterületi elnökök, a KERAK részéről pedig Egervári Oszkár, Vankó Zsuzsa és Sonnleitner Károly. A dokumentum első pontja rögzíti a bocsánatkérést: „Elismerjük, hogy testvéreink nagy csoportját bibliai ok nélkül és a szervezeti szabályok figyelmen kívül hagyásával zárták ki. Ezért javasoljuk az UB-nak és a Ter.Biz.-oknak, hogy az 518 személyt, akiket kizártak, rehabilitálják és hivatalos tagságukat állítsák helyre egyenkénti szavazás nélkül.”²⁰³

A harmadik körlevelet a TET elnöksége írta alá, 1990. március 25. keltezéssel, „A Tiszavidéki Egyházterület Rehabilitációs Nyilatkozata” címmel, miután úgy látták, hogy az országos szintű tanácskozások leálltak. „Mélységesen fájlaljuk mindezeket, amik megtörténtek. Elítéljük és elhatároljuk magunkat ezektől. A Tiszavidéki Egyházterület nevében megkövetem azokat, akik sérelmeket szenvedtek el. Bocsánatot kérünk azért, amivel hozzájárultunk a megosztottsághoz. Kijelentjük, hogy a kizárások jogtalanok, és sok esetben még szabálytalanok

kiadvány jelent meg a kritikai észrevételekkel, amelyben Ted Wilson újonnan megválasztott GK elnök beszédén kívül mindent elhibáozottnak minősítettek.

²⁰² ŐFE-I-A-7.a.

²⁰³ ŐFE-I-A-6.

is voltak. Nem tartunk benneteket szakadároknak. S a rehabilitáció révén teljes jogú testvéreink vagytok. Elfogadjátok bocsánatkérésünket és testvéri jobbunkat?”²⁰⁴

A negyedik dokumentum volt a legszókimondóbb, 1995-ben Szilvási József unióelnök „Éljetek békességben” című írása, ahol kifejezetten bűnnek nevezte, hogy a múltban az egyházvezetés a más egyházakkal való jó viszony kedvéért letompította hitünk igazságait, érzéketlen maradt a testvérek panaszaival szemben, a protestáló lelkészeket bántalmazták, az egyház lelki úton megoldható ügyeit pedig „hatóságok bevonásával akartuk megoldani”.²⁰⁵

A beismerő, bűnbánó írások nem segítették a megbékélést. A szakadás protestálók által megállapított okainak „igazolásként” kezelték a bűnbánó nyilatkozatokat, és „önleplező vallomásnak” nevezték, „amelynek az volt a célja, hogy leszerelje a közösségből kiteszítettakat, beérjék ennyivel... és azonnal egyesüljenek az unióval.”²⁰⁶

II.1.6.5. A kettős kommunikáció szerepe

Végül, a kudarc oka lehetett a kettős kommunikáció jelenléte mindkét oldalon, ami aláásta az egység iránti igény hitelességét. Az ET kezdetben igyekezett a világegyház vezetőit meggyőzni, hogy határolódjanak el a tiltakozóktól, az állami szerveket pedig arról, hogy tartsák távol a divíziót, mert a rendezési folyamatokkal beavatkozik a belügyekbe. A KERAK egyrészt kifejezte a világegyházhoz való tartozását, ami végigkísérte a kommunikációt 40 éven át. A KERAK Alapszabálya szerint: „Nem értelmezzük magunkat külön egyháznak vagy mozgalomnak. Pusztán csak gyülekezetek szövetségének értelmezzük magunkat. Hitelvi meggyőződésünket tekintve h.n. adventisták vagyunk, a történelmi adventizmus hitelveit valljuk mindennemű változtatás nélkül. Ezenkívül a világszéles adventmozgalomhoz tartozónak valljuk és érezzük magunkat. Az árnyékát vagy a látszatát is kerülni kívánjuk annak, hogy valamilyen párhuzamos egyház, ellenmozgalom vagy szándékosan elkülönített új irányzat kívánnánk lenni a H.N. Adventista Egyházzal képest... Minden magyarországi és külföldi h.n. adventista gyülekezetet testvérgyülekezetünknek tekintjük és minden h.n. adventistát testvérünknek. A világszéles adventmozgalommal való lelki egységünk tudatát töretlenül fenntartjuk. Készségünket, nyitottságunkat is megtartjuk a későbbi szervezeti egyesülésre nézve, ha annak feltételei bármikor is beérnek.”²⁰⁷ A későbbi módosítások is összhangban

²⁰⁴ ÖFE-I-A-7.b.

²⁰⁵ Hírlevél 1995:2-6. ÖFE-I-A-7.c.

²⁰⁶ Tanácsadó Bizottság, 2010: 40.

²⁰⁷ Vankó and others, 1995: 460–461.

maradtak a fenti kijelentésekkel. 2015-ben, a csatlakozás után, a KERAK módosította az Alapszabályt, amelyből kimaradt a „minden adventistát testvérünknek tekintünk” mondat.²⁰⁸

Nyilatkozatokban elismerte a divízió és GK tekintélyét, ami a csatlakozópárti tiltakozókban fenntartotta a különállás ideiglenességében való hitet. Másrészt minden olyan döntés ürügyén, amely elmarasztalta őket, később pedig ezen túlmenően is, kritizálta az uniót, a divíziót és a GK-t és általában az egész egyház állapotát, amivel azt fejezte ki, hogy valójában elutasítja az egyház tekintélyét. Míg egyik oldalon hangsúlyozta a világszéles egyházhoz való tartozását, az állami elismerésért folytatott küzdelemben azt bizonyította, hogy bejegyezhető, mert nem tartozik a világegyházhoz, sőt a hitelvek értelmezésében vannak különbségek. Ennek igazolására érdemes feleleveníteni az elismerési kérelmek előzményeit. 1984 februárjában Egervári és Vankó hivatalos kérést juttatott el az ÁEH-hoz, amelyben engedélyeztetni szeretnék a csoportot önálló vallásfelekezatként Szombatünneplő Krisztusváró Testvérgyülekezet néven.²⁰⁹ A levélben hangsúlyozták, hogy nem tagjai a Hetednapi Adventista Egyháznak, és külön Gyülekezeti Kézikönyvet állítottak össze. Továbbá a levélben kifejtették, hogy nem szeretnének hetednapi adventisták lenni, nem fogadják el annak szervezeti rendjét, illetve másként értelmezik annak hitelveit. „Nem vagyunk tagjai a magyarországi Hetednapi Adventista Egyháznak, sem a Hetednapi Adventista Egyház világszéles szervezetének.”²¹⁰ A hivatal visszautasította a kérést, mivel azonos hitelvekkel nem lehet két egyházat bejegyezni Magyarországon. A döntés ellen a Minisztertanácshoz fellebbeztek, melyben hivatkoznak a meglévő szervezeti eltérésekre és a hitelvekben található értelmezési különbségekre.²¹¹ 1987. december 7-én ismételten önálló felekezatként való állami elismerés iránt adnak be kérelmet, és arra kéri Paulsen, TED elnököt, hogy támogassa kérelmüket, de ezúttal is sikertelen a kísérlet. A harmadik kísérlet 1990-ben sikeres volt, és a szakadást közjogilag is „végérvényesítette.”²¹² A két első próbálkozás közé esik egy országgyűlési választás. 1985. április 23-án a Kis Bizottság (aláírók: Egervári, Vankó és Sonnleitner) egy körlevélben szólította fel a közösséget, hogy bár az esemény szombatra esik, menjenek el szavazni, amellyel kifejezhetik, hogy „közösségünk tiszteli és támogatja az államot a maga feladati teljesítésében.” Ez a KERAK részéről szokatlan lojalitás, az elismertetés esélyeinek növelését szolgálhatta a minden körlevelet ismerő ÁEH előtt.²¹³

²⁰⁸ Stramszki: Alapvető tudnivalók és tények a Kerakról, Nyílt levél, 2018. december 18. ÓFE-I-A-8.

²⁰⁹ Holló, 2012: 51.

²¹⁰ Kamal, 2011: 15. ÓFE-I-A-2.

²¹¹ Magyar Országos Levéltár XIX_A_21-b-45008/1984. In: Rajki, 2012: 124.

²¹² Rajki, 2012: 9.

²¹³ ÓFE-I-A-9

A sikertelen próbálkozások összegzésénél a KERAK vezetés megállapítja, hogy „az elmúlt 35 esztendő alatt egyetlen egyszer sem nyílt lehetőség bibliai elvek szerint, keresztény szellemű rendezésre és újra-egyesítésre”,²¹⁴ illetve teljes mértékben és határozottan az unióra és a világszervezetre hárít minden felelősséget. „Nyilvánvaló, hogy az unió nem akarja az egységet... Ezek után mégsem őket marasztaljátok el... hanem minket vádoltok az egyesülés meghiúsulása miatt.”²¹⁵

Az unió a maga részéről azt emelte ki, hogy „talán akkor volna némi remény a tárgyalások folytatására, ha...a Keresztény Advent Közösség ünnepélyes nyilatkozatban kimondaná, miszerint vezetői, lelkészei és tagjai nem tekintik magukat az igazság tévedhetetlen letéteményeseinek. Elismerik, hogy hit és erkölcs dolgában nem hivatottak megítélni a H. N. Adventista Egyházat, és készek mindenben alávetni magukat a H.N. Adventista Egyház generálkonferenciája által elfogadott alapelveknek.”²¹⁶

II.1.7. A 2011-2015 közti csatlakozási folyamat

Minden korábbi kísérlethez képest, a 2011-es év olyan utat nyitott meg a két egység előtt, ami azelőtt soha nem látott méretű csatlakozással zárult, bár a KERAK, mint szervezet továbbra is megmaradt.

II.1.7.1. A csatlakozás kezdeményezése

Ha tényszerű választ keresünk arra, hogy ki kezdeményezte azt a folyamatot, amely a 2015-ös csatlakozással ért véget, akkor Vankó nevét kellene megemlíteni. A 2010-es Generál Konferenciai ülésen a KERAK számára kedvező változások születtek Ted Wilson elnökké választásával. Levélben köszöntötték és üdvözölték a beiktató beszéde miatt, amelyben a KERAK programját vélték felfedezni. „Prédikációdban sorra néven nevezted azokat a problémákat, amelyeket illetően feltétlenül szükséges a biblikus mércékhez való visszatérés egyházunkban. Teljes mértékben azonosulunk mindazzal, ami erről elhangzott.”²¹⁷ A Tanácsadó Bizottság döntését megelőzve, és annak felhatalmazása nélkül, Vankó „titkos” találkozót kezdeményezett Wilsonnal,²¹⁸ aki a találkozó után a GK egyik alelnökét

²¹⁴ Tanácsadó Bizottság, 2010: 48.

²¹⁵ Tanácsadó Bizottság, 2010: 36.

²¹⁶ Szilvási József: Hírlevél. 1995. június 15. és augusztus 21. In: Tanácsadó Bizottság, 2010: 41.

²¹⁷ Levél Ted Wilsonhoz, 2011: 6.

²¹⁸ A „titkos találkozóra” 2011 júniusában Párizsban kerül sor, Vankó 2011. május 19-én keltezett levelének kérése nyomán. ÖFE-I-A-10.

Magyarországra küldte.²¹⁹ A KERAK vezetői hárompontos rendezési tervet küldtek a divízióhoz, melynek lényege, hogy a világegyház vezetése újra ismerje el „a tömeges és szabálytalan kizárások jogtalanságát, és jelentse ki, hogy visszaintegrálja őket a világközösségbe gyülekezetek uniójaként”, a „jelenlegi magyar Unió testvér uniójaként”. Csak ezek után venné kezdetét minden egyéb tárgyalás és lassú integrálódás.²²⁰ Később az Unióbizottság válaszában kifejtette, hogy az egyház nem tud eltérni a szervezeti szabályaitól. „KERAK-hoz tartozó tagok egyénileg tudnak csatlakozni a Magyar Unióhoz és nem önálló csoportként, amelyet önálló adminisztratív egységnek kellene elismerni, a Generál Konferencia Szervezeti és Működési Szabályzatával összhangban”.²²¹ A döntésről az Unió tájékoztatta saját tagságát is.²²² A KERAK új elnöke²²³ találkozót kért az Uniótól, aminek megvalósulásával²²⁴ kezdetét vették a rendszeres tárgyalások²²⁵ a két egység között egészen a csatlakozásig, a TED és GK támogatásával.²²⁶

II.1.7.2. A csatlakozást segítő körülmények

A tárgyalásokat néhány körülmény is segítette. Az új KERAK vezetés szakított a korábbi vezetési vonallal, távolodott az alapítók befolyásától. Az elmúlt 35 évben ez volt az egyetlen tárgyalási sorozat, amelyben Vankó nem vehetett részt, mivel a TB nem delegálta. A csatlakozási folyamat időszakában kifejtette, hogy szerinte miért nem jött még el a tárgyalások ideje. Megfogalmazása szerint előbb, a bocsánatkérő dokumentumok helyett, őszinte bűnbánatot kellene tartania az unióvezetésnek, el kell határolódnia az ökumenikus kapcsolatoktól (példaként említi egy görög katolikus lelkész köszöntő beszédét az egyik adventista gyülekezeti terem avatásán, vagy az unióelnök részvételét a keresztyén-zsidó párbeszéd jegyében szervezett évenkénti imaalkalmakon, az ökumenikus imahét záró napján), minden karizmatikus stílusjegytől (mint például kreatív és interaktív utcai sátrak felállítása,

²¹⁹ Ben Schoun, GK alelnök Raafat Kamal TED elnökségi tag kíséretében. 2011.július 23-25 között találkozik külön a KERAK és az Unió vezetésével.

²²⁰ „Javaslat a rendezés folyamatának ütemezésére”, 2011. augusztus 18-án készült. Újra postázták 2012. augusztus 16-án Bertil Wicklander TED elnök részére. ÖFE-I-A-11.

²²¹ Ócsai and others, 2012: 1. ÖFE-I-A-12.

²²² http://huc.adventista.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=1851 (2022.08.16)

²²³ Cserbik Jánost 2012 júniusában választották meg KERAK elnöknek. Ő vezette a tárgyalási delegációt a csatlakozásig.

²²⁴ 2012. augusztus 29-én, Pécelen valósult meg az első találkozó.

²²⁵ 2012 augusztus és 2015 augusztus között mintegy nyolc tárgyalási alkalomra került sor felváltva az Unió és a KERAK székházában.

²²⁶ A támogatás nemcsak tanácsadást jelentett, hanem egy személyes látogatást is. 2013. február 9. Schoun, Wicklander és Raafat a KERAK új vezetőinek meghívására a KERAK központi gyülekezetében ígét hirdettek, válaszoltak a tagság kérdéseire, illetve külön találkoztak a KERAK lelkészeivel az unió vezetővel együtt. Ez utóbbin Vankó kijelenti a „békés elválás” szándékát azoktól, akik csatlakozni akarnak.

vagy egy alkalommal megtartott 24 órás online istentisztelet), a Biblia történet-kritikai szemléletű értelmezésétől (példaként egy Bibliai Szabadegyetemen elhangzott előadást említ), vállalniuk kell a „valós történelmi tényekkel” való szembenézést (ellentétben Rajki és Szigeti könyveivel, amelyek „szakadár mozgalomként marasztalják el KERAK-ot, miközben »kesztyűs kézzel« kezelik a beépítettség tényét), valamint „le kell mondaniuk az egyházi státuszról... a hitéleti tevékenységhez nyújtott állami támogatásról is.”²²⁷ Ismerve a múlt sémáit, mely szerint minden tárgyaláson újabb és újabb kifogások jelentek meg a megbékélés akadályaként, a tárgyaló delegáció úgy érezte, hogy a megegyezés esélyei nőnek, ha csak a vezetés második generációja képviselteti magát.

A világszéles egyház vezetőinek a viszonyulása is megváltozott a múlthoz képest. Következetesek maradtak az egyház szabályaihoz, erről egyértelműen kommunikáltak, és nem akarták a magyar delegációk helyett megoldani a problémát. A TED egyik elnökségi tagja így vélekedett: „a KERAK kihívásra nincs egyszerű és gyors megoldás. Bármilyen változási kísérlet, amely a KERAK vitatott teológiai kérdéseivel és kritikus lelkületével foglalkozik – amely át van itatva a Hetednap Adventista Egyház és annak vezetőivel szembeni bizalmatlansággal – időbe telik. Ez egy magyar konfliktus, amelyhez magyar megoldás kell – és olyan megoldás, amelynek fenntarthatónak kell lennie. Ezért az ügy megoldására irányuló minden kísérletnek figyelembe kell vennie a történelmi valóságot, az érintett személyek dinamikáját és kívánságait, összhangban dolgozva az egyház szabályaival és az egyházszerkezettel.”²²⁸

A harmadik segítő körülményt a megváltozott politikai helyzet szolgáltatta, ezúttal egy új egyházügyi törvény²²⁹ megjelenésével, amely végérvényesen felszínre hozta a 2000-es évek óta érlelődő feszültséget a táborok között, ami megosztotta és szakítópróba elé állította a KERAK közösséget. A küldöttgyűlés nagy viták után, minimális többséggel megszavazta, hogy nem kéri az egyházi elismerést, aminek negatív következményei segítették a csatlakozás

²²⁷ Vankó: Kerak-Unió egyesítés? Nyílt levél, 2013. január 29. ÓFE-I-A-13.

²²⁸ Kamal, 2011: 4. ÓFE-I-A-2.

²²⁹ 1990/IV törvény egyszerű bírósági bejegyzéshez kötötte az egyházak elismerését, amelynek következtében közel 300 vallásos közösség működhetett Magyarországon. A 2011 júniusában elfogadott új egyházügyi törvény korlátozta az egyháznak nevezhető közösségek számát, amelyek továbbra is jogosultak maradnak a kedvezményekre. Magyarországon minden egyház adó és illetékmentes volt, szociális intézményei pedig kiegészítő állami támogatást kaptak, emiatt sok üzleti vállalkozást egyházként jegyezhetek be. Az elismerés első köréből a Hetednap Adventista Egyház is kimaradt. 2012 decemberében viszont egy módosító javaslattal összesen, a 93 benyújtott kérésből, 27 egyház került elismerésre, az összes többi egyház vallásos egyesületként, legálisan működhetett tovább lelkiismerete szerint, de nem volt többé jogosult az állami kedvezményekre. Később módosított koncepció dolgoztak ki, ami alapján változott az egyházügyi törvény 2019-ben. https://2015-2019.kormany.hu/download/8/07/70000/Egyházügyi%20törvény%20módos%C3%ADtás_koncepciój_normaszöveggel_0918.pdf#!DocumentBrowse (2022. 10. 24.)

folyamatát.²³⁰ Az új körülmény súlyos anyagi gondok elé állította a közösséget az adók és szociális intézményeik állami támogatásának hiánya miatt. Ez utóbbit az egyesülés-barát vezetés úgy oldotta meg, hogy a HNA fenntartásába átadott szociális intézményeket. Ezzel az egyház munkáltatói jogköröket kapott, ami további személyes kapcsolódási felületet hozott HNA-KERAK tagok között.

Végül a belső válság fokozódását kell megemlíteni a csatlakozást segítő körülmények között. A csatlakozók szerint Vankó levelekkel és aláírásgyűjtéssel próbálta akadályozni a KERAK vezetését a csatlakozás előkészítésében, megkérdőjelezve a vezetés legitimitását. A belső állapotok, a kapcsolatok megromlása, a légkör – csatlakozók tanúsága szerint – hasonló volt az 1975-ös állapotokhoz, ami az egységpártiak döntését tovább érlelte és sietette.

II.1.7.3. A csatlakozási folyamat lépései

A csatlakozási tárgyalások három éve alatt nagy utat járt be a két delegáció, melynek része volt egymás szótárának megértése, sok személyes beszélgetés, a fogalmak tisztázása, egyházi szabályok és állásfoglalások megismerése, múltbeli rendezési folyamatok átnézése, mely során az önálló unió majd önálló egyházterület gondolatán át eljutottak a csatlakozási dokumentum aláírásáig 2015. április 23-án, amely „A tárgyalódelegációk átfogó rendezési javaslata” címmel lett közreadva.²³¹ A dokumentum első fele a lelki egység munkálásának lépéseit tartalmazta: „Szükségesnek tartjuk, hogy a múlt lezárásaként kölcsönösen bocsánatot kérjünk. Továbbá az egyház kész azon testvérek tagságát helyreállítani, akiket 1975-ben jogtalanul zártak ki. Erről névre szóló levélben fogjuk megkeresni az érintetteket.” A dokumentum arra hívja a helyi gyülekezeteket és lelkészeket, hogy látogatásokkal, közös istentiszteleti és hitmélyítő alkalmakkal, kölcsönös szolgálatokkal segítsék elő a testvéri kapcsolatok erősödését. A dokumentum második része tisztázza a csatlakozás gyakorlati megvalósításának lépéseit, a tagság helyreállításának vagy megkötésének lehetőségeit. A harmadik részben a csatlakozó lelkészek alkalmazásának folyamatát részletezte. Három évig egy csatlakozó és egy HNA lelkész együtt szolgálnak a lelkészi körzetben, ezt követően a korábbi háttér figyelembevétel nélkül helyezhetők lesznek, nemcsak csatlakozó gyülekezetbe. A KERAK-ban felszentelt lelkészek felszentelését presbiteri felszentelésnek fogadja el az Unió, mivel a megbízás egy helyi közösségben történt, világszéles felhatalmazás nélkül. Lelkészi státuszban szolgálhatnak

²³⁰ 2012. január 29-én megtartott küldöttgyűlésen 98:94 arányban (Idők Jelei 2012/1-2) Vankó irányvonala kerekedett fölül az új vezetést támogató küldötteken, így elvetették az egyházi elismerés kérvényezését, ezért egyesületként folytatták tevékenységüket.

²³¹ ÖFE-I-A-1.

a felszentelésükig, amely a hároméves szolgálat letelte után kezdeményezhető az alkalmazó egyházterület részéről. Biztosítja számukra a lelkésztovábbképzést. A befejező szakasz a csatlakozási folyamat lezárásól rendelkezik, egy rendkívüli egyházterületi konferencia megtartásával, amely hitelesíti a csatlakozó gyülekezetek státuszát. A lelki egység további építésére létrehoz egy „Integrációs munkacsoportot” tanácsadói jogkörrel. A dokumentum aláírását követően közös istentiszteleti alkalmak voltak, két közös presbiteri találkozó, és régióként majd országosan közös lelkészértekezletek a megbékélés jegyében. Fontos kiemelni a 2013. február 9-i összejövetelt, amelyet Cserbik János KERAK elnök kezdeményezett. A KERAK központi zugligeti gyülekezetében meghirdetett istentisztelet után nyílt testvéri órán bárki kérdéseket tehetett fel a HNA meghívott vezetőinek (GK alelnök, TED elnök és a tárgyaló delegációk tagjai).

A közös nyilatkozatot „A Keresztény Advent Közösség és a Hetednap Adventista Egyház közös nyilatkozata a múlt rendezéséről és a közös jövőről”²³² címmel a két elnök, Ócsai Tamás (Unió) és Cserbik János (KERAK) írta alá. A nyilatkozat első része elismeri, hogy a HNA hitelveket mindkét fél alapnak tekinti. Megállapítja, hogy az egyéni sérelmek rendezésén túl szükséges a közösségi megbékélés is. „Nem lehet hiteles bocsánatkérésünk, evangéliumi szolgálatunk, ha nem keressük a gyógyulást bajainkra. Azonos hitelveket valló, Krisztus szabadító eljövételének örömhírét hirdető keresztényként akkor beszélhetünk bátorsággal Krisztus jellemisztító főpapi szolgálatáról, ha nemcsak egyéni, de közösségi szinten is befogadjuk Őt.” Kitér a nyilatkozat a kommunizmus ideje alatti „történelmi hibák” korábbi rendezésére utalva az UB 2005. február 23-án meghozott, az egyház hivatalos lapjában is megjelent, XIV/181 számú határozatára is, amelyben a korábban beépített testvérek számára felkínálta a bűnbánat és a bocsánatkérés lehetőségét. A közös nyilatkozat második része nyugtázza, hogy vezető testületek szintjén megtörtént a bocsánatkérés. Az Unió megerősítette az 1988 és 1995 közötti bocsánatkéréseket, tartalmilag is felvállalva azokat. Tételesen idézi az 1988.11.30-i, 1989.09.13-i, 1990.03.25-i és az 1995-ben kiadott „Éljetek békeességben” című dokumentumban olvasható bocsánatkérő nyilatkozatokat. Másik oldalról idézi a KERAK Tanácsadó Bizottság 2014. december 7-i határozatát: „A KERAK nevében sajnálatunkat fejezzük ki a Magyar Unió tagjai felé minden rossz lelkületű megnyilatkozásért, amelyek az elmúlt évtizedek során a KERAK mindenkori vezetői vagy tagjai részéről elhangzottak: az előítéletes és előítéleteket keltő megnyilvánulásokért és vádaskodásért. Szeretnénk kifejezni, hogy megértjük azok lelkiismereti döntését, akik 1975-ben az egyházért aggódva, érdek nélkül

²³² ÖFE-I-CS-3.

vállalták az egyházért való fáradozást annak sorain belül. Az 1975-ben elszenvedett igazságtalanságok keserű emléke sem jogosít fel egy keresztényt arra, hogy – a jóról tudomást nem véve, a rosszat ellenben számontartva és fennen lobogtatva – általánosító, megbélyegző megnyilatkozásokat tegyen hittestvéreikre vagy arra az egyházközösségre, amelyet Isten sajátjának ismer el. Helytelennek tartjuk, hogy a rendezést lehetővé tevő bocsánatkérések után vonakodó magatartással akadályoztuk a megosztottság felszámolásának további munkálását.”

A csatlakozás lehetőségeiről minden érintett tájékoztató levelet kapott. Elsőként az 1975-ben kizárt testvéreket szólította meg az Unió vezetése. A nyilvántartások szerint mintegy 100 fő volt érintett. A megbékélésnek ez volt talán a legjelentősebb momentuma, ezért érdemes szó szerint beidézni a levelet:

„A Hetednap Adventista Egyház 1975-ben történt szakadását Isten elé vittük a Keresztény Advent Közösség vezetésével együtt, és János 17:21 fényében úgy látjuk, hogy Isten dicsőségére szükséges azt megszüntetni. Jelen levelünkhöz mellékeljük az egyesülési folyamat közösen elfogadott nyilatkozatát, valamint a rendezés folyamatára vonatkozó megállapodást. Ha bármilyen kérdésed lenne ezzel kapcsolatban, készek vagyunk megválaszolni azt. Levelünkkel azért keresünk meg, kedves testvérünk, mert nyilvántartásunk szerint te is azok közé tartozol, akiket 1975-ben az Unió, ezen belül a gyülekezet bibliai ok nélkül és az egyház szabályainak figyelmen kívül hagyásával zárt ki soraiból. Sajnáljuk, amit át kellett élned a jogtalan kizárás miatt! Bizonyára nagyon sok keserűség és bánat ért, amikor testvérietlenül és szeretetlenül bántak veled, és jó okod lenne arra, hogy elutasítsd megkeresésünket. A megbocsátás és a rendezés reményében most mégis arra kérünk, hogy fontold meg az alábbiakat. Az egyház és agyülekezet nevében megkövetünk téged – megerősítve ezzel eddigi álláspontunkat és döntéseinket –, és visszaveszünk a Hetednap Adventista Egyház tagjainak sorába, amennyiben ezt te is szeretnéd. Mindezt úgy teheted meg, hogy nyilatkozatod alapján helyreállítjuk tagságodat az egyház egyik meglévő gyülekezetében, vagy egy olyan gyülekezetben, ami ezután fog csatlakozni a Hetednap Adventista Egyház Dunamelléki vagy Tiszavidéki Egyházterületéhez. Isten erejét és áldását kívánjuk, hogy te is imádkozó szívvel és megbocsátó lelkülettel gondolhasd át, mit tudsz tenni személyesen a sebek gyógyulásáért, a szívbeli egység kialakulásáért. Szeretettel kérünk, hogy a levél végén lévő nyilatkozatot értelemszerűen töltsd ki, és juttasd el hozzánk. Igyekezzünk minden felmerülő problémát személyes helyzetedet

figyelembe véve megoldani. Bocsánatkérésünket válaszdotól függetlenül fenntartjuk!

Bízva pozitív válaszodban, és abban, hogy a testvéri közösség teljessé válhat ismét!”²³³

A visszaküldött visszajelzések szerint az egyházvezetés minden további kérdés nélkül átvezette a nevüket a HNA tagnévsorába és ünnepélyes köszöntéssel fogadta őket az általuk kért helyi gyülekezetben.

A KERAK gyülekezetek levelet kaptak, amelyben megszólítják azokat a tagokat, akik már ott keresztkedtek meg. Számukra hitvallás útján vált lehetővé az egyházhoz való csatlakozás. A HNA egyházba két úton lehet belépni, alámerítéses keresztséggel vagy hitvallással, ami az egyház hitelveinek nyilvános megvallás útján való elfogadását jelenti. A tárgyalások során egyeztetve volt a vallástétel négy kérdése, amit a KERAK képviselői egyöntetűen elfogadtak. Ebben az új tagok megvallják, hogy elfogadják a HNA hitelveket, és kéri a HNA egyházhoz való csatlakozásukat. A helyi közösség szavazás útján fogadja be a hitvallást tevőket, akik az egyház teljes jogú tagjaivá válnak. A csatlakozni vágyók egy visszaigazoló csatolt levél kitöltésével kérhették hitvallás útján való felvételüket bármelyik gyülekezetbe.

A csatlakozási dokumentum arról is rendelkezett, hogy minimum 20 fő együttes csatlakozása esetén kérhetik az illetékes egyházterülettől a gyülekezetté szervezésüket. A Gyülekezeti Kézikönyv, a Generál Konferencia által megszavazott működési szabályzat rendelkezik új gyülekezetek szervezésének szertartásáról, amelyet az egyházterület elnöke vezet le. Az adott szervezendő gyülekezethez csatlakozni kívánók közül az egyházterület elnöke kiválaszt három rangidős testvért, akik az új gyülekezet magját képezik. A negyedik személyt a gyülekezeti mag szavazással veszi fel a tagjai közé, az ötödiket már a négy fős közösség, és így tovább. „Amikor már mindenkit felvettek, a gyülekezet egy önálló egységet alkot, és készen áll a tisztviselők megválasztására.”²³⁴ A gyülekezetté való szervezés alkalmi megható, ünnepélyes, identitást erősítő alkalmakká váltak.

A Dunamelléki Egyházterület titkári jelentése szerint 393 tag kérte a csatlakozását hitvallással. A DET rendkívüli konferenciája 7 csatlakozó gyülekezet hitelesített, miután az egyházterületi bizottság határozata alapján, annak elnöke gyülekezetté szervezte őket: Budapest Őrjárt, Budapest Pestlőrinc B, Ráckeve, Nágocs, Tata, Székesfehérvár B, Fehérvárcsurgó. A szombathelyi gyülekezet is csatlakozott, amellyel egyesült a meglévő uniós gyülekezet, az áthozott ingatlanban. 2022-ben a Székesfehérvár B gyülekezet egyesült az a városban lévő HNA gyülekezettel. A DET területi bizottsága pedig 7 csatlakozó lelkészt alkalmazott. A

²³³ ÖFE-I-CS-1

²³⁴ Hetednap Adventista Gyülekezeti Kézikönyv, 2015: 40–41.

csatlakozó tagság összetétele: 151 férfi és 242 nő. 393 tagból 26 fő az 1975-ös nemzedékhez tartozott, kizárásuk vitatható volt. Az ő tagságukat hitvallás nélkül helyreállította a DET, a lehetőség írásos felajánlására írásban visszaküldött igenlő válasz alapján, az érintett által kért gyülekezetbe. A tárgyalások ideje alatt, 2013-2015 között, 30 fő csatlakozott, velük együtt, a DET 58 gyülekezetébe összesen 420 fő csatlakozott, melynek eredményeként 3000 főre nőtt a DET taglétszáma. A TET gyülekezeteibe 2015-ben 295 fő csatlakozott, az előző két évben pedig 24 fő. Mindösszesen 742 fő csatlakozott 2015 év végéig a Magyar Unióhoz. 2016-ban ez a szám néhány fővel tovább nőtt. A TET 7 csatlakozó lelkészt és egy bibliamunkást alkalmazott, megszervezett csatlakozó gyülekezetei: Debrecen B, Miskolc B, Békés B, Elek (gyülekezeti ház nélkül), Nagyszénás, Sarkad, Telkibánya, Kazincbarcika, Szeged, Eger és Mátészalka. Ez utóbbi három utólag egyesült a helyi, meglévő HNA gyülekezettel, Mátészalka esetében az áthozott ingatlanban.

A folyamatot „Egy család” címmel mintegy 1300 fő részvételével, a DET szervezésében megrendezett hitéleti konferencia zárta Budapesten 2015. november 7-én, az új gyülekezetek és az alkalmazásba felvett lelkészek bemutatásával.²³⁵ A csatlakozott lelkészek számára 12 modulós továbbképzési programot szervezett az Adventista Teológiai Főiskola. Azok a KERAK gyülekezetek, ahol a tagság többsége csatlakozott, az ingatlant is „magukkal hozták”,²³⁶ valamint a bózsvai táborhely is az egyház tulajdonába került, ajándékozási szerződésekkel. A csatlakozás után még két évig negyedévente integrációs üléseket tartottak mindkét egyházterületen, a csatlakozó lelkészek és egyházvezetők részvételével, ami további lehetőséget adott kérdések tisztázására, a gyülekezeti integrációs folyamat katalizálására. Az UB a rendezési folyamatot lezártak minősítette, és kifejezte, hogy továbbra is nyitott az egyéni csatlakozók felé, bármikor ugyanúgy, hitvallással a HNA tagjaivá válhatnak, de a KERAK-kal, mint önálló szervezettel lezárja a hivatalos kapcsolatot, illetve az „egyház ellen tevékenykedő, elkülönült mozgalomnak” nevezte.²³⁷ A csatlakozást követően a KERAK 2016. június 26-i küldöttgyűlésén megszavazta a „Tényfeltáró összegzés” című dokumentumot, amelyben súlyos erkölcsi vétségnek tartja a korábbi vezetők befolyásukkal való visszaélését, és kifejezi a csatlakozás hitelvi akadályain kívül a „nemtelen eszközök” használata miatti elutasítását. A küldöttgyűlés utólagosan megsemmisítette a korábbi TB-határozatokat, amelyek alapján a

²³⁵ <https://det.adventista.hu/egy-csalad/> (2022. 08. 16.)

²³⁶ 17 gyülekezeti ingatlan került ajándékozási szerződéssel az Unió tulajdonába (Baja, Békés, Bojt, Budapest Őrjárt u., Budapest Pestszentlőrinc, Debrecen, Eger, Fehérvárcsurgó, Mátészalka, Miskolc, Nagyszénás, Ráckeve, Sarkad, Siklós, Szeged, Székesfehérvár, Szombathely, illetve Telkibánya, ami 1975 után is az Unió tulajdonában maradt, de KERAK gyülekezet működött benne a csatlakozásig.

²³⁷ Az UB XVI/307-es határozatáról az unióvezetés 2016. június 14-én kelt körlevelében tájékoztatta a tagságot. ÖFE-I-A-15.

KERAK vezetése megköthette az adományozási szerződéseket. A vagyonmegosztást jogtalanak minősítette.²³⁸

A KERAK új vezetője panasszal élt a GK és TED vezetése felé,²³⁹ amelyben kifogásolta, hogy a világszéles egyház vezetői félrevezetően kommunikálják az eseményeket, mintha megtörtént volna az egyesülés, holott szerintük a tagságnak kevesebb mint a fele távozott csupán. Kifogásolta, hogy elkülönülő mozgalomnak nevezte őket az UB, és kifejezte, hogy soha nem nevezték magukat új egyháznak, vagy szándékosan elkülönült szervezetnek. A levél nehezményezi, hogy a KERAK vagyonának jelentős részét eltulajdonították. Az UB már korábban kapott egy nyílt levelet, amelyben a KERAK csatlakozás utáni új vezetői megindokolják, hogy miért nem tekintik „Isten Lelkétől indítottak és munkálnak a KERAK-tagok egy részének egyesülését az Unóval”: az Unió progresszív adventizmust képvisel, „amelyben Isten Igéje nem számít mértéknek”, az Unió „jelentős vagyონrészeket fogadott el jogtalan, erkölcsileg súlyosan elmarasztalható eljárás útján”.²⁴⁰ Stramszki István, a KERAK korábbi főtitkára, majd elnöke, a csatlakozók nevében válaszolt, rendszerezte és cáfolta a csatlakozás alatti és előtti levelek állításait, különös tekintettel az elkülönülés szándékára. Példaként említi, hogy a közös úrvacsorát mindig elutasították, a GK által kiadott szombatiskolát évtizedek óta átírják (amikor az egyik negyedéves téma az egyház egysége volt, más témát választottak), illetve csatolta az 2014-ben készült „...azoktól hajoljatok el” című írásukat, ami kifejti és indokolja az elkülönülés teológiáját. A dokumentum további pontjai a vagyonmegosztás kérdéseire válaszolnak, melyekben számokkal támasztotta alá, hogy a vagyon közel 2/3 része a KERAK tulajdonában maradt, annak ellenére, hogy a tagságnak csupán 50%-a jött át.²⁴¹ A további folyamatokról és azt ahogyan a csatlakozók megélték a történéseket, a II.2. fejezet foglalkozik.

A történelmi háttérelmézés összegzéseként megállapítható, hogy a kommunista diktatúra és az ahhoz való túlzott alkalmazkodás elégedetlenséget váltott ki a tagságban, aminek az élére állt hat népszerű lelkipásztor. Az adminisztratív fegyelmi eszközökkel kezelt tiltakozásból 1260 fős különálló szervezet alakult ki, amelyet a GK vezetői 35 év alatt legalább nyolc körben próbáltak orvosolni. Ezalatt a teológiai és hitéleti különbségek tovább nőttek a KERAK és az Unió között. A KERAK-on belüli feszültségek, az új generációs vezetők színre

²³⁸ Tényfeltáró összegzés, 2016. június 26. ŐFE-I-A-20.

²³⁹ A nyílt levél, amelyet a környező országok Unióinak is megküldtek, 2018. október 1-i keltezésű, Szabó Antal elnök aláírásával. ŐFE-I-A-14.

²⁴⁰ Nyílt levél a Hetednap Adventista Egyház Uniója Unióbizottságának és Ócsai Tamás unióelnöknek, 2015. december 21. ŐFE-I-A-16.

²⁴¹ Stramszki: Alapvető tudnivalók és tények a Kerakról. Nyílt levél, 2018.12.03. ŐFE-I-A-8.

lépése és a megváltozott politikai körülmények lehetővé tették az egységpárti lelkészek számára a csatlakozás elindítását. A történelmi tények, dokumentumok, interjúk kritikai elemzése során bemutatásra kerültek a szakadás és a rendezési kudarcok lehetséges okai. A belső és külső körülmények változtak 2012 után, ami jó hátteret biztosított a csatlakozásnak. A kutatási kérdés azonban nyitva maradt: melyek voltak a csatlakozás fő indítékai?

II.2. Saját kutatás leírása

A fenti háttérelmzés következtetései alakították a csatlakozás kutatásának célját. A kutatási megközelítés (II.2.2) után az adatgyűjtési stratégia (II.2.3) bemutatása következik. Az adatok értelmezése a III. fejezet témája, de itt kapott helyet az adatok elemzését befolyásoló személyes korlátok reflexiója is (II.2.4), ami nemcsak a kódolás, hanem az egész disszertáció megírása szempontjából jelentőséggel bír.

II.2.1. A kutatás célja

A kutatás célja meghatározni a 2011-2015 közötti csatlakozási folyamat elindulását meghatározó motívumokat. Ismerve az 1975-2011 közötti sikertelen egyesítési kísérletek tanulságait, különös jelentősége lehet annak, ha sikerül megtalálni a csatlakozó csoport fő mozgató rugóit, amelyek végül megbékéléshez vezettek. A kutatás deskriptív-empirikus dimenziója Osmer gyakorlati teológiai szempontjai szerint a „papi meghallgatás” alkalmazása, amely a jelenlét spiritualitását hordozza.²⁴² A kutatás nemcsak egy múltbeli esemény motivációit kutatja fel, hanem az adott időszakban és jelenidőben teret biztosított a csatlakozó személyek lelki világának megértésében. Osmer arra világít rá, hogy az egyházi folyamatok megoldása mindig kérdésekkel, vizsgálódással, lelki légkörben megélt empatikus jelenléttel kezdődik. A mindenkori vezetésnek az ilyen meghallgatásokból származó adatok adnak a legtöbb információt arról, hogy mit kell tenni.

II.2.2. Kutatási megközelítés

A kutatás céljának tisztázása után a módszer indoklására érdemes fókuszálni. Miért pont fókuszcsoporthoz épített minőségi analízist választottam? Milyen kritériumok segítettek a

²⁴² Osmer, 2008: 39.

résztevők kiválasztását? Milyen etikai szempontok vezérelték a kutatás lefolytatását? Milyen kérdések indították el a csoport interjúkat? A kutató mennyire van tisztában a saját korlátjaival?

II.2.2.1. Fókuszcsoporthoz épített módszer

A fókuszcsoporthoz alapú kvalitatív analízist választottam a csatlakozás szociológiai és lelki folyamatának vizsgálatára. Több kutató is egyetért Creawell véleményével, mely szerint ez a módszer a legmegfelelőbb csoportok közötti problémák és folyamatok mélyelemzéséhez.²⁴³ Tovább segíti a megértést és árnyalja az eredményeket, ha több rétegből merített résztvevőkkel, több fókuszcsoporthoz is meghallgatunk.²⁴⁴ A minőségi analízis egyik szakértője szerint a fókuszcsoporthoz épített módszer több előnyt is jelent az egyéni interjúkkal szemben. A személyes meghallgatások esetén a kutató „kérdőbiztosként” irányítja a beszélgetést, míg a fókuszcsoporthozban csak moderátor szerepet tölthet be, nem mondhat véleményt, csak katalizálja a résztvevők közötti párbeszédet.²⁴⁵ A generált csoport-interakciók spontán módon felfedik a résztvevők reakcióit, érzelmeit, felfogását, értékrendjét és tapasztalatait. A módszer kiválasztásánál figyelembe kellett venni, hogy a múlt sebeinek feltépése érzékeny reakciókat válthat ki, amit csoportos környezetben könnyebb kezelni. A szakadás és a csatlakozás sokakban sérüléseket okozott. Pozitív mellékhatásként a csoportbeszélgetések gyógyulási folyamatokat is elindíthatnak, ami igazolást nyert a kutatás során. A fókuszcsoporthoz épített kutatás további előnye az adatok gyors és költséghatékony begyűjtése. Továbbá a többszörös fókuszcsoporthoz alkalmazása lehetőséget adott a kapott adatok összevetésére, a hitelesebb képalkotásra.

II.2.2.2. A fókuszcsoporthoz kiválasztása

A módszer alkalmazásának fontos aspektusát alkotja a fókuszcsoporthoz résztvevőinek kiválasztása. Nem várható el, hogy a KERAK-ból csatlakozó hétszáz fős csoport homogén egységet alkosson, és minden kérdésre azonos választ adjon. Átgondolt szempontok szerint kiválasztott egyének nagyobb valószínűséggel tudják leképezni a közösség sokrétűségét. A véletlenszerű, kényelmi kiválasztás helyett a célzott mintavételt alkalmaztam. Ha a kutatás folyamatát nézzük, inkább az elméletvezérelt mintavétel (Theoretical Sampling)²⁴⁶ stratégiájához lehetne hasonlítani az eljárást. A módszer nem dönt el mindent a kutatás előtt,

²⁴³ Creswell, 2014: 82.

²⁴⁴ Yin, 2016: 150.

²⁴⁵ Nyumba and others, 2018: 20-32.

²⁴⁶ Corbin and Strauss, 2015: 191.

hanem az adatokhoz kötődik, ezért nyitott és rugalmas marad. A kutatási folyamat önmagát táplálja, a megtalált fogalmak tovább viszik a kutatást egyre célzottabban. Az első fókuszcsoportban, amelyet csatlakozó laikus tagok alkottak, olyan fogalmak jöttek elő, amelyek egy specifikusabb csoport szervezése felé irányították a kutatást. Ezért jött létre a második fókuszcsoport, ahol csatlakozó lelkészek (köztük több korábbi vezető) vett részt, azzal a céllal, hogy az első FCS-ban előkerült fogalmakat és jelenségeket mélységben lehessen feltárni. Innen vezetett el az út ahhoz a felismeréshez, hogy szükség van egy harmadik csoportra is a fogadó egyház képviselőjében. Az 1. és 2. FCS-ban felszínre jöttek olyan területek, amelyeket ebben a közegben lehetett visszaigazolni, kiegészíteni vagy cáfolni. Mindhárom csoport a Dunamelléki Egyházterületen szerveződött, mivel ide csatlakoztak többen (400 fő). A szakirodalom szerint a mintavételt addig kell folytatni, amíg telítettség (Saturation) nem keletkezik. A telítettségről akkor beszélünk, amikor már nem keletkeznek új adatok.²⁴⁷ A másik, kutatás végét jelző szakmai kategória, a „jó érzés” (Feeling Right), amikor a kutató az adatok megismerése és reflektív elemzése után úgy véli, hogy „a kapott eredmények az elemző gondolkodásán átszűrve kifejezik mindazt, amit a résztvevők szavaikkal, cselekedeteikkel és érzelmeikkel közölni próbálnak”.²⁴⁸ A három FCS az adatok nagy variációját hozta, ezért nem lehetett telítettségre gondolni. Ennek ellenőrzésére terjedt ki a kutatás a Tiszavidéki Egyházterületen csatlakozók vizsgálatára is. A 4. FCS csatlakozó laikus tagokból, az 5. FCS lelkészekből alakult a TET gyülekezeteiből. A telítettség igazolódott, és ezzel lezártnak lehetett tekinteni a mintavételt. A folyamat végén, a témavezetők javaslatára került elő az a szempont, hogy a történések körülményeinek vizsgálata növelné az objektivitást, amennyiben a KERAK-ban maradt személyekből is szerveződne egy csoport. Így jött létre a 6. FCS. Ez a folyamat magyarázza, hogy az elméletvezérelt mintavétel a legelső ülés után indul, és a kutatás egészét végig kíséri. Mindez lehetőséget adott új fogalmak, szempontok megjelenésére, amelyek gyakran váratlanul bukkantak fel.

Az elméletvezérelt mintavétel lehetőséget adott eltérni a hagyományos kvantitatív személettől, ahol véletlenszerűen kell kiválasztani a populáció egy részét, úgy, hogy a lehető legteljesebb módon reprezentatív legyen. A kvalitatív kutatásban ez nem szempont, mert fogalmakat, jelenségeket, történéseket keres, nem az egyformaság, hanem a változatosság jegyében, ami különösen az elméletépítésben jelent segítséget.

²⁴⁷ Corbin and Strauss, 2015: 191-202.

²⁴⁸ Corbin and Strauss, 2015: 84.

A fenti módszer sajátosságai szerint irányított mintavételt²⁴⁹ alkalmaztam. A kiválasztásnál szempont volt a csatlakozókon belüli rétegek képviselője nem, életkor, gyülekezeti tisztség és háttér szerint, annak érdekében, hogy minél többféle látás megjelenjen a fókuszcsoportokban. A szempontok között szerepelt az ismert információgazdag²⁵⁰ esetek beemelése a FCS-ba, ami maximalizálhatja a mintavétel értékét.²⁵¹

Minden esetben írásos meghívást kaptak a kiválasztott jelöltek, amiből megérthették a kutatás célját, jelentőségét és munkamenetét. A téma iránti érdeklődést mutatta, hogy a meghívottak alig 10%-a utasította vissza a hívást, döntő többségük az időpont miatt. Viszont felajánlották, hogy írásban válaszolnak a kérdésekre.

A hat FCS-ban 52 fő jelent meg. Az 1. FCS-t, csatlakozó laikusok alkották. Négyen közülük gyerekkorban már adventisták voltak, a család érintett volt a szakadásban, tehát ők is, személyesen, szüleik vagy nagyszülőik révén átélték a szakadás eseményeit. A csoport hat tagja a KERAK-ban tért meg. Van köztük ateista, református, katolikus, és hit gyülekezeti háttérű. Többségük csak elmondásból és leírt anyagokból ismerte meg az 1975-ös év eseményeit. Azért kerültek kiválasztásra ebben az összetételben, mert ez tükrözi a csatlakozók jelentős többségének háttérét. A csatlakozók 5 %-a élte át a szakadást, 95% a KERAK-ban részesült bemerítésben. A kiválasztásnál arra is figyelni kellett, hogy legalább 40% budapesti legyen, mivel innen indult a szakadás, és azóta is a KERAK legerősebb bázisa maradt. 60%-uk öt különböző, vidéki körzetből kapott meghívást. A kiválasztás harmadik szempontja az volt, hogy legyen köztük olyan személy, aki a csatlakozáskor meglévő gyülekezetbe kérte a tagságát a hitvallást követően (10%), legyenek olyanok, akik meglévő gyülekezetbe kerültek, de nagyobb csoporttal együtt léptek be (30%), és legyenek olyanok is, akik gyülekezetként csatlakoztak az egyházhoz (60%). Ez az összetétel hozzávetőlegesen reprezentatív lett. A csatlakozók nagyobb része gyülekezetként kérte a felvételét az egyházterülettől, vagy nagyobb csoportban érkezett egy meglévő gyülekezetbe. Negyedik szempont volt olyanok meghívása is (40%), akik a Tanácsadó Bizottság, a KERAK vezető testületének, laikus tagjai voltak, és belülről, a vezetői oldalról is látták a folyamatokat. Ötödik szempont volt a korosztályok és mindkét nem képviselője. Hatodik szempont volt, hogy legyen köztük gyülekezeti vezető (70% gyülekezetvezető, többségük a csatlakozás óta lett presbiterré szentelve), és más tisztségviselők, de mindenképpen aktív gyülekezeti tagok (30%).

A 2. FCS-t kizárólag csatlakozó lelkészek alkották és egy lelkészfeleség.

²⁴⁹ Creswell, 2014: 158.

²⁵⁰ Sensing, 2011: 83.

²⁵¹ Patton, 2002: 83.

Közülük három fő elnöki tiszte is betöltött a KERAK-ban, továbbá két osztályvezető és egy régióvezető volt a résztvevők között. Minden DET kötelékben dolgozó csatlakozó lelkész meghívást kapott, ezért nem is érvényesülhetett más szempont a kiválasztásnál. Mivel nincs női lelkész a csatlakozók között, egy lelkészfeleséget is bevontam a kutatásba.

A harmadik csoport az Unióhoz tartozó tagság képviselőjében került kiválasztásra. Összetételét tekintve lelkészi (33,3%) és laikus (66,6%) vegyes csoport szerveződött. Fontos szempont volt, hogy legyenek köztük olyanok, akik átérték a szakadást (50% esett ebbe a kategóriába). A csatlakozókkal ellentétben, a fogadó oldalon a tagság és a lelkészek nagyobb százalékban szereztek közvetlen tapasztalatot a szakadásról, ezért hangsúlyos volt a képviselőjük. Ez a háttér befolyásolhatta azt, ahogyan viszonyulnak a csatlakozáshoz, és ahogyan látják az érkezőket. A FCS lelkész tagjai közül egy fő vezetői tisztségben volt, és a csatlakozás előtti tárgyalási folyamatban aktívan részt vett. A vezetői látásra azért volt szükség, mert az előkészítés hároméves időszaka alatt mélyebb betekintést kapott a csatlakozókban zajló folyamatokba. A második szempont a nemek és a korosztályok képviselője volt (33,3% nő, 66,6% férfi). Egy fő képviselte a húszas, fiatal korosztályt, a többiek közép és idősebb korúak voltak. Harmadik szempont volt olyan személyek kiválasztása, akik közvetlen kapcsolatban voltak vezető, vagy befolyásos személyekkel, akik a szakadás idején fontos szerepet töltek be az egyház életében. A résztvevők között volt két, a szakadás időszakában szolgáló unióelnök és egy egyházterületi elnök gyermeke, ketten pedig olyan lelkészek gyermekei és unokái voltak, akik a szakadás idején is szolgáltak. Mindez azért fontos, mert a fogadó tagság nagy része olyan családokból származik, akik átélői voltak a szakadásnak. A háttérüket tekintve is különbözőek voltak. Ketten a szakadás idején szomszédos országban éltek. Az ő látásuk azért fontos, mert a rendszerváltás időszakában (1990-2000) megközelítően ugyanilyen számban érkeztek magyar adventisták Erdélyből. Ennek a rétegnek az integrációja sok közös vonást mutathat a csatlakozókkal, ugyanis hasonló elzártságból jöttek, korábban nem sok kapcsolatot volt az anyaországgal és a világszéles egyházzal, a kommunista diktatúra utazást korlátozó rendelkezései miatt. Negyedik szempont volt az egyházban betöltött szerepük, mivel ennek közvetlen összefüggése lehet az integrációs folyamatban. A csoportban négy lelkész, három presbiter és két fő más gyülekezeti tisztségviselő kapott helyet. A laikusok 37,5%-a vidéki körzetekből érkezett, 62,5%-a Budapestről vagy közvetlen vonzáskörzetéből.

A 4. FCS a TET csatlakozó lelkészei alkották, más szempont itt nem érvényesülhetett. Az 5. FCS a TET csatlakozó laikus tagjai alkották, hat földrajzi régióból. Ketten presbiteri tisztséget töltenek be, két fő laikus igehirdető, 36% nő, 64% férfi; 50% átélte vagy olyan családban nőtt fel, akik átérték a szakadást, 50% a KERAK-ban keresztkedett meg.

A 6. FCS megszervezése komoly kihívást jelentett. A csatlakozás után a KERAK-ban maradó lelkesek és hivatalba lépett új vezetők közül senki nem vállalta a részvételt. A megjelentek budapesti és vidéki körzeteket, gyülekezeti tagokat és helyi tisztviselőket egyaránt képviseltek. Több mint a fele magasan képzett értelmiségi volt, férfiak és nők. Bár hasznos lett volna a lelkesek és az a KERAK új vezetőinek szemével is látni, a csatlakozás után kiadott körlevelek és megnyilatkozások pótolták ezt a hiányt.

A szakirodalom a kutatási helyszínek kiválasztásának is jelentőséget tulajdonít. Crewell szerint az adatgyűjtés legalkalmasabb színtere az a helyszín, ahol a vizsgált események, megtapasztalások érték őket. Ez a szempont az 1. és 2. FCS-nál teljesült. A DET székházában, Budapest Székely Bertalan utcai gyülekezeténél találkozott a csoport. A gyülekezeti terem az 1975-ös szakadás legfontosabb színtere, a DET központ pedig abban az időben az Unió székhelye volt. A csatlakozás előtti nagyobb tanácskozások szintén itt, a terézvárosi gyülekezeti teremben zajlottak. A többi csoportnál gyakorlati szempontok érvényesültek. A 3. FCS egy lelkes nappalijában gyűlt össze, aminek rendkívül kedvező hatása volt a csoport hangulatára. A 4. FCS a TET székházban (Debrecenben), a 5. FCS a debreceni csatlakozó gyülekezet imatermében, a 6. FCS egy budapesti csatlakozó gyülekezeti teremben találkozott.

II.2.2.3. Etikai irányelvek

A személyek tisztelete és biztonsága, mint a kutatási etika kiemelt elvárása,²⁵² nagy figyelmet kapott a folyamatban. Ennek alkalmazásaként minden résztvevő, egy írott megállapodás formájában, beleegyezését adta, hogy hangfelvétel, majd átirat készüljön, és a kifejtett vélemények, gondolatok akár szó szerinti idézet formájában megjelenjenek a disszertációban. Két személy kivételével mindenki hozzájárult, hogy névvel is szerepelhet a leírásban, de mivel nem volt egyöntetű a felajánlás, minden résztvevő anonimitása védett maradt. A hangfelvételen viszont minden résztvevő beazonosítható. Az elemzés során felhasznált idézeteknél az átirat oldalszáma szerepel. Az átiratban számok jelölik az egyes résztvevőket. A résztvevők megismerték és elfogadták az adatkezelés módját. Lehetőséget kaptak arra, hogy a disszertáció megjelenéséig visszavonják a beleegyezésüket; ebben az esetben törlésre kerül minden megosztott gondolat az átiratból is. A fókuszcsoport tagjai megértették, hogy saját átélésüket, véleményüket oszthatják meg. A megszólalások során az esetleges állítások tényszerűségét a szerző nem vizsgálja, mert a cél nem valamilyen fajta bizonyítási eljárás, oknyomozó újságírás, hanem tudományos kutatás keretei között, a domináns, több csoportban ismétlődő

²⁵² Sensing, 2011: 35.

motívumokat, mintázatok megkeresése. Swinton szerint erre a gyakorlati teológia keretrendszerén belül lehetőség van, mivel az emberi megtapasztalásokat komolyan veszi, anélkül, hogy a kinyilatkoztatás forrásának tekintené. Mindezt arra alapozza, hogy az emberi tapasztalat az a tér, ahol a hit földet ér, testet ölt és értelmezhetővé válik.²⁵³

II.2.3. Adatgyűjtési stratégia

A minőségi adatgyűjtésnél strukturálatlan interjú készül, ahol vagy nincsenek kérdések, vagy spontán, az informális beszélgetés alatt születnek tisztázó kérdések. Mivel a kutatásnak meghatározott célja volt és a fókuszcsoporthoz készült, a katalizáló kérdések előre megfogalmazásra kerültek, de menet közben elhangzottak nyitott kérdések is, a félstrukturált interjúk szakmai irányelvei szerint. Az ülések alatt három témakörből hangzottak el kérdések, kategóriánként egy-kettő, a FCS dinamikáját figyelembe véve. A múltra vonatkozó kérdések a hozott örökségre vonatkoztak, amely könnyítette vagy nehezítette a csatlakozás egyéni döntéseit. A második kérdéscsoport a csatlakozás utáni rövid időszak kihívásaira fókuszált. A harmadik csoportba tartozó kérdések a csatlakozás utáni pozitív változásokra utaltak. A kérdéssor a kutató számára szolgált vezérfonalként, de a legtöbb esetben kategóriánként csak egy-egy kérdést lehetett feltenni a fókuszcsoporthoz, mivel a beszélgetés valós irányát a résztvevők spontán alakították.

1. Múltra vonatkozó kérdések:

- a. Mit értékeltél a legjobban a KERAK-ban?
- b. Mi hagyta ott a legnehezebben a KERAK-ban?
- c. Téged mi motivált a leginkább abban, hogy kilépj a KERAK-ból, és csatlakozz a HNA-hoz? Miért?
- d. Szerinted mi motiválta a többieket csatlakozni a HNA-hoz? Miért?
- e. Milyen aggodalmaid voltak a csatlakozással kapcsolatban? Ezek milyen mértékben befolyásolták a csatlakozási szándékodat?

2. Csatlakozás utáni állapotra vonatkozó kérdések:

- a. Mi volt a legnagyobb aggodalmad a csatlakozás után?
- b. Mi történt ezekkel az aggodalmakkal?
- c. Mi az, ami még mindig megvan?
- d. Mi segített túllépni az akadályokon és itt maradni?

²⁵³ Swinton and Mowat, 2006: 5.

- e. Mit kaptál itt, ami nem volt meg a KERAK-ban?
 - f. Mi hiányzik itt, ami a KERAK-ban megvolt?
3. Jelenre, jövőre vonatkozó kérdések:
- a. Mi az, ami új a HNA-ban és még mindig furcsa számodra?
 - b. Mi az, ami új a HNA-ban és tetszik neked, ami lelkesít?
 - c. Milyen területeken változott az egyházban betöltött szereped a KERAK tagságodhoz képest?
 - d. Miben látod jelentősnek a szerepedet a HNA-ban?
 - e. Mi a célod, küldetésed az egyházban?

Értelemszerűen a 3. FCS-ban a kérdések megfogalmazása adaptálva lett a résztvevőkhöz. A 6. FCS kérdései hasonló kategóriákban indított beszélgetést, a csatlakozást elutasítók szemszögéből: Szerinted mit értékelték a KERAK-ban leginkább a csatlakozók? Szerinted melyek a legnagyobb értékek a KERAK-ban? Véleményed szerint mi lehetett a csatlakozás oka? Hogyan élted meg te, a vezetők és a közösség a szétválást? Te miért maradtál?

Az adatgyűjtés módszertana szerint a beszélgetések alatt leíró és reflektív jegyzetek készültek a résztvevők kifejező testbeszédéről, érzelmi megnyilvánulásairól, a csapatdinamikáról, a szakirodalom szakmai tanácsai szerint.²⁵⁴

II.2.4. Az adatok elemzése

II.2.4.1. A kutató korlátjai – személyes reflexiók

Bennett és társai szerint a gyakorlati teológiai kutatás kiinduló pontja a kutató helyének és sajátos perspektívájának meghatározása, mivel a kutatás mindig sajátos emberi dimenzióban zajlik egy adott történelmi és társadalmi-közösségi kontextusban. A személyes narratívát meg kell osztani, de nem szabad sem leértékelni, sem túlértékelni.²⁵⁵ Az adatok elemzése és értelmezése előtt nagyon hasznos a kutatói látást torzító lencsék feltérképezése. A kiértékelési folyamatot nagyban befolyásolhatják a kutató céljai, motivációi, előfeltevései és előítéletei. Mindezek „kognitív hézag” kialakulásához vezethetnek, ami szelektív látásban nyilvánul meg.²⁵⁶ A kutató egyéni szemüvegén, sajátos látásmódján keresztül szűrheti meg az adatokat. Ahogy Nagy megállapítja, a kutató „nyakig benne van a kutatott problémában”, illetve „nem férhet hozzá közvetlenül az általa tanulmányozott kultúrához, hanem az adatközlőivel folytatott

²⁵⁴ Creswell, 2014: 193–194.

²⁵⁵ Bennett and others, 2018: 13.

²⁵⁶ Yin, 2016: 40–41.

dialógusban állítja elő azt a realitást, amelyet 'kutat' – ahogyan az egyébként sem létezik önmagában, az efféle diskurzusoktól függetlenül.”²⁵⁷ Emiatt van értelme az önreflexiónak, melynek célja feltárni a lehetséges torzító lencsákat. Természetesen ez sem jelent garanciát az objektivitásra, de tudatosíthatja a tévedés lehetőségét, éberségre ösztönöz és alázatra készítet. Milyen lencsékre érdemes figyelni?

Erdélyben születtem, többgenerációs adventista lelkészcsaládban. A gyógyszerészeti egyetem befejezése, illetve a gyakornoki, kórházi patikában töltött év után Magyarországon teológiai tanulmányokat kezdtem (ATF). Az áttelepülés folyamán többszörösen átéltem a kultúraváltást. A hivatás- és környezetváltás, illetve egyházi kultúraváltás minden fázisán átmentem. A KERAK-hoz képest sokkal konzervatívabb és zártabb egyházi kultúrából érkeztem egy rugalmasabb közegbe. A teológiai látás alakulásához hozzájárultak az Angliában, majd az Egyesült Államokban folytatott tanulmányok, ahol először kerültem kapcsolatba a világszéles egyház sokszínűségével. Gyülekezeti lelkészként, az egészségügyi szolgálatok osztálytitkáráként, később az Unió főtitkáráként, majd egyházterületi elnökként sokféle szolgálatban kaptam képet az egyház gondolkodásáról. Egyházi vezetőként jelen voltam a csatlakozási tárgyalásokon, aktív szereplőként. Munkáltatóként hét csatlakozó lelkész alkalmazását vezethettem le, érkező gyülekezetek megszervezését irányítottam, és az integráció folyamatát katalizáltam. Komoly látászavart eredményezhet, hogy azt a folyamatot kutatom, amelynek alakításában részem volt. Osmer bennfentes jelenségnek nevezi, ami előregyártott koncepciók megjelenését feltételezi.²⁵⁸ Ennek ellenére lehetségesnek tartja, hogy a kutató vállalja a kihívást, néhány lépést hátra lép, és „külsős” lesz, ami lehetőséget ad neki friss szemmel, kívülről nézni a vizsgált jelenségeket. A kutatás érdekében kiléptem az addigi szerepemből, az adatgyűjtés időszaka alatt a vezetést átadtam vezetőtársaimnak, majd az elemzés és a disszertáció megírása miatt nem vállaltam a felkérést az újabb egyházterületi elnöki ciklusra. Különleges tapasztalat volt kívülről látni, mások szemén keresztül értékelni olyan folyamatokat, amelyekben részt vettem. Az objektivitást abban az értelemben lehet felvállalni, amint azt már korábban idéztük: „Ezért azt gondolom, hogy a (*kutató*) akkor jár el helyesen, ha minél pontosabban közli olvasójával saját nézőpontját.”²⁵⁹ Tovább torzítja az objektivitást a csatlakozók iránti rokonszenv, ami kialakult bennem a csatlakozási folyamatban, illetve lelkészként az integrációjukért folytatott további felelősségérzet. Mindezek mellett teljesen azonosulni tudok Rossman gondolatával, aki szerint „a kutatók tanulók”, abban az

²⁵⁷ B.Nagy, 2008: 11–12.

²⁵⁸ Osmer, 2008: 59.

²⁵⁹ Romsics, 2002.

értelemben, hogy aktívan mélyítik tudásukat a vizsgált területen. Sőt, „tanulnak reflektálni, elmélkedni, érvelni, értékelné és megbecsülni.”²⁶⁰ Azzal az elvárással kezdtem el a kutatást, hogy ennek folyamata megtanítt hátra lépni egyet, valahányszor kihívásokat, nehéz helyzeteket kell megérteni, és megoldani a lelkeszi-vezetői szolgálatban.

II.2.4.2. Az adatok kódolása

A hat fókuszcsopórt összesen 22 órai hanganyagot és 150 oldalnyi átiratot eredményezett. Az adatmennyiség jól mutatja a résztvevők jelentős számát, az elkötelezettségét, a téma iránti nagy érdeklődését. Az átirat többszöri elolvasásával történt a kódolás, az adathalmazból a fogalmak származtatása és kialakítása. A fogalmak az értelmezések, az elemzés termékei. A fogalmakat kategóriákba (témákba) soroltam, amelyek segítenek redukálni és kombinálni az adatokat. A kódolás szempontja volt a vezető motívumok azonosítása a csatlakozás indítékainak és folyamatának vizsgálata érdekében. A nyílt kódolás eredményeként 59 kategória született, amely a kódolás második szakaszában 28 témára lett szűkítve, rokon fogalmak összevonásával. A fókuszált kódolás²⁶¹ eredményeként 7 főkategória született, amelyek összekötötték az eltérő kategóriákat, végül három nagy összegző kategóriába sorolva a 2 sz. táblázat szerint. A 6. FCS összetétele és jellege az 1-5. FCS-hoz képest eltérő volt, a történéseket a maradék oldaláról szemléltette, ami módosította a kérdéseket és a beszélgetés irányát. Itt is meghatározásra kerültek a fogalmak a kódolás folyamán, a Maradók (D) összefoglaló kategóriában, de az 1-7-ig való számozásuk jelzi az eltérő szempontok speciális jellegét.

2 sz. táblázat: Kódolási kategóriák

	Összegző Kategóriák	Főkategóriák	Fogalmak (témák)
A.1.1.	A. Gyökerek	1.Értékek	1.Igeközpontúság
A.1.2.			2.Megtérés
A.1.3.			3.Közösség
A.1.4.			4.Eszközök
A.2.5.		2.Motivációk	5. Csalódások
A.2.6.			6. Identitáskrizis
A.2.7.			7.Múlt

²⁶⁰ Rossman, Rallis, and Rossman, 2017: 24.

²⁶¹ Nyumba and others, 2018: 196.

A.2.8.			8.Gondviselés
A.2.9.			9.Külső hatás
A.3.10.		3.Kezdeti aggodalmak	10.Elhajlás
A.3.11.			11.Társadalmi kapcsolatok
A.3.12.			12.Női lelkészek
A.3.13.			13.Lelkiismereti kérdés
A.3.14.			14.Csatlakozás körülményei
A.3.15.			15.Váratlan
B.4.16.	B. Átmenet	4.Beragadt aggodalmak	16.Örökölt aggodalmak
B.4.17.			17.Táborok
B.4.18.			18.Fogadók aggodalma
B.5.19.		5.Bizonytalanság	19.Régi kapcsolatok
B.5.20.			20.Új aggodalmak
B.6.21.		6.Nyereség	21.Megbecsülés
B.6.22.			22.Öröm
B.6.23.			23.Nyitottság
B.6.24.			24.Új fényben
B.6.25.			25.Gyógyulás
B.6.26.			26.Rend
C.7.27	C. Új kezdet	7.Új identitás	27. Változatlan
C.7.28.			28.Otthon
D.1.	D. Maradók	A másik oldal	1.Értékek
			2.Zavarkeltés
			3.Külső körülmények
			4.Elhatárolódás
			5.Gyász
			6.Ambivalencia
			7.Tanulságok

A II. fejezet összegzéseként érdemes kiemelni a történelmi háttérelmezés alapján az 1975-ös szakadás körülményeinek és okainak komplexitását. Más hazai és nemzetközi egyházi közösségekben lezajlott hasonló jelenségekkel összehasonlítva nem látszik speciálisnak,

10.18456/EHE.2024.001

rendkívülinek vagy egyedinek, ami a Hetednap Adventista egyházban történt. A negyven éves időszak eseményei, ezen belül a sikertelen megbékélési kísérlek mindkét oldalon növelték az elszenvedett sebek fájdalmát és a két közösség közötti távolságot. Ennek ellenére 2011-2015 között elindult a csatlakozási folyamat, ami a KERAK aktív tagságának mintegy felét érintette. A kutatás céljainak, módszerének, eszközeinek leírása megalapozza a III. fejezetben olvasható értelmezés megértését.

III. ÉRTELMEZÉS - Vezető motívumok a csatlakozás folyamatában

Az átiratból kinyert kategóriák valós tartalmának megismerése segít meghatározni a csatlakozás indítékaiként szolgáló legfontosabb motívumokat. Erre épül majd az elemzés a következő (IV.) fejezetben, ami elvezet a vallásos kultúraváltás folyamatának vizsgálatához, és az ehhez kapcsolódó vezetélméleti, konfliktuskezelési kérdésekig, valamint a megbékélés teológiai reflexiójáig.

A harmincöt fogalom bemutatásánál a kapcsolódó legkifejezőbb idézetek szó szerinti változatban szerepelnek, irodalmi szerkesztés nélkül, melyek ebben a formában a gondolatokon kívül, sok esetben, az érzelmi töltést is hordozzák.

III.1. Értékek (A.1.)

A csatlakozók lelki világának megértéséhez fontos látni, mi tartotta ott őket negyven évig, miközben a tagság jelentős része soha nem mondott le a csatlakozás lehetőségéről. Az értékek vizsgálatának másik indoka az a hipotézis, hogy nem történetet radikális belső elfordulás a korábbi irányhoz képest, amire a csatlakozás lefolyása mutatott rá. „Nem tagadnám meg azt a részt, amit jónak tartottam annak idején.”²⁶² Az interjúk során a leggyakrabban elhangzó értékek négy altémába sorolhatók.

Igeközpontúság (A.1.1.)

A Biblia iránti elkötelezettséget, a mély Ige-tanulmányozó tanításokat emlegették a leggyakrabban. Az ismeretterjesztő előadások, az értelmiségieket megcélzó színvonalra való törekvés, a bibliai táborok folyamatos szervezése kiemelkedő értéket jelentettek a tagságnak a csatlakozás előtt. „... ahogy az ember megismerte ateistaként az Igét, és ez tényleg nagyon értékes volt, ezt többen is elmondtátok. Tehát az igének a magasra emelése, az igemagyarázatok...”²⁶³ „A millió kérdésre, ami a bibliaismerettel kapcsolatban felmerült bennem, egy megnyugtató választ kaptam. Tényleg egy alapos, elmélyült bibliakutatásban vehettem részt.”²⁶⁴ A csatlakozás után is megmaradt az átlagosnál nagyobb igény a Biblia rendszeres tanulmányozására, a 3. FCS szerint. A „sűrítettebb tanítás”, vagy ahogy többen emlegették „kemény eledel” iránti vágy, a csatlakozás után is összetartó erő maradt közöttük.

²⁶² Átirat FCS 1:1. ŐFE-I-B-1.

²⁶³ Átirat FCS 1:3. ŐFE-I-B-1.

²⁶⁴ Átirat FCS 2:32. ŐFE-I-B-1.

Megtérés (A.1.2.)

A megtérés tapasztalata a csatlakozók többségének a KERAK-hoz kapcsolódik. Itt tanulták meg a keresztény életmódot. Az alapítók vagy az általuk kiképzett lelkészek vezették őket Istennel való személyes kapcsolatra, itt keresztelkedtek meg. „Sokféle közegből jöttünk, személy szerint én katolikus voltam, és egy új hang jelent meg, egy tisztább, és ugye azt mondták, hogy itt kristálytisztá az igazság, és hát mi ezt követtük, és ezek alapján is tértünk meg tulajdonképpen. Tehát nem tagadnám meg azt a részt, amit jónak tartottam annak idején.”²⁶⁵ Sokan, akik itt tértek meg, nem is tudtak arról, hogy van „még egy adventista egyház”. Később derült ki számukra, de a megtérés élménye miatt érzelmi kötődés alakult ki a közösséghez, és „úgy ragaszkodtak hozzá, mint a szülőföldhöz.”²⁶⁶

Közösség (A.1.3.)

A közösség, mint érték több megközelítésből megjelent. A csatlakozók többsége az összetartásban és egységben látta leginkább megnyilvánulni. Személyes kapcsolatok hálózata fűzte össze a tagokat, jól ismerték egymást, többek között az országos rendezvényeknek és a nyári bibliatáboroknak köszönhetően. Vélhetően nemcsak a kisebb létszám, hanem a KERAK struktúrája is elősegítette; nem tagozódtak egyházterületekre, amit sokan a csatlakozás óta nehezen viselnek; minden országos szervezetségű volt. „Nagyon sokféle szinten tudott az ember valódi közösséget megélni... Egy összetartó közösség volt, egy küldetéssel egy céllal.”²⁶⁷

Ami egyrészt erős kapcsolódást jelentett, és amit pozitív tapasztalatként értékelték, más megközelítésből a világtól való elzártságból fakadt. „Lehet, hogy azt a belső kohéziót, amit mi olyan nagyon nagy szeretetgazdagságnak meg testvériségnek éltünk meg, azt valójában ez az összezártság hozta magával”²⁶⁸ Kezdetben az „üldözöttség” érzése miatt összezárt a közösség, később a „közös ellenség” fenyegető jelenléte táplálta az összetartozást. A 3. FCS-ban úgy látták, hogy erős identitást hozott az egyházzal való szembenállás, ami nagyban erősítette a közösséghez való ragaszkodásukat. Általánosságban az ellenségkép gyártása politikai fegyver a kinti világban, jól bevált kohéziós technika rövid távon. A megszólaló úgy élte meg, hogy az ellenségkép által kreált belső identitás egy idő után elkezdett szembe kerülni a valósággal. „Volt egy negatív erősítés, az pedig az egyházzal való szembenállás, vagy Babilonnal való szembenállás, vagy annak a dolgainak az elutasítása, ami ezt az önazonosságot bennük

²⁶⁵ Átirat FCS 1:1. ÖFE-I-B-1.

²⁶⁶ Átirat FCS 3:3. ÖFE-I-B-2.

²⁶⁷ Átirat FCS 2:34. ÖFE-I-B-2.

²⁶⁸ Átirat FCS 2:58. ÖFE-I-B-1.

erősítette. Ez egy olyan erős identitás volt, ami létrehozott egy belső világot, egy belső realitást a csoporton belül, ami nagyon sok erőt adott nekik az idetartozásban, a közösségnek a megélésében, a gondolkodásmódban, az élet minden területének a szemlélésében. Viszont ez a belső identitás részben vagy teljesen elkezdett szembe kerülni a való világgal, amikor találkozott a való világgal, és ott elkezdett a széle repedezni vagy töredezni.”²⁶⁹ A közös ellenség „közösségépítő” ereje az 1. FCS-ban is megjelent, visszaigazolva az előbbi külső megfigyelést: „Szerintem az első 21 évben, vagy maradjunk rendszerváltás előtti időszaknál, nagyon erős volt a kohézió, a belső egység, ugyanis volt egy közös ellenség.”²⁷⁰

Eszközök (A.1.4.)

Az értékek észlelésének és megélésének voltak tárgyi és intézményi feltételei, amelyek gyakran említésre kerültek. Ezek között talán a legkiemelkedőbb a Sola Scriptura Teológiai Főiskola. A tagságuk jelentős része részt vett az oktatásban, nem csak lelkészjelöltek, ami segített még jobban értékelni a tanítást és a közösséget. Egy időszakban jelentős külső látogatottsága is volt a főiskolának, ami tekintélyt és ismertséget hozott a KERAK számára. A rendszerváltás utáni időszakban a tanárok közül többen országszerte bibliaismereti előadásokat tartottak, ami médiamegjelenést is eredményezett, egyrészt jó felkészültségüknek, másrészt jó kapcsolataiknak köszönhetően.

III.2. Motivációk (A.2.)

A kutatás szempontjából a legizgalmasabb kérdés a csatlakozás okainak megértése. Direkt kérdés esetén mindig az elvi meggyőződés szerepe került szóba, mint a döntést meghatározó motiváció, de a legtöbbet emlegetett kategóriák a csalódásokhoz kötődtek.

Csalódások (A.2.5.)

Az 1.,2.,4. és 5. számú FCS-ban elemi erővel tört elő a csalódás motívuma, a legváratlanabb összefüggésben is. A csalódás tárgya szerteágazó, de jól kategorizálható.

Az alapító vezetőkben való csalódás került az első helyre. „Olyan dolgokat engedtek meg a vezetők maguknak, ami segített úgy ábrándulni ki, hogy rátaláljunk a helyes útra.”²⁷¹ Az egészségtelen tekintélytisztletben látták az egyik negatív jelenséget: „nem volt tanácsos

²⁶⁹ Átirat FCS 3:11. ŐFE-I-B-2.

²⁷⁰ Átirat FCS 1:3. ŐFE-I-B-1.

²⁷¹ Átirat FCS 6:4. ŐFE-I-B-5.

másként látni a dolgokat, ... amit egy ember határozott meg.”²⁷² Az alapítók a saját bizottságaikban is akadályt láttak, főleg azok után, amikor már nem fogadták el maradéktalanul az álláspontjaikat. A személyi kultusz jelenlétét mindegyik csoportban megfogalmazták. Bár idővel a nagy tanítók tekintélye erodálódott, a tekintélytisztelet mély nyomokat hagyott a követőkben, ami miatt nehéz volt őket otthagyni.

A csalódás másik oka a vezetői félrevezetés volt. Sokáig vakon megbíztak az alapítók információiban és látásában. A félrevezetés első területe az egységgel, egyházzal kapcsolatos tanítás volt. Sokáig csak a vezetők által válogatott idézetek vagy könyvek voltak elérhetők Ellen Gould White, egyik egyházalapító irodalmából. Kevesen tudtak angolul, internet nem létezett. Nagy felismerés volt, amikor maguk kutathatták a nemzetközi egyházi irodalmat. A 3. FCS a csatlakozók megnyilatkozásaiból felismerte a csalódásnak ezt a dimenzióját: „most jöttek rá 40 év után, hogy valóban be lettek csapva, így érzik magukat, hogy be vannak csapva, azok is, akik ide jöttek hozzánk a gyülekezetbe.”²⁷³

A megkérdezettek között több ponton is visszatért az a gondolat, hogy csúsztatásokat véltek felfedezni az alapítók kijelentéseiben. A lelkészek ezt hamarabb felfedezték, de egyes laikus csoporttagok számára mindez később vált nyilvánvalóvá. „Nyilvánvalóvá kezdett lenni a lelkészek előtt, aztán nagyobb fórum előtt is, hogy nem mond igazat, tehát a tények és a valóság, és az ő megfogalmazásai elütnek egymástól.”²⁷⁴ A szellemi alapító karizmatikus vezetői vénája is ide kapcsolódott a megszólalók véleménye szerint. A lelkészek számára sokkal hamarabb láthatóvá vált, mint a tagság számára: „Olyan karizmával, egy olyan erővel rendelkezett, amivel úgy tudta a dolgokat, olyan hihetően magyarázni, és megejtően előadni és olyan körmönfont logikai gondolatmenetekkel, igehelyekkel összekapcsolva, hogy ... egyszerűen lefegyverezte az embereket, ... és akik ezt hallották és nem azt látták, amit mi láttunk, azok elámultak, hogy hát ez egy csoda.”²⁷⁵

Csalódtak az identitásuk tartópillérében is, mely szerint „mi különbek vagyunk”. „Az első szeretet nem csak hitet adott, hanem harciasságot. Folyamatosan hallgattam, hogy mi vagyunk a Sola Scriptura, viszont az Unió micsoda ... Visszatekintve én azt gondolom, hogy ha kell, én, mint Péter, kirántottam volna a Gecsemáné kertben a kardot és sok ember volt, akinek levágtam volna a fülét. Tehát én fanatizálható voltam... Volt az egésznek egy romantikája. Mi vagyunk a kevesebben, mi vagyunk az igazak, mi vagyunk a maradék, mi

²⁷² Átirat FCS 1:5. ŐFE-I-B-1.

²⁷³ Átirat FCS 3:8. ŐFE-I-B-2.

²⁷⁴ Átirat FCS 2:41. ŐFE-I-B-1.

²⁷⁵ Átirat FCS 2:50. ŐFE-I-B-1.

vagyunk azok, akik tartjuk a ... Az egésznek egy csodálatos romantikája volt.”²⁷⁶ Csalódást jelentett a felismerés, hogy a vezethetőség, fanatizálhatóság mögött manipulatív szándék volt. A fókuszcsoporthoz nem látják egyformán, hogy ez a szándék kezdetektől tudatos, vagy „jószándékú” félrevezetés volt, ami később lelepleződött. A látás kinyílásához nagyban hozzájárult, hogy a bezártságot, a vezetők által gondosan megszűrt és beállított információkat ütköztetni tudták az internet megjelenése után. A publikált hírek, élő közvetítések lehetőséget adtak betekinteni az egyház életének több aspektusába, személyes benyomásokat szerezni.

A közösség kezdeti értékalapú megélése megtört, amikor kiderült, hogy a különválás nem járt együtt a bűn kizárásával. „Családomban vannak olyanok, akik ott voltak és visszajöttek, és elmondták, hogy eltelt hét év és volt olyan testvér, aki börtönbe került csalásért az ő oldalukon. És akkor a konferencián felálltak, és mondták, hogy hát testvérek sajnós, hogy ez történt, tehát nem jött be a jóslat, hogy megsiettetjük az Úr eljövételét azzal, hogy tökéletes szentségben vagyunk.”²⁷⁷

A megromlott légkör szintén táplálta a csalódottságot. Különösen a 2011.évi egyházügyi törvénymódosítás után szabadultak el az indulatok. Véleményük szerint nem szabályszerű küzdelmek zajlottak, görcsösen ragaszkodott mindenki az álláspontjához. „A küldöttgyűléstől kezdve, az a sok vita, veszekedés, csatározás, nem a közös gondolkodás, nem a meghallgatása a másoknak, hanem a legyőzése. Nem az igazság számított, hanem hogy kinek van igaza.” „Volt TB tagként azt éreztem, hogy a jó Isten folyamatosan hagyja magára a KERAK-ot.”²⁷⁸ A csatlakozás előtti vitákban „az elszánt maradók negatív kommunikációja is segített.”²⁷⁹ A 3. FCS tagjai a gyülekezetükbe érkezett csatlakozóktól hasonló véleményeket hallottak. „Ők erre hivatkoznak, hogy borzalmas légkör volt, szeretetlenség és ilyen dolgok. Szóval lelkileg nem épültek, tudásban igen, azt látom. A Bibliatudásuk az megvan, de sajnós szeretethiány volt.”²⁸⁰

A pénzcentrikus, üzleti gondolkodás kiábrándultságot okozott. A 3. FCS szerint ez a szemlélet már 1975-ben jelen volt, de a tagság nagyon későre vette észre. Történetek hangzottak el arról, ahogy az alapítók a szakadás időszakában „elkérték az Úrnak” egyes szimpatizánsok fizetésének egy részét. „A nővérem Tasson volt, az otthonban nővér...Addig volt ott amíg ... azt nem mondta neki ..., hogy »te Erzsike – azt mondja – neked erre a fizetésre nincsen szükséged, add az Úrnak..., mert ellátást itt kapsz, itt nagyon jó helyed van és neked nincs erre szükséged«.

²⁷⁶ Átirat FCS 1:5. ÖFE-I-B-1.

²⁷⁷ Átirat FCS 3:11. ÖFE-I-B-2

²⁷⁸ Átirat FCS 1:13. ÖFE-I-B-1.

²⁷⁹ Átirat FCS 2:18. ÖFE-I-B-1.

²⁸⁰ Átirat FCS 3:1. ÖFE-I-B-2.

Nővérem ledöbbsent, édesapám a gyülekezetvezető presbiter volt, és szólt neki, hogy mi történik itt? Azonnal megszüntette a munkaviszonyát, és hazahozta a nővéremet.”²⁸¹ Más esetben, a csoportban lévő szemtanuk szerint, idősek ingatlanjait kérték el, HNA tagokként külön tizedet gyűjtöttek a szakadás előtt, határon túli pénzgyűjtő körutakat tettek, különösen Amerikában. A főiskola építése előtt értékes földterületet akartak elkérni az egyik külföldről hazatelepült uniós tagtól. „Nekem volt egy másfél hold földem Biatorbágyon, és a felső részére építettem, és az alsó részt értékesíteni akartam... Ők viszont az értékesítést úgy akarták megoldani, hogy én adjam át a területet az Úrnak. Nem nekik, nem azt kérték, hanem az Úrnak. És akkor meg akartak győzni arról, hogy nekem ebből mennyi hasznom származik, mert hogyha az Úrnak átadom, akkor a lelki életem is másképp lesz.”²⁸² A fókuszcsoportban kifejtették, hogy a csatlakozóknak elégük lett ebből az üzleti szemléletből. Ennek hátterén érthető, mennyire érzékenyen érintette a maradékot a vagyon egy részének elvesztése, mivel a csatlakozók, ott, ahol többségben voltak, magukkal hozták a gyülekezeti ingatlanokat, amelyekben addig is éltek a hitéletüket, valamint a bózsvai táborhelyet. Emiatt a csatlakozás után feljelentést tett a maradó lelkészek legismertebb képviselője, amelynek ügyében a vizsgálatot a hatóságok megszüntették.

Identitáskrízis (A.2.6.)

A csatlakozók identitása a KERAK-ban nagy változásokon ment át. A „negatív identitástól” a „mi vagyunk a jobbak” önértelmezésen át eljutottak annak felismerésére, hogy „álidentitásuk” volt, amit az alapítóknak tulajdonítottak. „Mivel nem volt identitása a KERAK-nak, ezért egy jövőben bekövetkező, nagyon szép igei egységnek az illúziója felé haladtunk, viszont ők tudták, hogy ezt nem fogjuk elérni sosem, de ez segít egy álidentitást adni.”²⁸³

A FCS-ok azon tagjai, akiket közvetlenül vagy családtagjai révén érintettek a '75-ös események, megerősítették, hogy a visszatérés gondolata beépült az identitásukba. A KERAK Alapszabálya kimondta (lásd. II.1.6.5.), hogy a világszéles egyházhoz tartozónak vallják magukat, és vissza akarnak térni. „Mi azért lelkiismeret furdalást éreztünk, hogy mit kerestünk a KERAK-ban. Nekünk az volt végig a fixa ideánk, ha úgy tetszik, az ars poétikánk, hogy nekünk vissza kell menni az egyházba.”²⁸⁴ Ami kezdetben vágyakozás és célkitűzés volt, arról később kiderült, hogy az alapítók számára csak „kirakatpolitika”, mert soha nem akarták

²⁸¹ Átirat FCS 3:10-11. ŐFE-I-B-2.

²⁸² Átirat FCS 3:17-18. ŐFE-I-B-2.

²⁸³ Átirat FCS 3:40. ŐFE-I-B-2.

²⁸⁴ Átirat FCS 1:2. ŐFE-I-B-1.

10.18456/EHE.2024.001

valójában az egységet. Ez a felismerés volt az identitásválság egyik oka. A később megtértekben ez nem volt jelen. Megtérésük idején az „adventista egyházba” keresztkedtek meg, és sokáig nem derült ki számukra, hogy van „még egy adventista egyház”. A visszatérés gondolata nem volt releváns számukra. „Akik a KERAK-ban tértek meg, azok nem így éltek meg, mert ők oda tértek meg, nekik az volt az az otthon, ami nekünk a Hetednap Adventista Egyház,”²⁸⁵ tehát nekik már nem volt meg a hetednap adventista identitásuk. „Én nem tudom azt eldönteni, hogy ez már egy irányvonal volt, hogy megtartsák a KERAK-ot, vagy pedig így alakult.”²⁸⁶

Az identitásválság hátterén érthető, miért került nagy hangsúly az erős meggyőződés hangsúlyozására, amire építették a csatlakozási döntést. Hermetikusan elzárt helyzetből indult el a csatlakozás gondolata. „Vakugrás volt, nehéz volt.”²⁸⁷ Az ismeretlenbe kellett ugrani, biztosítékok nélkül. Csak az mozdíthatta ki őket, amit a KERAK erősségének neveztek. Megtanították őket a Biblia és a Bizonyágtételek²⁸⁸ szeretetére. Ezért, amikor előkerültek olyan írások, amelyek az egyház egységéről egyértelmű tanítást adtak, elgondolkoztatta és véleményük szerint döntésre készítette őket. Hét személy alapos tanulmányt, idézetgyűjteményt állított össze az egyházzal E.G. White írásai alapján, ami segítette a bizonytalanokat. Amikor számukra addig ismeretlen White idézetek értelmezéséről kérdezték a korábbi vezetőket, kitérő válaszokat kaptak. „Számomra ekkor kikristályosodott az alapító szándéka, soha az életben nem fog csatlakozni.”²⁸⁹ Az írások alapján egyesek addig a gondolatig is eljutottak, hogy „Isten nem akarta, hogy szakadás legyen.”²⁹⁰ Az identitásválság része volt a múlthoz való viszonyulás változása, ami külön fogalomként került meghatározásra a kódolás során.

A csatlakozás előtti három év a tárgyalások időszaka volt, ami sokaknak késztetést jelentett utánanézni, mire is épült a meggyőződése. Könyveket olvastak az advent mozgalom elindulásáról, az úttörők tapasztalatairól. Másoknak az segített, hogy látogatni kezdték az Unió által szervezett evangelizációs alkalmakat, ami átformálta az egyházzal alkotott benyomásukat. Többen a személyes döntés meghozatala után búcsúlevelet írtak a saját gyülekezetüknek, vagy általában a maradóknak. Ezek bizonyágtételként hatottak másokra. Azok is segítettek a döntést, akik a korábbi években csatlakoztak az Unióhoz. A tárgyalások

²⁸⁵ Átirat FCS 1:2. ÖFE-I-B-1

²⁸⁶ Átirat FCS 1:8. ÖFE-I-B-1

²⁸⁷ Átirat FCS 1:11. ÖFE-I-B-1

²⁸⁸ Jelenések 12:17-ből kölcsönzött kifejezés. „Jézus Krisztus bizonyágtétele” Jézusról szóló bizonyágtétel, vagy Jézustól származó bizonyágtétel. Ez utóbbi esetben ígéretként értelmezhető: Jézus üzeneteket küld a második advent előtt élő egyháznak is, „az asszony magvából” valóknak. E.G.White által is üzenetet kapott az egyház, amit összegezve „Bizonyágtételként” emlegetnek.

²⁸⁹ Átirat FCS 1:13. ÖFE-I-B-1

²⁹⁰ Átirat FCS 1:13. ÖFE-I-B-1

hároméves időszak alatt több ilyen személyt is meghívtak közülük a csatlakozásra készülő csoportok, és meghallgatták a tapasztalataikat, hogy milyen az élet az Unióban.

Múlt (A.2.7.)

Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a '75-ösök nem tudják kezelni a traumákat. Akik nem élték át, azok csak az egyik oldalon mutatott bizonyítékok alapján ismerték a történeteket, amit sokáig kérdések nélkül elfogadtak. A FCS többgenerációs adventista tagjai közül néhányan a csatlakozást megelőző években kezdtek el érdeklődni azoktól, akik szintén átélték a szakadást, de nem váltak ki. A másik oldal szempontjainak megértése megkérdőjelezte számukra a KERAK alapítók egyoldalú múlt-értelmezését, ami a szellemi vezetőkbe vetett bizalmat gyengítette. Ez a fajta kapcsolatkeresés nem volt általánosan jellemző a FCS-ban résztvevő csatlakozó tagokra. Többségük nem kérdőjelezte meg a múltból kapott információkat, de elfogadhatatlannak tartotta, hogy 40 év után is a múlt sérelmeinek emlegetése és felszínen tartása biztosította az identitásuk fő elemét. „Mikor bekerültem a KERAK-ba, nyilván hallottam én is '75-ről, de nekem ez nagyon disszonáns volt, hogy mindig ebből építkeztek némelyek... Amikor voltak ilyen hitbélileg aktuál kérdések, akkor soha nem a megoldást kerestük Istennel, hanem visszanyúlás volt a '75-ös gyökerekhez, hogy lám-lám az ott milyen nagy dolog volt, és persze sosem reformálódott meg a KERAK.”²⁹¹ Egy másik találó megfogalmazás szerint „'75 volt a KERAK aranyfedezete”,²⁹² amit soha nem tudott vagy nem akart feldolgozni, mert ez alkotta az identitás gerincét. Nem értették sokan, hogy miért nem lehetett elfogadni az egyház hivatalos bocsánatkéréseit és gesztusait, ami segítette volna a múlt rendezését.

Gondviselés (A.2.8.)

Véleményük szerint nem lehetett véletlen, hogy egyszerre több mint 700 fő döntést hozott. Az előző nyolc nagyobb rendezési próbálkozáshoz képest nagy különbség volt, hogy az előzőekben a vezetők akarták vagy nem akarták eldönteni a kérdést, most pedig egyénileg kellett dönteni. Szerintük erre csak a Szentlélek volt képes, mert a félelmek ellenére tudtak a csatlakozás mellett dönteni. Nem remélték, hogy Kánaánba lépnek, tudták, hogy az egyházban is vannak gondok, mégis hitben léptek.

A bocsánatkérésre való hajlandóságot szintén a Szentlélek munkájának tulajdonítják. Mind a 8 előző forduló nagy kérdése az volt, hogy elegendő-e a HNA által kifejezett, a múlt hibái miatti sajnálata és bocsánatkérése. Egyik alkalommal sem merült fel, hogy a 40 év alatt a

²⁹¹ Átirat FCS 1:6-7. ŐFE-I-B-1

²⁹² Átirat FCS 1:9. ŐFE-I-B-1

KERAK oldalon is keletkezett elegendő ok a bocsánatkérésre. Az egyik FCS résztvevője nyílt levélben ezt megtette. „Ha nekem valaki azt mondja fél éve, hogy nemcsak átjövök, hanem fanatikus kerakosként még bocsánatot is kérek a ki nem mondott gondolataimért, hát bizony ... Ezért mondom nektek azt, hogy ez a Lélek.”²⁹³ A lelkészek közül is egy fő a munkatársak levelező fórumán írásban kért bocsánatot. Ezt is a Szentlélek munkájának tulajdonítják. Azt is meg kell jegyezni, hogy ezek a példák nem tekinthetők általánosnak a csatlakozók között, de nem kell azt feltételeznünk, hogy ilyen gondolatok csak azokban születtek meg, akik nyílt levelet írtak. A bocsánatkérés nem volt elvárás a fogadó közösségben, de akik megtették, látványosan más gyógyulási utat jártak be.

Külső hatás (A.2.9.)

Külső és szociológiai okok jelentek meg a beszélgetésben. Szignifikánsan a 2011-es egyházügyi törvény került említésre. Érdekes kiemelni, hogy a különböző fókuszcsoporthoz eltérő hangsúllyal emlegették. Az 1. FCS kevés jelentőséget tulajdonított neki, a 2. FCS, ahol lelkészek és volt vezetők voltak, másként élték meg. Kiemelték, hogy a törvény kapcsán egy hónapon belül három küldöttgyűlés volt, ami szokatlan közgyűlési aktivitást mutat, és jelezte az erősödő törésvonalakat a közösségen belül. Ugyanakkor nem emlegették az általuk vélt csatlakozási okok között, ugyanakkor az 5. FCS-ban már hangsúlyos volt. „Nagy lépés volt az egyházügyi törvény. Ez alatt romokba esett szét. Lett három csoport hirtelen. Ez hozta ki vagy ekkor született? Nem tudom”.²⁹⁴ A 2000-es KERAK-os vezetőváltásból adódó válság következtében kialakult repedések mentén az egyházügyi törvény törést okozott. Az egyik tábor kérni szeretne volna az egyházi státuszt, a másik ellenezte elvi okokból. A harmadikutasnak nevezett csoport a lelkülettel nem értett egyet. A 5. FCS vidéki tagságból csatlakozók alkották, akik távol voltak a központi történésektől, és sokáig nem érzékelték, mekkora a széthúzás. Az egyházügyi törvény miatti meghasonlás felnyitotta az ő szemüket is. „Nem érzékelték, hogy imádkoztak volna útmutatásért. Elvesztettük az Istent menet közben, mert érdekek vannak. Érdekcsoportok, egyházpolitika lettünk, nem egyház. Semmi közünk nem lett Istenhez. Már nem lehetett beszélni, a két csoport elhatárolódott egymástól. Olyan is elhangzott, hogy ez szakadás KERAK-on belül. 3 évig ment a kínlódás. Eddig értékesek voltak, de már nem vagytok különbek, mondták. Elvesztette a KERAK a létjogosultságát.”²⁹⁵ A 6. FCS-ban markánsan jött elő ez a külső körülmény. „A lavinát az egyházügyi törvény változása indította

²⁹³ Átirat FCS 1:15. ŐFE-I-B-1

²⁹⁴ Átirat FCS 5:6. ŐFE-I-B-4

²⁹⁵ Átirat FCS 5:6. ŐFE-I-B-4

el. Azért lett káosz, mert erre a kérdésre a vezetés nem adott megfelelő időben megfelelő választ. Innentől mindenki mindent magyarázott. A bizonyítványát. Az elején letette a voksát, igyekezett ahhoz ragaszkodni és azt megideologizálni, óriási káosz lett, ami megzavarta a közösséget. Sokan nem tudták mi történik. Mi is ez az egész. Nem volt jól kezelve, Sátán kihasználta.”²⁹⁶ A 6. FCS egy része harmadikutasnak nevezte magát, akik szerint nem volt indokolt ez a nagy felhajtás, mert jogtechnikai és finanszírozási kérdésnek tekintették az egyházi státusz változását. „Rendszerváltás után lett egyház, szélesebb teret engedtek az egyházaknak. Akkor nem kérdezték meg, hogy mivel egyház lett, ott akarok-e maradni. Természetesnek vették. Most miért kellett megkérdezni, ha akkor nem. Miért lett annyira más kérdés?”²⁹⁷ Ürügyet láttak benne, ami lehetőséget adott a két hangadó csoportnak egymás ellen fellépni. A FCS másik része azokat képviselte, akiknek elvi kérdés volt az egyházi státusz kérelmezése. Úgy gondolták, hogy az egyházi státusz megalkuvást jelent, és alá kell írni egy engedelmisségi nyilatkozatot. Azt feltételezték, hogy az Unió aláírt egy ilyen dokumentumot, amely hitehagyást jelent. „Ez hitbeli tétel. Az állam ne szóljon bele az egyház ügyeibe, a parlament nem mondhatja meg, ki az egyház. Ezt nem tudom aláírni. Ott van szent korona, Mária országa, preambuluma, ezzel nem tudok egyetérteni.”²⁹⁸ Az egyházügyi törvény okozta megosztottsággal magyarázták a maradás melletti döntést, és a csatlakozás elutasítását. „Ez az időszak, ez a helyzet nem volt alkalmas (a csatlakozásra), mert teljes káosz lett, és így nem lehet higgadt döntést hozni, nem ilyen szintű.”²⁹⁹ Úgy látták, hogy a csatlakozás azért következett be, mert sokaknak hitelvvé vált az egyházhoz tartozás. Miután a KERAK egyesületté vált, inkább elmentek sokan, hogy egyházhoz tartozhassanak.

Szociológiai természetű hatásnak tekinthetjük a többször is emlegetett tömegnyomást. Nem mindenki meggyőződésből jött, hanem mert a barátok, ismerősök is jöttek. Ugyanakkor hozzátették, hogy a tömegvonzás hatása visszafele is ugyanúgy érvényesült, mert voltak, akik emiatt maradtak. Volt bennünk vágyakozás, de a közvetlen kapcsolataik maradtak, ezért ők is maradtak. A tömeghatást a 6. FCS is visszaigazolta, mint a csatlakozás hiteltelen okát. Ugyanakkor az emberi kapcsolatok kérdése ettől bonyolultabb. Nem minden kiszakadt család ápolt ellenséges kapcsolatot az Unióval. A FCS-ban voltak olyanok, akik már gyerekkoruk óta „kettős életet” éltek. Identitásuk Kerakos volt, de a családi, rokoni kapcsolatok miatt rendszeresen átjártak nagyobb egyházi eseményekre. Elmondásuk szerint korábról meglévő

²⁹⁶ Átirat FCS 6:5. ŐFE-I-B-5

²⁹⁷ Átirat FCS 6:6. ŐFE-I-B-5

²⁹⁸ Átirat FCS 6:6. ŐFE-I-B-5

²⁹⁹ Átirat FCS 6:6. ŐFE-I-B-5

barátságok segítették a csatlakozást. „Nem égettem fel magam mögött a kapcsolatokat,”³⁰⁰ mondta egy ’75-öt megélt csatlakozó.

A második generációs vezetők szerepe is megjelent. Olyanok kerültek a vezetésbe, akik már mertek kérdezni, és ellenvetéseket megfogalmazni a szellemi alapítóval szemben.

III.3. Aggodalmak (A.3.)

A kódolás során talált fogalmak harmadik főkategóriáját alkották a kezdeti aggodalmak, amelyek nehezezként hatottak a csatlakozással szemben. Az aggodalmak nagy része a HNA állapotára vonatkozott, amelyeket le kellett gyűrniük magukban ahhoz, hogy lépni tudjanak. A legtöbbet emlegetett aggodalom volt a HNA elhajlása a kezdeti hitelvektől, az állami és másegyházi kapcsolatrendszerre, az életmóddal kapcsolatos liberális felfogása, lelkiismereti kérdések, a csatlakozás körülményei és egy „váratlannak” nevezett kategória is megalkotásra került a kódolás során.

Elhajlás (A.3.10.)

A mély tanítást a KERAK privilégiumának tekintették. A csatlakozás előtt arra kaptak figyelmeztetést, hogy hitehagyásba jönnek, „pedig onnan jöttem, a hitehagyásból.”³⁰¹ Identitásuk arra épült, hogy míg az Unió és később már a világegyház is tévtanításokra hajlott, a KERAK-nak helyesen kell képviselni az igazságot. Aggodalmat jelentett, hogy az igehirdetések minősége nem lesz olyan, amelyet megszoktak, a tanítások nem tiszták. Nehezen volt definiálható, hogy pontosan mit tartanak erős igehirdetésnek. Az a kép rajzolódott ki, hogy jó igehirdetesként értékelték azt, amelyik megfelelő stílusban, az idők jeleiről szól, elmélyült teológiai igazságokat bont ki, nincsenek benne „storyk”, megkülönböztető adventista tanításokat hangoztat, és nem olyan témákat, amelyeket bárhol hallani lehetne. Más azt emelte ki, hogy kihívást jelentett később olyan ismertebb lelkészeket meghallgatni, akiket a KERAK-ban lejáratottak. „Előítélettel voltunk beállítva, és meg sem fordult a fejemben, hogy ez esetleg nem így van. Ez egy apró félelem volt, vagy inkább tartás, mert félelemnek sem nevezném, csak egy picike kis óvatosság ezirányban.”³⁰² Ez a feszültség oldódott a személyes tapasztalatok, uniós igehirdetések hallgatása nyomán. A 6. FCS is visszaigazolta, hogy számukra az egyik erős marasztaló erő az istentiszteletek színvonala volt. „Egy keresztségre mentem Székelybe (*Terézvárosi gyülekezet*), sírva fakadtam. Azt hitték nagy hatással volt rám

³⁰⁰ Átirat FCS 1:8. ŐFE-I-B-1

³⁰¹ Átirat FCS 1:19. ŐFE-I-B-1

³⁰² Átirat FCS 1:19. ŐFE-I-B-1

a keresztség. Nálunk áhítatos alkalom a keresztség, ott megcsúfolva éreztem, a zene, a színpadias viselkedés, nevetés, sztorizás miatt, Isten jelenlétét nélkülözve láttam. Elsírtam magam. A lelkész azt mondta nekem, hogy kultúrsokk ért, mert a világszéles egyházban sokféleképpen élük meg az istentiszteletet. Ha mindenki elmegy a KERAK-ból, én akkor sem megyek.”³⁰³

Társadalmi kapcsolatok (A.3.11.)

A társadalmi, egyház-állam és más egyházakkal való kapcsolat véleményük szerint a '75-ös szakadás fő témái voltak, amelyek, szerintük, még mindig nincsenek megnyugtatóan rendezve. A KERAK folyamatosan ellátta tagjait olyan információkkal, akár elszigetelt helyi példákkal, amelyekből arra következtettek, hogy 1975 óta nem sokat változott a helyzet. „Ezek fő érvekként ott voltak, és még pulzálnak akár.”³⁰⁴ „Mi volt a két legnagyobb kritika az Unióval kapcsolatban: állam-egyház viszony, ökuménia. Ez a kettő volt igazán, ami folyamatosan volt mindig.”³⁰⁵ Ugyanakkor a csatlakozók nagyrészt nem voltak közvetlenül érintettek a szakadásban, ezért már nem hatott visszatartó erőként ez a téma, a kételyek ellenére sem. A lelkészi FCS-ban, és többen a laikus résztvevők közül, nem tartották már relevánsnak, miután több csatlakozást megelőző találkozás alkalmával magyarázatot kaptak a kérdéseikre. „Ami félelem lehetett akárkiben ott, az, hogy mit tanultunk a KERAK-ban az Unióról. És hát ugye ez az ökumené, meg ez meg az, majd meglátjuk – mondtuk. Ilyen szempontból, személy szerint nem féltem semmitől, hogy na most, akkor mi lesz velem, meg hogyan lesz, én az Úrra bízom magamat, és ez számomra működött.”³⁰⁶

Női lelkészek (A.3.12.)

A legtöbbet emlegetett aggodalom az eltérő egyházi gyakorlatok területén a női lelkészek felszentelése volt. Bár a KERAK szellemi vezetője és egyben egyik alapítója hölgy, erős volt a félelem, hogy az Unióban női lelkészt kap egy csatlakozó gyülekezet. A KERAK-ban nőket nem lehetett presbiterré vagy diakónussá szentelni, nem lehettek meghatalmazott lelkészek sem. Az aggodalom jó része a HNA gyakorlatának félrekommunikálásából adódott. Az egyház világszéles felhatalmazást ad lelkészeknek a felszentelés által. Mivel egyes kultúrákban a nők társadalmi szereplése nem elfogadott, a női lelkészek világszéles megbízása nem kivitelezhető.

³⁰³ Átirat FCS 6:13-14. ŐFE-I-B-5

³⁰⁴ Átirat FCS 1:19. ŐFE-I-B-1

³⁰⁵ Átirat FCS 1:14. ŐFE-I-B-1

³⁰⁶ Átirat FCS 1:14. ŐFE-I-B-1

Ezért azokon a földrészekén, ahol egyenjogúság van, a női lelkészek presbiteri felszentelést és az adott Unió területére érvényes meghatalmazást kapnak. A felszentelt és meghatalmazott lelkészek közötti különbség a hatáskörre vonatkozik, amúgy minden lelkészi feladatot elláthatnak és minden egyházvezetői tisztséget betölthetnek, kivéve az elnöki tiszteletet. A Generál Konferencia 2015-ös plenáris ülése napirendre vette két divízió kérését, mely arra vonatkozott, hogy női lelkészek világszéles felszenteléséről az adott divízió dönthessen. A plénum döntése értelmében az eddigi gyakorlattól, az egyház egység érdekében, egyetlen divízió sem térhet el saját hatáskörben, ott sem, ahol kulturálisan a nők közéleti szolgálata nem jelent gondot. A döntést a KERAK-ban és az egyházon belüli radikális körökben úgy értelmezték, hogy a női lelkészek szolgálata meghatalmazotti státuszban sem lehetséges. Mindkét körben van egy réteg, akik teológiai érveket hangoztatnak a nők felszentelésének ellenzésekor. Azt kommunikálták, hogy a Magyar Unió eltér az egyház szabályaitól, és felszenteli a női lelkészeket. A csatlakozók számára nehezen volt értelmezhető, hogy a világszéles egyház szabályzatának része, és nem az Unió egyedi gyakorlata a női diakónusok, női presbiterok felszentelése és meghatalmazott női lelkészek szolgálata. Erre épült az aggodalmuk, hogy amikor átjönnek, a csatlakozó gyülekezet előbb-utóbb találkozni fognak a nemkívánatos jelenséggel: „Ha női lelkészt kap a gyülekezet, ezt hogyan oldjuk meg, mit csináljunk, máig ott van ez a kérdés.”³⁰⁷

Lelkiismereti kérdés (A.3.13.)

Egyik legnehezebb feladatnak bizonyult megküzdeni a saját lelkiismeretükkel. Az egyik találó megfogalmazás szerint „előre gyártott gátlásokat” táplált beléjük a KERAK, amelyek „beleégtek a retinába”. Volt, akiben már az lelkiismereti gátlásba ütközött, hogy belépjen egy eddig sokat kritizált helyre. „Soha nem voltam Uniós gyülekezetben korábban. Itt álltam a Terézvárosi gyülekezet épületével szemben, hogy én most be fogok menni... És úgy éreztem magam, mint egy áruló... A gonosznál az úgy van, hogy Unió és utána a Sátán a sorrend... Tehát, amikor az ember így szocializálódik, kőkeményen, hosszú-hosszú éveken át, akkor hiába érzem már a változást, és hiába dolgozik a Lélek, de így dobogott a szívem, amikor én egy uniós gyülekezetbe mentem”³⁰⁸ Ugyanez az érzés jelent meg, amikor először kellett olyan „uniós lelkészeket” meghallgatni, akik a KERAK fekete listáján voltak. „Mire meghallgattam 30 előadást, dühös lettem. Semmi olyan nem volt bennük, amitől féltünk. Miért voltunk ettől elzárva, megvezetve? Átbillentem.”³⁰⁹ Érdeemes nyomon követni a fókuszcsoportokban

³⁰⁷ Átirat FCS 1:19. ŐFE-I-B-1

³⁰⁸ Átirat FCS 1:20. ŐFE-I-B-1

³⁰⁹ Átirat FCS 1:20. ŐFE-I-B-1

elzártásra használt metaforákat: NDK fal, inkubátor, gettó, szekta és Észak-Korea. A kilépés önmagában gátlásokat, megfoghatatlan negatív érzéseket okozott bennük.

Csatlakozás körülményei (A.3.14.)

A csatlakozás körüli bizonytalanság sokakban aggodalmat okozott. Az a gondolat, hogy a barátok vagy családtagok egy része ottmarad, visszatartó erővel bírt. Attól féltek, hogy 1975 megismétlődik, és ismét családok szakadnak szét. Mély sebek maradtak, amiről azóta sem tudnak beszélni rokoni körben. „Az én családomat totál kettészakította ez az egész dolog. Az unokatesóim, akikkel nagyon jóban voltunk, gyermekkoromban együtt nyaraltunk, együtt voltunk, szétmentünk valami hülyeségen, amin a szülők összevesztek. Mert 11 éves voltam, mi így éltük meg, hogy mi szeretnénk együtt lenni, de ő miattuk nem lehet, meg a papok miatt meg a prédikátorok miatt nem lehet.”³¹⁰ Aggodalmat okozott a maradni akarók megváltozott viszonyulása. A 2. FCS lelkészi tagjai azt emelték ki, hogy megítélésük szerint ellenségként kezelték őket, akiket korábban barátokként tartottak számon. Nehéz volt átélni, hogy akiket megkereszteltek, lelkigondoztak, akik jó értelemben lelkileg tőlük függtek, a csatlakozási szándék kinyilvánítása után szinte idegenként tekintettek rájuk.

Az is bizonytalanságot keltett, hogy miként fogadják majd őket? Az 1. FCS-ban megjelent az a gondolat, hogy a meggyőződés már megérett bennük, de nem érezték, hogy az Uniót különösebben érdekelte volna az ő sorsuk a KERAK-ban. „A világegyház küzd-e értem, vagy pedig azt mondja, hogy ti majd megküzditek. Ti mentetek el, gyertek vissza, de én nem mentem el soha. Azért ez bennem volt, és nem csak bennem, másokban is benne volt, hogy nem is olyan biztos vagy jó mindig az, hogy hát mi nem foglalkozunk a KERAK-kal, a mostani KERAK-kal sem. Ők sokat foglalkoznak velünk, mindig bírálják, de mi nem foglalkozunk, mi éljük az életünket. Ez nem biztos, hogy jó, mert azokért a testvérekért is küzdeni kell, nekem ők is a testvéreim.”³¹¹ Mások hozzátették, hogy valójában csak a csatlakozás után értették meg, hogy ez hamis látszat volt. Több megghiúsított megbékélési kísérlet megismerése után letisztul a kép: „láttam, amiről nem tudtunk, hogy itt küzdelem folyt értünk ilyen értelemben. Nem az volt, hogy jó, hát akkor a KERAK mehet a levesbe, tehát ez is segített, ebben a szakaszban, segítettek az elmondott tapasztalatok.”³¹²

Aggodalmat jelentett, hogy amennyiben nem gyülekezetként, hanem egyéenként vagy kisebb csoportban csatlakoznak, a többség megjegyzéseket fog tenni rájuk. Ott, ahol a szakadás

³¹⁰ Átirat FCS 1:4. ŐFE-I-B-1

³¹¹ Átirat FCS 1:16-17. ŐFE-I-B-1

³¹² Átirat FCS 1:17. ŐFE-I-B-1

szereplői az unióban maradt tagokkal kerülnek egy gyülekezetbe, milyen mértékben valósul meg az egység? „Tudniillik van némi megosztottság. És hogy hogyan tudjuk ezt kezelni, tudjuk-e a régi sérelmeket, testvér-testvér közötti rég hordozott sérelmeket kezelni, gyógyítani, ezen javítani.”³¹³

A csatlakozás körülményeiben is voltak aggodalmak. Kezdetben a feltételek nem voltak érthetőek. Szerintük sokan azért nem jöttek át, mert vallástételt kértek tőlük, és nem automatikusan vezették át a neveket az Unió tagnévsorába. Féltették a lelkészeiket is. Kétséges volt, hogy kapnak-e státuszt. „Féltettem azokat a testvéreimet, akik az állásukat hagyták ott. Mert az egy dolog, hogy én átjöttem, énnekem volt állásom, de azok a lelkészek, azok az irodai dolgozók, akik nem tudtam, hogy ... hát gondoltam, hogy azért az Uniónak sincs ... érted, a kerítése nem kolbászból van, hogy mindenkit föl tudjon venni pénzügyileg.”³¹⁴

Váratlan (A.3.15.)

Néhány váratlan fogalom is előkerült a beszélgetések alatt, ami nem mondható jellemzőnek, mégis érdemes megemlíteni. Csupán néhányan mondták, hogy nem voltak bennük aggodalmak. Az egyesülés előtt egyesek már a döntés előtt bekalkulálták, hogy nem is lehet minden jó, ezért nem vártak tökéletes környezetet, és nem is csalódtak. „Bennem igazából nem volt félelem. Én tudtam, hogy nem a Kánaánba érkezek. Tehát itt is emberek vannak, itt is hibázhatnak, akár a vezető testvérek, akár, ha olyanokkal találkozunk. De mivel mi egész gyülekezetként jöttünk át, egészen homogének vagyunk, tehát tulajdonképpen most is ugyanazokkal a testvérekkel vagyunk, akikkel voltunk addig.”³¹⁵ Megjelent egy egészen meglepő szempont is. „Én az Uniót féltettem tőlünk. Én ezt nagyon komolyan mondom. Akkor én ezt több testvéremnek is elmondtam, hogy nagyon vigyáznunk kell arra, hogy egy közösség már tönkrement. Ha mi azt a fajta stílust, azt a fajta KERAK-os felsőbbrendűséget, azt a fajta törvényeskedést ... A lényeges az, hogy én tartottam attól, hogy mi lesz akkor, hogy ha mi ezt nem tudjuk levetkőzni és szó szerint tönkre tesszük az Uniót, mert egy olyan erjedési folyamatot fogunk elindítani, ami nem jó felé fog menni.”³¹⁶

III.4. Beragadt aggodalmak (B.4.)

³¹³ Átirat FCS 1:28. ÓFE-I-B-1

³¹⁴ Átirat FCS 1:19-20. ÓFE-I-B-1

³¹⁵ Átirat FCS 1:19. ÓFE-I-B-1

³¹⁶ Átirat FCS 1:19-20. ÓFE-I-B-1

Az A.3. kategóriák a csatlakozás előtti félelmekről szóltak, amelyek nehezítették a döntést. Ebben a kategóriában azok a fogalmak szerepelnek, amelyek néhány évvel a csatlakozás után jelen vannak, akár a múltból átmentve, akár az új tapasztalatokból származtatva.

Örökölt aggodalmak (B.4.16)

A KERAK-os múltból fennmaradt félelmek továbbra is élnek a FCS-ok egy részében: mint amilyen a női lelkészek felszentelése, az állammal való kapcsolat és az ökumenikus kapcsolatok. Ez utóbbi többször is megjelent: „Tehát most akkor említem ezt a két témát, ami lelkigondozói feladat: az ökumenikus kérdés meg az állam-egyház viszony. És ezzel magam biztos, hogy küzdök, és nem is gondolom, hogy szégyellni kellene, egyszerűen tény, és szeretnék tisztán látni ebben... Ezeken a területeken meglévő érzékenység, mintha az Unióban nem lenne olyan erős... Tehát ez a fajta érzékenységbéli különbség generál negatív érzéseket bennem.”³¹⁷

A 3. FCS által érzékelt aggodalmak leginkább a konzervatívizmus külső jegyeire vonatkoztak, mint amilyen a zenei élet. A többség számára máig is csak a komoly klasszikus egyházzene elfogadható. Az ifjúsági énekek, egyes hangszerek használata, a tempó, ifjúsági táborokban is gondot okoz. A 5. FCS-ban a zene kérdése többször előkerült. „A zene, azzal nem vagyok elájulva, most is félelmem.”³¹⁸

Másik hasonló különbséget a táplálkozási szokások területén észlelték, mert többségében radikálisabb, szigorúbb irányzatot képviseltek, mint amit az egyházban találtak. „Továbbra is zavarják őket, mert egy nagyon éles tanítást kaptak benne, és ahhoz képest minden más az hamis.”³¹⁹

Táborok (B.4.17)

Külső szemlélő számára kevésbé érthető, hogy nyári táboroztatás miért jelenik meg az aggodalmak körül. A 3. FCS jól érzékelt ennek okát: „Náluk, mivel ez egy kisebb közösség, kis gyülekezetek voltak, év közben nem volt akkora gyülekezeti élet, mint ami például nálunk van... nekik a nyári tábor volt a minden, ez például szintén egy pozitívum, ami szerintem egyben tartotta a közösséget.”³²⁰ A nyári táborok körüli változások a csatlakozás utáni 1-2 évben különösen, aggodalmat okoztak, mert a korábban általuk vezetett táborok egy részét átvették az

³¹⁷ Átirat FCS 1:31. ÓFE-I-B-1

³¹⁸ Átirat FCS 5:3. ÓFE-I-B-4

³¹⁹ Átirat FCS 1:27. ÓFE-I-B-2

³²⁰ Átirat FCS 3:12. ÓFE-I-B-2

Unió osztályvezetői, és minden eltérés a hagyományos programban vagy formákban zavart okozott a csatlakozó táborig résztvevőknél. „Bózsva átjött, másrészt pedig az azzal járó némelyik tábor is, pl. az Ifjúsági tábor vagy a Zenei tábor...A legapróbb módosításokra is úgy ugranak, hogy ez azt mutatja, hogy ónekik annyira szívügyük ez.”³²¹ Ez a feszültség enyhült a 3. évtől, különösen ott, ahol Unió és csatlakozó lelkészek közösen vezették a táborokat.

Fogadók aggodalma (B.4.18)

Érthető módon a fogadók aggodalmai a 3. FCS-ban jelentek meg markánsan. A résztvevők egy része bizakodó volt és kiemelte, milyen sok korábbi félelem vált alaptalanná, amit ápoltak a tárgyalások ideje alatt. Mások szerint a csatlakozók beilleszkedése akadozik. Ilyen kategóriák jelentek meg: azok maradtak, akik voltak, nem annyira befogadóak, amennyire mi befogadtuk őket, zárt közösség még mindig. Mások azt emelték ki, hogy leginkább a kritikus szemlélet maradt meg, ami a fogadók számára aggodalomra ad okot. Kritikus megjegyzéseket hallanak a csatlakozóktól igehirdetésekre, képzésekre, egyházi rendezvényekre és erre példákat, történeteket meséltek el. Ez nemcsak a 3. FCS-ban hangzott el, a jelenséggel tudatában volt az 1-2 FCS is, azzal a különbséggel, hogy ők azokban látják ezt a lelkületet, akik nem teljes szívvel csatlakoztak. „Az új normarendszert valaki csak külsőleg fogadja el, jár szombaton, úgy tesz, mintha közélet tartozna, de belsőleg sok mindent nem tud elfogadni... És van, aki egyáltalán nem tud azonosulni se külsőleg, se belsőleg. Ők lesznek, akik elmennek, vagy ők lesznek a tartós belső ellenzék. Mert ugyanazt a metódust fogják folytatni, mint amit a KERAK-ban megtanultak, tehát állandóan kritizálnak mindent, még a fűszálba is belekötnek.”³²²

Aggodalmat jelentett, hogy ott, ahol egy városban külön gyülekezetként jöttek át, nem látnak hajlandóságot, hogy valóságosan egyesüljenek a meglévő gyülekezettel, és egy helyen egy közösségként éljenek, holott nem indokolt egy városban két kisebb vagy akár kevésbé működőképes gyülekezet fenntartása. „És ők nagyon ragaszkodnak ehhez a sajátjukhoz, a saját közösséghez, a saját épületükhöz, hogy minden menjen úgy, ahogyan eddig. Ez nekem nem feltétlenül azt mutatja, hogy ők teljesen megérkeztek volna.”³²³ A ragaszkodás kifejezés sokszor fordult elő. „Nagyon ragaszkodnak ahhoz, ahogyan ők csinálják, ahogyan ők megszokták, akár az adakozást, akár az Úrvacsorát, akár bármit a gyülekezetben, tehát egy kicsit a saját kis arculatukat nagyon féltik, nagyon őrzik, és ilyen értelemben tényleg nem érkeztek meg,

³²¹ Átirat FCS 3:12. ŐFE-I-B-2

³²² Átirat FCS 1:30. ŐFE-I-B-1

³²³ Átirat FCS 3:26. ŐFE-I-B-2

teológiailag sem, meg sok minden másképpen.”³²⁴ „Ragaszkodnak az ő konzervatív gyülekezeti elveikhez, amit nehezményeztek, hogy talán nálunk egy kicsit nyitottabb.”³²⁵

Azt is megfigyelték, hogy most már egyházon belül ugyan, de megmaradt az összetartás, „külön kaszt”, az egy táborhoz tartozás érzése néhány év után is. A vélekedés arra épült, hogy még mindig fenntartanak külön levelező listákat, és igehirdetők beosztásánál inkább az általuk ismert, köreiből származó személyeket szeretnék hallgatni. A teológiai látás körül is vannak bizonytalanságok. Annak nyomai még mindig érezhetők, hogy a KERAK-ban a hit általi megigazulást hirdették, és a cselekedetek általi megigazulást gyakorolták. Az egyik alapítóval kapcsolatban hangzott el a FCS-ban: „...teológiájában a cselekedetek általi megigazulást gyakorolja és a hit általi megigazulást tanítja. Én tudom, mert annak idején engem készítet a keresztségre.”³²⁶ Még nem látják, hogy a csatlakozó tagság az adventista teológiai fősodort követné, és véleményük szerint hozták a KERAK teológiai hangsúlyait, mint amilyen Krisztus természete, perfekcionizmus, utolsó generáció elmélete annak összes következtetéseivel zene, életmód és egyéb kérdésekben. Az igehirdetésekből is „szeretnének keményebb eledelt kapni, mert hangoztatják azt, hogy nekünk nem a szeretetről kell beszélni, mert azt minden egyház megteszi, hanem nekünk a Jelenések könyvéről kellene beszélni, a hármass angyal üzenetről (Jelenések 14) és sokkal keményebb dolgokról, mint más egyházak.”³²⁷ Viszont abban egyetértés volt, hogy „ez nem mindenkire vonatkozik, akik átjöttek. A többség az tényleg szépen beállt, és szívesen vállal szolgálatot, és jól érzi ott magát közöttünk.”³²⁸

III.5. Bizonytalanság (B.5.)

Régi kapcsolatok (B.5.19.)

Bizonytalansági tényezőként jelentkezett a maradékhöz való viszonyulás. A 2. FCS-ban a többség reményéget táplál irántuk, és foglalkozni szeretne velük. Pozitívnak érzik a személyes kapcsolatok ápolását ott, ahol ez lehetséges, de a felelősség érzése még ott tartja egyesek gondolatait, többet foglalkoznak velük, mint ami a megváltozott helyzetben indokoltnak tűnik. A maradék többsége teljesen elutasítja a csatlakozókat. A felelősségérzet a FCS tagjainak egy részét arra készíti, hogy nyomon kövessék a jelenlegi KERAK életét. Ugyanúgy olvassák a leveleket, amelyek továbbra is kemény kritikákat fogalmaznak meg az egyházzal szemben, ami

³²⁴ Átirat FCS 3:27. ÖFE-I-B-2

³²⁵ Átirat FCS 3:2. ÖFE-I-B-2

³²⁶ Átirat FCS 3:22. ÖFE-I-B-2

³²⁷ Átirat FCS 3:28. ÖFE-I-B-2

³²⁸ Átirat FCS 3:25. ÖFE-I-B-2

egyeseekben rossz lelkiismeretet kelt. Mások úgy nyilatkoztak, hogy egyre kevésbé foglalkoznak a maradók kritikáival, az elutasító kapcsolatokkal.

Új aggodalmak (B.5.20.)

Új aggodalmak is megjelentek, mint a jelenben tapasztalt bizonytalansági tényezők, amelyek csatlakozáskor még nem voltak meg bennük, mint amilyen az ifjúsági munka szervezése, házasságtörések száma, kihívó öltözködés, egyéb életmóddal kapcsolatos kérdések. Az ifjúsági munkával kapcsolatos panaszok a két TET-en szervezett FCS-ban jöttek elő. A csatlakozó fiatalok a korábban kapott nevelést szerették volna megélni, a saját közösségi értékrendjüket képviselni, de kritikát és kioktatást kaptak HNA fiataloktól. Később egy KERAK-ban működő folyóiratot akartak áthozni, és az általunk kiválasztott csapattal szerkeszteni és kiadni, de szervezeti akadályokba ütköztek. Az egyház ifjúsági táborai a csatlakozás után Bózsvara kerültek, ahol korábban ők szervezték a tábort, most pedig nem tudták érvényesíteni az általuk megszokott és értékelt stílust, különösen a zenében. „Itt segítséget vártak, de nem ezt kapták. Vannak különbségek a fiatalok között, életvitel, komolyság, zene, öltözködés, festés. Nem így nőttek fel, amit itt találtak. Találkoztak ilyen hangokkal, »majd kinevelünk, farizeusok vagytok«*.* Egy felnőtt megvédi magát, de a tizenévesben, akinek nincs tapasztalata, lázadást vált ki. Azt a nevelést, amibe részesültek akarták képviselni. Segítsük őket, ne bántsuk meg. Felnőttekkel nem volt ilyen. Ott van Bózsva is, ők ott nőttek fel. Megszokták a stílust, más volt... onnan is sírva jöttek haza.”³²⁹

A helyi gyülekezetet érintő aggodalmak viszont dominánsabban megjelentek, mint például a kiöregedő tagság okozta kihívás, a gyülekezeten belüli egység megtartása körüli küzdelem, az aktív gyülekezeti tagok kritikus aránya, csak a „testben csatlakozók” lelki integrálása és ehhez hasonló, többnyire a helyi gyülekezet működéséhez köthető elemek.

A saját lelkivilágukkal kapcsolatosan is megjelentek aggodalmak, amit az új státusz hozott ki. „De mi háborúból jövünk, poszttraumás szindrómákat mutatunk, Stockholm szindrómát is ismerjük...Vannak terhek, amivel foglalkozni kellene, amit az idő nem fog megoldani.”³³⁰ A lelki és lelkületi gyógyulás komoly kérdéssé vált. „Akkor szembesültem a defekttel, ami kialakult a KERAK miliőben, az a kritizálás gondolkozásmód, hogy én tudom a tutit. Gondolkodásom részévé vált. Mikor fogok ebből meggyógyulni?”³³¹

³²⁹ Átirat FCS 5:8 ÓFE-I-B-4

³³⁰ Átirat FCS 4:9 ÓFE-I-B-3

³³¹ Átirat FCS 5:8 ÓFE-I-B-4

III.6. Nyereség (B.6.)

A félelmek és aggodalmak mellett a mérleg másik serpenyője is megtelt. A csatlakozással nemvárt, legjobb esetben csak remélt áldásokkal találkoztak, amit igazi nyereségként könyveltek el.

Megbecsülés (B.6.21.)

Megalapozatlannak bizonyultak bizonyos kezdeti aggodalmak, mint például a fogadtatáshoz köthetők. „Nem vagyunk másodosztályúak.”³³² A megbecsülés bizonyítékát látták abban is, hogy alig két évvel a csatlakozás után az Egyházterületi Bizottságokba került a csatlakozók közül egy-egy presbiter, sőt a DET elnökségi tagja lett a csatlakozó lelkészek közül a kincstárnok, a TET-nél pedig a főtitkár. Nem volt megkülönböztetés, nem találkoztak sértegető megjegyzésekkel, nem hánytorgatta senki a múltat. A szerető fogadtatás bizonyítéka volt szerintük a csatlakozás után tartott nagy hitmélyítő konferencia, melynek a címe is szívet melengető volt, „Egy család”. Megbecsülésként értékelték, hogy a világgözösség is kifejezte a törődését. A 2015. Generál Konferenciai plenáris ülésén, közvetlenül a csatlakozás előtt, öt kontinens több ezer küldöttje előtt, pódiumra állították a KERAK vezetőket, és imát mondtak értük. Megszűnt az igehirdetésekkel kapcsolatos előítélet is, bár a stílus, a témaválasztásban vannak eltérések, amit még szokni kell. Szerintük a maradék jóslata is megalapozatlan volt. Nem találkoztak agyomosással, manipulálással, nem kényszeríti senki a lelkiismeretüket, sőt lehet szabadon véleményt nyilvánítani, vannak vitaalkalmak, konferenciák kényes témákról is.

A presbiteri felszentelésben is a megbecsülés kifejezését látják. A KERAK-ban nagyon ritkán volt presbiterré szentelés, csak a felső vezetés engedélyével történhetett, és nagyon ki kellett érdemelni. Az 1. FCS-ban négy olyan presbiter ül, akik itt kaptak felszentelést, valamint kettő olyan, akit ott szenteltek fel, és itt az egyház elismerte. A lelkészi FCS a lelkészi munka megbecsülését, a lelkész személyének értékelését emelte ki, mint a legnagyobb meglepetést.

Öröm (B.6.22.)

Az öröm megélése sokakban eddig ismeretlen tapasztalat volt. „Itt lehet örülni, míg a KERAK-ban azt éreztem, hogy rosszul kellett éreznem magamat, hogy ha boldog akartam lenni. Most így gyülekezeti szinten beszélek róla, nem a saját boldogságomról, hanem hogy – ismeritek azt az érzést – amikor éneklünk boldog énekeket temetési stílusban, én úgy éltem meg nagyon sok gyülekezetben a KERAK-ban, itt pedig nem. Itt lehet örülni, lehet boldognak lenni, és ezért

³³² Átirat FCS 2:22. ÖFE-I-B-1

nem kell, hogy lelkiismeretfurdalásom legyen.”³³³ Örömként élték meg az ifjúság és a gyerekek kiemelt szerepét az egyházban. A lelkészeknél a „munkaöröm” kifejezés jelent meg, ami a megbecsülésből fakadt. A 3. FCS-ban domináns tapasztalatként jelent meg. A fogadó gyülekezeteket is felvillanyozta a szemükben látható csillogás. „Hát nem tudom, lehet, hogy szerencsés helyzetben vagyok, de a mi körzetünkben olyan öröm van bennük, és ezt elmondják hangos szóval, és gyakorlatban. Nekem nagyon jó élményeim vannak velük, és ők is ennek hangot adnak. Kifejezetten örülnek, és többször elmondták, nyilvánosan a gyülekezetben is, hogy örülünk, hogy itt vagyunk.”³³⁴

Nyitottság (B.6.23.)

A nyitottság jelenti a második legnagyobb élményt. A kitekintés a világegyház életébe teljesen új tapasztalatot jelent számukra. Értékelik a GK által kiadott Missziós DVD-ket, amiket a csatlakozás óta minden szombaton vetítenek. A szabadság tapasztalata eddig nem ismert dimenziókat nyit ki számukra. Lehet mást is megfogalmazni, mint amit egy vezető gondol, lehet mást mondani egy szombatiskolai beszélgetésen is. Lehet úgy mást mondani, hogy közben a másik a testvérem marad. A KERAK-ban ez elképzelhetetlen volt véleményük szerint. A KERAK-ban az itt látható sokszínűséget pluralizmusnak nevezték, és negatív jelenséggé mutatták be, holott a szabad gondolkozásról szól. Ugyanakkor a hitalapelveket érintő kérdésekben egyetértés van. A „szabad gondolkodni” érzés több formában is kifejezésre került. „És azt is látjuk, hogy némely teológiai kérdésben szöges ellentétben gondolkodnak a testvérek a világban. És belefér, belefér. Ez a nyitottság szerintem ez nekem a legnagyobb érték, hogy ezt így megtapasztalhattam. Talán én erre is vágytam, amikor a világegyházhoz akartam csatlakozni, mert az hiányzott, mint hogyha be lettem volna skatulyázva. Az nem volt rossz az a gondolkodás, de csak egyfajta gondolkodás volt. A másik, ugye a KERAK-ban nagyon el voltunk zárva sok mindentől, és ezt mondjuk éreztük már, akik ott voltunk és ezt láttuk, de most megnyílt egy lehetőség, hogy éljünk ezzel a lehetőséggel.”³³⁵ A felszabadultság érzése észlelhető volt a fogadók számára is. „A felszabadultságérzet milyen nagy sok esetben nálunk, hogy most már ezt is lehet, és eddig még gondolkodni sem mertek róla, felhozni aztán meg pláne nem, és itt most szembesülnek vele, hogy jó, ezt lehet, és ez jó.”³³⁶ A szabadság megélése az önállóság lehetőségében is kifejeződött. Eddig mindenben megmondták, mit kell csinálni,

³³³ Átirat FCS 2:25. ÓFE-I-B-1

³³⁴ Átirat FCS 2:24. ÓFE-I-B-1

³³⁵ Átirat FCS 2:24. ÓFE-I-B-1

³³⁶ Átirat FCS 3:28. ÓFE-I-B-2

„most van egy szabadságunk”, bár van, aki nem él jól vele.³³⁷ A nyitottságot az egyházon kívüli kapcsolatokban is megélik. „Kialakult egy jó kapcsolat az evangélikus lelkésszel, ami a KERAK-ban elképzelhetetlen lett volna.”³³⁸

Új fényben (B.6.24.)

A hitelvekben nem látnak különbségeket, de annak igazságai új fényben jelentek meg számukra. „Kaptunk két viszonylag új tanítást is. Az egyik, hogy nem az idők jeleit kell görcsösen hirdetni, hanem Jézus eljövételét kell várnunk, és ezt kell az embereknek továbbadni, és várni. És a másik pedig, hogy nem gürcölni kell a tökéletességért, és mindig rosszul érezni magunkat, hogy nem sikerül, hanem hogy kegyelemből van az üdvösség, és utána hálából van a cselekedet. Valamilyen szintig volt ez tanítás, de a gyakorlatban sosem voltunk elég jók, és ez lehangoló volt.”³³⁹ A lelkészek számára a továbbképzésben jelentek meg új felismerések. „Nekem egy hatalmas felüdülés volt eljutni az egyházba, meghallgatni ezeket a továbbképzéseket, mikor megláttam, hogy micsoda tudás van itt és micsoda használható anyag, és mennyi minden.”³⁴⁰

Gyógyulás (B.6.25.)

„Itt érzem, hogy gyógyulok, mert nem érzem a vita kényszerét. Elengedtem. Mintha gyógyulnék. Amikor mondanak negatívumot, nem rándul görcsbe a hasam.”³⁴¹ „A kegyelem és az egészséges kapcsolata a személyes küzdelemben is gyógyít. Másként látom a helyemet, meg tudom élni jobban, mit jelent Krisztusra építeni.”³⁴² A kapcsolatok gyógyulása, az előítéletektől való szabadulás szintén megjelent. Szintén a gyógyulás élményét hozta el a manipulatív vezetői gyakorlattól való szabadulás. „Ez volt a legjobb hitelesítése az egyházzal való kapcsolatnak, hogy nem játszott a lelkeimmel, nem abuzált. Borzasztó visszagondolni, hogy ott igen. Ott megtették.”³⁴³

Rend (B.6.26.)

A rend, szervezettség fogalmak a legpozitívabb színben jelentek meg, a laikus és a lelkészi csoportokban is. Konkrétan megemlített példák voltak: a döntések következetesek, nem

³³⁷ Átirat FCS 5:9. ÓFE-I-B-4

³³⁸ Átirat FCS 1:24. ÓFE-I-B-1

³³⁹ Átirat FCS 1:22. ÓFE-I-B-1

³⁴⁰ Átirat FCS 2:51. ÓFE-I-B-1

³⁴¹ Átirat FCS 1:25. ÓFE-I-B-1

³⁴² Átirat FCS 4:10. ÓFE-I-B-3

³⁴³ Átirat FCS 4:10. ÓFE-I-B-3

önkényesek, a hatáskörök tisztázottak, a felhatalmazási szintek logikusak, a tájékoztatás rendszeres, a gyülekezeteknek nagyobb autonómiája van. „Hatáskörök kérdése lenyűgöző számomra, oázis számomra. A KERAK-ban nem volt Gyülekezeti Kézikönyv. Most jó, hogy vannak kidolgozott szabályok. Szimpatikus.”³⁴⁴

III.7. Új identitás (C.7.)

Ebbe a főkategóriába kerültek olyan fogalmak, amelyek a csatlakozás utáni időszakban arra utalnak, hogy a gondolkodásban, identitásban történt-e bármilyen változás vagy sem. A fogalmak nem mutatnak egy irányba; különböző csoportok vagy a csoportokon belül egyes résztvevők változásra utaló kijelentéseivel ellentétben mások a változás hiányát emelték ki. A változás mellett szólnak a B.6.21-B.6.26 fogalmak is, de nehéz határvonalat húzni a találkozás örömének pillanatnyi hatása és a tartós változás, egy új identitás megjelenése között.

Változatlan (C.7.27.)

Ez az összefoglaló kategória azokra az érzésekre, gondolatokra utal, amelyek a változás, identitásváltás hiányára mutatnak. A 1-5. FCS tagjainak egy része kifejezte, hogy a csatlakozás óta nem érzékel semmilyen változást a valóságban. Ugyanaz az épület, ugyanazok a testvérek, ugyanaz a liturgia, ugyanazok a helyi vezetők, ugyanazok a hitalapelvek, mint ami eddig is volt. „A saját magam szerepe nem változott, gondolom én, ugyanazt művelem és csinálom – a KERAK-ban is ugyan ezt a szerepet játszottam – és itt is tulajdonképpen ... csak a névtábla változott.”³⁴⁵ Nincs lényeges ok, ami indokolna egy új identitást, inkább őrzik azokat az értékeket, amit magukkal hoztak.

Otthon (C.7.28.)

A fókuszcsoporthoz tagjainak egy része úgy látja, hogy a csatlakozás után széles körű felhatalmazást kaptak az egyház életében; több önállóságot, nagyobb bizalmat és több feladatot. „Jó látni, hogy nemcsak ennyien és egy burokból vagyunk, ki tudunk tekinteni a világba. A gyülekezeti osztályok munkája szervezettebb, a pénzek mozgása átlátható, a szervezet munkájába belelátunk, és kilátunk a világba is. A gyülekezeten belül a bizottsági munka is más, nem szólnak bele fentről, hogy milyen döntést kell hozni. Gyülekezeti autonómia van.”³⁴⁶

³⁴⁴ Átirat FCS 4:7. ŐFE-I-B-3

³⁴⁵ Átirat FCS 1:30. ŐFE-I-B-1. A névtábla a falra szerelt HNA logót tartalmazó feliratra utalt, ami váltotta a korábbi KERAK táblát.

³⁴⁶ Átirat FCS 5:10. ŐFE-I-B-4

Gyülekezetük az előző helyen a HNA egyház hibáival, a vezetéstől kapott körlevelek megvitatásával volt elfoglalva, most pedig a küldetés került előtérbe. Eddig senki nem várt el a gyülekezettől mást, mint lojalitást, most az egyházterület éves missziós tervet kér, missziós támogatást ad a projektekhez, ami arra készíti őket, hogy erre összpontosítsanak. Új élményt ad, hogy új ajtókat fedeztek fel a külvilág felé, és sokféleképpen szolgálhatják a települést.

A lelkeszi munka megítélése is a megváltozott identitásra mutat. „A lelkeszi szolgálat letisztult, tudom mi a feladatom, látom a célt. A világszéles egyházban lenni fontos, a KERAK beszűkült hely volt. Ott nem volt a növekedésnek perspektívája, itt megvan; próféciaik, ígéretek vannak – lesz növekedés. Teret adnak, látom, ez fejlődni fog, nem hiába dolgozom.”³⁴⁷

Az új szerep energiával tölti fel őket. Az új identitás építéséhez néha banalitások is hozzásegítenek. Az egyik vezetői egyeztetésen valaki viccesen azt mondta, ha még egyszer valaki azt mondja a csatlakozott tagokra, hogy „kerakosok”, akkor 500 Ft adományt kell a pénztárba befizetnie; ha pedig egy csatlakozó azt mondja, „nálunk így volt”, ahol a nálunk szó a korábbi KERAK-ra vonatkozik, neki is fizetnie kell, mert a nálunk most már itt van és nem ott. Ez a viccnek szánt megjegyzés hamar elterjedt, és ha bárki a szóhasználatban vétett, elég volt annyit mondani, 500 Ft, és korrigálta magát. Meglepő eredménye lett. Az volt a feltételezés, hogy a szóhasználat változásával a paradigma is változni fog: a csatlakozók az egyházat fogják „mi” vagy „nálunk” szavakkal az otthonukként megjelölni, és nem a KERAK-ot.

A megváltozott identitásra utal a világszéles egyházhoz való tartozás új értelmezése. „...hogyan van egy világegyház, amihez tartozol, és tényleg, hogy ezt bátran és büszkén vállalom... akkor is azt hittük, hogy adventisták vagyunk, most ezt egy kicsit máshogy éljük meg, mint identitást. Ez olyan, mint amikor a lábbal hajtós fa kocsiból átülsz egy olyanba, ami magától gurul.”³⁴⁸ A státuszváltást erős és új érzelmi kötődésre utaló kifejezések hordozták. „Ez a valahova tartozás, a vendégből családtag lettem, valahogy ilyen szinten élem meg ezt inkább.”³⁴⁹ A családtaggá válás motívuma még erősebb hasonlaltal is megjelent: „Egy kicsit olyan, mintha árvaházból örökbe fogadtak volna. Tehát eddig voltunk valahol, azt hittük, hogy az az otthonunk – emberileg, sok szempontból az volt, adventista identitás szempontjából nem volt teljesen az, ez egyértelmű –, és oda kerültünk, ahová vallottuk magunkat, hogy valók vagyunk, meg talán tényleg valók vagyunk.”³⁵⁰

³⁴⁷ Átirat FCS 4:10. ÓFE-I-B-3

³⁴⁸ Átirat FCS 2:60. ÓFE-I-B-3

³⁴⁹ Átirat FCS 2:62. ÓFE-I-B-3

³⁵⁰ Átirat FCS 2:63. ÓFE-I-B-3

A változást a 3. FCS is érzékelte és kifejezte. „Egy másik idézettel fejezem be, ebben a gyülekezetben hangzott el, nem gyülekezeti alkalmon, hanem egy megbeszélésen, ahol egy idős atyafi, név szerint Csókási Pali bácsi (nyugdíjas csatlakozó lelkész), ezzel a szóval megállt közepén: „Testvérek, hazaérkeztem!”³⁵¹

III.8. Maradók (D)

Amint a kódolási folyamat bevezetőjében említettük, a 6. FCS összetételében, jellegében és szempontrendszerében eltért az 1-5 FCS-tól, mivel a KERAK-ban maradók, a csatlakozást elutasítók oldaláról mutatja be a történéseket. Az elemzés objektivitását erősíti, ha a 6. FCS fogalmait is számba vesszük.

Értékek (D.1.)

A KERAK-ban tapasztalt értékek kategóriájába hasonló fogalmak kerültek, mint az 1-5 FCS-ban: konzervativizmus (a zene és az öltözködési stílus fordult elő példaként), a „Sola Scriptura” elv, a liturgia, az igemagyarázatok, a tisztaság. „Távol tartja magától a közösség a világ befolyásait, ami lazítaná a hitéletet és távolítja az embereket a hit igazi megélésétől.”³⁵² További értéknek emelték ki a lelkészek magasabb felkészültségét, a nívósabb igehirdetéseket, amelyeknek nem része a „sztorizgatás”.

Zavarkeltés (D.2.)

A 6. FCS a csatlakozáshoz kapcsolódóan a zavarkeltést látta domináns tényezőnek. Ennek egyik megnyilvánulása a múlthoz kapcsolódó identitás megzavarása volt. Véleményük szerint a távozók hangos többsége megkérdőjelezte 1975. jelentőségét. „Nem is kellett volna ’75, annak sem volt létjogosultsága. Szükségszerű lépése volt, elvhűség alapon, de ma már nem állnak fenn ezek a tényezők, bár vannak érvek ellene, de immár a visszatérés mellett van több érv. Így érzékelték azok részéről, akik elmentek.”³⁵³

A zavarkeltés másik szerintük a manipulatív kommunikáció volt. „Az idősebbek nem értették az egészet. Nekik meg lett mondva, az az egyház, át kell menni... El lettek hitelve.” Inkább a tömeghatás, mint a meggyőződés vezette őket. „A tömegpszichózis is belejátszott: az egyházhoz való csatlakozás előkelőbb. Az idősebbek nem jártak a dolgok mélyére.”³⁵⁴

³⁵¹ Átirat FCS 3:28. ŐFE-I-B-2

³⁵² Átirat FCS 6:3. ŐFE-I-B-5

³⁵³ Átirat FCS 6:4. ŐFE-I-B-5

³⁵⁴ Átirat FCS 6:7. ŐFE-I-B-5

Az egyház fogalma felértékelődött a távozást választók körében. „Az egyház a döntő, mert mi csak egyesület vagyunk”.³⁵⁵ A fiatalok összeállítottak egy idézetgyűjteményt E.G. White írásaiból, amiből kimutatták, hogy miért kell a HNA-ban gyakorolniuk a hitüket. Az írás országosan elterjedt, és „zavart keltett a testvérek fejében.” Ezzel lettek meggyőzve, de nem értették valójában. Nemcsak az „iromány”, hanem a levelek dömpingje is zavartkeltő volt. „Az utolsó korszakban pro és kontra olyan mennyiségű és stílusúak voltak, hogy majdnem kiléptem az egészből. Heti szinten érkezett 10 anyag a legnevesebb emberektől. Tolerálhatatlan hangnemű levelek voltak.”³⁵⁶

A zavarkeltés kategóriába sorolható az általunk beazonosított személyes ellentétek fellángolása az alapító és a vezetés tagjai között. A követőket megzavarta a véleményvezérek egymásnak ellentmondó állásfoglalása. „Egyformán nagyra becsültem Stramszki Istvánt és Vankó Zsuzsát, közel baráti viszonyba voltam mindkettővel. A tagság fele ment és fele maradt, ez nem adott orientációt. Mert akiknek adtunk volna a véleményére, antagonisztikus ellentétben álltak egymással.”³⁵⁷

Külső körülmények (D.3.)

A FCS-ban nagy hangsúlyt kapott az egyházügyi törvény hatása. „A lavinát az egyházügyi törvény változása indította el. Azért lett káosz, mert erre a kérdésre a vezetés nem adott megfelelő időben megfelelő választ.”³⁵⁸ Ezt a káoszt pedig „Sátán kihasználta”. Többen is emlegették, hogy a zavarkeltés, káosz és maga a kiválás „Sátán műve volt”, „nem az Istentől van, emberi akarat volt.”³⁵⁹

A káosz a gondolkodás szintjén is megjelent, mivel nem értették sokan, miért lett most ennyire fontos kérdés elutasítani az egyházi státuszt, amikor eddig nem volt gond. A rendszerváltás után az alapítók egyházként jegyeztették be a közösséget, de akkor nem kérdezték meg a tagságot, akarja-e, most igen. „Fontos szempont, hogy nem lettünk egyház, nagy válság volt, kettő szavazaton múltott, hogy kérjük, ne kérjük. Már volt meg hasonlítás, mert korábban egyház voltunk, akkor nem okozott problémát, de most igen.”³⁶⁰ A FCS más tagjai viszont hitbéli kérdésnek látták az egyházügyi törvényre adott választ. „Az állam ne szóljon bele az egyház ügyeibe, a parlament nem mondhatja meg ki az egyház. Ezt nem tudom aláírni.

³⁵⁵ Átirat FCS 6:4. ÖFE-I-B-5

³⁵⁶ Átirat FCS 6:4. ÖFE-I-B-5

³⁵⁷ Átirat FCS 6:4. ÖFE-I-B-5

³⁵⁸ Átirat FCS 6:5. ÖFE-I-B-5

³⁵⁹ Átirat FCS 6:14. ÖFE-I-B-5

³⁶⁰ Átirat FCS 6:4-5. ÖFE-I-B-5

Ott van a szent korona, Mária országa a preambuluma, ezzel nem tudok egyetérteni.”³⁶¹ Mások nem tartották hitelvi kérdésnek az egyházi státusz kérdését. „Szervezetellenes vagyok ebből a szempontból, nem lelki szint a szervezet. Ez nem hitelv. Csak működési forma. Hitelvvé vált sokaknak az egyházhoz tartozás, nekem hitelv a gyülekezethez tartozás.”³⁶²

Külső tényezők közé sorolták az egyik alapító titkos (meghatalmazás nélküli) párizsi találkozóját a Generál Konferencia elnökével, ami „a lavinát elindította és hivatkozási alap lett az új vezetésnek, mi csak ezt folytatjuk, amit ő elkezdett, mi a gond ezzel.”³⁶³

Elhatárolódás (D.4.)

Viszonylag gyakran került elő a „harmadikutas” kategória. Többben magukat is ide sorolták, mint akik egyik szélsőséggel sem értettek egyet. Nem jelentett külön szerveződést a KERAK-on belül. Magukat „maradó identitású csoportként” aposztrofálták, akik elhatárolódnak úgy a távozók, mint a maradók hangnemétől, lelkületétől, stílusától. Szóba álltak ők is a távozás gondolatával, de annak lebonyolítását, formáját nem tudták elfogadni. „Nem tudtam volna felvállalni azt az erkölcsi vezetői hozzáállást, ami 2015-ben volt. Akik a szervezést lebonyolították, azok a módszerek elfogadhatatlanok voltak.”³⁶⁴ A konkrét példák között az utolsó küldöttgyűlések lebonyolítása és az ingatlanátadás volt. A vezetés szerette volna „átmenteni a vagyont”, de ehhez 4/5 arány kellett volna a küldöttgyűlésen, ami nem volt meg. „A hattyú halála is elő volt adva. Presszió volt. Jelen voltam. Nem voltam szavazó. Szenvedtem tőle. Legyen már vége.”³⁶⁵ Ezt követően a „közgyűlést megkerülve” a gyülekezeti közösségekre bízták a döntést. Ahol a tagság többsége távozott, és vinni akarták az ingatlant, a vezetés elfogadta. „Akkor is, ha azt mondták, értékben többet hagytunk itt, mint amennyi járt volna. Nem a vezetők kénye kedve szerint kellett volna. Nem a gyülekezet tagsága kellett volna eldöntse. A hely nem azé a gyülekezeté, hanem a KERAK-é. Meg kellett volna osztani a vagyont.”³⁶⁶ Az ingatlanok átvitele a FCS minden tagjának gondot jelentett, de nem volt egységes az indoklás. Az igazságos, külső értékbecslés és taglétszám arányos elosztás is szóba került, de a többség semmilyen indoklással nem tudta elfogadni a vagyonmegosztást. A bózsvai táborhely, mint ikonikus vagyontárgy jelent meg, aminek elvesztése különösen fájdalmas volt. Ugyanakkor helytelennek tartották, hogy az egyik maradó lelkész feljelentést tett az egyesületi

³⁶¹ Átirat FCS 6:6. ÖFE-I-B-5

³⁶² Átirat FCS 6:7. ÖFE-I-B-5

³⁶³ Átirat FCS 6:5. ÖFE-I-B-5

³⁶⁴ Átirat FCS 6:8. ÖFE-I-B-5

³⁶⁵ Átirat FCS 6:9. ÖFE-I-B-5

³⁶⁶ Átirat FCS 6:11. ÖFE-I-B-5

vagyon hűtlen kezelése miatt.³⁶⁷ „A lelki károk nagyobbak, mint az anyagiak. Nem mentem volna bíróságra emiatt. Nem járható út. Akik így gondolták, azoknak is azt mondtam, ez nem járható.”³⁶⁸

Gyász (D.5.)

A gyász fogalma foglalja össze a legtalálóbban azt, ahogyan a maradók megélték a kiválást. A „sírtunk” megfogalmazás sokszor ismétlődött. „Veszteségként éltem meg.”³⁶⁹ Sírtak a létszámcsökkenés miatt, szomorúságot okozott, hogy a gyakorlati feladatok rendje megbomlott, hirtelen nem volt, aki elvégezze azokat a sok „neves prédikátor” elvesztése miatt. „Mi ott voltunk szeptember utolsó szombatján tele, egy hét múlva csak fele. Sírtunk, nehéz volt megemészteni, hogy elmentek.”³⁷⁰

Mások a gyász másik szakaszát emeltél ki. „Zavarodottság volt, ugyanakkor megkönnyebbülés is. Megszűnnek a szembenállások. Első nyugodt szombat, amikor Cserbik János letette a tisztét, bár voltak feszültségek, de lement a nagy feszültség, megkönnyebbültünk.”³⁷¹ Másokban a gyász traumatikus nyomot hagyott. „Ami volt az utolsó félévben, ha fennáll még egy hónapig, vagy megölik egymást vagy szétesik az egész. Zugligetben olyan hangulat volt már, hogy azóta sem vállalok semmilyen tisztséget, látva, hogy kivetkőztek magukból emberek maradók és elmenők; öt lépést visszaléptem.”³⁷² A folyamatnak nincs vége, a gyász folytatódik. „Még egy ideig magamba való munkát fog igényelni. Bár mindig igyekeztem érzelmileg felülemelkedni, de máig komoly érzelmi munka.”³⁷³

Ambivalencia (D.6.)

A FCS tagjainak többsége, talán azért, mert magukat „harmadikutasnak” tekintették, nem a csatlakozást ítélte el, hanem annak időzítését és módját. Egyesek azóta is átjárnak az Unió gyülekezeteibe, részben azért, hogy találkozhassanak a csatlakozó barátaikkal, sőt azt sem zárták ki, hogy egy nap „az egész KERAK” csatlakozni fog és később maguk is döntenek a csatlakozás mellett. „Nem kaptam imára olyan tanácsot, gondolatot fentről, hogy mozduljak. Ha kapok, megyek. Nyitott vagyok, nem tudom, mit hoz Isten. Nincs üdvözítő egyház. A KERAK sem az, a HNA sem az. Más akolban is vannak juhaim, ez igaz a katolikus egyházra

³⁶⁷ Az eljárást a nyomozati szakaszban megszüntette a rendőrség.

³⁶⁸ Átirat FCS 6:10. ŐFE-I-B-5

³⁶⁹ Átirat FCS 6:9. ŐFE-I-B-5

³⁷⁰ Átirat FCS 6:10. ŐFE-I-B-5

³⁷¹ Átirat FCS 6:9. ŐFE-I-B-5

³⁷² Átirat FCS 6:10. ŐFE-I-B-5

³⁷³ Átirat FCS 6:10. ŐFE-I-B-5

is. Nem vagyok elzárkózva egy későbbi csatlakozástól.”³⁷⁴ Mások elutasították a jövőbeli csatlakozás lehetőségét. „Ha mindenki megy a KERAK-ból, én akkor sem.”³⁷⁵ Az ambivalenciát növeli, hogy többen nem tudtak elhatárolódni a HNA-tól. Ragaszkodnak a KERAK-hoz, de lélekleben a világszéles egyház részének érzik magukat. „Nekem mindig jelezni kell, hogy adventista vagyok. Minden 13-ik szombati adományt adom máig (a HNA-nak), ami globális célra megy. Hozzájárulunk ezekhez a célokhoz. Maradtunk itt, de világgözösség nem tud levakarni magáról minket. Az egyház problémáit látva nem dörzsöljük a tenyerünket, hanem imádkozunk. Nem ellenségnek, vetélytársnak tekintem. A személyes kapcsolatot ápolni kell.”³⁷⁶

Egyesek képesek voltak elfogadni a csatlakozók döntését, de annak indokát tisztességtelennek tartották, amennyiben a csatlakozók azért mentek át a HNA-ba, hogy a KERAK mintájára megreformálják azt. „Az a lelkiület sem méltó, hogy majd bent reformálódunk, egybe kéne mennünk, nagyobb súlyunk lesz. Ez sem volt korrekt. Ha megy mindenki, át tudjuk alakítani az Unió irányvonalát, ezt sem tartottam korrektnek. Vagy átmegyek, mert jó, de nem azért, hogy megváltoztassam. Ma is vannak, akik azt mondják, hogy ez a dolgunk – ez a dolguk; akkor gyertek ide vissza, ha nem jó.”³⁷⁷ A statisztika magatartást sem tartották becsületesnek. A HNA-ban létszám feltétele volt annak, hogy egy átjelentkező csoportot önálló gyülekezetként jegyezzenek be, ezért az adott gyülekezeti csoportba olyanok is feliratkoztak, akik soha nem jártak oda. „Itt van például az egyik budapesti gyülekezet. Direkt oda jelentkezett be, elosztották egymás között, hogy meglegyen a 20 fő, nem is voltak ott, de oda jelentkeztek be, pedig soha nem fog oda járni. Nem tartottam helyesnek Ezzel a teherrel nem tudnék átmenni.”³⁷⁸

Tanulságok (D.7.)

A FCS-ban zajló párbeszéd konstruktivitását mutatta, hogy a folyamatokat próbálták más szemmel is nézni. Feltették azt a kérdést is, hogy tanulhatnak-e valamit a történelemből? A válaszok egyik fele az önértelmezést emelte ki. „A kerakos adventista gögőt is el kellene felejteni, hogy mi vagyunk az igaziak, az élcsapat motívumát és a szegény uniósok... Itt is ott is vannak langyos gyülekezetek és prédikátorok, prédikációk.”³⁷⁹ Mások a KERAK

³⁷⁴ Átirat FCS 6:12-13. ÖFE-I-B-5

³⁷⁵ Átirat FCS 6:14. ÖFE-I-B-5

³⁷⁶ Átirat FCS 6:8. ÖFE-I-B-5

³⁷⁷ Átirat FCS 6:9. ÖFE-I-B-5

³⁷⁸ Átirat FCS 6:9. ÖFE-I-B-5

³⁷⁹ Átirat FCS 6:13. ÖFE-I-B-5

megreformálását emlegették, de nem azért, hogy a csatlakozásra ne adjanak többet okot, hanem azért, hogy egyszer tényleg megvalósulhasson. „A KERAK mai vezetésének is az az elvi célja, álláspontja, hogy a különállás nem végleges. Nem az a kérdés, hogy úgy kell a KERAK-ot megreformálni, hogy az unokáink is itt legyenek még, hanem hogy ne legyen két külön adventista egyház. Így tudom ezt. Tanuljunk, de a cél maradt. Nem akarjuk konzerválni a következő 100 évre.”³⁸⁰

A III. fejezet összegzéseként megállapítható, hogy a hat fókuszcsoporthoz tartozó kódolási folyamatából 28+7 fogalom lett beazonosítva, nyolc kategóriában. 15 fogalom a múlttra vonatkozott, 10 a jelenre, mint átmeneti időszakokra és kettő jövőbe mutatóan, a megváltozott identitásra. Ha a főkategóriákat nézzük, akkor három az aggodalmakra épült (3,4,5), összesen 12 fogalommal. A mérleg másik oldalára kell tennünk a nyereség főkategóriát, amelyben a legtöbb, szám szerint hat fogalom került. Úgy tűnhet, hogy a mérleg nem a pozitív oldalra billent, holott a csatlakozás ténye ennek ellentmond. Pont ezért van különleges jelentősége a motivációk főkategóriájának, ahol 5 fogalom értelmezi a mérleg bizalom oldalára való elmozdulását. A maradék csoportjában beazonosított 7 fogalomkör túlnyomó többsége a csatlakozással szembeni kifogásokat artikulálta, ami megmutatta a jelenség másik oldalát. A jellemző idézetek érthetővé és megfoghatóvá tették a fogalmak valódi jelentés tartalmát. A következő fejezet a fenti megállapítások elemzésével folytatódik.

³⁸⁰ Átirat FCS 6:6. ÖFE-I-B-5

IV. ELEMZÉS – Vallási kultúraváltás születése

Amint a bevezető fejezetben említésre került, Osmer szerint, bármilyen egyházi krízis vagy jelenség vizsgálatánál a gyakorlati teológia keretrendszerében négy lépést kell követni. Az empirikus-leíró szakaszban adatgyűjtés és kutatás folyik, amelynek célja mintázatok és kontextust keresni annak érdekében, hogy megértsük, mi történt. Az interpretációs szakaszban létező elméleteket hívunk segítségül, hogy megértsük, mindez miért történt. A normatív szakaszban bibliai modell segítségével arra keressük a választ, hogy minek kellene történnie. A negyedik, gyakorlati javaslatok szakaszban a „hogyan válaszoljunk” jelenti a fő kérdést, amiben stratégiák születhetnek, az adott, vagy jövőbeli jelenségek megoldására vagy megelőzésére.³⁸¹

A disszertáció első három fejezete leíró-empirikus és részben magyarázó részeket tartalmaz. A jelenlegi fejezet célja elemezni és értelmezni a leírt jelenségeket létező elméletek keretrendszeréből kiindulva, majd a következtetések alapján egy új elméleti modellt javasolni. A fókuszcsoporthoz elemzéséből származó általános megállapítások bemutatását követően kísérletet teszünk egy elméleti keretrendszer meghatározására.

IV.1. Általános megállapítások a fókuszcsoporthoz elemzéséből

IV.1.1. Különböző hátterek és időszakok

A válaszok és a válaszadók KERAK-on belüli háttere több összefüggést mutat. A '75-ös szakadást megélt családok leszármazottjai a fókuszcsoporthozban megerősítették, hogy a rendszerváltás előtti, valamint a KERAK hivatalos bejegyzése után megkeresztelkedett tagok látása több ponton eltér egymástól. Jól körvonalazható volt három réteg közötti különbség: a szakadást átélő generáció alkotta az első réteget, a másik kettőt pedig azok a személyek, akik kívülről kerültek a KERAK-ba bemenés útján, attól függően, hogy ez a rendszerváltás előtt vagy után történt, amikor már bejegyzett külön egyházként működött a közösség. Az eltérő válaszokon nem vitáztak, hanem ők maguk állapították meg, hogy a különbségek a háttérükben keresendők. A KERAK berendezkedésében, lelkületében, tanításaiban is vannak különbségek az időben előre haladva. A hetvenöt közeli események a protestálás és a nyílt konfrontáció évei voltak; a szétválástól a rendszerváltásig „Egervári-mozgalomként” aposztrofálták magukat,

³⁸¹ Osmer, 2008: 4.

ami az építkezés, konszolidáció, evangelizáció, növekedés, fejlődés időszaka volt emlékeik szerint. Ezt tekintették a második szakasznak, amikor a visszatérés témája erőteljesen jelen volt, több rendezési próbálkozás is kötődik ehhez az időszakhoz. A harmadik szakasz az 1990. évi állami bejegyzéstől datálható, amikor felvették a Keresztény Advent Közösség nevet, ezzel együtt új identitás erősödött meg, és minden megérett arra, hogy 10 éven belül kirobbanjon az első komolyabb belső válság (2000-ben), amikor lemondott a második sorból megválasztott vezetés. Az 1. FCS több tagja szerint, ezt követően a lelkület egyre romlott, a belső ellentétek erősödtek, aminek csúcspontját a 2011. évi egyházügyi törvényhez való viszonyulás robbantotta ki.

IV.1.2. Interjúk alatti érzelmi és metakommunikációs megfigyelések

A beszélgetések során komoly érzelmeket váltott ki a múlt emlegetése. Remegő hangon mondták el, amikor visszaemlékeztek, hogy '75-ben hogyan szakadtak szét a családok. Gyerekként nem értették az okát, hogy egyik hónapról a másikra közeli rokonok nem találkozhattak egymással. A metakommunikáció bezártságot, befele fordulást mutatott.

Feszült hangulat volt érzékelhető, amikor kérdés nélkül szóba hozták a múlt problémáit, a tapasztalt visszaéléseket, annak ellenére, hogy ezek megítélése nagyon eltérő volt a csoportokon belül. Különös hangsúlyt kapott a beépítettség kérdése, ami akkor csak viselkedésformákra alapozott következtetés volt, de később az állami levéltárból kiderült, hogy megalapozott volt a gyanú.

A csatlakozás körülményeinek felidézésénél izgatott lett a csoport, különösen az 1. FCS, tele voltak tüzzel, lendülettel, mintha szellem szabadult volna ki a palackból. Úgy tűnt, sok minden felgyűlt bennünk, ami nem volt kibeszélve. A traumák miatti szomorúság keveredett a csatlakozás örömeivel, a múlt értékeinek vállalása a sok ideig való várakozás keserűségével, az ott kapott megtérési élmény és a tanítások iránti hála a megtévesztés miatti zaklatottsággal. A teremben jól kitapintható volt az ambivalens érzelmek feszültsége, de ugyanakkor úgy tűnt, hogy ezek kibeszélése megnyugvást, felszabadultságot okozott. A hangulat sokszor átcsapott nevetésbe, oldottá vált a csoport. A 2. FCS-nál leginkább a közös ebéd alatt lehetett érezni a feloldódást, ők sokkal inkább megterheltek voltak a múlt miatt, mint a laikusok. Többet tudtak a kulisszák mögötti történésekről, hiszen közülük hárman a közösség első számú vezetői voltak adott időszakokban, mások TB tagok, régióvezetők voltak. A találkozó végén azt mondták, hogy most kellene elkezdenni az eszmecserét. A metakommunikációs megfigyelések egyértelmű

tanulása, hogy az őszinte beszélgetéseknek gyógyító hatásuk van, nem lehet a csatlakozással rendezettnek tekinteni a lelki folyamatokat.

IV.1.3. Gyógyulás a múlttól

A legmegosztóbb motívum a szakadás körül a múlt értelmezése volt. Megállapítható, hogy a csatlakozás nemcsak a csalódásra épült, hanem a múlt újraértelmezésére is. Mindez arra enged következtetni, hogy a csatlakozás előtt elindult egy gyógyulási folyamat, ami megmagyarázza, hogy a múlt kérdése nem jelentett már akkora szerepet az identitásukban a csatlakozás idején. A múlthoz való viszonyulásnak előjött egy másik vetülete is a csoport interjúk elemzése során. A kutatási terv része volt a résztvevők nonverbális megfigyelése, amelyet az előző pontban kifejtettünk. Míg az 1. és 2. FCS tagjainál a KERAK-ban tapasztalt csalódások említésénél lehetett feszültséget érezni, addig a 3. FCS-nál a szakadás körülményeinek felidézésénél. Az első két csoportnál könnyen lehetett kezelni és terelni a beszélgetés menetét a múltból a jelenbe. A harmadik csoportnál ez sokkal nehezebb feladat volt. A szavak érzelmi töltete erősebb volt, úgy tűnt, sok sebet tép fel az emlékezés. Könnyek is megjelentek a régi történetek elmondása közben. A beszélgetés vezetője sokáig kísérletet sem tett leállítani a múlt felidézését. Amikor tovább kellett lépni, az érzelmi megnyilvánulásokból azt lehetett látni, hogy még nagyon sok mondanivaló lenne. Mindezek arra engedtek következtetni, hogy alapvető különbség van a fogadó egyház és a csatlakozók múlthoz való viszonyulása között.

Mindkét tábor számára traumatikus a múlt, akár átélte, akár elbeszélésből ismeri, de míg a csatlakozók a KERAK keretein belül 40 év alatt fő témaként kezelték a múlt felidézését, értelmezését, át- és újraértelmezését, tanulmányokat, könyveket írtak róla, főiskolán tantárgyként tanították, táborokban ismerkedőknek is bemutatták (a 3. FCS egyik tagja személyes élményként mondta el) a különállás ideológiai alapjának megszilárdítása érdekében, addig az Unió oldalán tudatosan nem foglalkoztak a múlt feldolgozásával. A csatlakozás akadályát látták a KERAK múlthoz való viszonyulásában, ennek kompenzálásaként nem emlegették a sérelmeket. „Nagyon sokat hallok csatlakozóktól olyat, hogy önáluk rendszeresen téma volt az Unió. Tehát a szakadástól kezdve, prédikációk, konferenciák, ifjúsági alkalmaknak a témája az volt, hogy itt (az Unióban) mi megy. Én amióta emlékszem, nem tudok olyat felemlgetni, hogy nálunk, a mi köreinkben bármikor is téma lett volna úgy a KERAK, hogy

őket kiprédikálnánk. Tehát maximum baráti beszélgetésekben beszélgettünk, de soha hivatalos esetekben, eseményen fel nem jött ez a dolog.”³⁸²

A feldolgozatlan múlt traumájának másik oka abban keresendő, hogy a csatlakozás reményében az egyház többször is írásban kifejezte bocsánatkérését a visszaélések miatt, aminek háttérén ellentmondásos lett volna feltárni a múlt eseményeinek azt az oldalát, amivel a KERAK-ban őrzött emlékanyag nem foglalkozik. A csatlakozás reményében a bocsánatkérő írásokat az Unió tagjai nyilvánosan nem kifogásolták, bár egyes állításait és hatékonyságát többen vitatták.

A múlttal kapcsolatos belső feszültségnek lehetett egy harmadik oka is. Hiányérzetet keltett a tagságban, mert ha a szakadásra minden szempontból csak az Unió adott okot, akkor azok döntöttek jól, akik kiváltak, és azok hibáztak, akik itt maradtak. A 3. FCS-ban sok történet hangzott el, milyen nehéz volt 1975 után, mert úgy érezték, lefejezték az egyházat, miután a fiatalok, értelmiségiek és tehetősek jelentős része elhagyta a gyülekezeteket. Kifejezték, mekkora elkötelezettséget és kitartást jelentett újjáépíteni gyülekezeti közösségeket, és a számukra megoldhatatlan külső körülményeket Istenre bízni. Ennek háttérén nem tudják megalkuvásként értelmezni a maradást, hanem pont fordítva, kitartásként, Isten iránti bizalomként.

A csatlakozás öröme és eufóriája szintén nem biztosított megfelelő keretet a fogadó tagság számára a múlt kibeszéléséhez. A 3. FCS reakciója arra enged következtetni, hogy a megbékélés iránti vágy nem lehet akadálya a kapcsolatok rendezésének. A múlt sérelmeit ezen az oldalon is ki kellene fejezni, és ezzel letenni. A gyógyulásra mindkét oldalon szükség van, erre pedig nincs esély, ha nem sikerül őszintén beszélni a traumákról is. Az Unió adós maradt azzal, hogy biztonságos platformot teremtsen egy ilyen kibeszélő emlékezésnek. Sok csatlakozási próbálkozás sikertelenségének oka volt a múlt eltérő értelmezése, de miután a csatlakozás megtörtént, nem kellene attól félni, hogy bármilyen megbékélési esélyt elronthat. A múltból való beszélgetésnek nem lehet az a célja, hogy a csoportok egymást meggyőzzék, mi történt valójában, hanem hagyni, hogy kifejezzék azt, ahogyan ők átélték a múlt eseményeit. Ugyanakkor egyre kisebb az egyház tagságán belül azoknak az aránya, akik szemtanúi és átélői voltak 1975-nek. A fókuszcsoporthoz, mint módszer, miniatűrben bizonyította, hogy meg lehet osztani a tapasztalatokat anélkül, hogy az eltérő átételek miatt viszály vagy ellenérzés alakuljon ki. Ennek mintájára lehetne lehetőséget adni a '75-öt megélt uniós családoknak is az önkifejezésre.

³⁸² Átirat FCS 3:3. ÖFE-I-B-2

A kérdés megoldásának megoldhatatlanságára hívja fel a figyelmet Fazakas Sándor. Szerinte a „múlt feldolgozása nem az elintézett vagy el nem intézett kérdések sorába tartozik... A jelenség sajátosság a fogalom ellentmondásosságában rejlik: nincs olyan múlt, amelyik igazán feldolgozható lenne valamilyen perfekcionista értelemben... A múlt nem »gyűrhető le« egyszerűen hatalmi vagy technikai eszközökkel, nem »búcsúztatható« el végérvényesen az emlékezet számára és adható az irattáraknak azzal a burkolt vagy nyílt cinizmussal, hogy »íme, újjá lett minden«... A múltnak »feldolgozatlan« kell maradnia és egyaránt nyugtalanítania kell azokat, akik valamilyen módon részesei, illetve szenvedői voltak az eseményeknek... A múlt feldolgozása nem a rossz emlékek leküzdése, hanem állandó és tudatos emlékezés, éber örökös azért, hogy ami megtörtént, még egyszer ne történhessen meg.”³⁸³

IV.1.4. Rossz lelkiismeret

A megmaradó aggodalmak jó része a múltból nyúlik át, és összefügg a KERAK által képviselt teológiával. Az egyik csatlakozó lelkész a 2. FCS-ből „taposóaknáknak” nevezte ezeket a félelmeket, amit időben elhelyeztek az alapítók a tagokban, arra az esetre, hogy ha átjönnek, aktivizálódjanak, és minimum rossz lelkiismeretet okozzanak. Ez működésbe lép még mindig, ha nem megszokott zenét vagy prédikációs stílust hallanak, több étrendi alternatívát látnak a gyakorlatban, és így tovább. Nyugtalan, időnként ideges reakciók is érkeztek levélben a kutatás időszaka alatt, ahol valamely egyházi rendezvényen elhangzó zeneszámot kifogásoltak a csatlakozók, akkor is, ha a program nagy része teljesen elfogadható volt számukra. A résztvevők egy részének komoly küzdelmet jelentett kezelni a hitélet külső megnyilvánulásai miatti rossz lelkiismeretet. Vannak, akik abban látnák a megoldást, hogy az Unó felzárkózzon a csatlakozók értékrendjéhez.

IV.1.5. A fogadó tábor aggodalmai

Az aggodalmak elemzésénél azt kell megállapítani, hogy a csatlakozás eufóriáján túl nem látszik befejezettnek az integrációt. Másodsorban az is megállapítható, hogy az Uniót nem érték meglepetésként a csatlakozás kihívásai. Ez magyarázza a türelmet és a toleranciát, amit a csatlakozók tapasztalati szerint a fogadó gyülekezetekben gyakoroltak az érkezők irányában. A tárgyalás időszaka alatt, 2013-ban készítettem egy felmérést, amiben DET alkalmazásban

³⁸³ Fazakas, 2004: 12.

szolgáló 20 lelkész vett részt, anonim módon, félstrukturált kérdőívre válaszolva. A kutatás célja annak megértése volt, hogy a lelkészeknek milyen félelmek vannak a csatlakozással kapcsolatban. Az elemzés „Együtt vagy külön? Unió-KERAK párbeszéd dilemmái, ahogy a DET lelkészkar látja” címmel jelen meg 2013.02.07-én belső használatra, amit a tárgyaló delegáció megkapott, és áttanulmányozott.³⁸⁴ Az alábbiakban szereplő idézetek a dokumentumban megtalálhatók, a lelkészek anonim válaszaiból összeállítva. A 3. FCS-ban kifejezett aggodalmak mind szerepelnek a 2013-as felmérésben is. A DET lelkészkar nagy többsége az alábbi félelmeket fogalmazta meg a várható csatlakozással kapcsolatban, az érkező KERAK tagság általuk korábban megismert lelkülete alapján:

- Kritizáló lelkület. Megszégyenítés, bűn és büntudatkeltés-centrikus megközelítés jelenléte.
- Intolerancia. A korábbi években már csatlakozott KERAK tagoknál tapasztalt lelkület: „csak úgy jó, ahogy ők elképzelik”, az egyházon belüli kulturális kérdéseket hitalapelve szinten kezelik. Nem tudták elfogadni távol a világegyháztól, hogy multikulturális gyakorlat mellett is meg lehet élni az adventista identitást. Büntudattal reagálnak mindenre, ami lelkiismereti kérdés lenne az egyházban. „Ha tömegesen megjelenne ez a gondolkozás, visszavetné az egyházat két évtizeddel. Kezdhethetnénk mindent előlről, ahogy a rendszerváltás után tettük.” Szintén az intolerancia kategóriájába sorolható a liberális-konzervatív mesterséges ellentét fenntartása. „Ne a kirakat legyen konzervatív, hanem az erkölcs. Ne a csomagolást ráncigáljuk mindig, hanem a tartalmát nézzük.”
- Perfekcionizmus. A lelkészek többsége teológiai vadhajtásként látta a KERAK-ban elterjedt tanítást, ami véleményük szerint magyarázza a kritizáló lelkületet és a tolerancia hiányát, illetve a néhány évtizedes alapító-centrikus „guru irányítást”. A korábban, csatlakozás előtti években visszatért tagok (kis létszámra vonatkozó megfigyelés) lelkigondozása során azt tapasztalták, hogy a tökéletesség leghangosabb képviselői súlyos erkölcsi problémákkal küzdenek a magánéletükben.
- Múltban való toporgás. A KERAK véleményük szerint megrekedt az 1970-es években. „Ökumené-fóbia” alakult ki, nem sikerült 37 év alatt megérteniük az egyház világszéles gyakorlatát.
- Gettósodás. Elzárkózás a világtól, szektás megnyilvánulások az ökumené félreértelmezése miatt.

³⁸⁴ ÖFE-I-CS-4

- Érzelmi akadály. A lelkészek számára kérdésként merült fel, hogy akik 37 évig az egyház kritikájából éltek, hogyan fogják tudni éles váltással építeni azt? Szükségét érezték volna elismerni, hogy a protestálásnak 1975-ben gyakorolt formája nagy károkat okozott, csakúgy, mint a protestálást kiváltó okok. A kiválásról írt KERAK kiadványok „az itteni átélőknek emészthetetlen; sok más tapasztalatuk van, amit itt senki nem rögzített könyvben, pedig nem ártott volna”.
- Hatalmi harcot okozna. Két tábor versengene egymással, kinek az emberei legyenek a vezetők. Hatalmi harc indította el a folyamatot közel 40 éve, csak eladható kegyességbe volt csomagolva.
- Politikai szerepvállalásuk kompromittáló az egyházra. Semlegesség elvére volna szükség az adventista gyakorlat szerint. „Amivel vádolták az egyházat a rendszerváltás előtt, azt gyakorolták utána. Az egyik politikai oldalhoz szorosan kötődtek, a másikat nyíltan támadták.”
- Mi alkalmasak vagyunk a fogadásukra? 2013-ban egybeesett az egyházterületi és unióválasztás. „Mivel választások előtt vagyunk, a mi oldalunkon is lehetnek politikai célok, ami alááshatja a szívbeli közeledés esélyét.”

A beazonosított aggodalmak egy része 3. FCS-ban is megjelent, a többről kiderült, hogy nem volt indokolt a félelem, vagy a csatlakozás óta pozitív irányba változott. Az 2013-as kutatás másik kérdésköre azt vizsgálta, hogy mégis miért tudnák támogatni a csatlakozást. Bár a jelen alpont a fogadók aggodalmairól szól, fontos a második kérdéskör fényében kezelni ezeket. Mi szól a csatlakozás mellett a DET lelkészkar szerint:

- A KERAK lelkészek egy része szeretne kitörni ebből a szorításból; miért ne segítenénk nekik?
- Vannak értékeik, amelyeket áthozhatnak: értelmiségi rétegek hatékonyabb elérése, főiskolájuk sikeresebb népszerűsítése; az új KERAK vezetésnek vélhetően az alapítókhoz képest eltérő hozzáállása van.
- A küldetés hitelessége. „Gyalázat két egyház nevében, kétféle húzni az érdeklődőket.”
- Egységes intézményrendszer. A mai világban egyre nagyobb kihívás jelent fenntartani a szociális és oktatási intézményeket. Hatékonyabb forráselosztást tenne lehetővé a csatlakozás és több pénz maradna a lényegre.
- Sebek gyógyulása. A szakadás sok családban, gyülekezetben traumákat okozott. A csatlakozás lehetőséget adna kölcsönös bocsánatkérésre, a sebek bekötözésére.

A csatlakozás módjára vonatkozó harmadik kérdéskörben a lelkészek többsége elutasította a tárgyalások alatt felmerült külön egyházi egységként (egyházterületként) való átigazolásukat.

Csak az egyéni vagy indokolt esetben külön gyülekezetként való csatlakozást tudták elképzelni. „Nem adminisztrációs lépésre van szükség, hanem szerető elfogadásra. Az eszmei egységet a hitelvek és az egyházi állásfoglalások elfogadása eredményezi, ennyi elég. A kulturális sokszínűséget feladni nem akarjuk, a KERAK kedvéért sem.” El tudnák fogadni a helyi gyülekezeti szinten történő közös programokat, amelyek lassan feloldják a kulturális különbségeket és a kialakult bizalmatlanságot. Ugyanakkor ellenezték az „ökumenikus típusú kapcsolatot” a csatlakozók és az „uniós tagság” között, ami kimerül abban, hogy „fogadjuk el egymást úgy ahogy vagyunk, prédikáljunk egymásnak, de minden maradjon a régi. Nem egyházpolitikai kiegészítés kell.”

IV.2. Megállapítások a kultúraváltás fényében

Az elemzés általános megállapításai után, Osmer által javasolt gyakorlati teológiai megközelítés szerint, keresnünk kell egy olyan elméletet, ami értelmezi a kutatott folyamatokat. Amennyiben a szakadást és a csatlakozást egy teoretikus keretrendszerbe szeretnénk helyezni, a kultúraváltás fogalma tűnik a legalkalmasabbnak, mert mindkét jelenség magyarázatához használható támpontokat adhat. További kutatás tárgya lehetne más elméleti keretrendszerek beazonosítása, mely mindkét, egymással szorosan összefüggő jelenségre alkalmazható. A szervezeti majd egyházi kultúra fogalmának vizsgálata után a szakirodalomban talált kultúramodellek alapján hasonlítjuk össze a KERAK és HNA szervezetét, valamint keressük a szakadás és a csatlakozás dimenzióit a kultúraváltás fényében.

A vizsgált történetekben két nagy váltásra fókuszáltunk az adott vallási közösség életében. Az 1975-ös protestálás azzal a szándékkal indult el, hogy szervezetben belül változtasson az uralkodó egyházi kultúrán, újat hozzon létre, ami az adott kereteken belül sikertelen lett, és szakadáshoz vezetett. Az alapítók felépítettek egy új közösséget, az „Egervári-csoportot”, a későbbi KERAK néven bejegyzett egyházat, amely a régi alapokra épült. Mindig azt vallotta, hogy a „történelmi” adventizmust képviseli, a hitelveket az eredeti megközelítésben alkalmazza. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a régi alapok mellett, vagy azok ellenére, a külső körülményekre adott válasz, a vezetési kultúra, a kegyesség megélésének módja egyre inkább változott a HNA-ból hozott örökséghez képest, ami sajátos, rájuk jellemző szervezeti kultúrát eredményezett. A negyven éven át alakított közösségi kultúra egy adott ponton találkozott az aktív tagságuk több mint felének az elégedetlenségével, ami a 2015-ös csatlakozáshoz vezetett. Akik úgy döntöttek, hogy kiválnak a KERAK-ból, és kérték a felvételüket a HNA-ba, új kihívás elé kerültek. Döntésük újabb változási folyamatot indított be

az életükben. Az anyaegyházzal egyesülő közösség nem azzal a kultúrával találkozott, amit negyven évvel korábban otthagytak. A HNA önmagához képest sokat változott a rendszerváltás után a nemzetközi, világszéles egyház rendszerébe való beolvadással, így az olló még szélesebb lett a KERAK által kiépített sajátos belső vallási kultúrához képest.

Megalapozottnak tűnik feltenni azt a kérdést, hogy mi történt vagy mi fog történni valójában az egy gyökérhez tartozó két közösség találkozásakor? Mindkét fél változatlanul éli tovább a maga életét, megőrizve saját kultúráját, vagy a KERAK-ból érkezők integrálódnak a fogadók (HNA) kultúrájába, és ezzel átélnek egy újabb kultúraváltást? A lehetőségek között ott van annak az esélye is, hogy a fogadók alakítják át a saját kultúrájukat az érkezők elvárásainak megfelelően, vagy az érkezők alakítják át a fogadók kultúráját a sajátjuk mintájára. További kérdéseket is tisztázni kell a válaszokhoz: mit jelent valójában egy szervezeti vagy vallási kultúra? Ahhoz, hogy változtatni lehessen bármilyen kultúrán, előbb meg kell érteni a kultúra természetét.³⁸⁵ Hogyan zajlik egy vallási kultúraváltás, vannak-e használható elméletek? Hogyan viszonyul egymáshoz a szakadás, mint kultúraváltási kísérlet a csatlakozáshoz, mint elvárt vagy feltételezett kultúraváltáshoz? Ebben az alfejezetben megvizsgáljuk a szervezeti és vallási kultúra fogalmát (IV.2.1), majd alkalmazzuk a kultúramodellekből nyert szempontokat a két vizsgált közösségre (IV.2.2), és a fenti kérdésekre adott válaszkísérletként megnézzük, miért lehet dupla kultúraváltásról beszélni az esettanulmány kapcsán (IV.2.3), és miért tekinthető a csatlakozás fordított szakadásnak (IV.2.4).

IV.2.1. Szervezeti és vallási kultúra fogalma

Egyes szerzők szerint több mint 150 féle kultúrameghatározás létezik, ezért nehéz egyértelművé tenni a fogalmat, de vannak ismétlődő elemeket tartalmazó megközelítések.

Randell több metaforát is használ a kultúra definíciójához, amelyek közül a „szociális kötőanyag” (social glue) lett a legelterjedtebb. Értelmezése szerint a vezető vagy alapító értékeit a csoport tagjai átveszik, ami önfeláldozást vagy akár rajongást válthat ki, illetve elköteleződést a szervezet iránt.³⁸⁶

Meyerson szerint a kultúra nemcsak szociális, hanem normatív ragasztó is, ami képes egyben tartani a szervezet tagjainak potenciálisan különböző csoportjait. Más szerzők véleményével is alátámasztja ugyanazt az állítást, mely szerint a szervezet kultúrája

³⁸⁵ Tomka, 2012: 159.

³⁸⁶ Randall, 2004: 123.

visszatükrözi az alapító karizmatikus vezető egyéni értékrendszerét, miután intézményesítette azt.³⁸⁷

Schein szerint minden szervezet kialakít egy csak rá jellemző viselkedést, ami meggyőződése szerint a legjobb választ jelenti a környezet kihívásaira és a belső integráció problémáira. Ez olyan magatartások, normák, értékek rendszerét jelenti, amelyek a múltban eredményesek voltak. A tapasztalt sikerek megerősítik a cselekvések mögött lévő értékeket és hiedelmeket.³⁸⁸ Bakacsi összegzése szerint: „A szervezeti kultúra nem más, mint a szervezet tagjai által elfogadott, közösen értelmezett előfeltevések, értékek, meggyőzések, hiedelmek rendszere.” Ezeket az előfeltevéseket axiómaként tekintik a szervezet tagjai, lényegében tudat alatt működnek, amelyek meghatározzák a tagok számára a szervezet önértelmezését és környezetfelfogását.³⁸⁹

Hunter összefoglalása szerint a kultúra az egyének szívében, valamint fejében lévő értékek és az általuk meghatározott válaszok.³⁹⁰

Hofstede a kultúrát a gondolkodás és cselekvés közösségi programozottságának nevezi, egyfajta „mentális szoftver”,³⁹¹ „amely megkülönbözteti egy csoport vagy egy kategória tagjait másoktól... a környezet változásaira adott emberi válaszokat befolyásoló közös jellemzők összessége.”³⁹²

Trompenaars szerint „a kultúra az a módszer, ahogyan az emberek egy csoportja megoldja a problémáit és eldönti dilemmáit – majd ezek a problémák, amelyeket rendszeresen megoldanak, eltűnnek a tudatukból és alapvető feltételezéssé válnak, nyilvánvaló premisszává válnak. Ezek az alapvető feltételezések azután definiálnak fogalmakat, amelyeket a csoport tagjai ugyanúgy értelmeznek.”³⁹³

A kutatói vélemények rendkívül szerteágazó, sokszínű és egymásnak ellentmondó jellege a kultúra fogalmának komplexitásával magyarázható.³⁹⁴ Részletesebben elemezzük Meyerson és Martin összegzését, majd további, a kutatás szempontjából releváns kultúramodellek főbb vonásait is bemutatjuk.

³⁸⁷ Meyerson and Martin, 1987: 625.

³⁸⁸ Schein, 2017(1985): 9.

³⁸⁹ Bakacsi, 2006: 223.

³⁹⁰ Tomka, 2012: 159.

³⁹¹ Hofstede, 1984. In: Bakacs 2006: 223

³⁹² B.Nagy, 2008: 39.

³⁹³ Trompenaars and Hampden-Turner, 2020. In: B.Nagy, 2008: 40

³⁹⁴ Málóvics and Behrends, 2004: 68.

Meyerson és Martin összegzése népszerű a szakirodalomban, mely szerint, a különböző kultúra megközelítések három nagy csoportba oszthatók a társadalomtudományi kutatások perspektívái alapján: integrációs, differenciációs és fragmentációs.³⁹⁵

Az integrációs szempontból végezett tanulmányok szerint a kultúrára jellemző az egész szervezetre kiterjedő konszenzus; a megnyilvánulások konzisztensek, megerősítve ugyanazokat a motívumokat; a kultúra valóságértelmezése széleskörűen elfogadott, ami kizár minden kétséget; a kultúrát elsősorban a vezetők/alapítók alakítják. Ezzel ellentétben a differenciációs szempontok alapján folytatott kutatások a kultúra megnyilvánulásait inkonzisztensnek látják (mint például, amikor a vezető egyet mond és mást csinál); konszenzus csak az egymással sokszor ellentétben álló szubkultúrák határain belül fordulnak elő; a kétségek azok határain kívülre kerülnek; a kultúra alakítói elsősorban a kultúrát meghatározó csoportok. A fragmentációs megközelítés a kultúra bizonytalan természetére fókuszál, amit a nézetek sokfélesége jellemez, ahol a konszenzus időleges és témaspecifikus, csakúgy, mint a széthúzás, amelyek állandó fluktuációt, hullámozást kölcsönöznek a szervezetnek; konzisztencia a szubkultúrákon belül sem jellemző; a kultúrát elsősorban az egyének alakítják.³⁹⁶

A vallási kultúra meghatározásához érdemes feltenni azt a kérdést, hogy mennyire hasznosíthatók a fenti megközelítések. Az alábbiakban próbáljuk beazonosítani Meyerson és Marton hármas modelljének vallási kultúrára alkalmazható elemeit.

Az **integrációs modellből** a vallási kultúrára a konzisztencia forrása lehet jellemző. Az egyházi közösségekre kifejezetten érvényes a tagok által egymással megosztott értékek, hitek és előfeltevések rendszere, ami a kultúrát egyfajta „kötőanyagá” teszi, összetartva társadalmi szempontból nézve széthúzó csoportokat és egyéneket. A vallási közösség tudatában van annak, hogy az egyetértést a közösen vallott értékek, a „hitvallás” alkotja. Kevésbé tudatos, hogy a kultúrát a látható és deklarált hitelvi alapokon túl láthatatlan rétegek is alkotják, amelyeket a premisszák, alapfeltevések mozgatnak. A kultúra rétegeivel kapcsolatban több kutató megfigyeléseit is idézni lehetne. Trice és Beyer szerint a szervezeti kultúra külső szemlélő számára is megfigyelhető rétegét alkotják a szertartások, rítusok, ünnepek, az értékeket szimbolizáló hősök, az alapító kulcsszereplők szellemi öröksége, a róluk keringő történetek, egyéb mítoszok, legendák, sajátos nyelvezet, szimbólumok, öltözködés és logó.³⁹⁷ Erre a megközelítésre épít Johnson és Scholes kulturális háló elmélete is, amelyben hét látható, felszíni csomópontot azonosít, amelyek jól megfigyelhetők vallási szervezeteknél is:

³⁹⁵ Martin, 1992: 13.

³⁹⁶ Martin, 1992: 12.

³⁹⁷ Trice and Beyer, 1984: 655.

paradigma, szervezeti struktúra, hatalmi szerkezet, ellenőrző rendszer, jelképek, rituálék, történetek.³⁹⁸ Goldmann a jéghegy modelljében szintén kiemeli a szervezeti kultúra látható elemeit, amelyeket fontosnak nevez, megkülönböztetve a láthatatlan elemektől, amelyeket „rendkívül fontosnak” tart, bár nehezen mérhetők és a legkevésbé tudatosak.³⁹⁹ Hofstede hagyománymodellje ugyanerre az alapvetésre épít. A hagyomány külső rétegét a szimbólumok alkotják, ezt követi a hősök (szerepmoделlek) rétege, a harmadikat a rítusok (szervezeti szokások) alkotják, míg legfelül található az értékek szintje, ami alapján a tagok eldöntik, hogy mi a jó és mi a rossz.⁴⁰⁰ Minden vallási közösségre jellemző a külső jegyek dominanciája, amelyből következtetni lehet a kultúra lényegi tartalmára. Így válik érthetővé, hogy egy egyházi közösség számára miért olyan fontos a liturgia általa megélt és ismételt formája, a zene, a megjelenés, a berendezés, kegytárgyak és azok jelképrendszere.⁴⁰¹ A kultúra nem látható szintjét alkotják egyházi közegben is az értékek, feltevések, hiedelmek, érzések és attitűdök, amit Schein ketté bont a maga kultúra modelljében. Az explicit szint látható jegyeinek szintjét követi az implicit szint két rétege: az egyik szinten a közösség fejében világosan megfogalmazott értékek vannak (értékek szintje), ami tovább bontható a vallott és követett értékekre; a legmélyen implicit szinten található a rejtett előfeltevések, az alapvető hiedelmek, amelyek rendszerint nem tudatosak, viszont annyira kézenfekvőek, hogy a tagok tényként, bizonyítást nem igénylő adottságként fogadják el őket.⁴⁰² „Egy kultúra tagjai sokszor nincsenek is tudatában kultúrájuk rétegeinek egészen addig, míg egy másik kultúrával közvetlenül nem szembesülnek.”⁴⁰³

Szintén az integrációs kultúramegközelítésből kölcsönözhetjük az alapító vezetők vagy általában a vezetők kultúraalakító szerepét,⁴⁰⁴ ami vallási közegben is megfigyelhető volt a

³⁹⁸ Johnson, Scholes, and Whittington, 2009: 407.

³⁹⁹ Belényesi, 2021: 14.

⁴⁰⁰ B.Nagy, 2008: 41.

⁴⁰¹ A szervezeti kultúra rétegét alkotó és alakító rítus kettős értelemben is fontos tehát. Egyrészt a vezetői, ill. közösségi visszajelzés azok számára, akik részesei egy folyamatnak: megszervezett-megrendezett alkalom egy-egy köszönet vagy dicséret kifejezésére, új kezdet bemutatására, látható jel, emlék alkotása és elhelyezése az egyén és a közösség számára látható („kézzelfogható”) módon. Ez egyházi közösségben is fontos eleme a szervezeti életnek, ugyanakkor az egyházban sajátos kultúrája van a rituáléknak. A közösség találkozása, az istentiszteleti élet nem emberi rítusokat formál és hordoz, hanem olyan rítusokat, amelyek Isten jelenlétének kifejezési módjai. Nem véletlen az, hogy az egyház az istentiszteletet "Liturgia Dei"-nek, azaz Isten közhasznú munkájának nevezi. Ez tehát messze túlmutat a szervezeti szokásokon, tartalma szerint a kinyilatkoztatás hordozója lehet, hiszen az igében, annak hirdetésében, az imádságban, a szakrális eseményekben Isten Lelke szólal meg és tevékenykedik. Ugyanakkor minden egyházi rítusban jelen van a válaszfunkció, Isten népe a rítusokon keresztül rezonál Isten jelenlétére. (Vö. Jörg Rüpke: Ritual als Resonanzverfahren 33-35. valamint 210-214., Werner Jetter: Symbol und Ritual, 87-88., valamint 111-115., továbbá Richard Graupner, Der Gottesdienst als Ritual, 32-34.)

⁴⁰² Bakacsi, 2006: 229.

⁴⁰³ Schein, 1996: 236. In: Bakacsi, 2004:249

⁴⁰⁴ Bakacsi, 2006: 226-227.

jelen kutatás tanulságai alapján. A külső körülményekhez való alkalmazkodás tanulásában a tapasztalaton túl az alapítók sikeres mintái mérvadóak. Az ő hiedelmeik, értékeik és előfeltevéseik belső ellenállás nélkül válnak a vallásos szervezet részévé. Lényeges kiemelni ezen a ponton Bakacsi megjegyzését, mely szerint a hiedelmeken változtatni azért nehéz, mert előbb bizonyítani kell, hogy az alapítók előfeltevései tévesek voltak. „Egy hiedelemrendszert megváltoztatni viszont jóval nehezebb, mint kialakítani, ezért az alapítók mindig mélyen otthagyják lenyomatukat a szervezet kultúrájában.”⁴⁰⁵

A **differenciációs** megközelítésből az inkonzisztencia lehet a vallási kultúra másik jellemzője, hiszen a szervezetet alkotó tagság nincs alkalmazotti jogviszonyban, önkéntesség alapján van jelen, ezért nem várható el, hogy mindenben azonosulni tudjon a vezetők által képviselt kultúrával. Az egyházi közösségekre jellemző lehet a szubkultúrák jelenléte, amelyek alapvető kérdésekben egyetértenek egymással, másokban nem. A differenciációs szemlélet relevanciáját igazolja az a tény is, hogy a vezetők inkonzisztens megnyilvánulásai vallási közegben fokozottan képesek aláásni és pusztítani a kultúrát, akkor is, ha a szervezet alapító „hőséről” van szó. Ettől a ponttól kezdve egy vallási közösség is **fragmentálódhat**, a tagok szerepe felerősödhet, a néztek sokfélesége és rendezetlensége határozhatja meg a kultúrát, ami a harmadik megközelítés alkalmazhatóságát igazolja vallásos közegben.

Meyerson és Martin modell-elemzéséből és a kutatásból leszűrt megfigyelések alapján azt feltételezem, hogy a három megközelítés integrálása közelítheti meg a legjobban a vallási kultúra jellegzetességeit. A vallási kultúra sok mindenben hasonlít a vállalati kultúrához, de vannak sajátos vonásai is. Kezdeti stádiumban (integrációs szakasz) egy vallási szervezet az alapítók által közvetített kultúrát kérdések nélkül építi be, ami konzisztens, egységes képet mutat. Később a domináns kultúra több ok miatt (tagság létszáma és összetétele változik, külső és belső kihívásokra adott nem mindenki által elfogadott válaszok) differenciálódik, szubkultúrák jelennek meg, amelyek egymással akár ellenétben is, a domináns kultúra egyes értékeit kiegészítik, vagy megkérdőjelezzik. Amikor egy vagy több szubkultúra szembekerül a domináns kultúrával, ellenkultúra⁴⁰⁶ jön létre, ami szétfeszítheti a szervezeti kereteket, ez pedig a fragmentációs megközelítést teszi relevánssá. Ezen a háttéren a kultúraváltás a szubkultúrák és interperszonális kapcsolatok átrendeződéseként határozható meg. Ebben a paradigmában a kultúraváltás nem tervezhető, és nem irányítható a vezetők által, a külső körülmények hatása dominál, míg az integrációs modellben a kultúraváltás kognitív szinten történő változás, amelyet a szervezet vezetői irányítanak.

⁴⁰⁵ Bakacsi, 2006: 226.

⁴⁰⁶ Bakacsi, 2006: 234.

Meyerson és Martin összegző elemzése mellett érdemes a teljesség igénye nélkül további kultúramodelleket is számba venni, mert találunk bennünk olyan elemeket, amelyek alkalmazhatók egyházi dimenzióban is.

Johnson kulturális-háló, Goldmann jéghegy, valamint Schein háromszintes-kultúra elméletét már említettük, de jelentős Handy modellje is.⁴⁰⁷ Abból indul ki, hogy a szervezet domináns csoportja határozza meg a kultúrát, de a szubkultúrák gyengíthetik annak erejét. Négy kultúratípust határoz meg: hatalomkultúra, amelyben a vezetés egy központi szereplő kezében van, és a múltbeli tapasztalatok mintázata működteti a szervezetet, a döntések inkább meggyőződés, mint racionális döntések alapján születnek; szerepkultúra, melyben a szabályozásnak van központi szerepe, a testületek és a betöltött pozíciók fontosak, a döntések logikusak és kiszámíthatók; feladatcultúra, ahol a szaktudásból ered a hatalom; személyiségkultúra, ahol az egyén áll a középpontban, szervezeti struktúra gyakorlatilag nem létezik. Az egyházi kultúra szempontjából az első kettő integrálható. Egy új egyházi szervezetre, különösen, ha kiválás útján jött létre, inkább a hatalomkultúra, míg egy stabilizált, hosszú ideje működő egyházi szervezetre a szerepkultúra lehet jellemző.

Hofstede modellje⁴⁰⁸ négy dimenzió alapján négy szervezeti kultúratípust különböztet meg: piac, amely az autonómiát és a mellérendeltségi viszonyokat részesíti előnyben; jól olajozott gépezet, amely a szabályokra épít; család, amely paternalisztikus személyorientált bürokráciával, de közvetlen kapcsolatrendszerrel rendelkezik; piramis, ahol vertikális tagozódás jellemző, a hatalom forrása a hierarchiában elfoglalt hely.⁴⁰⁹ Vallási kultúra szempontjából a kivált, fiatal szervezetekre a családtípus lehet jellemző, míg egy stabil, hosszú ideje működő szervezetnél az olajozott gépezet. Mindkettő torzulhat a piramis kultúra elemeivel.

Quinn modellje⁴¹⁰ az értékekre épített hatékonyságot vizsgálja. Két értéket emel ki: befelé vs. kifelé összpontosítást, illetve rugalmasság vs. szoros kontrollt. A két dimenzió alapján megkülönböztet négy kultúratípust: támogató kultúra, amely befelé összpontosít és rugalmas, erős csoportkohézióval, erős szervezet iránti elkötelezettséggel; szabályorientált kultúra, amely befelé összpontosító és szoros kontrollt biztosít a maga stabilitásával, kidolgozott szabályrendszerével, hierarchiájával; célorientált kultúra kifelé összpontosító, szoros kontrollt biztosító, racionális tervezéssel, konszenzusos eredménycélokkal törekvő

⁴⁰⁷ Handy, 2006: 183.

⁴⁰⁸ Hofstede, Hofstede, and Minkov, 2010.

⁴⁰⁹ Bakacsi, 2006: 232.

⁴¹⁰ Bakacsi, 2006: 238.

vezetéssel; innovációorientált kultúra, kifelé összpontosító, rugalmas, kreatív problémamegoldási képességgel, jövőbe tekintéssel, melynek központi értéke a növekedés. Vallási kultúrában releváns lehet mindkét értékpár. Egy küldetésorientált, szolgáló egyházi közösség kifelé összpontosít. Mivel a változó körülményekhez gyorsan kell alkalmazkodni, a rugalmasság teheti hatékonyá a küldetés gyakorlati megélését. Kiszakadt vallási szervezetek a saját kultúrájuk építése miatt, inkább befelé, önmagukra összpontosítanak. A nagyobb kontroll, az alapítók nagyobb befolyása és kultúraalkotó képessége miatt, nagyobb valószínűséggel jelenik meg.

Trompenaars szintén két értékpár alapján kategorizálja a szervezeti kultúrákat: egyenlőségre alapuló vs. tekintélyelvű és személyorientált vs. feladatorientált kultúrák.⁴¹¹ Ennek alapján négyféle kultúratípust különböztet meg: család-modell személyi kapcsolat- és hatalomorientált kultúra; Eiffel-torony szerep és feladatorientált kultúra; irányított rakéta, decentralizált, feladat-orientált kultúra; inkubátor kultúra, ahol az egyén teljesítménye fontosabb, mint a szervezeté.⁴¹² Vallási közegre fordítva ugyanazt a különbséget határozhatjuk meg, mint a korábbi elméleteknél. A kivált közösségekre inkább a család modell jellemző: a tagok közötti kapcsolat diffúz és erősen kötődik a szervezethez, a vezetői státuszt erős szülőfiguráknak tulajdonítja, a változásokban az alapítót követik, a jutalmazási módszer szubjektív, konfliktusokban pedig nem akar veszíteni a hatalmi játék során. A régebbi egyházi közösségekre inkább az Eiffel-torony modell alkalmazható: a státuszt a felsőbb szerepeknek tulajdonítja, amelyek távoliak és erősek, a gondolkodás vertikális, a változásokat a szabályok megváltoztatásával éri el, a menedzselés munkaköri leírásokkal történik. Trompenaars modell jellemzőinek nem minden részlete alkalmazható egyházi kultúrára.⁴¹³

Összegzésként megállapítható, hogy az üzleti vagy nemzeti szinten értelmezett kultúramodellek abban segítenek, hogy egy vallási közösség, a maga biblikus vagy annak vélt identitásán túl, emberi, szociológia dimenzióban is képes legyen értelmezni önmagát, ami lehetőséget ad a közösségben zajló események és folyamatok adekvátabb megértésére.

IV.2.2. Kultúramodellek alkalmazása a vizsgált két közösségre

A csatlakozási folyamat kultúraváltásként való értelmezését megalapozza az a megfigyelés, hogy a fókuszcsoporthoz tartozók eredményei alapján a KERAK és HNA eltérő vallási kultúrát épített

⁴¹¹ Heidrich, 2017.

⁴¹² Tomka, 2012: 157.

⁴¹³ Tomka, 2012: 157.

ki. A fenti elméleti alapvetést összegezve, a KERAK egy kiválással keletkezett fiatal szervezet, főként az alapítók által kiépített kultúrával, ami a hetvenes években, a külső körülmények által formált HNA domináns kultúra ellenében alakult. Több kérdésre is választ kereshetünk a két kultúra eltéréseinek vizsgálatánál. Sikerült-e radikálisan megváltoztatnia a KERAK-nak azt a kultúrát, ami ellen protestált, vagy bizonyos tekintetben konzerválta azt? A másik kérdés arra vonatkozna, hogy a rendszerváltás után a külső nyomástól felszabadult HNA, a világszéles egyház szabályzóit, ügyrendjét és főbb kultúraelemeit beépítve, mennyire változott meg 25 év alatt, és mekkorára nőtt a két kultúra közötti szakadék?

Ha a protestálók 1975-ös panaszait összehasonlítjuk a fókuszcsoportok észrevételeivel, érdekes képet látunk. 1975-ben az uralkodó egyházi kultúra kritizált elemei voltak a demokratikus választások hiánya, a vezetői centralizáció, a kritikus hangok elhallgattatása, a világszéles egyház ügyrendjétől való eltérés, a külső kapcsolatoknak való túlzott megfeleltetésből adódó identitászavar, a vezetők személyes jellemhibái. Az 1-5. FCS-ban a csatlakozók KERAK kultúra elemeire elhangzott kritikái hasonló pontokat tartalmaztak: választások és vezetőváltás hiánya hosszú ideig, centralizált szervezet, az alapítók magatartása, mely nem tűrte a hozzájuk nem lojális új vezetőket, a szabályzóknak az alapítók érdekei szerinti gyakori változtatása (lásd. a korábban kifejtett 2 évre lecsökkentett ciklusidő példája), hatáskörök rendszerszintű átlépése, pénzkezelési anomáliák (a tizedgyűjtés és -felhasználás terén), társadalmi és más egyházi kapcsolatok esetei az oktatásban. A FCS-ban megfogalmazott észrevételek alapján úgy tűnik, a KERAK alapjaiban nem tudta megváltoztatni az 1975-ből hozott kultúrát, legalábbis ami a kifogásolt hibákat illeti, inkább konzerválta azokat. A HNA a rendszerváltás után bekerült a világszéles egyház vérkeringésébe, ami magával hozta a nemzetközi egyházi ügyrend, szabályzók, gyakorlatok elfogadását. Több generációváltás is lezajlott a vezetésben, több lelkész kapott képzést nemzetközi egyház intézményekben, azok vezető teológusai több ízben tartottak képzéseket a magyarországi tagság és lelkészkar számára. Mindez hozzájárult a 1975-ben kritizált kultúra változásához.

Ugyanakkor a vallási kultúra értékelt elemeiben találunk hasonlóságokat is. A KERAK-nál kiemelt pozitív elemek: igeközpontúság, megtérés, közösség, eszközök (táborok, teológiai főiskola). Ha mellé tesszük a csatlakozók által a HNA-ban tapasztalt pozitív elemeket, több hasonlóság is látszik. Az ige-központúság mellé tehetjük a tanítások új fényben való megjelenését (B.6.24), a megbecsülést, mint a közösséghez tartozás egyik ragasztóját (B.6.21), a szervezeti rendet (B.6.26), ami az egyház által biztosított eszközök és erőforrások hatékony felhasználását tette lehetővé. Ebből a szempontból tehát nem látható nagy eltérés a két szervezet között. Ennek ellenére, ha a hiányosságok és a hasonló értékek mérlegére ráhelyezzük a

fentiekben vázolt kultúratispológiák jellegzetességeit, akkor egyértelművé válik a két szervezet kultúrája közötti különbség. Az 1-5. FCS elemzéséből az derül ki, hogy az alapvető hiedelmek, identitás, kegyesség megélése, lelkeségi irányzatok, külső szimbólumok, vezetői kultúra, kapcsolatrendszer, környezethez való viszony, belső struktúra szempontjából alapvető változások mutathatók ki. A különböző kultúramodellek típusait összegezve és összevetve a fókuszcsoporthok által tükrözött tulajdonságokkal, megerősíthető az a korábbi feltételezés, hogy a két egyház kultúrája eltérő. A 2. sz. táblázat összegzi a fenti megállapításokat, leegyszerűsített formában.

2. sz. táblázat: HNA-KERAK eltérő kultúra modellek összehasonlításában

	Kultúra modell	HNA rendszerváltás utáni állapot	KERAK
	Meyerson és Martin		
	- Integrációs modell		alapítók kultúraalkotó szerepe, lojalitás
	- Differenciációs modell	csoportok kultúraalkotó szerepe	
	- Fragmentációs modell	szubkultúrák jelenléte	2000-es évektől konszenzus és széthúzás fluktuációja; szubkultúrák szakadása
2	Johnson kulturális-háló modell		
	- szervezeti struktúra	egyházterületek uniója	gyülekezetek uniója
	- ellenőrző rendszer	külső: GK, nemzetközi revízió	belső - hiányos
	- stílus	sokféleség elfogadott	egyformaság elvárt
	- közös értékek	vannak	vannak
3	Goldmann jéghegy modell		
	- látható elemek	különbözőség tolerált	egyformaság elvárt
	- láthatatlan elemek	kimutatható különbségek (pl. teológiai irányzatok)	
4	Hofstede hagyomány modell		
	- szimbólumok	kimutatható különbségek (pl. logó, berendezés)	

	- hősök	19. sz-i úttörők	KERAK alapítók
	- rítusok	kimutatható különbségek (pl. felszentelés)	
	- értékek	kimutatható különbségek (pl. tökéletesség, üdvbizonyosság)	
5	Schein modell		
	- explicit szint (vallott, követett értékek)	nagyobb konzisztencia	különbség – csalódási okok között
	- implicit szint	kimutatható különbségek (pl. identitás, egység, világ, üdvösség, cselekedetek szerepe)	
6	Handy modell	szerepkultúra	hatalomkultúra (alapítók)
7	Hofstede nemzeti modell	olajozott gépezet	család típus
8	Quinn modell	kifelé összpontosító, rugalmas	befelé összpontosító, szoros alapítói kontroll
9	Trompenaars modell	Eifell-torony	család típus

IV.2.3. Dupla kultúraváltás

Az elemzés következő szintjén érdemes megvizsgálni a szakadás és a csatlakozás összefüggését. Az előzőekben azt láttuk, hogy mindkettő kultúraváltási folyamattal írható le. Ha ez a hipotézis helyes, akkor a szakadást és a csatlakozást kiváltó okok között is lehet összefüggés. Két alponthoz szeretném elválasztani, majd összehasonlítani az 1975-ös szakadás és a 2015-ös csatlakozás okait.

IV.2.3.1. A szakadás okai

Ebben az alponthoz egy ismétlődő felsorolás olvasható, aminek a részletezése a II.1.2. fejezetben található:

1. külső, társadalmi, szociológiai környezet hatása (kommunizmus egyházellenes tevékenysége);
2. csalódás az unió vezetési stílusában;
3. identitásválság (ökumenikus kapcsolatokra épített kompromisszumok);
4. a múlt kezelése (korábbi szakadások feldolgozatlansága, azok mintázatai),
5. hatalmi játszmák (hatóság, divízió, választások közelsége).

IV.2.3.2. A csatlakozás okai

Az 1-5. FCS anyagának kódolása nyomán meghatározott fogalmak között megtalálhatók a lenti okok (lásd. III.2. Motivációk alcím alatt). Az előző alponttal ellentétben, a felsoroláson túl új megállapítások is szerepelnek a korábbi megállapításokhoz képest, ott, ahol az elemzés indokoltá teszi.

1. Csalódás

A csatlakozás motivációi között a csalódás mutatkozott szignifikáns tényezőnek. A csalódások és az előző szervezetben megélt értékek együttes vizsgálata arra enged következtetni, hogy a csalódások „kidobó ereje” túlnötte az értékek benntartó erejét. A csalódások személyekre, vezetési gyakorlatokra, légkörre, külső körülményekre vonatkoznak, az értékek viszont a hitvilághoz kötött elemekre. A csalódások ereje nagyobb volt, de ha a csalódás tárgyát összehasonlítjuk az értékek jellegével, akkor minőségi különbséget látunk az utóbbi javára. A KERAK-ban tapasztalt igehirdetések mélysége, az Igeközpontú tanítás, megtérési élmény, közösségi kohézió nagyon sokat jelentett a csatlakozóknak. A csalódások által kiváltott döntés hordozza az értékek részleges elvesztésének feszültségét. A csatlakozás után fennmaradó aggodalmak is azt a belső bizonytalanságot tükrözik, hogy mi lesz az otthagyt értékekkel, azokat végleges veszteségként kell-e elkönyvelni, vagy visszakaphatják idővel. A veszteség és fájdalom szó összesen 16x fordult elő csak az 1. és 2. FCS-ban, ami jól mutatja a gyász jelenlétét.

Az a tény, hogy többségében gyülekezetként csatlakoztak, illetve az egyéni csatlakozók olyan helyre kérték a felvételüket, ahol csatlakozók többséget alkotnak, arra utal, hogy csak így látták biztosítva a korábbi értékek megőrzését. Mindezek mellett azt is látni kell, hogy nem mindenkire érvényes az értékek elvesztése miatti félelem. Voltak, akik tudatosan keresték az új helyzetet, olyan gyülekezethez csatlakoztak, ahol kisebbséget alkotnak.

Amikor a fókuszcsoporthoz szóba került, hogy milyen okok motiválták őket, elsőként mindig a meggyőződést említették, ami azt a látszatot keltette, hogy kizárólag elvi alapja volt a csatlakozásnak. Ennek ellenére a legtöbbször előforduló kategóriák a csalódásokhoz kötődnek. Mindez nem azt jelenti, hogy a meggyőződésnek nem volt szerepe, de a fogalmak mennyisége és gyakorisága a kategórián belül azt a megfigyelést erősítik, hogy a csalódásoknak elsődleges szerepe volt abban az értelemben, hogy kijózanító hatásuk volt, ami megnyitotta az utat az elvi alapok iránti érdeklődésre. Az elvi meggyőződés terelte őket, ami igeközpontú gondolkozás mellett megmutatta az irányt. Mindezek mellett az isteni gondviselés tapasztalata gravitációs erőként hatott a csatlakozás irányába.

Az értelmezést segíti a fókuszcsoporthoz tartozók hangsúlyai közötti különbség megfigyelése is. Az 1. és 4. FCS-ban nagyobb volt a szórás a motivációkban, általánosabban fogalmaztak, kevesebb sérelmet hordoztak a múltból, kivéve azok, akik a '75-ös eseményeket átélő családokból származtak. A 2. és 5. FCS a lelkesítő összetétele miatt koncentráltan jelenítette meg a csalódással kapcsolatos motivációkat. A 2. és 5. FCS sebei nem '75-ből származtak, bár ugyanolyan arányban voltak a '75-ös családokból származók, mint az 1. és 4. FCS-nál. A sérülések nagy részét a KERAK-ban szerezték, a különállás ideje alatt. A vezetésben eltöltött idő, vagy korábban alkalmazottként a vezetőktől elszenvedett sérelmek nagyon mély nyomokat hagytak bennük. Több konkrét példát mondtak, kölcsönösen rácsodálkoztak egymás történeteire, amiből arra lehetett következtetni, hogy eddig nem volt alkalom vagy platform szélesebb körben kibeszélni a fájdalmakat. A 2. és 5. FCS tagjai sokkal hamarabb értek meg a csatlakozásra. Egy részük tudatosan készült is rá. Sokkal hamarabb szeretettek volna jönni, de felelősséget éreztek a nyáj iránt.

A 2. FCS tagjai, köztük három korábbi KERAK elnökkel, tisztábban látták, miből jöttek ki. Kisebb elemzések is elhangzottak a KERAK-ban tapasztalat folyamatokról, a KERAK gondolkodásáról, struktúrájáról. A felismerés, az ébredés korábban indult, mint a tagságnál. Kiemelték a szakmai könyvek, a szűkkörű beszélgetések, a levelező fórumok jelentőségét a megvilágosodásban. A hipotézisben szereplő elvi okok dominanciája helyett a csalódás nagy szerepet kapott a csatlakozás elindításában. Az elemzés azt erősítette meg, hogy a csalódások felnyitják a szemet, de nem adják meg a továbblépés irányát, amit olyan értékek biztosítanak, mint az elvi meggyőződés, a Biblia-centrikus gondolkodás.

2. Helyreállított identitás iránti vágy

A kutatás szerint az általuk biblikusnak nevezett identitás helyreállítása volt a második legfontosabb csatlakozási motiváció. Felismerték, hogy a különállásnak nincs igei indoklása, a küldetést nem lehet szétszakadva képviselni. Az adventista világegyházhoz való tartozás a helyreállított identitás tapasztalatát adta számukra.

3. A múlt kezelésének hiányosságai

Egyre nyilvánvalóbb lett a fókuszcsoporthoz tartozók többsége szerint, hogy a „hetvenötösök” nem tudják kezelni a traumákat. Akik nem élték át, azok csak az egyik oldalon mutatott bizonyítékok alapján ismerték a történeteket, amit sokáig kérdések nélkül elfogadtak. A múlt állandó emlegetése a második generációt egyre jobban nyomasztotta.

4. A változás Isteni beavatkozásként való átélése.

A vélemények egy része kiemelte, hogy a döntésüket nagyban befolyásolta az a felismerés, hogy a csatlakozás elindulását, folyamatát egyfajta csodának, Isten beavatkozásának tekintették. Nem lehetett véletlen, hogy egyszerre több mint hétszáz fő döntést hozott.

5. Külső, társadalmi okok hatása.

A 2010-es egyházügyi törvény kihozta a KERAK-on belül a felszín alatti törésvonalakat. Tagságuk egy része bibliainak vélt politikai okokra hivatkozva visszautasította az egyházi státusz kérelmezését, a másik fele a működés további biztosítása miatt igényelte volna. A csatlakozás számára széles ajtót nyitott az intézmények egyesületi státusz miatti kényszerközeledés.

IV.2.3.3. A szakadás és csatlakozás okainak összehasonlítása

Ha egymás mellé tesszük a szakadás és a csatlakozás hasonló motívumait a forrásokban jelentkező indokok súlyozása szerint, a 3. sz. táblázatban láthatjuk az eredményt.

3.sz. táblázat: Szakadás és csatlakozás motívumai súlyozás szerint

1975. Szakadás	2015. Csatlakozás
Külső okok	Csalódás
Csalódás	Identitás helyreállítása
Identitás válság	Múlt kezelése
Múlt kezelése	Isteni gondviselés
Hatalmi játszmák	Külső okok

Ebből kirajzolódnak a szakadás és a csatlakozás közös dimenziói, a 4. sz. táblázat szerint.

4.sz. táblázat: Szakadás és csatlakozás motívumai súlyozás nélkül

1975. Szakadás	2015. Csatlakozás
Külső okok	Külső okok
Csalódás	Csalódás
Identitásválság	Identitás helyreállítása
Múlt kezelése	Múlt kezelése
Hatalmi játszmák	-----
----	Isteni gondviselés

A két összehasonlító táblázatból kiderül, hogy a csatlakozási oszlopnál kimaradt a hatalmi játszmák motívuma. A jelenség azzal magyarázható, hogy a csatlakozás folyamatában a KERAK teljes lelkesi vezetése részt vett, ami azzal járt, hogy vezetői megbízatásukról lemondtak. Ki lehet jelenteni, hogy a csatlakozás akkor történhetett meg, amikor az alapítóknak már nem volt kellő befolyása a vezetők második generációjára. A vezetői ambíciók háttérbe szorítása nagyban hozzájárult a megbékéléshez. Másik oldalon hiányzik az Isteni gondviselés szerepe. A szakadásnál mindkét fél a másikat tette felelőssé, nem tulajdonította Isten gondviselésének a történeteket, inkább az emberi hiányosságok számlájára írták azokat.

A képet tovább árnyalja, ha a 6. FCS által prezentált motívumokat is a fentiek mellé tesszük. A maradók is csalódtak, az egymásnak ellentmondó véleményvezérekben, az alapítóban és az aktuális vezetőkben egyaránt; a külső ok sokkal erőteljesebben jelent meg az értelmezésükben, mint a csatlakozóknál, akik nem tulajdonítottak túl nagy jelentőséget az egyházügyi törvénynek; identitáskrizisiként értelmezték a távozók múlthoz való megváltozott viszonyulását; Isten gondviselése helyett Sátán munkájának tulajdonították a kiválást.

IV.2.4. A csatlakozás, mint fordított szakadás

Megállapítható, hogy amit a fogadók és az érkezők csatlakozásként értelmeztek és éltek meg, az okok közötti hasonlóság szempontjából nézve, szakadásként értelmezhető, amit a 6. FCS megerősített. Ezt a feltételezést alátámasztja a 3. és 6. FCS átéléseinek összehasonlító elemzése is. A 3. FCS-ban több résztvevő is átélője volt az 1975-ös szakadásnak. A beszélgetéseknél szinte minden kérdésénél előkerült az 1975-ös események megélése az Unióban maradók szempontjából. A megosztásokban ismétlődő vélekedések a következők voltak:⁴¹⁴

- manipulatív befolyás: a vidéki tagság nem értette, mi történik, Vankó mozgatta őket a háttérből, sakkban tartotta az embereit
- lefolyása: tombolás volt, zavart keltettek (a protestálók)
- eltökéltség: a protestálókat nem lehetett maradásra bírni, „nem tudtuk őket kimozdítani”
- minősítés: az Unióban maradók szerint a protestálók minősítették a maradókat és a távozókat. „A jók elmentek”, az „alja prédikátorok maradtak”. A maradók a maguk során szintén megjegyezték, hogy olyanok mentek el, akikkel „amúgy is baj volt”.
- anyagi okok: a protestáló lelkesek pénzt kértek, tizedet fogadtak el a tagságtól. Ahogy korábban említettük, a HNA-ban adományt és tizedet csak szervezett, elismert

⁴¹⁴ Átirat FCS 3. ŐFE-I-B-2

gyülekezet gyűjthet és kezelhet. Lelkészek nem fogadhatnak el pénzadományt vagy tizedet, aminek áthágása súlyos fegyelmi vétségnek számít.

- kinek a munkája a szakadás: „ördögi dolog volt”
- gyász: megtépázott csapat maradt, nagy „lefejezés volt”, a 400 fős gyülekezet „hirtelen kiürült”.

A fenti, 3. FCS tagjai által használt tipikus kifejezések szinte szó szerint jelentek meg a 6. FCS-nál (lásd.III.8), akik a KERAK-ban maradók szempontjából ugyanúgy látták a csatlakozókat, mint 1975-ben az Unióban maradók a kiszakadtakat. Az 5.sz. táblázat összefoglalja a két csoport vélekedését a távozókról.

5.sz. táblázat: A távozók értékelése

Jellemzők	1975-ös szakadás a HNA-ban maradók emlékei szerint (3.FCS)	2015-ös csatlakozás a KERAK-ban maradók emlékei szerint (2.FCS)
Befolyás	a vidéki tagság nem értette	az idősek nem értették
Lefolyása	zavart keltettek	zavart keltettek
Eltökélttség	„nem tudtuk őket kimozdítani”	a vezetők eltökéltek voltak
Minősítés	a protestálók szerint az „alja lelkészek maradtak” az Unióban	sok „neves prédikátor” csatlakozott az Unióhoz
Anyagiak	a protestálók adományt és tizedet fogadtak el	a csatlakozók ingatlanvagyont mentettek át az Unióhoz
Szerző	a szakadás „ördögi dolog volt”	a csatlakozás „Sátán munkája” volt
Következmények negatív	megtépázott csapat, kiürült gyülekezetek	„sírtunk”, „vesztességként éltük meg”, „fele annyian maradtunk”
Következmények pozitív	a szakadás után helyreállt a rend	a csatlakozók távozás után megkönnyebbülés, első nyugodt szombat

IV.3. Kultúraváltási modellek és a csatlakozás

A szervezeti kultúra többértű meghatározása kapcsán kimutattuk, hogy a KERAK és HNA különböző vallási kultúrát képviselt. Az 1975-ös szakadás kultúraváltási kísérletként értelmezhető, csakúgy, mint a 2015-ös csatlakozási folyamat. A szakirodalom üzleti

környezetre több esetben is szükségszerűnek tartja a kultúraváltást. Sathe⁴¹⁵ által felsorolt feltételek közül némelyik érvényes lehet vallási kultúraváltás esetén is: erkölcsi problémák a szervezetben, változás a szervezet küldetésében, masszív változás a környezetben, szervezeti fúzió, szervezeti növekedés. A csatlakozás leginkább egy vállalati fúzióhoz hasonlítható.

A folyamat értelmezéséhez szükséges megérteni a kultúraváltás természetét. Ahogy a szervezeti kultúra meghatározásában láttuk, a kultúraváltásnál is több modell létezik a szakirodalomban.

Debra és Meyerson elmélete szerint⁴¹⁶ a szervezeten belül lévő tagok és csoportok különbözősége miatt, különböző típusú szubkultúrák alakulhatnak ki, amelyek szembe kerülhetnek a szervezet domináns kultúrájával. Ezen a háttéren a kultúraváltás a szubkultúrák és interperszonális kapcsolatok átrendeződéseként határozható meg. Ebben a paradigmában a kultúraváltás nem tervezhető és nem irányítható a vezetők által, a külső körülmények hatása dominál. A modell ott értelmezhető, ahol a szubkultúrák befolyása a szervezeti kereteken belül változik. Más megközelítésben a kultúraváltás kognitív szinten történő változás, amelyet a szervezet vezetői irányítanak. A HNA-ban 1975 előtt kialakult egy olyan szubkultúra, amely a domináns, vezetők által meghatározott szervezeti kultúrával szemben fogalmazódott meg, ami végül szakadáshoz vezetett. Az új szervezet számára javasolt első megoldások mindig a karizmatikus alapító-vezető értékrendjét tükrözik vissza, annak előfeltevései és hiedelmei határozzák meg az új szervezet számára, hogy mi a jó vagy mi a rossz.⁴¹⁷ Ez a megállapítás az Egervári-csoport, a későbbi KERAK kezdeti szakaszában nyomon követhető.

Schein kultúramodelljéből kiindulva kultúraváltás csak akkor következhet be, ha a kultúra harmadik, láthatatlan, legbensőbb rétegében, az előfeltételezések és hiedelmek szintjén is elmozdulás történik.⁴¹⁸ Heidrich szerint a kultúraváltás „olyan tervezett, átfogó és alapvető változástípus, mely jól elkülöníthető a spontán kialakuló kultúrán belüli folyamatoktól és azoktól a tudatos törekvésektől, melyek a létező kultúrát kívánják fenntartani.”⁴¹⁹ Trice és Beyer a kultúraváltás három fajtáját különböztetik meg: forradalmi és átfogó; részleges, amely csak egy szubkultúrát vagy egy szervezeti egységet érint; fokozatos, lassú és átfogó, amely a szervezet egészét érinti.⁴²⁰ Amennyiben a csatlakozó közösség kultúraváltására vonatkoztatjuk, a második és harmadik kategóriát érdemes számba venni.

⁴¹⁵ Sathe, 1985.

⁴¹⁶ Meyerson and Martin, 1987.

⁴¹⁷ Schein, 2017: 25.

⁴¹⁸ Schein, 2017: 24.

⁴¹⁹ Heidrich, 2017.

⁴²⁰ Heidrich, 2017.

Sokkal több az eltérés a kultúraváltás folyamatának leírásában. A modellek túlnyomó többségét üzleti vagy nemzeti dimenzióban értelmezik, gyakorlatilag nincs vallási kultúraváltásra kidolgozott modell.

IV.3.1. Bridges kultúraváltási modellje

A megoldási kísérletek közül Bridges⁴²¹ átmenet vagy átalakulás elméletét választottam, ami szintén az üzleti világban észlelt folyamatokat dolgozza fel, de nem szekuláris, hanem keresztény szemlélettel, megállapításait pedig általánosítja, ami alkalmassá teszi hit alapú közösségekre való alkalmazását. Az alaptétele szerint a változás helyzeti körülményekre épülő statikus jelenség, míg az átmenet (transition) lelki és pszichológiai folyamat, ami alatt az érintettek beépítik a változást a gondolkozásukba.⁴²² Amikor a változás megjelenik anélkül, hogy átalakulás történne, az nem más „mint a székek átrendezése.”⁴²³ Elmélete szerint az átalakulás három fázisú folyamat: befejezés (ending), semleges zóna és új kezdet. Bridges kultúraváltási modellje több értelmezési kulcsot is ad a csatlakozási folyamat megértéséhez. A kódolás során meghatározott fogalmak összegző kategóriái megfeleltethetők Bridges három fázisának: gyökerek, átmenet és új kezdet. Vizsgáljuk meg mindhárom szakasz szempontjából a folyamatot a fókuszcsoportoktól nyert adatok alapján (vö. a III fejezet adataival).

IV.3.1.1. Befejezés szakasza

Általában az üzleti modellek a változásra fókuszálnak és annak kimenetelére. Bridges-nél nem az új kezdettel kezdődik a változás, hanem a befejezéssel. Úgy írja le ezt a szakaszt, mint amiben be kell azonosítani mindazt, amit el kell engedni. A régi identitást le kell zárni, ami a legnehezebb része az átalakulásnak, de nem megkerülhető. Enélkül soha nem lesz tartós változás. A kutatás igazolta a befejezés szakaszának a jelenlétét, a múltban tapasztalt értékek megfogalmazásával, ami a lezárás folyamatának része. Az „Értékek” főkategória négy beazonosított fogalommal jelent meg a fókuszcsoportokban: igeközpontúság, megtérés, közösség és eszközök. A veszteség érzése, ami a befejező szakasz markáns indikátora, szintén megtalálható a „Motiváció” főkategória alatt: a csalódás, identitáskrizis, múlt kezelése, gondviselés, külső hatások fogalmaiban. Egyedül a gondviselés (A.2.8) témája utalt arra, hogy a veszteségek megélésében volt némi enyhítő megtapasztalás is. Bridges a veszteség érzését

⁴²¹ Bridges, 2009.

⁴²² Bridges, 2009: 3.

⁴²³ Bridges, 2009: 3.

gyászfolyamatként írja le. Szerinte nem a változások okozzák a nehézséget, hanem a veszteségek elszenvedése. A csatlakozók aggodalmi olyan érzelmi állapotra utalnak, amit nem az új környezet váltott ki, hanem inkább a gyász megélése, amit az értékek, kapcsolatok, megszokott helyek elvesztése okozott. Az interjúban ezek az érzések mégis inkább az új helyzettől való félelemben projektálódtak, amint azt a „Kezdeti Aggodalmak” főkategóriában láttuk: elhajlás, társadalmi kapcsolatok, női lelkészek, lelkiismereti kérdések, csatlakozási körülmények fogalmainak megjelenésével.

Ugyanakkor a vesztség érzése nem volt kimutatható mindenkinél a fókuszcsoportokban. A résztvevők egy része nagyon erős traumákon ment keresztül a csatlakozás előtt, ezért a vizsgált időszakban már nem volt érzékelhető. Többen kifejezték, hogy semmit nem hiányolnak, sőt, felszabadító tapasztalatként élték meg a csatlakozást.

Bridges elmélete nem ad választ az átjövőknél tapasztalt jelenségre; az elemzésből úgy tűnik, hogy a jelenben még mindig sajnó sebek nem a változás miatti fájdalomtól vagy az otthagyt értékek miatti veszteségérzésből adódnak, hanem a KERAK-ban tapasztalt csalódások és traumák következményei. Arra sem ad választ, hogy hit alapú közösségekben milyen nagy jelentősége van a múlt rendezésének, a bűnbocsátnak és a megbékélésnek.

Bridges a gyászt csak a befejező szakaszhoz köti, amiatt, hogy a korábban értékelt dolgokat elveszítik, de nem azonosítja be azt a fájdalmat, amit a korábbi félrevezetés okozott. A 2. FCS tagjai a mérgező hit jelensége miatt éreztek leginkább szomorúságot. A megosztott átételek nagymértékben kimerítik Felton és Arterburn általuk sokat tanulmányozott művében⁴²⁴ megfogalmazott 21 kritérium egy részét, mint amilyen például: irracionális alárendeltség, keresztény egyenlőtlenség, feddhetetlen klérus, Pollyanna perspektíva (minden, ami velem történik, az jó), a tökéletesség megszerzésének lehetősége. A mérgező hit vallási addikcióhoz vezet, ahol a vallás a nyereség, a hatalom, az élvezet és presztízs eszközévé válik.⁴²⁵ Nagyon találó az egyik lelkész megfogalmazása a 2. FCS-ban: „Rájöttem, hogy egy szektának vagyok a tagja”. A felelősséget nem helyezték az alapítóra csupán. „Van egy központi személy, de van egy közösség is, ami fenntartja a beteg működést.” Úgy tűnt, mintha egyfajta hipnózisból való ébredésként élték volna meg a felismerést, ami a csatlakozás felé vezette őket.

Más szerzők is foglalkoznak az egészségtelen hittel, amire a FCS résztvevői közül többen rádöbrentek és ami a csalódás vagy az indulási fájdalom része volt már a csatlakozás

⁴²⁴ Arterburn and Felton, 2013.

⁴²⁵ Arterburn: <https://ajournalofthejourney.wordpress.com/2013/10/05/21-beliefs-of-a-toxic-faith-stephen-arterburn/>, (2022.12.08)

előtt. Kratzer megbetegítő hitnek nevezi, amit a FCS tagjai felismertek. A megbetegítő hit egyik tünete, hogy nem tűri a nagykorú embereket.⁴²⁶ Vallásos visszaélésnek nevezi a mások feletti uralmat, aminek egyik módja az állandó büntudat és félelemkeltés, amitől tehetetlenné válik az alany, és kénytelen a gurura hagyatkozni. Neurotikus állapotként írja le a jelenséget, aminek teológiai megalapozását a mindig követelő, soha nem elégedett istenkép adja.⁴²⁷ Ezt az istenképet valószínűleg a KERAK által támogatott teológiai irányzatok, mint az utolsó generáció, Krisztus természetéről szóló tanítás, a perfekcionizmus iránti igény táplálta, ami ideológiai alapot adott a vallásos visszaéléseknek. A követők, köztük a lelkészek is, megítélésük szerint, kiskorúként voltak kezelve, akiknek legfőbb dolguk volt lojálisnak maradni az alapítóhoz. Ehhez hasonló jelenségeket inkább 2. FCS tagjai tudtak felismerni, ami megalapozta bennük a csalódást és a fájdalmat, ami elindította őket a csatlakozás felé.

IV.3.1.2. Semleges zóna

Ebben a szakaszban a senki földjén vagyunk Bridges szerint. A régi már nincs velünk, az új még nem jött el. „Két valahol közötti sehol”,⁴²⁸ a volt és a lesz közötti felfüggesztés állapota. A „Beragadt aggodalmak” és a „Bizonytalanság” főkategóriái (örökölt aggodalmak, táborok, fogadók aggodalma, régi kapcsolatok, új aggodalmak) jelzik a régi maradványait, míg a lelki „Nyereség” főkategóriában összefoglalt tapasztalatok (megbecsülés, öröm, nyitottság, új fény, gyógyulás, rend) a semleges zóna másik végére utalnak. Érzelmekben is megmutatkozott a dualizmus. Öröm és feszültség egyszerre volt jelen a fókuszcsoportokban. Megalapozottnak látszik az a feltételezés, hogy jelenleg a csatlakozók többsége ebben a zónában tartózkodik. A semleges zóna kifejezés azt sugallja, hogy itt nem történik semmi lényeges, de ez távol áll a valóságtól. A kutatási megfigyelések alapján találhatóbb lenne az aknamező kifejezés használata, mint amilyen a Vörös-tengeri átkelés megtapasztalása volt az Izraelitáknak. Sok minden veszélynek látszik, ami az első találkozás élményében inkább az elkerülés reflexét válthatja ki, de a bizalom hátterén örömteli tapasztalattá válhat.

Bridges elméletének hiányossága, hogy csak a változást elszenvedő félnél emeli ki a várható jelenségeket. Úgy tűnik, mintha csak az új helyzetbe érkezőknek kellene átmeneti szakaszt megélniük. A 3. FCS által visszatükrözött valóság azt mutatta, hogy a fogadó közeg is átéli a semleges zónát. Ott is tanulni kell az alkalmazkodást, amiben a fogadók is változnak,

⁴²⁶ Endraß and Kratzer, 2005: 379.

⁴²⁷ Endraß and Kratzer, 2005: 25.

⁴²⁸ Bridges, 2009: 4.

nemcsak az érkező fél. A türelem és a tolerancia sokkal indokolhatóbb elvárás, ha a fogadó fél tudatosítja az átmeneti szakasz létezését. Vezetői feladat ehhez teret biztosítani.

Schein korábban ismertetett kultúramodellje pontosabb képet mutat. A kultúra külső rétegében, a viselkedés szintjén, könnyű és gyors változást lehet elérni. A belső, vallott és megélt értékek szintjén már sokkal több időt vesz igénybe a változás. Schein szerint a harmadik, legbelső réteg, az axiómák, alapfeltevések szintjén történő elmozdulás képes a kultúrát megváltoztatni és új identitást szülni. A régi, magától értetődő alapfeltevések az egyház, lelkeség, istenkép, üdvösség tekintetében nagyon mélyen vannak beágyazva. Szerinte ezen a szinten minden változás fájdalmas.

A semleges zóna időtartama kiszámíthatatlan. Mózes idejében 40 év volt. Az egyiptomi szabadulás jelképezte a befejező szakaszt, a régi életüktől, az egyiptomi kultúrától való elszakadást. A pusztai vándorlás 40 éve a semleges zónát, Kánaánba való belépés az új identitás megszületését modellezi.

Összegzésként megállapítható, hogy a csatlakozók a semleges zónában vannak a csatlakozás utáni első évtizedben, valamint az, hogy több sebességi fázisban haladnak az új identitás irányába. A motívumok elemzéséből leszűrhetjük, hogy legalább három fogalom, mint a régi és új aggodalmak, valamint a bizonytalanság a befejezési szakasz maradványai, míg a nyereségek kategóriája a továbblépés bizonyítéka. Bridges elmélete jól beazonosítja az átmenetnek ezt a szakaszát, de Schein modellje jobban rávilágít, milyen szinten kell a változásnak bekövetkeznie az új identitás megtalálásához.

IV.3.1.3. Új kezdet

A motívumok elemzésénél már látható volt, hogy az új identitás szempontjából két választ lehet adni, ahogy az kiolvasható az „Új identitás” főkategóriából. Az egyik az, hogy többen semmiben nem látnak változást (lásd. C.7.27 kategóriát), míg mások bizonyos területeken felfedezték az új identitás jeleit, ahogy az az otthon (C.7.28) kategóriából kiderül. Energiával tölti fel a csatlakozókat az egyházban való új szerepük felismerése, az egyház által biztosított missziós lehetőségek megismerése és az abban való aktivitás, valamint a világegyház perspektívája, ami örömmel tölti el őket. Bridges szerint akkor ismerhető fel az új kezdet, amikor az új identitás jelei megjelennek, új energia szabadul fel, új szerepet fedeznek fel. Bizonyos szinten ennek nyomai is látszanak, de tömegében nem fedezhető fel.

Üzleti modellben értelmezhető az új kezdet fentiek szerinti leírása, de vallási közegben nem fedi teljesen a valóságot. A KERAK tagsága mindig is adventistának vallotta magát, bár szervezetileg nem tartozott az egyházhoz. A csatlakozás után nem várható el teljesen egy új

identitás megszületése, inkább annak gazdagodása a világegyházhoz való tartozással. Az sem várható el, hogy teljesen új értékrend alakuljon ki, mert az adventista identitás kódolja az alapértékeket. Ezzel együtt mégis érdemes elgondolkodni, hogy ezen a szinten a csatlakozás hozhat-e változást, ha a Schein szerinti legbensőbb alapértelmezési rétegben is átalakulást tapasztalnak meg. Mit fog jelenteni a közösség számára, ha a viselkedési, vagy egyéb életmódelemek már nem akna-szerűen fognak működésbe lépni, ha a megterhelt lelkiismeret megnyugszik, ha a teológiai hangsúlyok áthelyeződnek a világszéles egyház tanításai és állásfoglalásai szerint, ha tovább nő az egyház sokszínűségének és kulturális sokféleségének elfogadása, ha a hitelvi egység mellett megélhetik a lelkiismereti szabadságot? Kérdések, amelyekre a FCS-ok vizsgálata nem adott választ.

IV.3.2. Milyen irányban halad a kultúraváltás?

Megállapítottuk, hogy a csatlakozás vélhetően kultúraváltási folyamat is, de a IV.2. pont bevezetőjében feltett kérdések közül megválaszolatlan maradt a kultúraváltás iránya: mi történt, vagy mi fog történni valójában az egy gyökérhez tartozó két közösség találkozásakor? Mindkét fél változatlanul éli tovább a maga életét, megőrizve saját kultúráját, vagy a KERAK-ból érkezők integrálódnak a fogadók (HNA) kultúrájába, vagy az érkezők alakítják át a fogadók kultúráját a sajátjuk mintájára? Mivel a folyamat vége nem látható, nehéz előre megmondani, mi fog történni a csatlakozást követő 10-20-30 év múlva. A kutatás csak jelen időben tudja vizsgálni a szándékot. Vizsgáljuk meg mindhárom lehetőséget.

A fogadó egyház egyértelműen kifejezte az integráció iránti igényét. A megbékélési dokumentum tartalma, a csatlakozás folyamatának és feltételeinek meghatározása, az integrációs munkacsoportok felállítása nem hagyott túl sok kétséget afelől, hogy az Unió vezetése szerint a kultúraváltás a csatlakozókat kell érintse. Az egyház állásfoglalásainak, működési szabályzatainak, szervezeti struktúrájának elfogadása a csatlakozás feltételei voltak. Mindez azonban nem érintette a kultúra mély rétegeit. Illúzióknak bizonyult, hogy az integráció megvalósulhat a fentiek elméleti elfogadásával, ami nem minden esetben járt együtt gyakorlati következményekkel.

A fókuszcsoporthoz vizsgálata során kiderült, hogy a csatlakozók eltérő sebességgel integrálódnak, amint megfogalmaztuk a semleges fázis kapcsán. Az egyéni átvándorlók, akik régi uniós gyülekezetekbe csatlakoztak, gyors és tudatos beépülésről tettek biznyságot. Ahol nagyobb csoportokban érkeztek meglévő gyülekezetekbe, ott lassúbb a folyamat, és bizonytalanabb az eredmény. Leghosszabb út ott várható, ahol egy önálló gyülekezet

csatlakozott. Ezeken a helyeken kevés változás tapasztalható a jelen időszakig. Azt feltételezhetjük, hogy bár az integrálódás szándéka megvan, az önálló gyülekezetekben jelen van a védekező reflex a domináns kultúra felől érkező hatások elkerülésére (ifjúsági rendezvények, teológiai irányzatok, zenei stílusok tekintetében). Megfigyelhető, hogy többnyire csak olyan közös konferenciákon, rendezvényeken vesznek részt nagyobb számban, ahol biztosított a számukra megszokott kulturális keret. A fentieknek ellentmond, hogy a csatlakozó gyülekezetek közül kettő több év után egyesült a településen lévő uniós gyülekezettel. Erre azonban nincs mindenhol sem lehetőség, sem szándék, ezért helyénvaló lehet azt feltételezni, hogy az önálló gyülekezetként csatlakozó réteg inkább szeretné a maga kultúráját megtartani, mint megváltoztatni.

A harmadik lehetőségről is szólnunk kell. Van-e bármilyen alapja annak a feltételezésnek, hogy a csatlakozók a domináns kultúra megváltoztatásán dolgoznak? Említésre méltó, hogy a KERAK-ban maradók úgy látták, valójában ez volt a csatlakozók fő célja. „Az a lelkiület sem méltó, hogy majd bent reformálódunk, egybe kéne mennünk, nagyobb súlyunk lesz. Ez sem volt korrekt. Ha megy mindenki, át tudjuk alakítani az Unió irányvonalát, ezt sem tartottam korrektnek. Vagy átmegegyek, mert jó, de nem azért, hogy megváltoztassam. Ma is vannak, akik azt mondják, hogy ez a dolgunk – ez a dolguk; akkor gyertek ide vissza, ha nem jó ott.”⁴²⁹ Ezt a vélekedést támaszthatja alá egy csatlakozó levele, aki a KERAK-ban véleményformáló volt. 2019-2021 között minden évben írt egy hívogató levelet a KERAK-ban maradók számára. Az egyik levélben megállapítja, hogy nem kell tartani a csatlakozástól, mert ez nem jár együtt semmilyen változással. „Több olyan volt KERAK gyülekezetben jártam, ahol csak a tábla lett új, és minden más ugyanaz maradt – ugyanolyan »pozitívan konzervatív«. Miért nem győződtek meg saját szemetekkel erről? Gyertek vissza!”. Kérésének indoklásában szerepel egy másik érv is. Igehirdetőként ugyanazt hirdeti, mint a KERAK, az általuk legfontosabbnak tartott témákban (Jézus emberi természete, zene, nők felszentelése, utolsó generáció, tökéletesség) és szerinte ezt tolerálja az Unió. „Miért nem akartok ti is az egyházon belül kiállni ezen igazságok mellett?” Biztosítja őket arról, hogy Jézus is ezt tette a zsidók között, és hogy ne féljenek az egyházon belüli üldözéstől, mert ez Jézussal is megtörtént.⁴³⁰ A levél megfogalmazott szándéka a maradók csatlakozásra való buzdítása volt, amit mindenképpen értékelni kell. Az érvelésben használt néhány gondolat azonban alátámaszthatja a maradók azon vélekedését, hogy a csatlakozók között vannak olyan szereplők, akik kifejezetten hivatásuknak tekinthetik az Unió megreformálását a KERAK mintájára. Ennek ellenére nincs olyan

⁴²⁹ Átirat FCS 6:9. ŐFE-I-B-5

⁴³⁰ ŐFE-I-A-21

bizonyíték, ami alapján általánosnak tekinthetnénk ezt a vélt szándékot, inkább csak azt rögzíthetjük, hogy ez is előfordul.

IV.4. A csatlakozás vezetéstudományi vonatkozásai

A IV. fejezet elején idézett Osmer-i megközelítés szerint a gyakorlati teológia keretrendszerében az adatok feltárása és elemzése után két fontos, egy normatív és egy pragmatikus kérdésre kell válaszolni: minek kell történnie, és milyen gyakorlati választ kell adni arra, ami történt? Ez utóbbi részét képezi a főbb vezetési feladatok feltárása, amelynek Osmer szerint az a célja, hogy „cselekvési stratégiákat találjon az események kívánt cél irányába történő előmozdítása érdekében”.⁴³¹ A korábban felvázolt Bridges kultúraváltási modelljére alapozva keressük a vezetési feladatokat. Az általa meghatározott mindhárom kultúraváltási fázis tartalmaz lényeges vezetési feladatokat.

A befejező fázisban a legfontosabb vezetői feladat a tagok veszteségérzésének felismerése és kezelése lehet. Az érzések beazonosítása, kifejezése nem megkerülhető, akkor sem, ha fájdalmas folyamat. A vezetőknek érdemes ellenállni annak a kísértésnek, hogy gyors eredményt hirdessenek formai vagy szervezeti változások felmutatásával, a lelkigondozói házi feladat elvégzése előtt. Tisztában kell lennie azzal a vezetőnek, hogy a befejező szakaszban megjelenő szomorúság, zavartság, idegesség a gyász kísértő jelei. A negatív érzelmek jelenlétének elhallgatása vagy bármi féle rosszállása csak színleli, hogy már nincsenek problémák, valójában felerősíti a problémákat. A nyílt, őszinte beszélgetésen alapuló megértés rendkívül időigényes tevékenység, de ha ezt a fázist adminisztratív lépésekkel helyettesítjük, az emberek elkötelezettségének elvesztését kockáztatjuk. Más szerzők is kiemelik a Lewis által megfontolásnak nevezett emberközpontú, szolgáló vezetői attitűd fontosságát.⁴³² A kapcsolatközpontú magatartás jóindulatot teremt.⁴³³ A kutatás eredményei szerint még mindig vannak olyan csatlakozott tagok, akik a befejező fázis szintjén stagnálnak. A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás maga szemléltetett egy megoldási modellt, bár nem ez volt az eredeti célja. A beszélgetéseknek mérhetően gyógyító, felszabadító hatása volt, ami arra hívta fel a figyelmet, hogy a csatlakozó családok lelkipásztori látogatásának, valamint a velük tartott csoportbeszélgetéseknek nagy szerepe lehet az elengedésben, feszültségek kezelésében és a gyógyulásban. Más kutatások is kimutatták, hogy a lelki felépülés gyorsabban bekövetkezik,

⁴³¹ Osmer, 2008: 176.

⁴³² Lewis, 1996: 67.

⁴³³ Lewis, 2009: 67.

ha a veszteségekről nyíltan beszélni lehet.⁴³⁴ Lewis az ApCsel 6:1-7-re hivatkozva arra hívja fel a figyelmet, hogy a görögül és héberül beszélő zsidó-keresztények konfliktusából könnyen szakadás lett volna, ha nem kommunikálnak nyíltan az aggodalmakról a tisztelet légkörében.⁴³⁵

A kultúraváltásnak ebben a fázisában a szóhasználatnak is jelentősége van. A „mi” és „ők” vagy „nálatok így van”, de „nálunk így volt” megfogalmazást tudatosan cserélni kell. A nyelvezetnek is befogadónak kell lennie, ahhoz, hogy a szívekben is eltűnjenek a határok. A C.7.28. pontban említett „500 Ft-os szabály” pontosan ezt a célt szolgálta, bár humorosnak induló spontán kezdeményezés volt, a vezetés felkarolta és hatékonynak bizonyult.

Bridges a veszteségek kompenzálását javasolja azáltal, hogy a vezetés visszaad valamit abból, amit az érintettek elveszítettek a változás miatt.⁴³⁶ További feltárást igényel, hogyan lehetne alkalmazni vallási környezetben is ezt az elvet. Második javaslata olyan tevékenységek létrehozására vonatkozik, amelyek dramatizált formában szemléltetik a változást.⁴³⁷ Nem elég beszélni a változásról, az új valóságról. Gennep múlt század elején, afrikai törzseknél végzett antropológiai kutatásai alapján fogalmazta meg, hogy az egyén élete bármely társadalomban átmenetek sorozataként értelmezhető, születéstől a halálig. Látszólag különböző átmenetek közös jellemzője az elkülönülés, a liminalitás (határhelyzeti állapot, a létezés belső szakrális formája) és a beilleszkedés, sajátos beavatási szertartásokkal, amelyek segítenek átlépni az egyik szakaszból a másikba. A három fázisú átmenet úgy az afrikai törzsek szertartásaiban, mint a nyugati világ rituáléiban megtalálható.⁴³⁸ Vezetői feladat az átmenetekhez rituálét rendelni és ezen átvezetni az érintetteket, mert a változás látható dramatizálása segít átlépni a változás fázisain. A II.1.7.3. pontban leírt, csatlakozó közösségek számára végzett gyülekezetszervezési rituálé ezt a célt szolgálhatta, annak ellenére, hogy nem volt tudatos vezetői döntés, csak egyszerű szabálykövetés. Szintén a rituálé része volt egy bekeretezett, alapító okiratnak nevezett emléktábla, amelyet minden résztvevő aláírt, majd a falra kitett. Új gyülekezeti, világszéles egyház logójával ellátott tábla ünnepélyes átadása szintén ide sorolható, amit a gyülekezeti épület külső falára illesztettek. Utólag derült ki ezen vezetői gesztusok rituálé szerepe és jelentősége. Minden átmenet jellegű változásnál vezetői feladat tudatosan kiválasztani, előkészíteni és levezetni a rituálékat liturgikus keretek között.

⁴³⁴ Bridges, 2009: 32.

⁴³⁵ Lewis, 2009: 68.

⁴³⁶ Bridges, 2009: 35.

⁴³⁷ A Bridges Gennep törzsi rituálékra vonatkozó kutatására utal. A törzsi átmeneti rítusok segítenek az embereknek „átlépni” a változás fázisain Vö. Bridges, 2009: 63

⁴³⁸ Gennep and others, 2019.

Theißen a rituálékhoz további jelentéstartalmakat is hozzákapcsol. Szintaxisuk révén megszakítják az időt, szemantikájuk alapján valamely értékről tesznek vallást, valamint pragmatikájuk révén euforizálnak, illetve elhárítják a félelmet és a káoszt. „A rituálé a problémák közös megoldása, azért, hogy az egyént közösségi magatartásra képessé tegye.”⁴³⁹ A csatlakozás olyan mértékű változást jelentett az érintetteknek, amin a vezetőnek át kellett segíteni őket liturgikus keretek között. A megelőző évtizedek küzdelmeit a rituálénak meg kellett törnie, és elhatárolnia ezektől a jelenben élő embert. Egy régi helyi közösség új gyülekezetté szervezése pont ezt dramatizálta. Az egy családhoz való tartozás értékéről kellett hitvallást tenni, ami egy nagy közös ünnepi istentisztelet keretei között öltött testet, és utat kellett engedjen az eufóriának is, ami a jövőtől való félelmet kellett egyensúlyba hoznia az átmeneti káosz érzetének elhárításával.

A múlt tisztelettel való kezelése egy további vezetői feladat ebben a fázisban, amelyet Bridges is említ, bár nem a megbékélés összefüggésében, hanem az eredményesség növelése érdekében. A múlt tisztelete a csatlakozók szempontjából azt jelenti, hogy nem kell megkérdőjelezni múltbeli átélméseiket, nem kell vitatni a múlt értelmezését, el kell ismerni a hozott értékeket. A kultúraváltás nem jelentheti azt, hogy minden rossz volt, ami eddig volt és nincs a múltnak olyan darabja, emléke, amit tovább lehet vinni. A múlt tisztelete a fogadó tagság szempontjából azt jelenti, hogy a vezetés számukra teret kell biztosítson az 1975-ös válság megélésének kifejezésére, anélkül, hogy attól kellene tartaniuk, hogy ez tönkretesz a megbékélést. A gyógyulás mindkét fél számára biztosítható.

A semleges zóna legnagyobb kihívása, hogy a többség nem érzékeli, és nem érti. Vezetői feladat megértetni az érintettekkel, hogy mi történik velük. Zavaró lehet a bizonytalanság érzése, amiben már a régi sem jó, de az új sem kielégítő. Bridges szerint, ha ez a fázis rövid idejű lenne, hagyni kellene, hogy elmúljon, de általában a nagy átmenetknél éveket vesz igénybe.⁴⁴⁰ A helyzetet csak rontja, ha a vezetés sem érti, mi történik, és frusztrált lesz a várva várt áttörés késedelme miatt.

A vezetés egyik feladata megértetni a semleges zóna természetét. Mivel az ambivalencia jellemzi ezt a fázist, a vállalkozói vezetői attitűd segítené az átalakulást azáltal, hogy új jövőképet vetít, egészséges szövetségeket alakít ki, és szertartásokon keresztül "összehívja a családot".⁴⁴¹ Dodds a transzformációs⁴⁴² vezetői stílust preferálja hasonló helyzetekben, amikor

⁴³⁹ Theißen, 2008: 328.

⁴⁴⁰ Bridges, 2009: 45-46.

⁴⁴¹ Lewis, 2009: 133.

⁴⁴² A transzformációs vezetőket karizmatikus vezetőknél is nevezik. Inspirálják a követőket, önállóságot biztosítanak és újutakat keresnek a növekedéshez. Ők képviselik a változás kultúráját.

a jövőkép kialakítása és megosztása kulcsfontosságú vezetői feladat, hogy segítsen az érintetteknek értelmesnek látni azt, amit tenniük kell.⁴⁴³

Bridges javaslata a szabályzók és a döntéshozatali eljárások megváltoztatására annak érdekében, hogy a semleges zóna elfogadhatóbbá váljon, kevésbé lehet releváns egy vallási kultúraváltási folyamatban. A csatlakozás során érkező tagságnak egy meglévő szervezet működési szabályrendszerét kellett elfogadnia. Mivel a szabályzók nagy része világszerte elfogadott, annak módosítása nem a helyi Unió hatásköre, nem is voltak ilyen igények.

Bridges ötletét az átmenetet felügyelő csoport létrehozásáról⁴⁴⁴ a vezetés az integrációs munkacsoport felállításával sikeresen alkalmazta. Az a javaslata, hogy ebben a fázisban képzési programokat kell tartani, szintén megvalósult. A teológiai félreértések tisztázására szemináriumokat és bibliakonferenciákat szervezett. Bridges a semleges zónát kreatív lehetőségként jellemzi.⁴⁴⁵ Fontos vezetői feladat a tanulás, a kísérletezés és az innováció ösztönzése. A csatlakozott helyi gyülekezeteket arra lehet bátorítani, hogy hozzanak létre missziós stratégiákat, találjanak egy teljesen új szolgálati területet, amelyet korábban nem próbáltak ki. Növekedési tapasztalatokat átélő közösség könnyebben halad át a semleges zónán.

Az új kezdet fázisában szintén fontos vezetői feladatok vannak. Bridges azt javasolja, hogy a vezetés készítsen lépésekre lebontott cselekvési tervet, hogy tisztázza az új kezdet mögött álló célt és biztosítsa a gyors sikereket. Egyházi környezetben cselekvési tervek készítése nem annyira rutin feladat, mint vállalati közegben. A Szentlélek vezetésében bízni nem jelentheti a vezetői stratégiai tervezés elhanyagolását. Figyelemre méltó Bridges bibliai példával illusztrált javaslata, mely szerint ebben a fázisban döntő lehet az új valóság képének megalkotása a változás érintettjeiben. Mózes, aki segítette a népet szembenézni a befejező fázissal Egyiptomban, és negyven éven át vezette őket egy hosszú átmeneti időszakon keresztül, a semleges zónában felkészíti őket az új kezdetre azzal, hogy megteremtette a tejjel és mézzel folyó föld képét. Ez a jelkép konkrétan is megjelent az FCS megbeszélésein negatív előjellel, amikor néhány résztvevő úgy hivatkozott az egyházra, hogy „ez nem olyan, mint Kánaán”. Legtöbbjük úgy csatlakozott, hogy torz képet ápol a Hetednapos Adventista Egyházzal. Egy vízióval rendelkező vezető képes megújítani az egyházról alkotott képet. Negyven éven át arra kaptak ösztönzést, hogy ott is meglássák a hibákat, ahol nincs. Ilyen háttéren nehéz pozitív képet festeni, még akkor is, ha csatlakoztak hozzá. A képnek mindig pozitívnak kell lennie ahhoz, hogy motiváljon, akkor is, ha az egyház valóban nem tökéletes. Bibliai jelképek

⁴⁴³ Davies and Dodds, 2011: 90.

⁴⁴⁴ Bridges, 55.

⁴⁴⁵ Bridges, 56.

segíthetnek a képalkotásban. Az újszövetségi egyház egység-képeit segítségül lehetett hívni. Vezetői feladat volt az evangélium által teremtett egység képének megteremtése, a sokféleség felszámolása nélkül. Az egyház nem azért válhat kívánatos helyé, mert tagjai tökéletesek, hanem azért, mert tökéletes egységben vannak, ahogyan azt a test, a család és az épület bibliai metaforái szimbolizálják. A pozitív és jól kommunikált vezetői vízió fontosságát más szerzők is hangsúlyozzák. „A vízió a jövő olyan képe, amely szenvedélyt szül”, energizál, cselekvésre készítet, fókuszot biztosít és növeli a felelősségvállalást.⁴⁴⁶ A vízióalkotást a Példabeszédek 29:18 alapján a vezetés bibliai feladataként mutatják be.

Az előző alponban feltett kérdés (milyen irányba halad a kultúraváltás) és az arra adott válasz Bridges modelljén túl további vezetői feladatokra hívja fel a figyelmet. A három szándék együttes vizsgálata rámutat arra, hogy csatlakozási folyamatban az integráció nem egy lehetőség, hanem sürgősség. Korábban kifejtettük, hogy az identitásválságnak komoly szerepe volt úgy a szakadás, mint a csatlakozás elindításában. A kutatás során arra is fény derült, hogy a hazatalálás érzése a helyreállított identitás élményét adta az érintetteknek. Fel kell tenni azt a kérdést is, hogy mi történik akkor, ha csatlakozás szervezetenként lezárul, véget ér a „mézeshetek” korszaka, jelentsen akár éveket is, de az integráció, valódi kultúraváltás elmarad? A választ későbbi kutatás adhatja meg, de figyelmeztetést jelenthet a vállalati kultúraváltás keretei között tapasztalt hasonló jelenségek leírása. A Tomka által részletezett modell a tudásmegosztó (szakmai közösségek⁴⁴⁷) és a formális vállalati teamek kapcsolatára vonatkozik, arra a vezetői erőfeszítésre, hogy a két szemlélet megférjen egymás mellett, kialakuljon egy „ÉS” szervezeti modell, amiben a munkatársaknak kettős kötődésük van. A formális teamek és a szakmai közösségek strukturálisan elkülönülnek, de az emberek kettős tagságuk miatt összekapcsolódnak. Az ÉS modell egyaránt épít a formális teamekre és a tudásmegosztó szakmai közösségekre.⁴⁴⁸ Ebben a dimenzióban vezetői feladatot jelent a szakmai közösségek integrálása, vagyis két különböző, egymással ütköző kultúrából egy hatékony, egységes szervezet létrehozása. A kultúraváltásra nemcsak azért van szükség, mert a tudásmegosztás, tudásgondozás biztosítja egy vállalat hosszú távú hatékonyságát, hanem az identitászavar veszélye miatt is. „Kevés kivételtől eltekintve az emberek nem tudnak két jelentősen különböző kultúra elvárásainak megfelelni ... Sokak életében a kettős nyomás frusztrációhoz, másoknál egy sajátságos, de nem egészséges szubkultúra kialakulásához, megint másoknál cinizmushoz

⁴⁴⁶ Hybels, 2002: 32-47.

⁴⁴⁷ „A szakmai közösség olyan emberek csoportja, akiknek közös az érdeklődésük, hasonló problémák megoldásán dolgoznak, vagy azonos szenvedélyük van, és akik tudásukat az adott szakterületen folyamatos együttműködés segítségével mélyítik.” Tomka, 2012: 81.

⁴⁴⁸ Tomka, 2012: 139-142.

vezethet. ...egy rosszul működő kettős kötődésű szervezet tovább rombolhatja a tudásmunkások integritását... épségét, illetve tisztességét, becsületét. Struktúrákat és kultúrákat csak integer, azaz ép és feddhetetlen emberek közreműködésével lehet integrálni.”⁴⁴⁹ Annak ellenére, hogy ezt a vállalati modellt nem lehet minden pontjában megfeleltetni a vallási kultúraváltásnak, de a jelenség hasonló. Különböző kultúrájú csoportok találkozásánál a kettős kötődés rögzülése a szervezet egységét kikezdi. Nem lehet sokáig a korábbi identitáshoz kötődni és az újban élni, mert újabb identitás-zavar keletkezik egyéni, illetve konfliktus szervezeti szinten.

Elgondolkodtató Hunter tézise, mely szerint kultúraváltás nem zajlik le spontán módon, ezért a vezetésre komoly feladat hárul az integráció katalizálásában. Vallási közegben markánsnak hangzik az a megállapítása, hogy a kultúrát valójában előállítják az intézmények, az általuk létrehozott hálózatok és azok vezetői. Szerinte a hosszú távú kulturális változások felülről lefelé haladnak, ritkán alulról felfelé.⁴⁵⁰ Hunter szerint nem történhet kultúraváltás, ha nincs egy hiteles, autoritással rendelkező irányító csoport. Vallási közegre úgy fordíthatjuk le, hogy csak hiteles vezetők tudják az integrálást munkálni, akiket elfogad a csoportok többsége. Tomka javaslata szerint a fontos informális hálózatokat fel kell kutatni a szervezetben, és szakmai közösségeket kell formálni belőlük. Egyházi környezetben is releváns a tudás-gondozás, a befolyással rendelkező csoportok felkutatása és szolgálatba állítása. Integráció nem jöhet létre az integrálandó csoportok ignorálásával. Vezetői feladat utakat és szolgálati platformokat találni számukra, amelyek által növelhető az újak kötődése a szervezethez. Mindent összevetve kitartó vezetői munkával Hunter szerint a változások realizálódásához hosszú évek, gyakran generációk szükségesek.⁴⁵¹ Az a kérdés nyitva marad, hogy vallási környezetben mi az, amivel az útvonal lerövidíthető. A IV.5. fejezet egy lehetséges „rövidítési útvonalat” vázol.

Az üzleti kultúraváltási modellek nem foglalkoznak az összes vezetői feladattal, amelyre egy hitalapú szervezetben szükség van az átmenet megkönnyítése érdekében. A vezetői feladatok spirituális aspektusa érthető módon kimarad. Az új identitás megszerzése érdekében a vallási függőséggel kapcsolatos kihívással is foglalkozni kell, amint azt korábban említettük (I.6.3). Arterburn vezetői eszközként javasolja a lelki felépülés folyamatában, a gondoskodó személyekből álló támogató csoportok elindítását.⁴⁵² A különböző fázisok különböző vezetési stílust igényelnek. A változások irányításában Burke megkülönbözteti a

⁴⁴⁹ Tomka, 2012: 261.

⁴⁵⁰ Tomka, 2012: 161.

⁴⁵¹ Tomka, 2012: 263.

⁴⁵² Arterburn and Felton, 2013: 284.

transzformációs és tranzakciós vezetői stílusokat.⁴⁵³ Az első a nagy, forradalmi változásokra fókuszál, a második a változás tervezett, fokozatos, folyamat-szemléletű irányításával. A vallási kultúraváltási folyamat mindkét fajta vezetői megközelítést igényli: a transzformációs típusra a befejező szakasz előtt van nagyobb szükség, hogy a folyamat elindulhasson, a tranzakciós megközelítésre a semleges zóna időszaka alatt. A vezetési stílusok jelentőségét Lewin változáselmélete is kiemeli. A transzformációs vezetési stílust nevezi meg a kultúraváltási folyamat legfontosabb tényezőjeként, a tudás megosztását pedig a legfontosabb vezetői feladatnak.⁴⁵⁴

IV.5. Teológiai reflexiók – egy bibliai kultúraváltási modell

A gyakorlati teológiai értelmezés kiemelt szempontja a normatív dimenzió feltárása. Osmer szerint a kutatás választ kell adjon arra a kérdésre is, hogy minek kellene történnie.⁴⁵⁵ A IV.4. fejezet bevezetőjében ismertetett szempontok közül az elsőre próbálunk választ adni, felcserélve az Osmer által javasolt sorrendet. A próféta szó időről időre megjelenik a Biblia idővonalán, valahányszor a választott népnek szüksége volt Isten perspektívájából látni a valóságot, amit összehasonlíthatott jelen helyzetével, annak érdekében, hogy tanulságokat vonjon le a múltból, és reménységet nyerjen Isten ígéreteiből.⁴⁵⁶ Ebben az alfejezetben az integráció és egység témakörében keressük az igei, normatív iránymutatást, átfogó dogmatikai, ekkleziológiai kifejtés nélkül, a fókusz megtartása érdekében.

A teológiai reflexió tárgyául több lehetséges igeszakasz közül Ef 2,11-22. választottam, amelyet több kutató a „nagy egység” textusának nevez, az őskeresztény egyház vonatkozásában.⁴⁵⁷ A kutatás összefüggésében Ef 2 fejezetét a Biblia egyik legnagyobb vallási integrációs vagy bizonyos szempontból szemlélve, kultúraváltási történetének is nevezhetnénk. Az egész levél alap gondolata az apostoloknak kinyilatkoztatott, teremtés előtti isteni terv létezése az emberiség Krisztusban való egységéről, melynek látható bizonyítéka az egyház.⁴⁵⁸

⁴⁵³ Hussian and Syed, 2018: 123-127.

⁴⁵⁴ Hussian and Syed, 2018: 123-127.

⁴⁵⁵ A gyakorlati teológia része a teológiai reflexió, mint a tudás elsődleges forrása, ami meghatározza a diszciplína hermeneutikai keretrendszerét. vö. Swinton and Mowat, 2006: 96.

⁴⁵⁶ Osmer, 2008: 132.

⁴⁵⁷ MacDonald and Harrington, 2000: 251.

⁴⁵⁸ Powell, 2011: 245–246.

Efézus 2 fejezete az emberiség Istentől való lelki elidegenedéséből indul ki.⁴⁵⁹ Az apostol szembe állítja a bűnben halott, törvényszegő, engedetlen, harag gyermekeinek, a test kívánsága szerint élőknek lelki állapotát Isten munkájával, olyan igéket használva, mint: teremtett, megváltott, feltámasztott, ültetett. A 6 sz. táblázat összegzi az ember bűnben való halott állapotának jellemzőit Isten megváltó munkájának kifejezéseivel.

6.sz. táblázat – Bűnben halott ember vs. Isten munkája

Bűnben halott állapot	Isten munkája
világ életmódja szerinti élet	szertetett
gonosz fejedelméhez igazodva	életre keltett
engedetlenség fiai	feltámasztott
test kívánságaiban	ültetett (mennyei világba)
test és az érzékek hajlamai szerinti élet	megmutatja (kegyelem gazdagságát)

Isten munkájának eredménye, hogy hit által új teremtetések leszünk, "az ő alkotása", akiket "jó cselekedetekre teremtett" (2,1-10).

Az Ef 2,11-22-ben az apostol bemutatja, hogy Isten által biztosított üdvösség elfogadásának milyen gyakorlati következményei vannak. Ha igaz az állítás, hogy "jó cselekedetekre" teremtett újjá, akkor látható jelekben is meg kell mutatkozzon. A szakasz fő hangsúlya a zsidók és pogányok egységének kihirdetése az egyházban, mint Isten megváltásának jelentős bizonyítéka. A régi és az új élet közötti ellentét morális jellemzőit (1-10 v.) ebben a szakaszban felváltják az etnikai kategóriák (11-22 v.),⁴⁶⁰ hogy még szemléletesebben igazolja az egység természetfeletti eredetét. Az egység teremtési és megváltási aktus eredménye, amelyben nincs nyoma emberi erőfeszítéseknek. Ennek bizonyítására Pál bemutatja a két tábor közötti egység akadályait, amelyek nagysága túlmutat minden emberi képesség határain.

Az akadályok első kategóriája az emberiség Istentől való elszakadásából ered (szakadék), amelyet a 2,1-10-ben láthattunk. A 11. vers visszautal az előző szakaszban részletezett megtérés előtti állapotukra. Ebben a tekintetben nincs különbség zsidók és pogányok között. A Jézus által felkínált megbékélés az egyetlen módja annak, hogy ez a szakadék áthidalható legyen.

⁴⁵⁹ Patzia and Williams, 2004: 189.

⁴⁶⁰ Muddiman, 2001: 115.

Az akadályok második kategóriája a zsidók és a pogányok között létrejött megosztottságra utal (szakadás), amelynek mértéke teljesen kizárja a megbékélés esélyét. Baker szerint a bűnös emberi lélek ösztönösen olyan köröket rajzol önmaga köré, amelyből kizárja azokat, akik nem hasonlók hozzá, azt az illúziót keltve, hogy felsőbbrendűek a körön belüliek.⁴⁶¹ A megosztottság az ókori kultúra része volt. A zsidók kutyáknak nevezték a körön kívülieket, a pogányokat. A másik oldalon a görögök az értelmeseket (ami alatt magukat értették) megkülönböztették az összes többitől, akiket barbároknak neveztek.⁴⁶²

A harmadik és egyben legnagyobb akadály a két tábor között a körülmetélés volt, amit „emberkéz által” jelzővel illet (2,11). A pogányokat körülmetéletleneknek nevezték, és ezzel megbélyegezték őket, mint akikkel nem lehet közösséget vállalni. Az itt használt χειροποιήτου „emberkéz által” kifejezést a Septuaginta a bálványok készítésével kapcsolatban használja (És 2,18), és mindig szembeállítja Isten munkájával. Pál több helyen a leveleiben is (Rom 2,28-29; Fil 3,2-3; Kol 2,11) az „emberkéz általi” körülmetélést szembe állítja a szív körülmetélésével, ami viszont Isten munkája (nem emberkéz általi). Fontos megjegyezni, hogy Isten ezt a jelet, mint szövetségének szimbólumát, ajándékként vagy eszközként adta, hogy megmutassa az emberiség iránti kegyelmét. A körülmetélés valóban megkülönböztetést jelentett, de nemzeti büszkeségből túlhangsúlyozták, sokkal többre értékelték a külső jegyet, mint a jelentését, és akadályt, bálványt faragtak, falat építettek belőle. A zsidó-pogány ellentét az első századdal foglalkozó szociokulturális elemzésekkel is igazolható. Theißen arra az általános megállapításra épít, hogy „az egyes kultúrák önmagukat az egymástól elkülönülés alapján értelmezték”.⁴⁶³ Az antik antiszemitizmusnak három okát azonosítja be: a pogányok lustaságnak tekintették a minden hetedik napon való pihenést, a zsidó diaszpórák összetartását konspirációs gyanúval illették, privilegizált kisebbségnek látták, akik gyakorlatilag a császárkultusz alól felmentést kaptak. Másrészt beazonosítja a zsidók xenofóbiáját is. Az idegen kultúrákkal való szembenállását a Tóra-centrikussággal magyarázza, mivel ez határozta meg a zsidók identitását. A krízisekre adott normaszigorító válasz magával hozta azt a félelmet, hogy minden idegen ember és tárgy „tisztátalan”. Az elkülönülés kiterjedt az emberi kapcsolatok minden formájára (csak egymást között házasodtak, saját negyedeikben laktak, étkezési tilalmak nehezítették társasági életüket), mindezt azért, hogy ne keveredjenek idegenekkel, és éltmódjukat, identitásukat meg tudják őrizni.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ Elwell, 2000.

⁴⁶² Lloyd-Jones, 1981: 201.

⁴⁶³ Theißen, 2006: 216.

⁴⁶⁴ Theißen, 2006: 234-235.

Az igeszakasz következő része leírja, hogy milyen következményei lettek ennek a megosztottságnak. Az ismertetett három akadályhoz három következmény társul. Az első szerint a pogányoknak nincs meg az állampolgársági (πολιτεία) kiváltságuk (12.v.), ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy védelem és emberi jogok nélkül éltek,⁴⁶⁵ ezért nem vehettek részt Izrael nemzeti és vallásos életében.⁴⁶⁶ Másodsorban idegenek, „az ígért szövetségén kívül állók” (ξένοι). Az idegent ellenségnek és törvényen kívülinek tekintették. Könnyebb volt megölni, mint megnevelni, csak hogy a bűnt kizárják maguk közül. „A megölésük a legegyszerűbb módja megszabadulni a baljós, ismeretlen és fenyegető elemektől.”⁴⁶⁷ Harmadsorban, Isten nélkülieknek, ateistáknak (ἄθεοι) tekintették őket. Ez a kifejezés csak itt szerepel a Bibliában. A görög irodalomban olyan emberekre vonatkozott, akik megtagadták az istenek imádatát, vagy olyanokra, akiket emiatt az istenek elhagytak,⁴⁶⁸ például a keresztényekre, akik elutasították a pogány gyakorlatokban való részvételt. A zsidókat ugyanezen okokból a görög-római világban szintén ateistáknak nevezték. Pál ugyanezt a kifejezést veszi át, mellyel a pogányok helyzetét szemlélteti, mint akik hitetlenek. A múltbeli helyzetüket úgy foglalja össze, hogy „távol vannak”.⁴⁶⁹

Mindezek az akadályok az „elválasztó falat” (2:14) jelentik, amelyen lehetetlen átjutni. A „középső fal”, μεσότοιχον, szintén hapax legomenon,⁴⁷⁰ és általában a sorházak közötti közös, eltávolítható falra utalt, amely megakadályozta összeomlásukat.⁴⁷¹ A kifejezés utalást jelent arra a Josephus által leírt,⁴⁷² körülbelül öt láb magas kőből készült falra, amely a jeruzsálemi templomban a külső udvart elválasztotta a belső szentélytől, és a pogányok számára a bejutást megakadályozta.⁴⁷³ A fal a „tétéles parancsolatokból álló törvényt” (2:15) jelképezi (δόγμα),⁴⁷⁴ ami a szertartási törvényekre utalhat, amelyeket a tanítók által hozzáadott, ember alkotta tilalmakkal egészítettek ki.⁴⁷⁵ A körülmétélést és a törvényt ugyanúgy használták: az emberiségnek adott ajándékokat átalakították, gátat és akadályt építettek belőlük, amelyek a vallási büszkeségük szimbólumai lettek. „A fal a társadalmi ellenségeskedés minden olyan megnyilvánulását jelentette, amely a hellenisztikus világban minden zsidó és pogány számára

⁴⁶⁵ MacDonald and Harrington, 2000: 242.

⁴⁶⁶ Patzia and Williams, 2004: 191.

⁴⁶⁷ Kittel and Friedrich, 1964, v: 3-4.

⁴⁶⁸ Muddiman, 2001: 122.

⁴⁶⁹ Ef 2,12-ben használt kifejezés És 57,19-ből származik, eredetileg a fogságban lévőkre vagy a prozelitákra vonatkozott. (Lincoln, 147). Itt a pogányokra érti, akik távol vannak Istentől, Krisztuson kívüliek.

⁴⁷⁰ A Bibliában csak egyszer előforduló kifejezés.

⁴⁷¹ Muddiman, 2001: 427.

⁴⁷² Patzia and Williams, 2004: 194.

⁴⁷³ MacDonald and Harrington, 2000: 245.

⁴⁷⁴ Csak itt szerepel a szó és Kol 2,14-ben.

⁴⁷⁵ Patzia and Williams, 2004: 195. Vö. Nichol, 1980, vi: 1009.

ismerős volt: a lakóhelyük, az istentisztelet módja, az étkezés, az öltözködés, a politika és az erkölcsök különbözősége, a kölcsönös meg nem értés, a félelem és megvetés üres fala a két csoport között.”⁴⁷⁶ A 7.sz. táblázat foglalja össze az ember által épített akadályokat és azok következményeit.

7.sz. táblázat – Akadályok és következmények

Akadályok	Következmények
Szakadék: Isten és ember között	állampolgárság nélküliek
Szakadás: zsidók és pogányok között	idegenek
Fal: emberkéz által, körülmetélés	ateisták

E két csoport akadályainak nagyságát látva megállapítható, hogy a két tábor közötti egység lehetetlen, mert a különbségek természetüknél fogva teljes elkülönülést eredményeztek. Négy, Istennek tulajdonított cselekményt mutat be.

Először is megbékéltette⁴⁷⁷ „mindkettőt Istennel” (2,16), és ismét megemlékezett mindkét félről, amint a 2,1-10-ben is láttuk, mert egyformán szükségük van az üdvösségre, tehát nincs helye sem zsidó kiváltságoknak, sem görög tudatlanságnak.⁴⁷⁸ Az egység az Istentől való üdvösség elfogadásával kezdődik, nem pedig a zsidók és a pogányok közötti megbékéléssel.

Másodszor, egy testet teremtett önmagában. Az egy test megteremtését sokféleképpen fejezi ki az apostol: „közel kerültetek” Krisztusban, a „két nemzetséget eggyé tette”, „a kettőt egy új emberré teremtette” (2,13-15). Az egy test⁴⁷⁹ a pogányok és zsidók egybeépített testére utal, amely az egyház.⁴⁸⁰ A teremtés nyelvezetét⁴⁸¹ az egység isteni természetének bemutatására használja.

Harmadik cselekedetként „lebontotta” az elválasztó falat (2,14-15). Egyes kutatók szerint Pál ezzel a kifejezéssel arra a történelmi tényre utal, mely szerint az udvar középső válaszfalát a rómaiak Kr. u. 70-ben lerombolták,⁴⁸² ugyanakkor mások elutasítják ezt az

⁴⁷⁶ Muddiman, 2001: 432.

⁴⁷⁷ A görög ἀλλάσσω kifejezés eredeti jelentése: váltani vagy az ellenségeskedéstől elfordulni a barátság irányába (Barth, 265). Az itt szereplő nyelvtani formája, ἀποκαταλλάξῃ, csak itt és Kol 1,20,22-ben található, azzal a jelentéssel, hogy Isten soha nem alanya a megbékélésnek, csak az ember (Hoehner, 382)

⁴⁷⁸ Patzia and Williams, 2004: 197.

⁴⁷⁹ Az egyház, mint test, Pál más leveleiben is előfordul: 1Kor 10,17; Ef 4,4; Kol 3,15

⁴⁸⁰ Hoehner, 2002: 382.

⁴⁸¹ A κτίζω (létesít, alkot, teremt) kifejezés a testre utal.

⁴⁸² Patzia and Williams, 2004: 194.

elképzelést.⁴⁸³ Ugyanígy a λύσας ige aoristos alakban az akadály tényszerű, befejezett lerombolását jelenti.⁴⁸⁴ Nincs az igeszakaszban semmilyen felhívás, amit a tagokhoz intézne, hogy tegyenek valamit a fal eltávolítása érdekében, mert ez már végérvényesen megtörtént azáltal, hogy „a kereszt által megölte az ellenségeskedést” (2,16). Ennek eredményeként mindannyian ugyanazon az oldalon láthatják egymást, ugyanabban a körben, „Krisztusban” egyesülve (2,13).

A negyedik isteni cselekedet arról szól, hogy „békességet hirdetnek nektek, a távoliaknak, és békességet a közelieknek” (2,17). Lincoln szerint az a megfogalmazás, hogy minden csoportnak külön-külön kell békét kötnie, inkább a vertikális irányra, az Istennel való békességre utal, mint a két csoport közötti békességre.⁴⁸⁵ Az egységnek több köze van az Istennel, mint egymáshoz való kapcsolathoz. Ami nem jelenti, hogy figyelmen kívül hagyná az emberek egymás közötti megbékélését.

Isten megváltó, teremtő, lebontó és béketeremtő cselekedetének négy eredménye van, amelyek az egység fogalmában köthetők össze. Az első eredmény a kettőből teremtett egy test, amely „növekszik” (2,21). A kifejezés egy élő szervezetre utal, amely folyamatosan fejlődik, soha nem statikus.⁴⁸⁶

Isten cselekedetének második eredménye szintén kapcsolódik a növekedéshez, ezúttal egy épület felépítéséhez, amelyet „szent templomnak” vagy Isten „hajlékának” nevez (2,20-22). Ebben az épületben már nincs elválasztó fal, egy alapja van, Krisztus a sarokkő, a különböző részek pedig egymáshoz épülnek, „egybeilleszkedik”, ami az együttműködés gondolatát feltételezi.⁴⁸⁷ Az egyháznak, mint Isten új templomának képében „a régi templom építészetiében is tükröződő, a közeli és a távoli, a zsidó és a pogány, Isten és az emberiség megkülönböztetése végleg megszűnik.”⁴⁸⁸

A harmadik és negyedik eredmény egy új státus megteremtése: Isten családjában, illetve Isten városában. Egy olyan háztartás (οικεῖοι), ahol a keresztények a *familia Dei* tagjai, zsidók és pogányok egyaránt, ahol nincsenek többé idegenek és jövevények. Korábban az idegeneknek nem voltak jogaik, de most a városban (πόλις) ugyanazok a jogok illetik meg őket, mint a

⁴⁸³ Akik támogatják Pál szerzőségét, Kr.u.62-re teszik az Efézusi levél megírásának időpontját, a jeruzsálemi templom lerombolása előtt. Vö. Nichol, 1980, VI: 994.

⁴⁸⁴ Barth, 1974: 263.

⁴⁸⁵ Lincoln and others, 2005: 147.

⁴⁸⁶ Hoehner, 2002: 409.

⁴⁸⁷ Muddiman, 2001: 143.

⁴⁸⁸ Muddiman, 2001: 115.

beleszületettek.⁴⁸⁹ A 8.sz. táblázat állítja egymás mellé az Isten munkájára és annak eredményére utaló kifejezéseket.

8.sz. táblázat – Isten munkája és annak eredményei

Isten munkája	Eredménye
Megváltó cselekedet – megbékéltetett	Egy város – idegenek nélkül
Teremtő cselekedet – egy testté teremtett	Egy test – növekszik
Dekonstruktív cselekedet - lebontotta a válaszfalat	Egy templom – egybeillesztve
Béketeremtő cselekedet – közelieknek és távoliaknak	Egy család – megkülönböztetés nélkül

Az egység Efézus 2-ben nem arról szól, hogy érvekkel, különböző eszmékkel egyik oldal legyőzi a másikat, vagy a saját képére átalakítja, még csak arról sem, hogy sokat beszéljünk az egységről, hanem arról, hogy hirdessük az evangéliumot. Az evangélium egységet teremt. Elfogadva Isten vívmányait, az egyház egy testnek, szent épületnek, Isten családjának és az Ő városának fog látszani, mert valóságosan azzá válik.

Az Efézus 2 relevanciája nem a szembenálló táborok (zsidók vs. pogányok) beazonosításában van, hanem az ellentét nagyságában, illetve a megoldás természetében. Az igeszakaszban bemutatott megoldás megakadályozhatta volna az 1975-ös szakadást. Nem kifogásolható, ha valaki észreveszi és szóvá teszi a megkérdőjelezhető vezetői gyakorlatok által felépített falakat, és kifejti véleményét, de a szétválás által létrehozott új akadályok nem rombolták le a korábbi, sokat kifogásolt falakat. Az adminisztratív lépések, a különböző tiltakozó cselekedetek, a hatalmi harcban való győzelem vagy vereség nem teremtett egységet. Ugyanígy az egyesülési folyamat után a lelki élet különböző megnyilvánulásainak, irányzatainak, vitáinak lehetséges megoldása sem tudhat egységet teremteni. Az evangélium erőteljesebb átélése és hirdetése, valamint az Isten megváltó munkájában való több megtapasztalás vezethet a Krisztusban való egységhez. A Krisztussal való igazi megbékélés nem jelenti a személyes vagy közösségi hibák szőnyeg alá söprését, sőt, kifejezetten megnyitja a szemet főként a saját hibákkal szemben, és arra készíti, hogy megtegye a harmadik mérföldet is a másikért. Krisztussal megbékélt emberek nem tudnak konfliktusban maradni egymással. Efézus 2 megélésének gyakorlati következményeit, a IV.6 és V. fejezetekben részletezzük.

⁴⁸⁹ Kittel and Friedrich, 1964, v: 134–135.

IV.6. Konfliktuskezelés és megbékélés szerepe a kultúraváltásban

Az Efézus 2. fejezetben tanulmányozott integrációs vagy vallási-lelki kultúraváltási modell tanulságaiból nem következik az emberi oldal passzivitása. A megbékélés Isten teremtő-megváltó munkája, ami nincs összefüggésben az emberi erőfeszítésekkel. Isten békességét azonban az ember fogadja el. Az Újszövetségi teológiában az evangélium elfogadása nem pusztán következmények nélküli hitvallás, hanem aktív cselekvésre indító meggyőződés. Efézus 2. fejezetének második, gyakorlati következményekkel foglalkozó szakaszát egy fontos megállapítás vezeti be: „Hiszen kegyelemből van üdvösségetek hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka; nem cselekedetekért, hogy senki se dicsekedjék. Mert az ő alkotása vagyunk, akiket Krisztus Jézusban jó cselekedetekre teremtett, amelyeket előre elkészített Isten, hogy azok szerint éljünk.” (Ef 2,8-10).

Két félreértést tisztáz az apostol. Az üdvösség kegyelemből van, amiért nem lehet cselekedetekkel megdolgozni. Másodsorban az ingyen ajándék elfogadása egy új státuszba helyezi az embert, „Krisztusba”, ahol átformálódik: képes lesz a jó cselekedetekben járni, „azok szerint élni”, amelyek nem feltételei, hanem következményei az üdvösségnek, ahogy Luther is kifejti: „Mert a hit váltja meg, igazítja helyre és őrzi meg lelkiismeretünket: általa ismerjük fel, hogy igazságunk nem a cselekedetekben van, ámbár nem lehet és nem szabad, hogy a cselekedetek hiányozzanak, minthogy evés és ivás és halandó testünk szokásos cselekedetei nélkül nem létezhetünk, de mégsem ezekben van a mi igazságunk, hanem a hitben, viszont azok a cselekedetek mégsem elvetendők vagy elhagyandók.”⁴⁹⁰ Ezen túl Pál apostol kijelenti, hogy az újjászületett ember nem lesz normaalkotó, amint a bűnben halott ember sem lehet az, mert Isten készíti el előre azokat a jó cselekedeteket, amelyek szerint élni fog. Luther gondolatait folytatva, „a jócselekedeteket egyedül Isten parancsolatai szerint kell megítélnünk, nem pedig azok nagysága, mennyisége, hatása vagy emberi tetszések és szokások mértékével, amint ezt vakságunkban mindeddig megtettük...”⁴⁹¹ Ezzel összefüggésben idézhetjük Jakab apostolt is: „Mert ahogyan a test halott a lélek nélkül, ugyanúgy a hit is halott cselekedetek nélkül.” (Jak 2,26). Chandler keresztény lelki formálódásnak nevezi azt a rövidítések nélküli útvonalat, amelyet végig járva a megváltott ember Krisztust utánozva, jellemében visszatükrözi őt.⁴⁹²

⁴⁹⁰ Luther, 2017(1522): 373.

⁴⁹¹ Luther, 2017(1520): 22.

⁴⁹² Chandler, 2014: 24-25.

Miközben fenntartjuk a korábbi konklúziót, mely szerint a megbékélés vertikális elmozdulást, kapcsolatrendezést jelent, mellé kell tennünk az Istennel megbékélt, Krisztusba helyezett új teremtés aktív szerepét horizontális irányban, a „jó cselekedetek” dimenziójában is. Amíg hiányzik az első dimenzió, addig a kultúra különbözőségeire hivatkozik az egymással ellenségeskedő két tábor, és igazságosnak tartja a konfliktus fenntartását. Az üdvösség elfogadása, a megtérés valósága viszont felnyitja a szemét, és képessé teszi átélni a megbékélés következményét: az emberi szinten történő konfliktusrendezést. A kulturális különbségek többé nem tudják megakadályozni az Istennel megbékélt emberek megbékélését, hanem aktívvá, kezdeményezővé és kellően nyitottá teszi őket ennek gyakorlati megvalósítására.

Teológiai szempontból a megbékélés iránya és sorrendje szempontjából több megközelítés is létezik. Fazakas három vélekedést mutat be: az Isten-ember megbékélése elsődleges, amire az egyháznak koncentrálnia kell, az emberek közötti megbékélés másodlagos, és csak jel- vagy példaértéke van; az ember-ember kapcsolat van elől, konfliktuskezelésen van a hangsúly különösebb elmélet-teológiai háttér nélkül; csak az Isten-ember megbékélésről beszélhetünk, mert ha transzcendens megtapasztalás létrejön, az ember-ember megbékélése immanens szükségszerűség, az előbbi részeként tekinthető.⁴⁹³ Crüsemann szerint az Istennel való megbékélés alulról építkező teológiai megközelítés, mely szerint csak a másikkal konkrétan megbékélt ember (aminek része lehet akár materiális jóvátétel is) tud az Istennel is megbékülni. Körtner szerint a megbékélés titka csak isteni kegyelem felől érthető meg, ami nélkül csak alibi cselekvés.⁴⁹⁴ Bárhonnán is közelítjük meg a kérdést, a bibliai gondolkodás szerint nem lehet egymástól elválasztani a megbékélés két aspektusát.

Ebben a fejezetben a konfliktuskezelés és megbékélés emberi dimenzióját vizsgáljuk meg, a korábban bemutatott spirituális változás hátterén. Megbékélésre ott van szükség, ahol konfliktus keletkezik. Efézus 2. fejezet első fele a konfliktusok általános forrását mutatja be. Az Istentől elfordult ember konfliktusban él embertársaival, különösen azokkal, akik másként élnek és gondolkoznak. Ezen túl, Bakacsi szerint, a szervezeti konfliktus akkor keletkezik, amikor veszélybe kerül bármi, ami egyik félnek fontos: erőforrás, státusz, saját értékünk, hiedelmeink, meggyőződésünk, illetve, ha ezekről mások eltérően vélekednek. A különbözőség tárgya szerint érdek- vagy értékkonfliktusról beszélhetünk. A konfliktus, akár észleljük, akár látens formában jelentkezik, mindig személyek és csoportok között bontakozik ki.⁴⁹⁵ A szervezeti kultúra vonatkozásában megkülönböztet funkcionális vagy konstruktív, illetve

⁴⁹³ Fazakas, 2004: 82-83.

⁴⁹⁴ Fazakas, 2004: 83-85.

⁴⁹⁵ Bakacsi, 2006: 251.

destruktív konfliktust. Az utóbbi érzelmileg telített, erősen polarizáló, és a csoport szétesését eredményezi. A konstruktív konfliktus „leválasztja a problémát az egyénről”, bátorítja a különbözőségek felszínre kerülését, és „leleplezi az irracionális érveket.”⁴⁹⁶ Sande hasonló módon többféle konfliktusértelmezést, konfliktushoz való viszonyulást mutat be: veszélyforrás, legyőzendő akadály és lehetőség.⁴⁹⁷ A két megközelítés együtt is érvényes: a destruktív konfliktus valós veszélyforrás, mert a csoport szétesésével járhat. A konstruktív konfliktus legyőzendő akadály vagy lehetőség a szervezet életében.

A kutatásban szereplő esettanulmány jellemzőit tanulmányozva megállapítható, hogy a szakadási folyamat alapja destruktív konfliktus volt. A csoportok kibékíthetetlenül egymásnak feszültek, ami az egység szétesését, szervezeti elkülönülést okozott. A II.1.3. fejezet elemzése szerint, amikor a konfliktus több rétegű, a szervezeten megállíthatatlan láncreakcióban fut végig a destruktív végkifejlet. A prevenció mindig kevesebb erőfeszítést igényel, mint összerakni újból, ami szétszakadt. A csatlakozás szervezeti konfliktuskezelési folyamatként is felfogható, mert megbékélés nélkül nincs értelme a szervezeti fúzióknak. A csatlakozás utáni kultúraváltási folyamat az elemzés szerint szintén telített a változás okozta konfliktusokkal, de sokkal inkább tekinthető legyőzendő akadállynak és lehetőségnek, ami a konstruktivitás lehetőségét hordozza.

A megbékélés emberi dimenziójában kettős rétegről beszélhetünk: van egy személyes és egy közösségi, szervezeti szintje. Sande szerint a személyes béketeremtés lehetséges útvonalai az elengedés (tudatosan átsiklani a sérelem felett), kibékülés (elismerés, egymás kiigazítása, megbocsátás) és tárgyalás (mindkét fél számára előnyös alku megkötése, a konfliktus következményeinek kompenzálására). A másik három módszer csoportos, vagy szervezeti konfliktus esetében gyakori, de súlyosabb személyes konfliktusnál is gyakorolható: mediáció (harmadik fél közvetít, javaslattevői kompetenciákkal), arbitráció (kölsönösen megbízott semleges fél, aki kimondhatja a vitás kérdésben végrehajtandó döntést) és elszámolás (Máté 18:17 megoldását követve a gyülekezet beavatkozik a békülni nem akarók vitájába, szembesítve őket a bibliai elvekkel a megbocsátás érdekében).⁴⁹⁸ Lényeges megemlíteni, hogy Sande szerint többről van szó, mint a módszer kiválasztásáról. A konfliktushelyzet olyan, mint egy jégpáncéllal borított domb. Az egyik oldalon a látszatbéke miatt lehet lecsúszni (menekülési reakciók: tagadás, megfutamodás, önpusztítási kísérlet), a másikon a támadó

⁴⁹⁶ Bakacsi, 2006: 252.

⁴⁹⁷ Sande, 2015: 24.

⁴⁹⁸ Sande, 2015: 28-30.

reakciók miatt (sértés, pereskedés, erőszak). A béketeremtő attitűd vékony mezsgye a leejtő két oldala között, amihez Istentől kért bölcsességre van szükség.⁴⁹⁹

Sande a személyek közötti megbékélés bibliai útvonalát négy pontban határozza meg,⁵⁰⁰ amit ekként összegezhetünk:

1. Megbékélés Istennel (Isten dicsőítése), engedelmeskedni Istennek, utánozni Istent és Istenre hivatkozni. A megbékélésnek ezt a dimenzióját Efézus 2. elemzésénél részleteztük. Személyes megtérési élmény nélkül nincs megbékélés csak fegyverszünet.
2. Felelősségvállalás a konfliktusban (gerenda-eltávolítási akció). A konfliktus okozásában a saját rész felismerése, bevállalása és megvallása minden megbékélési folyamat alapfeltétele. Sande belső ellenőrzésnek nevezi, ami az önvizsgálat bibliai fogalmának felel meg, a bűnbánat és a bűnvallás konkrét lépéseivel. Tartalmazza annak felismerését, hogy a konfliktusok a szívben születnek meg (Jak 4,1). Ez nyitja meg annak esélyét, hogy a másik félről reálisan gondolkozzon.
3. Segíteni másoknak felelősséget vállalni a konfliktusban játszott szerepükért (Gal 6,1). A személyes helyreigazítás, négy szemközti bizalmas beszélgetésben, aminek nem a megszégyenítés, hanem a gyógyítás a célja. Ezen a szinten lehet szerepe a mediátornak vagy választott arbitrátornak.
4. Elfogadható megoldási javaslatok a megbocsátásra (Mt 5,24). Bibliai alapon a megbocsátás nem érzés, felejtés vagy elnézés, hanem döntés kérdése, ami új alapot teremt a jövőbeni gondolatoknak, szavaknak és cselekedeteknek. Külön kihívást jelent a konfliktusrendezést követően a következmények kompenzálása, jóvátétele, viselése vagy enyhítése. Konkrétan a megbocsátás négy ígéret teljesítését jelenti: nem foglalkozom többet ezzel a sérelemmel; nem rovom föl neked és nem használom fel ellened; nem beszélek róla többet senkinek; nem engedem, hogy közénk álljon és tönkretegy a kapcsolatunkat.

„A kiengesztelődés lényege, hogy gondolatainkkal, szavainkkal és tetteinkkel kifejezzük, hogy valóban megbocsátottunk, majd pedig helyreállítsuk a kapcsolatainkat. Bármilyen fájdalmas sérelem ért is bennünket, Isten segítségével kimondhatjuk azt a bizonyos négy ígéretet, és a Krisztus keresztyén megismert megbocsátás és kiengesztelődés követeivé válhatunk. Isten kegyelméből megbocsáthatunk embertársainknak – úgy, ahogy ő is megbocsátott nekünk.”⁵⁰¹

⁴⁹⁹ Sande, 2015: 24-28.

⁵⁰⁰ Sande, 2015: 36-289.

⁵⁰¹ Sande, 2015: 260.

A csatlakozási folyamat, tágabban a vallási kultúraváltás elengedhetetlen feltétele a megbékélés személyes dimenziójának átélése. Több száz főt érintő eseménynél nehéz megállapítani vagy mérni, kinek a lelkében hogyan valósult meg a megbékélés, de vezetői feladat ennek esélyét és keretét megteremteni. A fókuszcsoporthoz be lehetett azonosítani azokat az elemeket, kategóriákat, amelyek utaltak a konfliktusrendezés személyes síkjára:

- sokan még a csatlakozás előtt megkeresték a szakadás Unióban maradt túlélőit, és megkérdezték, miként élték meg az eseményeket. Képesek voltak narratívát váltani vagy kiegészíteni a múltból szerzett információikat a tisztánlátás érdekében, és elengedni a kollektív hibáztatás súlyos érzéseit.
- személyes barátságok megkötése. Többen elutasították az önálló gyülekezetként való csatlakozást, mert tudatosan új kapcsolatokat és barátságokat akartak építeni a fogadó tagsággal.
- a hídépítés szándéka ugyanúgy megjelent a csatlakozó gyülekezeteknél is, amikor meghívtak uniós gyülekezeteket közös istentiszteleti alkalmakra és elfogadták azok meghívását.
- megismerték és elfogadták az Unió korábbi, de a jelenben is érvényesnek tartott bocsánatkérő dokumentumait.
- a csatlakozók egy része nyílt bocsánatkérő leveleket írtak, amivel szakítottak a KERAK hivatalos szemléletével, annak ellenére, hogy korábbi meggyőződésük szerint a szakadásért és az azt követő évtizedek sérelmeiért egyoldalúan az Unió vezetése és annak tagsága volt felelős.
- a fókuszcsoporthoz volt, aki bizonyosságot tett arról, hogy szóban követte meg „uniós” testvéreit, vagy örömmel fogadta azok bocsánatkérését.
- a megbékélés közösségi és liturgikus alkalmi sokak számára meghatározóak voltak a múlt sérelmeinek gyógyulásában. A közös hitéleti konferenciák, a csatlakozási szertartás részeként elmondott felajánló pásztori ima, a közös imaórák és mindenekfelett az együtt átélt úrvacsora falakat bontott le és szíveket kötött össze.

Ugyanakkor a megbékéléssel kapcsolatos hiányérzet is megjelent. Különösen a fogadó oldalt képviselő lelkipásztorok egy része fejezte ki, hogy a nyílt bocsánatkérés a csatlakozók részéről valóban előfordult, viszont nem volt jellemző; kifejezetten hasznos és felemelő lett volna lelkészközösségen belül megteremteni ennek lehetőségét. Vezetői mulasztásnak tekintették, hogy az első közös lelkészi közösségben tartott úrvacsorán nem teremtettek platformot egy nyílt, kölcsönös megvallásnak, mivel a vezetők alapértelmezettnek tekintették a megbékélést.

A katarzis élménye sokakban elmaradt, ami véleményük szerint, az integrációs és a gyógyulási folyamatot meghosszabbítja egyes személyek és csoportok esetében.

Az egyéni szint mellett a megbékélésnek van egy szervezeti dimenziója is, ami nem egyenlő az egyéni konfliktuskezelések összességével. Míg az előzőekben a spirituális szempontok meghatározók, addig a szervezeti szintű konfliktuskezelésnek vannak további, szakmai követelményei is.

Bakacsi a szervezeti hálózatmodellből indul ki, Mastenbroek elméletére hivatkozva. A szervezetet egymással kölcsönös függési viszonyban álló csoportok hálózatának tekinti, ahol a verseny (saját érdek) és az együttműködés (konszenzus) határozzák meg a kapcsolatokat, és ezek egyensúlyának megbomlása okozza a konfliktust.⁵⁰² A csoportok között négy kapcsolattípust határoz meg: instrumentális (ami a csoportok strukturális egymásra utaltságából fakad), szocio-emocionális (az embereket összekötő társas-érzelmi kapcsolatok), hatalmi-függőségi (a csoportok által saját befolyásuk növelése érdekében kialakított kapcsolatok) és tárgyalási (az erőforrások elosztása érdekében kifejtett kapcsolatok). A különböző hierarchikus szintű egységek közötti konfliktusokat horizontális, az azonos szinten lévőkét vertikális konfliktusnak nevezi.

Az egyházi szakadások mintázatának elemzésénél (II.1.3) hivatkoztunk Pfeffer és Salancik hálózatelméletére, akik Mastenbroek megközelítéséhez hasonlóan a szervezet hatalmi csomópontjain látják a csoportokat, ahol erőforrás-csere történik. Amikor ezen csomópontok együttműködés - függőség egyensúlya felborul, konfliktus vagy hálózszakadás léphet fel. Az 1975-ös szakadás előzménye horizontális konfliktus volt, amely érintette a hatalmi-függési kapcsolatokat (hatalmi harc, egyéni preferenciák, politikai mintákból vett vezetési stílus, fegyelmzés) és a szocio-emocionális kapcsolatokat (polarizálódás helyi közösségeken belül, illetve az identitástudatot érintő kérdések felvetése). A csatlakozási folyamat során már nem egyházon belüli csoportok konfliktusát kellett megoldani, hanem két önálló szervezet évtizedekig fennálló szembenállását. A megbékélés alapja az egyének szintjén túl szervezeti konfliktuskezelést is igényelt. Bakacsi lehetséges szervezeti megoldásként az elsimítás (elkerülés), tárgyalás (kényszerítés) illetve a problémamegoldás (ütköztetés) módszereit sorolja fel. Negyven év alatt a szembenálló szervezeti egységek az elkerülés és tárgyalás eszközeit alkalmazták sikertelenül. A felek ebben a szakaszban ellenfeleknek tekintették egymást, ahol a nyer/vesztés séma alapján szerették volna „rendezni” a konfliktust. A csatlakozás előzménye három éven át tartó tárgyalássorozat volt, ami az ütköztetés/problémamegoldás módszerére

⁵⁰² Bakacsi, 2006: 262-277.

alapult. A konfliktuskezelésnek ez az útja együttműködési készséget feltételez, és arra a racionalitásra épül, hogy mindenki nyerhet belőle. A konfliktust alapvetően konstruktívnek és előremutatónak látják, a résztvevők partnereknek tekintik egymást, a folyamatban az eltérő álláspontokat nyíltan képviselik és ütköztetik az érdemi problémamegoldás érdekében. „Nem sejtenek minden mögött hatalmi törekvéseket, politikai szándékot,” bár ezek sem hatalommentes szituációk.⁵⁰³ Egy ilyen folyamat befejezése volt a megbékélési dokumentum aláírása 2015-ben a KERAK és HNA vezetői között, ami a lelki, bibliai alapok megvallása mellett a vitás kérdésekben kölcsönösen elfogadott konszenzust rögzített.

Újabb kérdést vet fel a csatlakozás integrációs szakaszában fellépő, csoportok közötti konfliktusok kérdése, amelyek a korábban említett kultúraváltási irányok széttartásából adódnak. A megbékélés és konfliktuskezelés lelki alapja ebben az esetben nagyobb hangsúlyt kell kapjon, de a szervezeti konfliktuskezelésről egyházi szervezetben sem lehet lemondani. Ennek hatékony eszköze lehet a tárgyalás, „megegyezési zóna” megtalálásával,⁵⁰⁴ ahol a csoportok rezisztenciapontjain belül meg kell keresni azokat a pontokat, amelyeket a felek kölcsönösen el tudnak fogadni. Itt van a legnagyobb esélye összekapcsolni a konfliktuskezelés és megbékélés horizontális és vertikális dimenzióját, mert vallási közösségekben az Efézus 2. fejezet által vázolt fókuszpont minden kétséget kizáróan megegyezési platformot kell jelentsen.

Összegzés. A negyedik fejezetben Osmer gyakorlati teológiai megközelítése szerint az interpretációs és normatív szakasz kapott helyet. Néhány következtetésben összegezhető a fejezet: a megfigyelt és kiértékelt metakommunikációs jelek a megosztások hitelességét erősítik; a traumatikus múlt feldolgozása rendkívül hosszú folyamat, amivel egyrészt együtt kell élni, másrészt platformot kell teremtenie a vezetésnek az átélések kibeszélésére; egy csatlakozási folyamatban nemcsak az érkezőkre kell figyelni, hanem a fogadó közösség félelmeit is kezelni kell lelkigondozó eszközökkel; úgy a szakadás, mint a csatlakozás a kultúraváltási elméletek keretrendszerébe helyezhető; az üzleti és társadalmi dimenzióban keletkezett modellek integrált megközelítése segíthet egy vallásos kultúraváltási folyamat megértésében; Bridges háromfázisos modellje áll legközelebb egyházi közegben zajló kultúraváltás értelmezéséhez; az esettanulmányban vizsgált két közösség egymástól eltérő szervezeti kultúrát épített ki, ami a csatlakozás után megalapozta a kultúraváltás igényét, de annak iránya kérdéseket vetett fel; a szakadás és csatlakozás okainak összehasonlítása a folyamatok között szoros korrelációt mutatott, ami rávilágított a csatlakozás szakadásként való

⁵⁰³ Bakacsi, 2006: 269.

⁵⁰⁴ Bakacsi, 2006: 271.

értelmezésének lehetőségére is; a fenti megállapítások megértése speciális vezetéselméleti következtetésekhez vezetett, amelyek tisztázták az egyes fázisokban jelentkező vezetői kihívásokat: a múlt iránti tisztelet, a gyász kezelése, liturgikus rituálék szervezése, a vízió megalkotása kiemelt feladatokként jelentkeznek; Osmer által javasolt normatív dimenzióban Efézus 2 példáján keresztül kerestük az iránymutatást megbékélés, konfliktuskezelés tekintetében, amelyben a vertikális szint egyéni és közösségi feladatai külön hangsúlyt kaptak az Istennel való megbékélés megtapasztalásának hátterén.

V. JAVASLAT. Kultúraváltási modell-kísérlet

Efézus 2. fejezetének következtetéseire és a kutatás megállapításaira építve egy vallási kultúraváltási modell javaslatával foglalkozik ez a fejezet, amelynek gyakorlati használhatósága, igazolása vagy cáfolása további kutatásokat igényel.

Milyen kultúraváltási modellt lehetne felépíteni, amely illeszkedik a vallásos közeg sajátosságaihoz? Korábban idéztük Hunter megállapítását, mely szerint nincs spontán kultúraváltás. A modell Tomka általi szakmai közösségre való kivetítése esetén is hasonló sajátosságot mutat. A jelen kutatás arra enged következtetni, hogy vallásos kultúraváltás lejátszódhat ugyan spontán módon, de a végeredmény nem biztos, hogy a várt eredményt hozza. Amikor két közösség találkozik, egyik sem lesz az, ami korábban volt, még akkor sem, ha évtizedekkel korábban egy közösséget alkottak, és közös gyökereik vannak, azonos elvi hitvallást követnek. Részben a kultúraváltás irányával foglalkozó alfejezetben (IV.3) felsoroltuk milyen eshetőségek lehetnek két, egymással korábban ellentétben élő csoport találkozásakor. A lehetőségek három különböző modellel szemléltethetők, amelyeket beolvasztási, területfoglalási és diffúziós modellnek neveztem el. A kutatás során észlelt három jelenség modellezése után egy kultúraváltási javaslat következik, „emulziós” modell néven.

V.1. Beolvasztási-asszimilációs modell

A beolvasztási modell azt az esetet szemlélteti, amikor az erősebb kultúra elnyeli a gyengébbet. Az erős és gyenge kultúra fogalma nem új, Deal és Kennedy vezette be.⁵⁰⁵ A kultúra erejét magatartás-befolyásoló képessége adja. Ez adódhat a domináns kultúra sajátosságaiból: az értékei elfogadottabbak, jobban artikuláltak. Ebben az esetben a folyamat csaknem spontán zajlik, és lassan a gyengébb kultúra feloldódik az erősebben. Amennyiben a domináns kultúrát megjelenítő vezető testületek szorgalmazzák vagy inkább erőltetik az érkezők „agresszív” kultúraváltását, a folyamat tudatossá, irányítottá válik, ami sok feszültséget és ellenállást generál. A modellre példaként a gyarmatosító szemlélettel végzett missziót hozhatjuk. „A hitelesítés olyannyira összefonódott a gyarmati politikával, hogy sokszor meg sem lehetett különböztetni egyiket a másiktól.”⁵⁰⁶ A kíméletlen hódítások hátterén a missziói munka és a politikai leigázás elválaszthatatlan volt.⁵⁰⁷ A gyarmatosítás úgy politikai, mint „missziós”

⁵⁰⁵ Bakacsi, 2006: 241.

⁵⁰⁶ Bosch and Boros, 2005: 209.

⁵⁰⁷ Goheen, 2019: 130.

szempontból erőszakos kultúraváltásként fogható fel, melynek következtében a gyarmati egyházak „másodrendű egyházak, leányegyházak, éretlen istentiszteleti közösségek, nyugati gyámkodás” tárgyai lettek.⁵⁰⁸ A domináns kultúra ráerőltetése a gyengébbre, ha nem is produkálja a gyarmatosító történelmi példa szélsőségeit, de ugyanúgy konfliktusokat, békétlenséget és elégedetlenséget szül. Semmiképp nem követendő modell vallási kultúraváltás esetén, akkor sem, ha a csatlakozó csoportok integrálása, beilleszkedése jogos elvárás lehet a fogadó közösség részéről.

V.2. Területfoglalási modell

A területfoglalási modellben az érkező vendégkultúra erőteljesen képviseli a domináns kultúrához képest eltérő vonásait, azzal a céllal, hogy megreformálja, vagyis a maga képére formálja a befogadók kultúráját. Ha az előző sémát követjük, és a keresztény misszió hatását vizsgáljuk a külső kultúrára, a területfoglalási modellre is találunk példát. Ritkán következett be, hogy a keresztény misszió kultúrát formáló hatása lett volna. A korai keresztény egyháznak ez sikerült, titka a gyülekezet vonzereje volt. A keresztény értékrend gyakorlati modellezése mellett, a kulturális kontextus bálványimádásával szembeni bírálata jelentette az erejét.⁵⁰⁹ Goheen szerint kultúraformáló hatása volt az egyszerű keresztény emberek erkölcsiségének Róma égbekiáltó erkölcstelenségével szemben; a császárkultusz visszautasítása politikai állásfoglalás volt; illetve „szociológiai lehetetlenséget” teremtett azzal, ahogy ledöntötte a birodalom által emelt válaszfalakat férfi és nő, görög és barbár, szegény és gazdag, szolga és szabad között.⁵¹⁰ A kultúraváltás azért volt sikeres, mert a keresztény misszió nem célja, hanem a megélt evangélium természetes következménye volt. Saját értékrendjének következetes képviselésével ellenkultúrát hozott létre, amely „felőrölte” az uralkodó társadalmi kultúrát, akkor is, ha erre négy évszázadot kellett várni. Hasonlóan pozitív kultúraalakító hatásuk volt a szerzeteseknek a középkori Európában, akik a kontinens minden táján iskolákat, egyetemeket és kórházakat alapítottak. Ebben az esetben is elmondható, hogy „nem akarták átvenni az uralmat a pogány kultúra fölött. Engedték, hogy az evangélium formálja a munkavégzésük mikéntjét – ami azt jelenti, hogy nem önmagukért, hanem másokért éltek.”⁵¹¹ Keller „transzformacionista modellnek” nevezi ezt, amelyben a keresztények sajátos

⁵⁰⁸ Bosch and Boros, 2005: 209-210.

⁵⁰⁹ Goheen, 2019: 116-117.

⁵¹⁰ Goheen, 2019: 118-119.

⁵¹¹ Keller, 2019: 437.

világnézetüket olyan szinten élik meg a hivatásukban, amellyel átformálják az egész kultúrát.⁵¹² Mindkét történelmi példa azt mintázza, hogy egy kisebbség képes átalakító hatással lenni a domináns kultúrára, amennyiben ez spontán és természetes módon zajlik, a megélt értékrend „ragályos” terjedésével. A jelenség két szögesen ellentétes kultúra találkozásánál képzelhető el. A területfoglalási modellben nem pont erről van szó. Egy vallási közösségben a korábban szétszakadt, egymással ellentétbe került csoportok megbékélése esetén a domináns kultúra szándékos, tervezett átformálása, nem vezethet transzformációhoz, akkor sem, ha jószándék vezérli a kezdeményezést. Ilyen esetekben a területfoglalási kísérlet inkább feszültséget generál, mint megbékélést.

Sem az asszimilációs, sem a területfoglalási modellnél nem feltételezhető az egység, a megbékélés erősödése. Azt kell feltételeznünk, hogy vallási közösségeken belüli kultúraváltásnál egyik sem vezethet pozitív kimenethez. Ha fizika-kémiai dimenzióban gondolkodunk, akkor a fenti két folyamat sav-bázis reakcióként jelképezhető. Az egyiknél a sav, a másikonál a bázis (lúg) erősebb, de amikor összekeverjük őket, mindkettő elveszíti sajátosságát. A reakció eredményeként úgy a savasság, mint a lúgosság megszűnik. Kémiaiilag semleges és nem reakcióképes anyag (só) keletkezik. Pontosan ez történik egy vallási közösségben is, amikor a szubkultúrák, a polarizált csoportok, az „erős” és a „gyenge” kultúra egymásnak feszül azzal a szándékkal, hogy a másikat beolvassza. A közösség elveszíti a reakcióképességét, mindkét kultúra értékei, amelyekkel hatással lehetnének a környezetükre, hiteltelenné válnak. A reakcióképesség elvesztése a gyakorlatban polarizálódást, konfliktusok állandósulását vagy akár szakadást jelenthet. Bármelyik irányból történő szellemi agresszió hatástalanítja az egyház küldetését.

V.3. Diffúziós modell

A harmadik kultúraváltási lehetőséget a diffúziós modell szemlélteti, amely az integrációnak egy sajátos formájára utal; arra épül, hogy az eltérő, de közös gyökerekkel rendelkező kultúráknak nem kell kioltaniuk egymást. A diffúzió a részecskék spontán mozgása, amelyet az eltérő koncentráció okoz. Ha más erő nem lép fel, a diffúzió képes megszüntetni a sűrűségkülönbséget. Vegyünk például két tartályt, amelyet egy cső köt össze, mely szeleppel zárható. Az egyiket megtöltjük magasabb koncentrációjú jelzőanyaggal, a másikat ugyanolyan, de hígabb oldattal. Amint kinyitjuk a szelepet, anyagáramlás lép fel a csőben, végül a két tartály

⁵¹² Keller, 2019: 252.

koncentrációja kiegyenlítődik. Ez a modell jól szemlélteti egymáshoz közel álló kultúrák egészséges találkozását, ahol nincs sem asszimilációs, sem területfoglalási igény. Elégséges kellően átjárható csatornát biztosítani közöttük, és a folyamat spontán módon lezajlik, még akkor is, ha lassabban, mint a fizikai világban.

A vizsgált csatlakozási történet első szakaszában a vezetői szempontok ösztönösen a csatornák kiépítésére fókuszáltak. A közös bibliakonferenciák a csatlakozókat erőteljesebben foglalkoztató témákban, a regionális hitéleti konferenciák, a vezetői látogatások, az integrációs munkacsoportok működtetése mind azt a célt szolgálta, hogy megteremtse a szabad szellemi áramlást a két kultúra között. A kísérlet csak részleges eredményeket hozott, mert úgy tűnt, hogy a csatlakozott gyülekezetek és egyes csatlakozó csoportok féltették az önállóságukat, inkább a magukkal hozott értékek megőrzését látták fontosabbnak. Ugyanígy elmondható a domináns kultúráról is, hogy nem látták szívesen vélt vagy valós értékeik erodálását, aminek a félelmét különösen a lelkészkar egy része táplálta.

A diffúziós modell akkor működik, ha a megbékélt csoportok, különböző kultúrájuk ellenére, félelem nélkül kiteszik magukat egymás hatásának, anélkül, hogy asszimilációs vagy területfoglaló célokat tűznének ki maguk elé. Amennyiben a fenti két modellhez hasonlóan ide is keresnénk egy egyház és külső kultúra közötti kölcsönhatási példát, szintén az őskeresztényeket kell felhoznunk. Míg a területfoglalási modellben azt emeltük ki, hogy a keresztény kultúra „legyőzte” a római kultúrát, addig a görög filozófiával szemben nem volt ennyire sikeres. A diffúziós modell perspektívájából nézve a keresztény tanítás és a görög filozófia, mint két tartály összekapcsolódott, különösen a gnosztikus „vezetékeken” keresztül, és ebben a kölcsönhatásban a korai egyház egyre jobban átvette a görög világkép egyes vonatkozásait (a világtól való elkülönülés kezdett többet jelenteni, mint a világ megváltása), az ekkleziológia egyre belterjesebb lett, a Szentlélek-értelmezés pedig elveszítette missziói vonatkozását.⁵¹³ Goheen szerint ezek a jelenségek a sikeres korai egyház kudarcára is rámutatnak, amelyet tetézett a zsidókkal való bánásmód mintázata is, amellyel elvetette az antiszemitizmus magvait. A diffúziós modell akkor építő és pozitív, ha nem egymással szögesen ellentétes kultúrák kerülnek egymással kölcsönhatásba, és ha az „áramlás” kölcsönösen elfogadott, kívánt és bátorított lehetőség.

V.4. Emulziós modell

⁵¹³ Goheen, 2019: 121.

Amennyiben két szignifikánsan eltérő kultúra találkozik, a diffúziós modell által szemléltetett jelenség inkább ront, mint javít a helyzeten. Ha maradunk a fizika-kémia keretrendszerben, akkor egy másik, a korábbiakhoz képest komplexebb, integráló jelenséget választhatunk, amelyet emulziós modellnek neveztem el. Az emulzió két, egymással nem elegyedő folyékony anyag keveredését jelenti, pontosabban egymásban való eloszlását, anélkül, hogy elveszítenék sajátos tulajdonságaikat. A víz és az olaj egymással nem keveredik össze, nem tud egymásban feloldódni. Mégis, például egy terápiára alkalmas kozmetikai készítményben mindkét anyag tulajdonságára szükség van (tehát mindkettő egyformán értékes): hidratálásra és arra is, hogy a zsiradék beszívódjon a bőrbe és ezzel tápanyagokat vigyen be. Az elegyedés kavargatással, turmixolással csak látszólagosan és időlegesen valósul meg, kis idő múlva ismét szétválk az olaj a víztől. Az emulzióhoz szükség van egy emulgeátornak nevezett anyagra. Az emulgeátorok olyan molekulák, amelyek egyik része zsírdékony, a másik része vízdékony, így a vízben az olajcseppek, vagy a zsírban a vízcseppek egyenletesen szétoszthatók,⁵¹⁴ anélkül, hogy a szavatossági időn belül és rendeltetésszerű használat során szétválának.

Az emulziós modell lehetővé teszi a kultúrák értékvesztés nélküli feloldódását egymásban, feltéve, ha nem sav-bázis típusú ellentétben állnak egymással. További feltétel lehet az egység és a küldetés megélése iránti olthatatlan vágy, illetve, hogy felismerjék és elismerjék egymás értékeit. A HNA-nak, mint fogadó kultúrának, az érkezők által nagyra becsült értékei állhatnak az egyenlet egyik oldalán, míg a másik oldalon a csatlakozók által hozott és a fogadók által is elismert értékek. Ugyanakkor egy csatlakozási eufória sem fedheti el annak valóságát, hogy a különállás évtizedei alatt változások történtek, ezért víz és olaj találkozott egymással. A különbözőség észlelése nem arra való, hogy legitimálja a most már egy tartályon belül lévő víz és olaj kezdeti lelkes kavargatása utáni szétválását, egymás melletti, de mégis elkülönült létezését. Inkább arra teremt lehetőséget, hogy mindkét fél elismerje, mennyire nagy szükség van az olajra és a vízre, illetve annak térszerűségét, hogy a víz és az olaj nem fog elegyedni egymással, az olaj nem válik vízzé, és a víz sem olajjá. Az emulzió, a diffúzióval ellentétben, nem spontán folyamat. Tudatos, tervezett és kölcsönös döntésekre van szükség kapcsolódni az emulgeátorhoz. Ha a jelképeket biblikus keretrendszerre fordítjuk, Efézus 2-höz jutunk, a legnagyobb kultúraváltási kísérlethez (IV.5). A pogányok és a zsidók, a víz és az olaj keveredési esélyeit mutatja be a fejezet. Nincs jelentősége, hogy kik hordozták a víz és kik az olaj tulajdonságait; egymással nem keveredtek, tudatosan elkülönültek, egymást kölcsönösen lenézték. Pál apostol bemutatja a világtörténelem legnagyobb „emulgeátor

⁵¹⁴ <https://cosmio.hu/keszitsd-magad/hatterismeretek/emulziok> (2022.12.20)

szereplőjét”, Jézus Krisztust és az ő keresztdozatát, aki egyé tette a két tábor. Miért nem tarthatjuk az Efézus 2-ben bemutatott kultúraváltást egyszeri és megismételhetetlen, ezáltal idealizált jelenségnek? Azért, mert az apostoli korban megértették, hogy olyan mintázatot kaptak Krisztusban, amelynek képviselőjét az egyházra bízta. Krisztus megváltó cselekedete egyszeri, és nem igényel ismétlést. Ugyanakkor az ebből származó megbízás félreérthetetlen: „Ezért, ha valaki Krisztusban van, új teremtés az: a régi elmúlt, és íme: új jött létre. Mindez pedig Istentől van, aki megbékéltetett minket önmagával Krisztus által, és nekünk adta a békéltetés szolgálatát. Isten ugyanis Krisztusban megbékéltette a világot önmagával, úgyhogy nem tulajdonította nekik vétkeiket, és ránk bízta a békéltetés ígését. Tehát Krisztusért járva követségben, mintha Isten kérne általunk: Krisztusért kérünk, béküljete meg Istennel!” (2 Kor 5,17-20). Krisztus teste abban mutatja meg, hogy „új teremtés”, ha Krisztus képviselőjében a megbékélés szolgálatát végzi. Mindez az őskeresztény közösségépítésben és missziós alkalmazásban így nézett ki: „Mert bár én mindenkiel szemben szabad vagyok, magamat mégis mindenkinek szolgájává tettem, hogy minél többeket megnyerjek. A zsidóknak olyanná lettem, mint aki zsidó, hogy megnyerjem a zsidókat; a törvény uralma alatt levőknek, mint a törvény uralma alatt levő – pedig én magam nem vagyok a törvény uralma alatt –, hogy megnyerjem a törvény uralma alatt levőket. A törvény nélkülieknek olyanná lettem, mint aki törvény nélküli – pedig nem vagyok Isten törvénye nélkül, hanem Krisztus törvénye szerint élek –, hogy megnyerjem a törvény nélkülieket. Az erőtléneknek erőtlenné lettem, hogy megnyerjem az erőtléneket: mindenkinek mindenné lettem, hogy mindenképpen megmentsék némelyeket. Mindezt pedig az evangéliumért teszem, hogy én is résztárs legyek abban.” (1 Kor 9,19-23). Az emulziós modellben a vezetők Krisztust képviselik, amikor egyik kezükkel megfogják a zsidók kezét, a másikkal a görögök kezét, amikor a zsidók felismerik a vezetők zsidó oldalát és a görögök a görög oldalát. A kölcsönös megbecsülés kifejezése, egymás értékeinek felismerése és szabad átadása emulziót képez. Nem lesz a zsidóból görög, sem a görögből zsidó, mégis egy egységes közösséget alkothatnak. Másrészt a vezetői felelősség minimalizálása nélkül el kell ismerni, hogy a vezetők nincsenek a rendszer fölött, nem semleges szereplők a zsidó-görög konfliktusokban, hanem részei annak. Ha ebből a szempontból nézzük, nem lehetnek emulgeátorok, még ha segíthetik is ezt a folyamatot. A felelősséget nem lehet csak a vezetésre hárítani. Mindenképpen Ef 2. mintája szerint teológiai megoldásra van szükség, egy metanarratívára, amely mindkét tábor számára jól értelmezhető, és amely a vertikális megoldási útvonalat erősíti.

Nemcsak a vezetők szintjén működött a modell. Pál a közösséget is megtanítja „egymás terhét hordozni”. A bálványáldozati hús fogyasztásnak vitájában (1Kor 8, Róm 14) a

lelkiismereti akadályokkal küzdő pogánykeresztényeknek azt tanácsolja, hogy vegyék át a zsidókeresztény testvéreiktől azt a látásmódot, hogy bálványistenek nincsenek, ezért nem is lehet velük a bálványáldozati hús kapcsán közösséget vállalni, tehát ebben legyenek egy kicsit zsidók. A zsidókeresztényeket pedig arra tanítja, hogy legyenek egy kicsit pogányok, vegyék figyelembe görög testvéreik háttérét, tiszteljék szokásaikat, felfogásukat, mert annak semmi értelme nincs, hogy a kulturális elemek különbözősége miatt elveszítsék egymást. „Ne tedd tönkre ételleddel azt, akiért Krisztus meghalt... Hiszen az Isten országa nem evés és ivás, hanem igazság, békesség és öröm a Szentlélekben.” (Róm 14,15.17) Az őskeresztény gyülekezetben így nézett ki az emulziós modell alkalmazása.

Az emulziós modellben:

- mindkét kultúra enged, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy nem erőlteti a másikra a saját szokásait. A domináns kultúrának el kell engednie azt a szándékát, hogy beolvassza az érkezők kultúráját. Át kell értelmeznie az integráció fogalmát, ami nem asszimilációt jelent, hanem szabadságot és egy lelki otthon (család) biztosítását. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy egy „metakultúra” jön létre, amelyben helyet kapnak a kultúrák értékei, de kiszorítja az egységet romboló korábbi elemeket, mint például a türelmetlenséget, egymás lenézését, a kirekesztést vagy a vezetői visszaéléseket.
- az érkező kultúra lemond arról, hogy a domináns kultúrát a saját képére formálja, és nem is várja el, hogy a domináns kultúra mindenben kiszolgálja. Ehhez szükség lenne a korábban említett metanarratívára, és az általa létrehozott metakultúrára.
- a vezetés megvédi azokat, akik az asszimilációs vagy területfoglalási kísérletek áldozatai lettek, és határozottan fegyelmezi a „kultúraváltó ragadozókat”.
- mindkét tábor elismeri, hogy a különbözőségek egyetlen pontja sem üdvözít, ezért egyik miatt sem érdemes tönkretenni a másikat, „akikért Krisztus meghalt. Vigyázzatok, ne káromoljátok azt a jót, amelyben részesültetek.” (Róm 14,15.16)
- el tudja mondani a saját kultúrájának féltve őrzött elemeiről: hogy Isten országa nem evés, ivás, zene, liturgia, nem a társadalmi kapcsolatok és így tovább.
- a különbözőség-centrikus kritikus, asszimiláló vagy területfoglaló attitűd helyett érték-centrikus gondolkodásban az „egymást különbnek tartástok” (Fil 2) elvet gyakorolja.
- magasra emeli Krisztus személyét, akiben van az üdvösség, ajándékból, és nem a kultúra különböző elemeinek rögeszmés átadásából. A lényegre, az evangéliumra koncentrál, Krisztus-központú tanítással.
- a vezetés platformot teremt úgy a domináns, mint az érkező kultúra számára megmutatni az értékeit.

- megteremti az elismerés kultúráját a kiszorítás helyett. Felemeli, ami követendő példa és bátran állást foglal abban, ami ellenkezik a hitvallással. Különbséget tud tenni a kultúra és a teológia között.
- arra képezi a tagjait, hogy egymás kulturális átformálása helyett, inkább a világra akarjon befolyást gyakorolni.

A kultúraváltás folyamatában nem az egyik kultúra oldódik fel a másikban, hanem egymás értékeinek felemelésével és elfogadásával egy gazdagabb és emiatt megújult kultúra jöhet létre. Vezetőként, a csatlakozási folyamat egyik szereplőjeként, a mindenáron való integrálást láttam az egyedüli elfogadható és hatékony módszernek. Kutatóként, kilépve a döntési felelősség köréből, a kép megváltozott. Az eredmények azt sugallják, hogy a csatlakozásból akkor lesz igazi egység, ha mindkét kultúra képes a másik értékeit elismerni, és tudatosan integrálni. Mindez nem járhat együtt azzal, hogy elmulasztjuk az egység akadályainak lebontását, a hibák nevének nevezését, a kérdések tisztázását, a bűnök rendezését, a közösségi kihívások megoldását.

Az emulziós modellben azzal kell számolni, hogy az olaj olaj marad, a víz víz marad, a zsidó zsidó, a görög görög, a férfi férfi, a nő pedig nő, úgy, hogy az ebből adódó különbözőségek immár nem választják el őket egymástól, hanem pont ezek miatt lesznek értékesek egymás számára a közösségben, Jézus Krisztusban. „...mindnyájan Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által. Akik Krisztusba keresztkeltek meg, Krisztust öltöttétek magatokra. Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban”. (Gal 3,26-28).

Az V. fejezet összegzésként megállapítható, hogy a beolvasztási és területfoglalási modell nem követhető egyházi kultúraváltás során, pozitív történelmi tapasztalatok ellenére sem. A diffúziós modell egymáshoz közel álló, míg az emulziós modell eltérő kultúrák találkozásánál lehet hatékony.

VI. TÉZISEK, MEGÁLLAPÍTÁSOK – Kultúraváltástól a megbékélésig

A megállapítások vezérfonalát az I.7. fejezetben felvetett kérdések és a megfogalmazott hipotézisek alkotják.

1. Milyen motivációk indították el az 2015-ös csatlakozási folyamatot, negyven éves folyamatos kudarcba fulladt kísérletezés után?

Hipotézis: A vallási identitáskrizis a csatlakozás alapmotivációja lehet.

Szakadással született szervezetek kettős identitása identitásválsághoz vezet, ami a szervezeti felbomlás időzített bombáját jelenti. Az 1975 után született új szervezetnek a kiválás kényszerét folyamatosan igazolnia kellett, egyrészt a múlt sérelmeinek életben tartásával, másrészt az anyaegyház folyamatos, aktuálisan észlelt vélt vagy valós hibáinak tematizálásával, kritizálásával. A KERAK a saját identitását az anyaegyház ellenségképére építette, hiszen ez adott létjogosultságot a különállás fenntartására. A FCS-ok tanúsága szerint a tagság sokáig hitt abban, hogy a különállás ideiglenes, és a vezetők mindent megtesznek az egyesülés érdekében. A tagság jelentős részének a megbékélés iránti vágyát a KERAK vezetése egy másik identitás táplálásával tartotta a szervezet keretei között: kommunikáció szintjén igazolni tudta, hogy a közösség „a világszéles adventista egyház részének” tekinti magát. A különállás első szakaszában elkerülhetőnek tűnt az identitásütközés, mivel csak a Magyar Unió állapotára vonatkoztak a kritikai észrevételek. Később a világszéles egyház teológiáját és gyakorlatait is hasonló bírálatok érték. Az ellenségkép-identitás erős kohéziót szül, de idővel konfliktusba kerül az együvé tartozás vágyával, ami identitásválsághoz vezet.

A csatlakozás elsődleges kiváltó oka az identitásválság megélése volt, amire az alapítókban való csalódás mutatott rá a leghatékonyabban. Az érintettek az átélt folyamatokat nem kötötték össze sem a csalódás tapasztalatával, sem az identitásválság észlelésével. Saját értelmezésük szerint a csatlakozást „elvi okok” indították el, amit az egység és küldetés biblikus értelmezése hívott életre. A kutatás azonban egyértelműen igazolta, hogy az elvi okok dominanciája helyett a csalódásnak volt a legmeghatározóbb szerepe a csatlakozás elindításában. A IV.2.3.2. fejezetben olvasható elemzés azt erősítette meg, hogy a csalódások felnyitják a szemet, tudatosítják az identitásválságot, ugyanakkor nem adják meg a továbblépés irányát, amit inkább olyan értékek biztosítanak, mint az elvi meggyőződés, a Biblia-centrikus gondolkodás, a megbékélés iránti vágy.

A megfogalmazott hipotézissel összhangban fogalmazható meg az első tézis: **bármilyen okból szétszakadt vallási egységek rendezési, megbékélési, gyógyulási folyamatát a belső csalódások keserű tapasztalatában tudatosult identitáskrizis indítja el egy Ige-központú elvi meggyőződésre hivatkozva. A csoporton belüli csalódás felülírja az identitást.**

Az első tézishoz több gyakorlatba átültethető további megállapítás tartozhat:

- Hosszú ideje tartó megosztottság felszámolása nem érhető el racionális, érvekre épülő módszerekkel. Egyik fél sem tudja a másikat meggyőzni arról, hogy önként adja fel a különállást igazoló álláspontját. A kívülről érkező kritika csak növeli a csoport belső kohézióját, és elfedi a belső problémákat.
- Az identitásválság tudatosítása csak belső reflexió eredménye lehet, amit kívülről nem lehet kikényszeríteni, csak imádkozni érte és várakozni.
- Különálló-szembenálló csoportok közötti, adminisztratív szinten megkötött paktumok sikertelenek vagy rövid életűek.
- Különállás esetén egy megbékélésre alapozott kultúraváltás elindításához a csalódás nélkülözhetetlen keserű tapasztalat. A csalódás az alapítók által felépített virtuális valóság képének összeomlásából fakad, pontosabban abból a felismerésből, hogy a szembenállás, bármennyire is indokolható volt a múltban, nem orvosolja a kifogásolt problémákat, inkább újratermeli azokat.

2. Van-e összefüggés a szakadást kiváltó és a csatlakozást előidéző motivációk között?

Hipotézis: Az egyházszakadás és az egyházhoz való csatlakozás egymással ellentétes vallásszociológiai folyamatok, ezért alapvetően nincs összefüggés a két folyamatot kiváltó alapmotivációk között.

A III.2. fejezetben lévő elemzés alapján megállapítható, hogy vallási szakadás és csatlakozás csak a végeredmény szempontjából látszik egymással ellentétes vallásszociológiai folyamatnak. Kimenetelüket és részben lefolyásukat tekintve valóban egymással ellentétes folyamatok, de a legtöbb ponton hasonló mintázatot mutatnak. A szakadást és a csatlakozást kiváltó okok vizsgálata alapján azt láttuk, hogy ezek csaknem teljesen azonosak (IV.2.3.3. fejezet – 3. és 4. táblázat alapján). A korreláció azzal magyarázható, hogy ami a különállást feladók, az egységet keresők oldaláról nézve örömteli csatlakozás, a maradók szempontjából ugyanolyan szakadás, mint amit a csoport születésénél átéltek. A kutatás elején megfogalmazott hipotézis tehát nem igazolható.

Második tézis: **Vallási szakadás és csatlakozás alapmotivációi között szoros korrelációs kapcsolat van.**

A gyakorlati alkalmazás ebben az esetben is többretegű:

- A fenti téziséből az következik, hogy a szakadásra épített közösség szakadással ér véget, mert a közösség szervezeti kultúrájába ez a mintázat örökítőanyagként beépül.
- Vallási szervezet nem teljesíti a küldetését, ha az identitásához ellenségekpre van szüksége.
- Mások hibáinak kritizálására épített közösségi kohézió bár rendkívül erős, előbb-utóbb identitáskrizist eredményez.
- Szembenálló vallási csoportok egyesítése nem egysíkú folyamat. Egyrészt a megbékélés, konfliktusrendezés eufórikus átélést hoz, másrészt nem oldja fel a változás (korábbi állapotból való kiszakadás) fájdalmát.
- Vezetői szempontból fel kell készülni az öröm liturgikus, közösségi kifejezésére, másrészt a gyász háttérben maradó, elhúzódó következményeinek kezelésére.

3. Milyen belső és külső dinamikák mozgatják az egyházi folyamatokat?

Hipotézis: Az egyházi kereteket szétvető és azokat összetartó folyamatokat alapvetően különböző hitbéli meggyőződések és hitéleti irányzatok mozgatják.

A II.1.3. fejezetben található elemzés alapján kimutatható, hogy a különböző hitbéli meggyőződéseknek, lelkeségi, hitéleti irányzatoknak valóban meghatározó szerepük van az egyház egysége vagy szakadása szempontjából, de ezek a különbözőségek önmagukban nem képesek a szervezeti kereteket szétfeszíteni. A hatalmi játszmák bonyolult szövevénye nagyobb intenzitással mozgatja az egyházi folyamatokat, mint az lelkeségi irányzatok különbözősége.

Időben és kultúrában eltérő szakadások mintázatának elemzéséből az derült ki, hogy a sarokpontok azonosak. A Hetednapos Adventista Egyházban tapasztalt három nagyobb szakadás nem tekinthető sem adventista, sem specifikusan magyar, sem az önkényuralmi rendszer által kikényszerített jelenségnek.

Harmadik tézis: **Vallási szakadások azonos szociológiai, társadalmi, lélektani és vezetéstechnikai törvényszerűségeket követnek, annak ellenére, hogy szellemi vezetőik mindig teológiai, lelki indokokkal magyarázzák azok szükségszerűségét. A szakadás és a csatlakozás kiváltó okainak egyezése miatt a csatlakozás is sokrétű folyamat, amelyben a szociológiai, társadalmi, lélektani és vezetéstechnikai törvényszerűségeknél meghatározott szerepe van. Szakadás akkor következik be, amikor az elemzésben**

felsorolt okok (külső: társadalmi-politikai; belső: eltérő teológiai irányzatok, elégedetlenség, ki nem elégített szükségletek; hatalmi: hatalmi erőter megbillen, hatalmi játszmák, legitimációs krízis; identitási: függetlenedési vágy, identitás deficit vagy válság; karizmatikus vezető fellépése: elnyomott vezetői ambíciók, vezetők vagy potenciális vezetők személyes sérelmei) **többsége összeáll, és ezáltal robbanó elegyet képez. Ezzel párhuzamban kijelenthető, hogy az egység akkor áll helyre, ha a csatlakozást kiváltó okok gyógyító eleggyé állnak össze.**

Alkalmazásként a következő megállapításokat fogalmazhatjuk meg:

- A szervezeti egység őrzése, a szakadás előjeleinek felismerése és kezelése sokkal egyszerűbb vezetői feladat, mint a megbékélés megteremtése.
- Az egyház egységének őrzése vezetői feladat, és annak feladása nem hárítható külső tényezőkre, amelyekkel szemben az egyházvezetés a tehetetlen szemlélő státuszába helyezi magát.
- Különös figyelmet érdemes szentelni az egyháztagság különböző rétegeinek eltérő lelkiismereti igényeire, a különböző teológiai irányzatok jelenlétére.
- Az egység megteremtése vagy megőrzése nem érhető el hatalmi vagy fegyelmi eszközökkel, sem uniformizálással. A sokszínűség, az eltérő irányzatok párbeszéde kulcsfontosságú lehet az egyház belső identitásának megtartása mellett.
- A hatalmi erőter változását a vezetésnek fel kell ismernie. A különböző szinteken lévő vezetők vagy aspiránsok személyes sérelmeinek kezelése viszont lelkipásztori feladat, amit nem érdemes megspórolni. A lelki ajándékok felismerése és az annak megfelelő feladatok kiosztása a potenciális vezetők gyakorló terepe lehet, ami kizorítás helyett integratív hatású, fékezve a kiválások előfordulását.
- A vezetői utánpótlás, potenciális új vezetők képzésének átlátható rendszere csökkentheti az egyház egységét veszélyeztető hatalmi játszmák intenzitását.

4. Mennyiben magyarázható a vallási kultúraváltás az üzleti modellekkel?

Hipotézis: Az üzleti és a vallási világ mozgató rugói különböznek, ezért a vallásos kultúraváltás sem magyarázható az üzleti világban felállított kultúraváltási modellekkel.

A IV.2.1. fejezetben található üzleti kultúramodellek elemzéséből arra a következtetésre juthatunk, hogy sokkal több a hasonlóság, mint a különbség a vállalati és a vallási kultúra között. Mindkét dimenzióban szükségessé válik a kultúraváltás, amikor súlyos erkölcsi problémák jelentkeznek, változás történik a szervezet küldetésében, a környezetében,

szervezeti fúzió vagy masszív szervezeti növekedés megy végbe. További hasonlóságot jelent a kultúraváltás többfázisú folyamatjellege, a pontszerű változásokhoz képest tartós átalakulást eredményező lefolyása. Az átalakulás mindig több réteget érint, de csak akkor eredményes, ha az előfeltételezések, hiedelmek szintjét is eléri. Jobb esetben tervezett és jól irányított, kiszámíthatatlan, ha spontán jelenség. Ugyanakkor a vallásos kultúraváltás nem követi mindenben az üzleti modellek törvényszerűségeit. Az átalakulás nem jelent olyan szintű változást az identitás szintjén vagy az értékrenddel kapcsolatos jelenségeknél, valamint a kultúraváltás iránya sem mindig egyértelmű. Az üzleti vagy nemzeti szinten értelmezett kultúramodellek abban segítenek, hogy egy vallási közösség, a maga biblikus vagy annak vélt identitásán túl, emberi, szociológiai dimenzióban is képes legyen értelmezni önmagát, ami lehetőséget ad a közösségben zajló események és folyamatok adekvátabb megértésére.

A szervezeti kultúra többértékű meghatározása kapcsán kimutattuk, hogy a KERAK és HNA különböző vallási kultúrát képviselt (IV.2.2.fejezet – 2. sz. táblázat). Az 1975-ös szakadás kultúraváltási kísérletként is értelmezhető, csakúgy, mint a 2015-ös csatlakozási folyamat. A kultúraváltás komplex, több fázist magába foglaló hosszútávú átalakulási folyamat.

Negyedik tézis: A vallási kultúraváltás főbb vonulatai megegyeznek az üzleti kultúraváltással, de annak sajátosságai miatt kombinált modellre van szükség.

Ennek a tézisnek is lehetnek gyakorlati következményei:

- A vallási kultúraváltás nem a szervezeti egység helyreállításával ér véget, hanem azzal kezdődik. Az üzleti kultúraváltáshoz hasonlóan hosszú folyamat, amelyre a vezetésnek fel kell készülnie.
- Vallási csatlakozási folyamatban vezetői feladat a kultúraváltás komplexitásának érzékelése, fázisainak beazonosítása és az érintettekkel való megértetése.
- Korábban ellentétben álló vallási csoportok egyesülésénél nem egyértelmű a kultúraváltás iránya, ezért nem lehet spontán, magától értetődő folyamatként kezelni. A különböző irányból jövő, változást kérő, ösztönző vagy annak ellenálló szándékok ütközése a konfliktusok új frontját nyithatja meg, ami megakaszthatja a valós egység kialakulását.
- A csatlakozás fő kiváltó oka az identitáskrizis, ami a csatlakozásban feloldódik, és új identitást kínál az érintetteknek. Ezzel együtt, ha megmarad a kettős kötődés, a régi és az új kultúra elemei ütköznek, az identitásválság újratermelődik, szervezeti szinten pedig konfliktust okozhat. Ezért a vezetésnek aktív szerepet kell vállalnia az integráció katalizálásában.

5. A vallásos kultúraváltás milyen sajátos vezetési többletfeladatokat hordoz?

Hipotézis: A vallásos kultúraváltás vezetési kihívásai alapvetően nem különböznek a vállalati változási folyamatokat kísérő kihívásoktól.

A kutatás során úgy a szakadást, mint a csatlakozást kultúraváltási kísérletként, illetve folyamatként határoztuk meg. Az elégedetlenség, a különböző lelkeségi irányzatok feszültsége, a kielégítetlen lelki szükségletek, vezetői túlkapasok, sérelmek képesek elindítani a szervezeti elkülönülést egy karizmatikus, potenciális vezető színre lépésével. Amennyiben a szervezet vezetői nem észlelik a konfliktus súlyát, nem kezelik hatékonyan a kialakult helyzetet, a szakadást nem tudják megállítani. Az elkülönült új szervezet szükségszerűen új kultúrát épít a csoportkohézió és a csoportidentitás megerősítése érdekében. Abban az esetben, ha az új kultúrát és az új identitást a régi szervezet ellenében építik fel, idővel a kohézió ellenére identitásválság lép fel, ami a korábban elkülönült csoport szakadásához, feldarabolásához vezethet. Ebből a szempontból nézve a kultúraváltás és a vezetés sajátos kapcsolatára mutathatunk rá. A vezetők a változás ellenségei lehetnek, ami a kultúraváltás igényét a szervezeten kívülre tolja. Ez történt 1975-ben a HNA-ban, és a KERAK-ban a 2015 előtti időszakban, amíg az alapítók irányították a folyamatokat. Mindkét esetben a változáshoz át kellett lépni a vezetőkön, akik szerették volna az időt megállítani. A csatlakozás viszont megnyitja az utat a szervezeten belüli kultúraváltás előtt, ami tudatos, aktív és folyamatos vezetői munka nélkül nem valósulhat meg. A vállalati kultúraváltáshoz képest a múlt sérelmeinek kezelése, a megbékélés spirituális dimenziójának megteremtése a vallási kultúraváltásra jellemző vezetői többletfeladatot jelent. Ebben a szolgálatban a kultúraváltást mozgó vezető nem a nullpontról indul, hanem építenie kell az elődök vezetői eredményeire. 1975-2010 között minden egyesítési, megbékélési (kultúraváltási) kísérlet megbukott, többek között azért, mert a világszéles egyház vezetői mindig előlről kezdték a kísérletet, és nem tudtak, vagy nem akartak az elődök tapasztalataira építeni (II.1.6.1. fejezet alapján).

Ötödik tézis: A vallásos kultúraváltás vezetési kihívásai alapvetően nem különböznek a vállalati változási folyamatokat kísérő kihívásoktól, de a spirituális dimenzióban többletfeladatok jelentkeznek. A vallási kultúraváltás legnagyobb kihívásából adódóan: a változáshoz időnként át kell lépni a vezetőt, aki meg akarja állítani az időt; a sikeres kultúraváltáshoz építeni kell a korábbi vezetői tapasztalatokra.

A gyakorlati alkalmazás további megállapításokhoz vezet:

- A vezetés nem kezelheti félvállról, az adminisztratív hatalmi eszközök biztonságos bunkeréből a kihívásokat.
- A változás iránti igényt nem fékeznie kell a vezetésnek, hanem az élére állni, és szervezeti mederben tartani.
- A változásra várva az egyetlen kérdés, hogy a vezetés felkészül-e rá, vagy csak hagyja megtörténni. A vezetői felkészülés előrelátó, céltudatos, stratégiai gondokozást és hosszútávú hatással bíró innovatív döntéseket jelent; ezzel szemben a passzív „jőjjön, aminek jönnie kell” vezetői attitűd az egyházat az elégedetlenek csoportjai, önjelölt vezetők, vagy egy válság okozta helyzet kényszerpályáján hagyja sodródni. „Bölcsebb elébe menni a változásnak, mint hagyni, hogy bekövetkezzen. A legnagyobb kérdés az lesz, hogy hagyjuk a változást baleset-szerűen megtörténni, vagy keresztény tervezés és megszentelt döntések eredményeként fog megszületni.”⁵¹⁵
- Kiszakadt csoportok esetében is igaz, hogy a történelem nem a vezetővel kezdődik, akkor sem, ha ő az alapító. A megállapítás fokozottan igaz egy vallási szervezet egymást váltó vezetőire. Akik nem tudják az elődök tapasztalatait (hibáit vagy erősségeit) figyelembe venni, azokon átlép az idő.
- A változás kezelésével kapcsolatos hibák csökkenthetők, ha a vezetés gondoskodik új, potenciális vezetők képzéséről, pontosabban a tudásgondozást munkaköri leírásként kezelik.

6. Az egyház belső egységét milyen folyamatok biztosítják egy kultúraváltási periódusban?

Hipotézis: Az egyház belső egységének megőrzése elsősorban vezetési kérdés.

A kutatás igazolta (IV.4.fejezet), hogy a vallási kultúraváltás sem lehet spontán folyamat, tudatos vezetői stratégiával épül. Ugyanakkor a vallási kultúraváltásnak vannak olyan aspektusai, amelyek túlnőnek a vezetői erőfeszítéseken. A megbékélés egyéni dimenziója személyes lelki feladat, amely a szervezeti megbékélés kiindulópontja lehet. Korábban szembenálló csoportok lelki egysége a Szentlélek újjáteremtő munkája, amely lebontja a kézzel épített falakat, a különböző kultúrák megkülönböztető akadályait. Egyéni szinten az újjászületés tapasztalatában lehet csak átélni a megbékélést, a közösségi egység felépülését.

⁵¹⁵ Knight and Wheeler, 2001: 181.

Hatodik tézis: **Az egyház belső egységének megőrzése egy kultúraváltási folyamatban egyenesen arányos a megtérési élmény intenzitásával.**

A megtérés intenzitása alatt nem egy lelki folyamat mértékegységére gondolunk, mivel a megtérés mértéke nem mérhető. Ugyanakkor össze tudjuk kapcsolni Luther felfogásával, ahol a megtérés több, mint egy egyszer átélt élmény vagy befejezett folyamat. Az intenzitás a naponkénti megtérésre utal, az első tétel magyarázatával összhangban: „Ezt a tételt állom, és annak igazságában éppenséggel nem kételkedem. Mindamellett – tekintettel az avatatlanokra – igazolom azt először is magából a görög szóból. »Metanoeite« annyit jelent, hogy »Térjetelek meg«, amit egészen szó szerint latinul a »transmentamini« szóval fejezhetünk ki, vagyis ilyenformán: Öltözzetek fel más érzületet és értelmet, legyetek ismét okosak, hagyjatok fel eddigi gondolkodástokkal és lelki irányotokkal, és más életet élve, ezentúl ti, akik eddig csak a földieken csüngtetek, mostantól a mennyeiekre viseljetek gondot. Az Apostol a Róma 12,2-ben ezt így fejezi ki: »Változzatok meg értelmetek megújulásával!« E megújulás eredménye, hogy a bűnös ismét észre tér és megutálja bűnét. Tiszta dolog azonban, hogy ezen észretérésnek vagy önmagunk megutálásának egész életünkön át kell tartania.”⁵¹⁶

Mit jelent a gyakorlatban a hatodik tézis?

- Az adminisztratív lépések, a különböző tiltakozó cselekedetek, a hatalmi harcban való győzelem vagy vereség nem teremt egységet.
- A csatlakozás után a lelki élet különböző megnyilvánulásainak, irányzatainak, vitáinak megoldási kísérletei nem tudnak egységet teremteni.
- Az egység, a közös kultúra megélésnek alapja lelki természetű, ezért a viták helyett a lelkiség táplálása hatékonyabb lehet. A különbözőségek mesterséges lebontása helyett az „örökkévaló evangélium”, Krisztus megváltó munkájának felemelése megteremtheti azt a légkört, amelyben a válaszfalak magától leomlanak.
- A megújulásra való felhívás, annak vezetői modellezése többet tehet az egységért, mint megannyi egyháztestületi határozat.
- A megtérés akkor intenzív, ha naponkénti, ismétlődő, nem befejezett és képes mindennapi következményekben megnyilvánulni: hibák elismerése, megbékélésre való készség, egymás elfogadása, az „alázattal különbnek tartsátok egymást magatoknál” és „senki se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a másokét is” lelkület ápolása és gyakorlása (Fil 4,3-4).

⁵¹⁶ Luther, 1904: 17.

7. További megállapítások

A kutatás tanulságai szerint a megbékélés elősegítésében szerepet játszhat:

- a vallási identitás fő pilléreinek tisztázása, ami közös platformot teremthet szembenálló csoportok között
- a konfliktusokkal, traumákkal terhelt múlt feldolgozása nem az objektivitás igényével, hanem a különböző megélési tapasztalatok tiszteletével és elfogadásával lehet eredményes
- a bizalmi légkör helyreállítása csak hiteles vezetés által lehetséges, akiket elfogad a szervezeten belüli csoportok többsége
- a megbékélés spirituális dimenzióinak szemléltetése és tanítása fontosabb, mint a különbözőségek állandó felszámolásának kísérlete
- a külső, társadalmi körülmények felismerése fontos lehet belső változások munkálásában. Külső körülményeket előidézni nem lehet, de azok kedvező hatásait észrevenni és felhasználni annál inkább
- kulturális változások felülről lefelé haladnak, ritkán alulról felfelé, ezért a vezetésnek aktív szerepe van a változásban
- a transzformációs vezetési stílus a kultúraváltási folyamat legfontosabb tényezője, a tudásmegosztása pedig a legfontosabb vezetői feladata lehet vallási közegben is
- különböző kultúrájú csoportok találkozásánál az integráció nehezen megkerülhető folyamat, mert a kettős kötődés rögzülése a szervezet egységét kikezdi. Nem lehet sokáig a korábbi identitáshoz kötődni és az újban élni, mert identitászavar keletkezik egyéni, illetve konfliktus szervezeti szinten.

VII. KITEKINTÉS. ZÁRSZÓ

A fenti tézisek megfogalmazása a kutatás következtetéseire épül, de érdemes feltenni azt a kérdést, hogy egy esettanulmány kapcsán mennyire helyén való általánosítani az eredményeket? Egyáltalán ennek alapján lehet-e vallási kultúraváltásról beszélni, vagy ezzel összefüggésben meghatározásokig, sőt, modelljavaslatig elmenni? A kutatás végén visszaigazoljuk az I.6. fejezet előfeltételezéseit. Mivel az európai kultúrkörnyezetből ismert megbékélési és egyházegyesítési példák körülményei szignifikánsan eltérnek a kutatott esettanulmánytól, nehezen lehetne összehasonlítani a következtetéseket is, ezért további kutatás tárgya lehetne korábbi vagy újabb csatlakozási folyamatok vizsgálata, utánkövetése, és összehasonlítása a jelen disszertáció téziseivel.

Korábban kiszakadt csoportok megbékélési, csatlakozási folyamata hosszú távú, akár évtizedeket is eltarthat. Ennek fényében érdemes lenne néhány évtized elteltével újra felmérni és elemezni annak kimenetelét.

Egyházi környezetben is releváns a tudásgondozás, a befolyással rendelkező csoportok felkutatása és szolgálatba állítása, ami a vallási kultúraváltás kulcskérdése lehet. A vállalati közeg sajátosságai szerint lehetne kutatni a megvalósítás módozatait.

További kutatást igényel az emulziós modell gyakorlati tesztelése. A megbékélés bibliai alapelveit hogyan lehet mérhető módon alkalmazni? Milyen vezetési feladatokat jelent a gyakorlatban a víz-olaj frakciók összekapcsolása egy vallási szervezet érdekében? További esettanulmányokon keresztül lehetne vizsgálni, hogy vannak-e határai a megbékélésnek? Melyek azok a határkövek, amelyeknél vállalhatatlanná válik az együttélés az egymással konfliktusba került csoportok között és békésebb folyamat a különválás?

A zárszó legyen a köszönetnyilvánítás.

Mindenekelőtt szeretném megköszönni a családom elnéző türelmét és segítségét, valamint a Dunamelléki Egyházterület támogató engedélyét a tanulmányok befejezéséhez. Másodsorban nagyrabecsülésemet szeretném kifejezni konzulenseim, Prof. Dr. Hafenschér Károly és Prof. emer. Dr. Tomka János kitartó és mindig bátorító szakmai iránymutatásáért. Hiányozni fognak a formálódó fejezetek kapcsán indított pezsgő szakmai diszkurzusok. Köszönetet mondok Prof. Dr. Tonhaizer Tibornak, az ATF rektorának, aki elsőként bátorított arra, hogy doktori tanulmányokat folytassak, és Csizmadia Róbert TED főtitkárnak, aki a katalizátor szerepét vállalta fel a kezdetektől a folyamat végéig. Végül, de nem utolsó sorban nagy elismerés a hat fókuszcsoport minden tagjának, akik elég bátrak és alázatosak voltak ahhoz,

10.18456/EHE.2024.001

168
hogy az általuk átélt nehéz kérdésekről őszintén beszéljenek egy tudományos feldolgozás érdekében.

Soli Deo gloria!

Absztrakt

2015. április 23-án a Keresztény Advent Közösség (továbbiakban KERAK) és a Hetednapi Adventista Egyház (továbbiakban HNA) hivatalban lévő vezetői aláírták a megbékélési dokumentumot „A tárgyalódelegációk átfogó rendezési javaslata” címmel, melynek eredményeként több, mint hétszáz fő döntött a csatlakozás mellett, ami egy ötezer felnőtt tagot számláló hazai kiségyház életében rendkívüli történésnek számít úgy lelki, szociológiai, mint vezetéstudományi szempontból. Az egyházszakadás óta eltelt negyven év alatt, legalább nyolc nagy, nemzetközi mediáció segítségével lefolytatott egyesülési kísérlet kudarcba fulladt.

A disszertáció célja a fenti esettanulmány alapján megvizsgálni az egyházon belüli szervezeti kultúraváltás sajátosságait, ennek motivációit és vezetői kihívásait a folyamat különböző szakaszaiban. A kutatás módszertana a vonatkozó szakirodalom elemzését kombinálja a fókuszcsoporthoz alapozott kvalitatív analízissel, csoportinterjúk alkalmazásával, Osmer által javasolt gyakorlati teológiai megközelítéssel. A kutatás összefüggéseket keres a szakadás és a csatlakozás okai között, megvizsgálja az identitáskrisis megbékélésben játszott szerepét, az üzleti és vallási kultúraváltás közötti hasonlóságokat és különbségeket, valamint ezen folyamatok vezetői kihívásait. A hat fókuszcsoport összesen 22 órás hanganyagot és 150 oldalnyi átiratot eredményezett. A nyílt kódolás eredményeként 28 kategória született 7 főkategóriába sorolva, amelyek tartalmi elemzése segítette meghatározni a csatlakozás indítékaiként szolgáló legfontosabb motívumokat. A csatlakozás motivációi között a csalódás mutatkozott szignifikáns tényezőnek. A válságba került identitás helyreállítása jelentette a második legfontosabb motivációt. A két csoport között a múlt feldolgozása és kezelése eltérő dinamikát mutatott, ami a megbékélés folyamatára hatással volt. A kutatás kiemelte a külső, társadalmi okok szerepét úgy a szakadás, mint a csatlakozás vonatkozásában. A kultúramodellek összehasonlításának háttérén szakadás és a csatlakozás egyaránt kultúraváltási kísérletként vizsgálhatók. A csatlakozás Bridges három fázisú üzleti modelljével való összevetése további szempontokat ad a folyamat értelmezésében. A kultúraváltás lehetséges irányainak elemzése a vezetési kihívások beazonosítását is segítette. A teológia reflexió egy bibliai lelki integrációs modellel példázza a csatlakozás lehetséges spirituális dimenzióit, a vertikális és horizontális megbékélés jellegzetességeinek bemutatásával. Egy új, vallási kultúraváltási modell ad kitekintést a kutatási eredmények gyakorlati alkalmazására és más szervezetekre való kiterjesztésére.

Abstract (English)

On 23 April 2015 the incumbent leaders of Keresztény Advent Közösség (hereinafter KERAK) and Hetednapi Adventista Egyház (hereinafter HNA) signed the reconciliation document titled „Comprehensive settlement proposal of the negotiating delegations.” This resulted in more than seven hundred people deciding to join, which is considered an extraordinary event in the life of a domestic small church with five thousand adult members, from a spiritual, sociological, and management perspective as well. In the forty years that have passed since the schism, at least eight large unification attempts conducted with the help of international mediation have failed.

Based on the above case study, the purpose of the dissertation is to examine the specifics of organizational cultural change within the church, its motivations and leadership challenges in the various stages of the process. The methodology of the research combines the analysis of the relevant literature with a qualitative analysis based on focus groups, the use of group interviews, and the practical theological approach suggested by Osmer. The research looks for connections between the reasons for the split and the joining process, examines the role of the identity crisis in reconciliation, the similarities, and differences between business and religious cultural change, as well as the leadership challenges of these processes. The six focus groups resulted in a total of 22 hours of audio and 150 pages of transcripts. As a result of the open coding, 28 categories were created, classified into 7 main categories, the content analysis of which helped to determine the most important motives for joining. Disappointment was a significant factor among the motivations for joining. The second most important motivation was the restoration of the crisis-ridden identity. The processing and handling of the past between the two groups showed different dynamics, which affected the process of reconciliation. The research highlighted the role of external, social causes in relation to separation as well as connection. Against the background of the comparison of cultural models, both separation and joining can be examined as an attempt of cultural change. Comparing the merger with Bridges' three-phase business model provides additional aspects in the interpretation of the process. The analysis of the possible directions of cultural change also helped to identify management challenges. Theological reflection exemplifies the possible spiritual dimensions of connection with a biblical spiritual integration model, presenting the characteristics of vertical and horizontal reconciliation. A new, religious cultural change model provides a perspective on the practical application of research results and on its extension to other organizations.

Abstract (Deutsch)

Am 23 April 2015 unterschrieben die amtierenden Leiter **der Gemeinschaft der Christlichen Adventisten** und **der Siebten-Tags-Adventisten** das Versöhnungs-Dokument mit dem Titel „Die Umfassende Ordnungs-Vorschläge der Verhandlungsdelegationen“, im Folge dessen mehr als siebenhundert Personen sich neben dem Anschluss entschieden haben, was bei einer kleinen Kirche die fünftausend erwachsene Mitglieder hat als ein außerordentliches Ereignis zählt, so wie im Geistigen, im Soziologischen und Führungs-Wissenschaftlichen Standpunkt. In den letzten vierzig Jahren seit dem Kirschenschisma sind mindestens acht große, mit internationaler Mediations-Hilfe durchgeführte Wiederverschluss-Versuche fehlgeschlagen. Das Ziel der Dissertation ist die Analyse des Organisatorischen Kulturwandels innerhalb der Kirche anhand der obenerwähnten Fallstudie, und die Untersuchung dessen Motivationen und die Herausforderungen der Leiter in den verschiedenen Phasen. Die Forschung-Methodologie kombiniert die Quantitative Analyse anhand von Focus-Gruppen und Gruppeninterviews, mit einem von Osmer empfohlenen Praktischen Theologischen Ansatz. Die Forschung sucht Zusammenhänge zwischen den Gründen des Bruches und der Vereinigung, untersucht die Rolle der Identitätskrise in der Versöhnung, und die Ähnlichkeiten und Unterschiede zwischen einen Geschäftlichen und Kirchlichen Kulturwandels, sowie die Herausforderungen der Leiter in diesen Prozessen. Die sechs Focus-Gruppen ergaben schließlich 22 Stunden Audiomaterial und 150 Seiten Transkripten. Als Ergebnis der offenen Kodierung ergaben sich 28 Kategorien, die man in 7 Haupt-Kategorien unterordnen konnte, und deren Inhaltliche Analyse beim Bestimmen der wichtigsten Motive des Anschlusses behilflich waren. Die Enttäuschung spielte eine Signifikante Rolle in der Motivation des Anschlusses. Die Wiederherstellung der in die Krise gekommenen Identität war die zweitsichtigste Motivation. Zwischen den zwei Gruppen ergab sich eine unterschiedliche Dynamik bei der Aufarbeitung und bei dem Umgang mit der Vergangenheit, die den Prozess der Versöhnung beeinflusste. Die Forschung betonte die Äußeren, Gesellschaftlichen Gründe so wie bei dem Bruch/dem Riss/Schisma, wie auch in dem Beitritt/Anschluss. Anhand des Vergleiches der verschiedenen Kulturmodelle können auch der Bruch wie der Anschluss als Kulturwandel-Versuche untersucht werden. Das Vergleichen des Anschlusses mit dem Geschäftlichen Drei-Phasen Modell von Bridges ergibt weitere Standpunkte zur Interpretierung des Prozesses. Die Untersuchung der Möglichen Kulturwandels-Richtungen war auch behilflich bei der Identifikation der Herausforderungen der Leiter. Die theologische Reflexion anhand eines Biblischen geistlichen Integrations-Modelles dient als Beispiel zu der Darstellung von den Möglichen Spirituellen Dimensionen des Anschlusses, mit der Präsentation von den Eigenschaften der Vertikalen und der

10.18456/EHE.2024.001

Horizontalen Versöhnung. Eine neues, kirchliches Kulturwandel-modell gibt Ausblick auf die Anwendungs-Möglichkeiten der Forschung in der Praxis, und auf dessen Erweiterung-Potenzial auf andere Organisationen.

IRODALOMJEGYZÉK

Arterburn, Stephen – Felton, Jack 2013. *Toxic faith: experiencing healing from painful spiritual abuse*. Waterbrook Press. Colorado Springs.

ASTR, 2023. *Annual Statistical Report. Advanced Release of Membership Statistics by Division for 2022*. New Series, Volume 5. Seventh-day Adventist Church. Old Columbia Pike. Silver Spring, MD.

B. Nagy, Sándor 2008. *Szervezetfejlesztés, változásmenedzsment*. Zsigmond Király Főiskola. <https://docplayer.hu/2654376-Szervezetfejlesztes-valtozasmenedzsment-dr-habil-b-nagy-sandor.html>(letöltve: 2022. november 29.)

Bakacsi Gyula 2006. *Szervezeti magatartás és vezetés*. Aula. Budapest.

Balogh Margit (szerk.) – Gergely Jenő (szerk.) 2010. *Alattad a föld, fölötted az ég: források, módszerek és útkeresések a történetírásban*. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola. Budapest.

Barth, Markus (szerk.) 1974. *Ephesians, The Anchor Bible, v. 34-34A*. 1. Doubleday. Garden City.

Beach, Bert Beverly 1974. *Ecumenism: boon or bane?* Review and Herald Pub. Association.

Belényesi Emese 2021. *Közigazgatási szervezeti kultúra*. Nemzeti Közzolgálati Egyetem. <https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/Közigazgatási%20szervezeti%20kultúra.pdf> (letöltve: 2021. november 29.)

Bennett, Zoe – Graham, Elaine – Pattison Stephen – Walton, Heather 2018. *Invitation to Research in Practical Theology*. Routledge. London and New York.

Booth, Leo 1991. *When God becomes a drug: breaking the chains of religious addiction & abuse*. St. Martin's Press. Los Angeles.

Bosch, David J. – Boros Attila 2005. *Paradigmaváltások a misszió teológiájában*. Harmat. Budapest.

Bridges, William 2009. *Managing transitions: making the most of change*. 3. Da Capo Press. Philadelphia.

Bruce, Steve 1990. *A house divided: protestantism, schism, and secularization*. Routledge. London.

Chandler, Diane J. 2014. *Christian Spiritual Formation. An Integrated Approach for Personal and Relational Wholeness*. IVP Academic. Downers Grove.

Corbin, Juliet – Strauss, Anselm 2015. *A kvalitatív kutatás alapjai* (ford. Ehmann Bea). L'Harmattan -Simmelweis Egyetem EKK MHI - SAGE Publications.

Creswell, John W. 2014. *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 4. SAGE Publications. Thousand Oaks.

Csepregi Zoltán (szerk.) 2017. *Felelősség az egyházért. Luther válogatott művei, 2*. Luther Kiadó. Budapest.

David A. Hubbard (szerk.) – Glenn W. Barker (szerk.) 2005. *Ephesians, Word Biblical Commentary, 42*. Word Books. Waco.

Davies, Mervyn – Dodds, Graham. 2011. *Leadership in the Church for a People of Hope*. T&T Clark. London. New York.

DiMaggio, Paul J. – Powell, Walter W 1983. *The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields*. American Sociological Review, 48: 47. <https://doi.org/10.2307/2095101>

Elwell, Walter A. (szerk.) 2000. *Baker commentary on the Bible*. Baker Books. Grand Rapids.

Emerson, Richard M. 1962. *Power-Dependence Relations*. *American Sociological Review* 27: 31. <https://doi.org/10.2307/2089716>

Endraß, Elke – Kratzer, Siegfried 2006. *Megbetegítő hit?* (ford. Kálvin Kiadó). Kálvin Kiadó. Budapest.

Fazakas Sándor 2004. *Emlékezés és megbékélés*. Kálvin Kiadó. Budapest.

Fazakas Sándor (szerk.): 2008. *Vezetés és menedzsment az egyházban és a diakóniában*. Kálvin Kiadó. Budapest.

Gennep, Arnold van – Vizedom, Monika B. – Caffee, Gabrielle L 2019. *The rites of passage*. 2. The University of Chicago Press. Chicago.

Goheen, Michael W. 2019. *Keresztény misszió ma*. Kálvin Kiadó. Budapest.

Graupner, Richard 2019. *Der Gottesdienst als Ritual - Entdeckung, Kritik und Neukonzeption des Ritualbegriffs in der evangelischen Liturgik*. Vandenhoeck&Ruprecht. Göttingen.

Handy, Charles B. 2006. *Understanding organizations*. 4. Penguin. London.

Heidrich Balázs 2017. *Szervezeti kultúra és interkulturális menedzsment*. Akadémiai Kiadó. https://mersz.hu/dokumentum/dj248szkeim__2 (letöltve: 2022. október. 1.)

Hites Gábor 2011. *Levél Ted Wilsonnak*. *Idők Jelei* 2011/1: 6.

Hoehner, Harold W. 2002. *Ephesians: an exegetical commentary*. Baker Academic. Grand Rapids.

Hofstede, Geert H. – Hofstede, Gert Jan – Minkov, Michael 2010. *Cultures and organizations: software of the mind: intercultural cooperation and its importance for survival*. 3. McGraw-Hill. New York.

Hofstede, Geert H. 1984. *Culture's consequences: international differences in work-related values*. *Cross-Cultural Research and Methodology Series*. Sage Publications. Beverly Hills.

Holló Péter 2011. *A köztársaság védelmében*. Idők Jelei. <https://docplayer.hu/43299352-Az-idok-jelei-2011-1-a-keresztény-advent-kozosseg-gyulekezeti-lapja.html> (letöltve: 2018. november 22.)

Holló Péter 2012. *Háttér – Állambiztonsági dokumentumok a H.N.Adventista Egyház magyarországi történetéből*. Spalding Alapítvány. Budapest.

Holló Péter 2018. *A kizárt adventista egyházrész történetével kapcsolatos forrásanyag (1975–1990)*. In: Apor Péter – Bódi Lóránt – Horváth Sándor – Huhák Heléna – Scheibner Tamás (szerk.) *Kulturális ellenállás a Kádár-korszakban: Gyűjtemények története*. Budapest. MTA BTK Történettudományi Intézet. 233-239.

Huber, Wolfgang – Szabó Csaba 2002. *Az egyház korszakváltás idején: társadalmi átalakulás és az egyház megújulása*. Kálvin Budapest.

Hussian, Syed Talib – Syed, Shen Lei 2018. Kurt Lewin's change model: *A critical review of the role of leadership and employee involvement in organizational change*. Journal of Innovation and Knowledge 3:123–127.

Hybels, Bill 2002. *Courageous Leadership*. Zondervan. Grand Rapids, Mich.

Iványi Gábor 1981. MET, *Beszélő Online* 4. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/met> (letöltve: 2022. augusztus 24.)

Jetter, Werner 1986. *Symbol und Ritual, Antropoligische Elemente im Gottesdienst*. Vandenhoeck&Ruprecht. Göttingen

Johnson, Gerry – Scholes, Kevan – Whittington, Richard 2009. *Exploring corporate strategy*. 8. Prentice Hall. Harlow.

Kamal, Raafat 2011. *Report: Revisiting the Schism of the Adventist Church in Hungary*. Trans European Division of SDA Church. *ŐFE-I-A-2*.

Keller, Timothy 2019. *Gyülekezet a központban*. Harmat-Kálvin-Luther. Budapest.

Kittel, Gerhard (szerk.) – Friedrich, Gerhard (szerk.) – Bromiley, G.W. 1964. *Theological dictionary of the New Testament*. Eerdmans. Grand Rapids.

Knight, George R. – Wheeler, Gerald 2001. *Organizing to beat the devil: the development of Adventist church structure*. Adventist Heritage Series. Review and Herald Pub. Hagerstown.

Kober, Ted – Sande, Ken 2009. *Cultivating lifestyles of reconciliation: introducing leaders to reconciliation ministry*. Ambassadors of Reconciliation. Billings.

Kohl, Helmut 2009. *Vom Mauerfall zur Wiedervereinigung – Meine Erinnerungen*, Droemersch Verlaganstalt Th. Knauer Nachf. GmbH & Co. KG, München.

Kohl, Helmut 2014. *A fal leomlásától az újraegyesülésig* (ford. Csösz Róbert). Antall József Tudásközpont. Budapest.

Kovács Zoltán 2006. *Kultúrák versengése a globalizáció korszakában. A nemzeti kultúra jellemzőinek és összefüggéseinek vizsgálata a Trompenaars-modell alapján*. Pannon Egyetem. Veszprém. https://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2006/Kovacs_Zoltan_dissertation.pdf (letöltve: 2022. október 12.)

Köbel Szilvia (szerk.) 2008. *Egyházak és tolerancia Magyarországon: tudományos konferencia az 1947. évi XXXIII. törvény megszületésének 60. évfordulója alkalmából; 2007. december 5.* Oktatási és Kulturális Min. Egyházi Kapcsolatok Titkársága. Budapest.

Köbel Szilvia 2005. *Oszd meg és uralkodj - Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945 - 1989 között*. Doktori értekezés. Rejtjel. Budapest.

Köbel Szilvia 2011. *A magyar adventista egyház és az állambiztonság kapcsolata a „Szaniszló” fedőnevű ügynök jelentései alapján*. Betekintő 4: 1–8.

Kroeber, Alfred L. – Kluckhohn, Clyde 2017. *Culture: a critical review of concepts and definitions*. Forgotten Books. London.

Lewis, James R. (szerk.) – Lewis, Sarah M. (szerk.) 2009. *Sacred schisms: how religions divide*. Cambridge University Press. Cambridge.

Lewis, Phillip V. 1996. *Transformational Leadership: A New Model for Total Church Involvement*. Broadman & Holman. Nashville, Tenn.

Lloyd, Bruce – Trompenaars, Fons 1993. *Culture and Change: Conflict or Consensus?* Leadership & Organization Development Journal 14: 17–23.
<https://doi.org/10.1108/01437739310047074>

Lloyd-Jones, D. Martyn 1981. *God's way of reconciliation: an exposition of Ephesians 2: 1 to 22*. Banner of Truth Trust. Edinburgh.

MacDonald, Margaret Y. – Harrington, Daniel J. 2000. *Colossians and Ephesians*. Sacra Pagina Series, 17. Liturgical Press. Collegeville.

Málovics Éva – Behrends, Thomas 2004. *A szervezeti kultúra megközelítései*. Marketing&Menedzsment 3.

Manyszik Endre (szerk.) 1904. Az első időszakból (1517.okt. 31. - 1520. jun. 26.) való iratok. *Luther Márton egyházreformáló iratai - történeti rendbe szedve, bevezetésekkel és magyarázó jegyzetekkel, 1*. Wigand Könyvnyomdája. Budapest.

Martin, Joanne 1992. *Cultures in organizations: three perspectives*. Oxford University Press. New York.

Meyerson, Debra – Martin, Joanne 1987. *Cultural Change: An Integration of Three Different Views*. Journal of Management Studies 24.

Muddiman, John 1987. *A commentary on the epistle to the Ephesians*. Black's New Testament Commentaries, 10. Continuum. London.

Nagy Károly Zsolt 2012. „Hová lett a református öntudat?” *A magyar református felekezeti identitás megújításának néhány diskurzusáról*. Pécsi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola.

Nichol, Francis D. (szerk.) 1980. *The Seventh-Day Adventist Commentary, VI. Review & Herald*.

Niebuhr, Helmut Richard 2005. *The social sources of denominationalism*. Kessinger Publishing. Whitefish.

Nyumba, O.Tobias – Wilson, Kerrie – Derrick, Christina J. – Mukherjee, Nibedita 2018. *The use of focus group discussion methodology: Insights from two decades of application in conservation*. *Methods in Ecology and Evolution*, 9: 20–32.

Ócsai Tamás (felelős kiadó) 2015. *Hetednapi Adventista Gyülekezeti Kézikönyv*. 19. Advent Kiadó. Budapest.

Osmer, Richard Robert 2008. *Practical theology: an introduction*. William B. Eerdmans Pub. Grand Rapids.

Ősz-Farkas Ernő 2018. *A Critical Analysis of William Bridges' Transition Theory in Light of the Unification Process between the Seventh-day Adventist Church in Hungary and the Kerak Community - a Qualitative Study*. Newbold College Library.

Patton, Michael Quinn 2002. *Qualitative research and evaluation methods*. 3. Sage Publications. Thousand Oaks.

Patzia, Arthur G. – Williams, David J. 2004. *Ephesians, Colossians, Philemon: based on the New International Version*. New International Biblical Commentary New Testament Series, 10. Hendrickson. Peabody.

Paulsen, Jan 1989. *Devided Church in Hungary Sets Date for Unity*. *Adventist Review* 166.

Pfeffer, Jeffrey – Salancik, Gerald R. 2003. *The external control of organizations: a resource dependence perspective*. Stanford Business Classics. Stanford Business Books. Stanford.

Powell, Mark Allan (szerk.) 2011. *The HarperCollins Bible dictionary*. 3. HarperCollins. New York.

Rajki Zoltán – Szigeti Jenő 2012. *Szabadegyházak története Magyarországon 1989-ig*. Gondolat Kiadó. Budapest.

Rajki Zoltán 2003. *A H. N. Adventista Egyház története 1945 és 1989 között Magyarországon*. Doktori disszertáció. Societas et ecclesia, 6. Advent Kiadó. Budapest.

Rajki Zoltán 2012. *Az Egervári-mozgalom: a Keresztény Advent Közösség kialakulása és vallásszabadsági küzdelmei a Kádár-korszak második felében (1975-1990)*. Gondolat Kiadó. Budapest.

Randall, Julian 2004. *Managing change, changing managers*. Routledge. London.

Romsics Ignác 2002. *A történetíró dilemmája: megismerjük vagy csináljuk-e a történelmet?* Mindentudás Egyeteme.

<https://mindentudas.hu/eloadasok/tudomanyteruletek/bolcseszettudomany/138-tortenelemtudomanyok/6059-a-toertenetiro-dilemmaja-megismerjuek-vagy-csinaljuk-e-a-toertnelmet.html> (letöltve: 2022. október 4.)

Rossman, Gretchen B. Rallis, Sharon F. - Rossman, Gretchen B 2017. *An introduction to qualitative research: learning in the field*. 4. SAGE Publications. Thousand Oaks.

Rüpke, Jörg 2021. *Ritual als Resonanzerfahrung*. W. Kohlhammer GmbH. Stuttgart.

Sande, Ken 2004. *The peacemaker: a biblical guide to resolving personal conflict*. 3. Baker Books. Grand Rapids.

Sande, Ken 2015. *Béketeremtők*. Harmat. Budapest.

Sándor Zsuzsanna 2009. *A szeretet törvénye*. 168 óra. <https://168ora.hu/itthon/a-szeretet-torvenye-130390> (letöltve: 2018. november 26.)

Sathe, Vijay 1985. *Culture and related corporate realities: text, cases, and readings on organizational entry, establishment, and change*. The Irwin Series in Management and the Behavioral Sciences. R.D. Irwin. Homewood.

Schein, Edgar H 1996. *Culture: The Missing Concept in Organization Studies*. Administrative Science Quarterly 41: 229. <https://doi.org/10.2307/2393715>

Schein, Edgar H 2017. *Organizational culture and leadership*. 5. Wiley. Hoboken.

Sensing, Tim 2011. *Qualitative research: a multi-methods approach to projects for Doctor of Ministry theses*. Wipf & Stock. Eugene.

Sonnleitner Károly – Juhász Ernő – Vankó Zsuzsa – Hegedűs Attila – Czinkota András – Egervári Oszkár és tsai 2003. *Testvéri szó (Nyílt Levél) a Magyarországi H.N.Adventista Egyház Unióbizottságához, Prédikátoraihoz és Egyháztagjaihoz*. Keresztény Advent Közösség.

Spangler, J.R. 1989. *Church nightmare in Hungary ending?* Ministry. 62.

Swinton, John – Mowat, Harriet 2006. *Practical Theology and Qualitative Research*. SCM Press.London.

Szabó Lajos 2008. *Fazakas Sándor (szerk.): Vezetés és menedzsment az egyházban és a diakóniában. Recenzió*. In. Studia Theologica Debrecinensis 2008/1. Debrecen.

Szász Lajos 2020. *Trianon árnyékában. Egyházzakadások a Magyar Református Egyházban*. Teológiai Fórum XIV: 97–115.

Szilvási József 1998. *A hazai advent misszió harca a túlélésért 1948-1989*. Adventhírnök 1998/7-8.

Szilvási József – Tonhaizer Tibor 2017. *Az adventmozgalom története*. Adventista Akadémia. Katica Könyv Műhely. Pécel.

Szilvási József 2015. *Hasonlítások és Hasonlóságok - Valóban azok vagyunk, aminek a KERAK szemében látszunk? ŐFE-I-A-3*.

Szilvási József 2015. *Hetednapi Adventista Egyházközi Kapcsolatok*. Adventista Teológiai Főiskola. Pécel.

Szilvási József 2017. *A Hetednapi Adventista Egyház*. Vallástudományi Szemle XIII: 23–39.

Tanácsadó Bizottság 2010. *Miért nem gyógyított meg az én népem leánya? Egy 35 éve elrendezetlen ügy tényei és tanulságai*. Keresztény Advent Közösség. Budapest.

Theißen, Gerd 2006. *A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete*. Kálvin Kiadó. Budapest.

Theißen, Gerd 2008. *Az őskereszténység élményvilága és magatartásformái*. Kálvin Kiadó. Budapest.

Tomka János 2012. *A megosztott tudás hatalom*. Harmat Kiadó. Budapest.

Trice, Harrison M. – Beyer, Janice M. 1984. *Studying Organizational Cultures through Rites and Ceremonials*. The Academy of Management Review, 9: 653.
<https://doi.org/10.2307/258488>

Trompenaars, Alfons – Hampden-Turner, Charles 2020. *Riding the waves of culture: understanding diversity in global business*. 4. Nicholas Brealey Publishing. London.

Vankó Zsuzsa – Egervári Oszkár – Kovács Pál – Sonnleitner Károly 1998. *You Shall Follow What Is Altogether Just, That You May Live, An unfinished chapter from the twentieth-century history of the Advent movement: the Hungarian crisis as recorded in documents, eye-witness accounts and world-wide reactions*. Keresztény Advent Közösség. Budapest.

Vankó Zsuzsa – Kovács Pál – Egervári Oszkár – Sonnleitner Károly 1995. *Igazságot, igazságot kövess, hogy élhess.* Keresztény Advent Közösség. Budapest.

Vankó Zsuzsa 2015. *Különbségek hitelvi kérdésekben az Unió és a Kerak között.* ÖFE-I-A-4.

Wilson, Neal C. 1984. *The Hungarian Situation.* Adventist Review 161.
https://adventistdigitallibrary.org/adl-355577/adventist-review-november-22-1984?solr_nav%5Bid%5D=ac26284c81513a08879b&solr_nav%5Bpage%5D=0&solr_nav%5Boffset%5D=1 (letöltve: 2018. november 28.)

Yin, Robert K. 2016. *Qualitative research from start to finish.* 2. The Guilford Press. London.